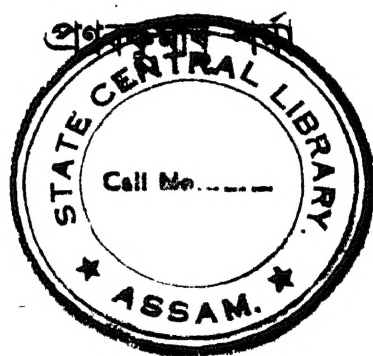

মেডিকেল কলেজ

গুৱাহাটী বুক উল
গুৱাহাটী-৭৮১০০০

MEDICAL COLLEGE

■ A Preceptional Novel with Medical
■ College back ground by Pranab Kumar
■ Sarmah and Published by Bangshidhar
■ Sarmah of M/s. Gauhati Book Stall,
■ Gauhati-3. Price Rupees Eight only.

। প্রকাশক : শ্রীবংশীধৰ শৰ্মা ● গুৱাহাটী বুক ষ্টল ● শিলপুখুৰী ● গুৱাহাটী-৩ ।

। প্রথম প্রকাশ : জুলাই, ১৯৭৬ চন ।

। বেটুপাতৰ ছবি আৰু অঙ্কসজ্জা : বেণু মিত্ৰ ।

। ছপা : শ্রীঅজিত কুমাৰ ৰায় ● শ্রীসাবনা প্রিন্টিং ● হোম লেন ● কলিকতা-৬ ।

। বন্ধা : শ্রীশিবসানন ঘোষ ● জৰা বাইণ্ডিং ওৱাৰ্কচ্ ● কলিকতা-৬ ।

। মূল্য : আঠ টকা মাত্ৰ ।

যিসকলে এই কলেজক নাজানে,
যিসকলে জানে আক যিসকলে
জানিব খোজে, সেইসকলৰ হাতত ।

॥ মেডিকেল কলেজ ॥

॥ पद्मपत्राय नमः—

বিচিত্র পৃথিবী। তাত্ত্বিকও বিচিত্র মানুষের মন আঁক জীবন। বুঝিয়ে
চুক নোপোরা কানোনা বুঝ অতীততে এইখন পৃথিবীলৈ এনির মানুষ আহিছিল,
আহিছে আহিব। অতীতে ভবিষ্যতের বিনিয়োগ গড়ে। সেয়েহে অতীতক মানুষে
সাঁচি রাখে।

মেলালৈ মানুহ বহু, তীৰ্থলৈও বহু। আৰু মেডিকেললৈও আহে। মেলালৈ
মানুহ বহু—জীয়াই থকাৰ সৰল বিচাৰি, কিবা কিনিবলৈ—কিবা বিকিবলৈ।
তীৰ্থলৈ বহু পাণৰ প্ৰাৰচিত্তে ভুইত পুৰি সোণ চিকুণ কৰাৰ ধৰে জীৱনৰ কাৰনা-
বাসনা আৰু পাণ পল্লভতাৰ কালিনা ধুই মটি দিকা কৰিবলৈ।

কিন্তু মেডিকেল কলেজম্লে মানুষ আছে কিবা? কিনিবলে অথবা বিকিবলে নহয় ;
আছে জায়গাই বকার দুর্বার আশা লৈ। হেবাই দাব খোজা—হেবাই দাঙ—বুল
ভাবুক দিয়া জীবনক ধৰি—বাঞ্চি বাঞ্চিবলৈ। দেহ আৰু মনৰ কটা—ছুটাখিনি জোৰা-
টাশলি মাৰি বাতি-বুট লবলৈ, ভাঙি দাব খোজা ঘৰ এটাক চেকা—চুকলিৰে খিয়কৈ
বাঞ্চিবলৈ।

জীয়াই ধকাৰ হেঁপাহ আমাৰ সনাতন। তথাপিওচোন মানুহ মৰে।

आरु ?

মেডিকেল কলেজলৈ অহা আটাইবোৰেই জানো অকল নিবলৈ আহে ?
বিলাবলৈ—কাৰোবাক কিবা দিবলৈ জানো নাহে ? আহে ।

মহন্ত, চৌধুরী, হুজুইতব দবে অধ্যাপক-অধ্যাপিকা, অসীম, সম্রাট, জুব, বনলতা-ইতব দবে ছাত্র-ছাত্রী, শেরাণী-দবে নাহ, বর্ষদ দবে বাজনি, হার্ডব-
আক বহুভো।

সেইবোবাই টুকুশ-টুকুশ ছবি—মেডিকেল কলেজ। উপভাস। বড় তুলি
হাতত সৈহে গম পাইছিলে।—আঁকিবলগীয়া, বং সানিবলগীয়া ছবিব সংখ্যা দেখোন
বহুত বেছি; বাহেচোন তেনেই তাকব, নিচেই অকণমান। তুলিকাডালো লবক-
ফবক। সেই কাশে আঁকিবলগীয়া বহুত ছবি অঁকা নহ'ল। বং সানিবলগীয়া
ছবিত উজ্জল বং সানিব খুজিও বড় অভাবত ধমকি ব'লগীয়া হ'ল।

তথাপি : অশৈশব হাতের অক্ষম হইবে যদি কারোবাক অকণমান আনন্দ
 দিব পাৰে—তেজঃ শ্রম সার্থক হোতা বুলি ভাবিম। এই টুকুৰা-টুকুৰ হাবিযোৰ
 বাইজৰ মাজত কিলোৱাৰ দাৱিত লৈ নতুন সৃষ্টিৰ বাবে শ্ৰেণণা যোগেদা। শুভাহাটী
 বুক ঠলৰ সবববহী বিলনীয়াৰ ঐবৃত কণীধৰ শৰ্মালৈ আন্তৰিক শুভা আৰু বাইজলৈ
 সেৱা যাচিহে। ইতি—

—अनवरुधाव नर्था।

জৰাহাটী মেডিকেল কলেজ।

এইখনো এখন কলেজ। এইখন কলেজটোকো প্ৰত্যেক বছৰে বছৰে
ছাঙ-ছাত্ৰী আহে। আৰু প্ৰত্যেক বছৰেই বছৰে ছাঙ-ছাত্ৰী আঁতৰি যায়।

কিন্তু এইখন কলেজ—কটন কলেজ নহয়। লক্ষিকৈ, ইন্ডিয়াবিং নতুন
বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাঙ-ছাত্ৰীবোৰৰ লগত এইখন কলেজৰ ছাঙ-ছাত্ৰীবোৰৰ
জীৱনৰ মিল নাই; জীৱন-খাৰা একে নহয়।

কিন্তু তথাপি যেন ক'বৰাত অকণমান মিল আছে। কটন কলেজৰ দৰে
এইখন কলেজৰ বুকুতো সোমাই আছে বিতা, ইনা, অকনিয়া আৰু
অকন্থতাইতৰ দৰে অকপ, বিপুল-প্ৰকাশিতৰ বছৰো কাহিনী; হেজাৰ
আশাৰ অলেখ বগ্ন। হাঁহি-কাৰ্ণোন—হা-হুনিয়াহ। গোৱা আৰু নোপোৱাৰ
সীমাহীন হিচাপ। ব্যথা আৰু বেদনাৰ লহৰ চকুলো।

হাঁহি আৰু চকুলো। এয়েতো জীৱন।

আৰু কটন কলেজ ?

এইখন কলেজৰ অধ্যাপকৰ বক্তৃতা; পাঠ্যক্ৰম আৰু লেব'ৰেটৰীৰ
এক্সপেৰিমেণ্টবোৰ যেন মুখ্য নহয়; গৌণ। মুখ্য—বোম্বাৰ্ণ। এইখন কলেজৰ
প্ৰত্যেকখন চকী-মেজ—প্ৰতিটো ছাঙ আৰু ছাত্ৰীৰাশৰ মাজত লুকাই
আছে—হেজাৰ আশা; অলেখ আকাঙ্ক্ষা; কিবা পোৱাৰ কিবা হোৱাৰ
কটন বগ্ন। কিন্তু এইখন কলেজলৈ এদিন হাঁহি হাঁহি অহা আটাইজাক
ছাঙ-ছাত্ৰীয়ে হাঁহি হাঁহি আঁতৰি যায় নোৱাৰে। এইখন কলেজতে কাৰোবাৰ
বুকুৰ পাঁজৰ ভাঙে। হিয়াৰ মাপিক হেৰায়। কোনোবাই সোণ বুলি
পিতলকে লাৱটি লয়। চিক্‌মিকোৱা তৰা কাঁচ এটুকুৰাকৈ হীৰা বুলি বুটলি
লয়। গাঁচি ধৰ। আৰু সেই সময়তে আন এজাকে জীৱনৰ শিঙি অকল
উঠিবলৈ জীৱনৰ লেখুবীৰা কঠিত আঁপৰাচি যায়।

কিন্তু কটন কলেজৰ আটাইবোৰ বোমাকেই জানো নীচা ?

এইবোৰৰ সবহভাগেই নীচা-নীচা লগা মিছা অভিনয়। বোমাক আৰু শিহৰণৰ মাজেৰেই এইখন কলেজৰ পৰাই সেইজাক ডেকা-পাভকৰে আলুকবাৰীলৈ ভিঙি মেলি চায়। আলুকবাৰীৰ কুৰুচুড়াৰ তলে তলে—আঁবে আঁবে কুফা, কাবেৰী, কিঙ্গী, ককনহঁতে ধোঁৱনৰ উত্তপ্ত শিখাত দেই-পুৰি কাৰোবালৈ লুকাই-চুবকৈ চায়; চিনাকি হয়। কথা পাতে। মিঠা। ছন্দোবদ্ধ কবিতাৰ দৰে শুৱলা।

এদিন; দুদিন। বহুদিন। তথাপি যেন আচল কথাৰ কোৱা নহয়। সোধা নহয়। তেনেকৈয়ে মূৰৰ ওপৰৰ পৰা সৰি পৰা তেজো ধোৱা কুৰুচুড়াৰ বঙা পাহৰোৰ এপাহ হুপাহকৈ সৰি সৰি এদিন শেষ হৈ যায়। তথাপি যেন কথাৰ শেষ নাই; শেষ নহয়।

কিন্তু মেডিকেল কলেজ ?

এইখন কলেজতো ছাত্র-ছাত্রী আছে। বোমাক আছে; শিহৰণ আছে। আছে পোৱাৰ বতীৰ অগ্নি; আৰু নোপোৱাৰ লহস বেদনা। কিন্তু কটন, লন্দিটেক, ইঞ্জিনিয়াৰিং নতুবা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লগত এইখন কলেজৰ বোমাক আৰু শিহৰণখিনিৰ পাৰ্থক্য জানো কোনোবাই কাহানিবা বিচাৰি চাইছে ?

হেজাৰ সন্ধিয়া পাণবজাৰত থুপখোৱা বিভিন্ন কলেজৰ ছাত্রদলৰ কোনোবাই পুখিলীজাকৰ কাৰোবালৈ চাই চকু টিপিয়াই হাঁহে। কোনোবা কোনোবাই মধুমিতা, কল্যাণী, কল্পনাৰ চুক এটাৰ টেবুলত বহি অমলেট, চপ্-কাটলেটৰ স্ট্রেট আগত লৈ আঙুৰ মিঠা কথাৰ মাতত ডুব যায়। সপোন দেখে।

পাণবজাৰত থুপখোৱা এইজাক ডেকা-পাভকৰ হাঁহিৰ ধ্বনি সন্ধিয়াৰ শেঁতা পোহৰত শৰাইঘাট দলঙত ঠেকা খাই উভতি আহে। অস্তগামী সূৰ্যক বিদায় যাচে। ছাত্র আৰু ছাত্রীবালবোৰ মুখৰ হৈ উঠে। হাঁহিৰ ধ্বনিত গুৰুৰ পাণদোকানীজনে একোবাৰ ভিঙি মেলি চায়।

হাঁহি; হাঁহি আৰু হাঁহি।

কিন্তু মেডিকেল কলেজত অকল বোমাক আৰু শিহৰণেই নাই। সেই শিহৰণৰ লগত মিহলি হৈ আছে আতঙ্ক, আশা আৰু নিৰাশাৰ উৎকৰ্ষ আৰু অস্বাভাৱিক অগোচৰতা। সেই আতঙ্ক, উৎকৰ্ষ আৰু বিহ্বলতাত বোমাকৰ বঙা অংঠো যেন হেৰাই যায়। শেঁতা হৈ পৰে।

এইখন কলেজৰ বোমাকে অপাৰেঞ্চন থিয়েটাৰৰ স্নেহত জীৱন আৰু

মুহূৰ্ত্তৰ ভৈতে টনা-আজোৰা কৰি থকা বোপীবোৰৰ চকুৰ কোণত হাঁহি
 বিকিটাই ডোলাৰ কথা সন্ধিয়াই দিয়ে। গৌৰবাই দিয়ে মাতৃয়ে পুত্ৰৰ, পত্নীয়ে
 স্বামীৰ জীৱন ভিকাৰ বাবে কৰা কৰণ আকৃতিৰ হিয়াডগা ছবি। এইখন
 কমেয়েই পাঠ্যক্ৰমৰ দাতোটা বহুৰৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ত্তই প্ৰতিজন ছাত্ৰক—
 প্ৰত্যেকজনী ছাত্ৰীক আলফুলকৈ মৰম মাচে। চেনেহ বিলায়। আৰু ?

আৰু তাৰ বিনিময়ত মিহঁতৰ মূৰৰ ওপৰত জাপি দিয়ে এটা গধুৰ
 বোজা। জীৱন আৰু মৰণৰ। কৰ্তব্য আৰু দায়িত্বৰ।

অৰূপ, বিপুল প্ৰকাশহীত অহাৰ দৰে অলকো এমিন আহিছিল। বহুত
 আশা লৈ মৰমৰ ঘৰখন, গাওঁখন এৰি লক বেল-ষ্টেচন এটাত সি আহি থিয়
 হৈছিল। ষ্টেচনৰ পূৰণি লেন্সপোষ্ট কেইটাই সেমেকা মন এটাৰে তাক
 বিদায় যাচিছিল। বীতিমণি, পুলক আৰু বায়েক পাকলৰ দৰেই যেন চকু-
 পানী টুকি কৈছিল : বোৱা অলক, হুৰি আহাগৈ। আহি তোমালৈ
 অপেক্ষা কৰিম।

এৰা, বীতিমণি, পুলক আৰু পাকল।

কান্দি কান্দি চকু-মুখ ওখহাই পেলোৱা বীতিমণিহঁতক লাক্ষ্মী দিবলৈ
 গৈ সি নিজেও সিদিনা চকুলো সামৰিব পৰা নাছিল। আৰু মাকজনী ?
 বাতিপুৰাৰ বেলিটোৰ দৰে কপালত জিলিকি থকা লেন্সৰ বঙা ফোঁটটোৰে
 এজনী মৰম কোমল মাতৃ। গাখীৰত লেম্বুৰ মিহলোৱা কেঁচা হালধীৰ দৰে
 দেৱী-দেৱী লগা এজনী নাৰী ; বোৱাবী ; পত্নী আৰু মাতৃ।

সেইজনী মাতৃয়ে বিদায় মুহূৰ্ত্তত সিদিনা তাক আশীৰ্বাদ দিছিল। সি
 নেমেৰাকৈ বিহাৰ আঁচলেৰে চকুপানী মচি কৈছিল : গৈ পায়ে চিঠি দিবি
 লোণ। নিজৰ শৰীৰটোৱলৈ চকু দিবি। ঠেহ পাতি নোখোৱা নেমেৰাকৈ
 নাখাকিবি আৰু। তোৰ ঠেহ ভাঙিবলৈ তাত.....।

মাকজনীয়ে আৰু কব পৰা নাছিল। খোকাখুকি হৈ পৰা মাতৃস্বৰ
 কন্ঠ্যয়ে অলপটৈ হৈ পৰিছিল।

আৰু দেউতাক ?

দেউতাকে ক'না নাছিল গাঁচা। কিন্তু সেমেকা চকুহালে যেন ক'না হজেই
 বেছি ভাল আছিল। একালে বহুদিনীয়া আশা এটা পূৰণ হোৱাৰ আনন্দ ;
 আৰু আনকালে বিদায় বেদনাৰ বজ্জাত চাটিকুটি কৰা এখন 'পিহু' হিয়াৰ

হাঁহাকাৰ ধ্বনি। সেই ধ্বনিৰ সাক্ষাৎ সি বেন ভৱিছিল : তই বাটল
অলক। এয়া বে মোৰ বহুদিনৰ আশা। সেই আশা পূৰণ কৰি হুৰি আহিব
পাবিলেহে যই আনন্দ পায়। শান্তি লভিম।

বিদায়ৰ আগমুহূৰ্ত্তত দেউতাকৰ হৃদয়ি ছুই গিৰিবা প্ৰণাম কৰোঁতে সেইজন
দেউতাকে তাক কৈছিল : পইচা-পাইৰ অহুৰিবা হলেই যোঁলৈ গিৰিবি।
বেনেকৈয়ে হওক যই পঠিয়াম। বন্ধ পালেই ঘৰলৈ উচি আহিবি। ভগবানে
ভাৰ মঙ্গল কৰিব।

ভাৰ পিচত আৰু হয়তো কিবা কলেহেঁতেন। কিন্তু কোৱাৰ সময়
নাছিল। ভাৰ মঙ্গলৰ কাৰণে ঘৰত গ্ৰহপূজা কৰিবলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰি অনা
বাগুৰে কৈছিল : আৰু পলম কৰিব নোৱাৰি। মাহেন্দ্ৰকণৰ বাজা প্ৰশস্ত।
সুখ হৈছে।

বাগুৰ কথা শুনি ঘৰৰ ভিতৰৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই আহি সি দেখিছিল :
চোতালত এজুম হাজুহ। গোৰী থুড়া, দীনকান্ত দেৱাইটি, শান্তিৰাম মাতোলা,
কপাহী পেহীহঁতৰ এটা। শুভকাজীৰ দল বিদায় মুহূৰ্ত্তত তাক আশীৰ্বাদ
দিবলৈ উভতিছে। জনাবলৈ সিহঁতৰ চোতালত থুপ থাইছেহি। এডোকেবে
চকুৰোৰ সেমেকা। থোকা-থুকি মাত। লকৰোৰৰ চকুত বৃজি নোপোৱাৰ
কিবা এটা অবুজ চায়নি।

এজন এজনকৈ আটাইবোৰকে মাত লগাই—পূজনীয়জনৰ হৃদয়ি ছুই
প্ৰণাম জনাই—লকৰোৰক মৰম বাচি দোৰি অহাৰ দৰে চোতালৰ পৰা
আঁতৰি গৈ সি টেচনমুখী বাটটোত থিয় হৈছিল। বৃজাৰ বোৱাৰা চকু ছটাক
বায়েক পাকলে সেউজীয়া সূতাৰে ফুল তুলি দিয়া কমালখনেৰে হেঁচি ধৰিছিল।
এয়াৰ পিচলৈ উভতি চাই দেখিছিল : চোতালত থুপ থোৱা মাজুহখিনি
ভাৰ পিচে পিচে আগবাঢ়ি আহিছে। মাকজনী আৰু পাকলে নঙলামুখত
থিয় হৈ তালৈ চাই আছে। বীতিমণি, পুলকহঁত ভাৰ লগে লগে আগবাঢ়ি
আহিছে। এটা প্ৰস্তবমূৰ্ত্তিৰ দৰে আটাইৰে শ্বেষত চোতালৰ এচুকত তালৈ
একেখিৰে চাই বৈ আছে—দেউতাক।

ভাৰ বেন ভৰি দুখন ছিৰ হৈ বৰ।

: যই আগবাঢ়ে—লক মইনা। জুৰি লাহে লাহে আহা। কিন্তু বেছি
বেজি বকৰিবা। গাড়ী আহি পাবহি। বড়ুনকৈ কিনা হস্তাংলটোৰে
বন্ধা থিহুনা এখনৰে লৈতে চুইকেই এটা ভাৰ বান্ধি নিয়া হস্তাক্ষৰ মাতত

যেন ভাব চেতনা কিংবা আছে। পাণ্ডবৰ বাজেৰে খবৰান্তৰে সি আগবাঢ়ে।
নঙামুখত থিয় হৈ তাক বিদায় বাচিবলৈ বৈ থকা বুড়ী পেহী, মাহীহঁতক
“বাৰ্ত্ত” বোলা কথাৰাৰ কোৱাৰ নজিকপো যেন ভাব হেৰাই গৈছে। কিম্বা
এবাৰ কলেই যেন ওলাই আহিব দুচকুৰ পাৰ ভাঙি অস্তৰভাৰ লহমখাৰ।

আকৌ এবাৰ পিচলৈ উভতি চাই সি দেখিছিল : নায়কৰ চোতালৰ
এচুকৰ প্ৰকাণ্ড বহুলজোপাৰ আঁৰত নিহঁতৰ লক ঘৰখন নেদেখা হৈ পৰিছে।
দৃষ্টিৰ সিপাৰত হেৰাই গৈছে বীতিমণি, পুলক, পাকল, বাক আৰু দেউতাক।
হঠাতে ভাব কাণৰ কাষত ভাঁহি উঠিল সেমেকা এটা মৰম কোমল বাত।

“চুটকেইতে টিং এটাৰ ভিতৰত নাৰিকলৰ লহুবা কেইটামান আছে।
তই কণী ভাল পাব নহয় তাইটি। মায়ে কেইটামান ডাঙি বিছে। বাটত
থাবলৈ নাপাহৰিবি। সিজোৱা কণীবোৰৰ বাকলি গুচাই লবি। টোপোলাটো
ধোলোতে পিঠা কেইখন ডাঙি আকৌ। চাৰি—সাৰথানে খুঁজিবি। চিৰাখিনি
খাই চুকাৰ মানে দেউতা গৈ পাবই।”

হঠাতে সি পিচলৈ ঘূৰি চাই পঠিয়ালে। কথাকেইবাৰ কৈ কৈ বায়েক
পাকলজনী যেন ভাব কাষে কাষেহে আহি আছে।

কি ক’তা? ওহেই—বায়েকজনীতো অহা নাই। পাকলজনীকহঁতা
সি আৰু বহুত দিনলৈ দেখা নাপায়। নেদেখে।

হঠাতে ভাব বৰ লাজ লাগি গ’ল। হিঃ! সি ইমান দুৰ্বল নে? লিতো
এইখন ঘৰৰ পৰা চিৰদিনলৈ বিদায় লৈ যোৱা নাই।

চাৰিওকালে সি এবাৰ ঘূৰি চালে। লম্বুঘৰ পথাৰখনত তেতিয়া উজ্জল
ব’দ। মূৰৰ ওপৰত শাওনৰ সূৰ্য্যৰ প্ৰথম উদ্ভাস। সূৰ্য্য সিখাৰ কিয়লত
উদ্ভাসিত হৈ পৰা এখন জ্বিলমিল পৃথিৱী। পশ্চিমৰ আকাশত উৰি ফুৰা ক’লা
যেৰ টুকুৰা যেন ক’ৰবাত লুকাবলৈ তেতিয়া ঘৰখেদাটক আঁতৰি গৈছে।

। দুই ।

বছর বাগবে ।

নবকাচলক বেবি থকা চেঙনৰ পাতবোৰ এবাৰ ছুৰাবকৈ কেবাবাবো লৰি পৰে । পাত লয় । কুঁহি কুঁহি পাতবোৰে ঘেন অলক, বিপুলহঁতক লকিয়াই দি যায় : এয়া সময় । নিয়তি । ঘূৰ্ণিমান গতিয়েই জীৱন ।

ডেনেকবেই দিনবোৰ আগবাঢ়ে ।

মধুমিতা, কল্পনা, কল্যাণীত কটন কলেজ, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্র-ছাত্রীবোৰে আশ্ৰিত চাহ খায় । দেশৰ বৰ্তমান পৰিস্থিতি আঁক লম্বাৰ লৈ চৰকাৰক লম্বালোচনা কৰে । সিদ্ধান্তত উপনীত হয় নোৱাৰা ছাত্রবোৰৰ প্ৰত্যেকে মুক্তি-তৰ্কেৰে নিজক শুদ্ধ বুলি প্ৰতিগম কৰিবলৈ যত্ন কৰে । বাজেসখান্না জয়া ভাৰুৰী, বেহনা-চুলজাইতকলৈ তৰ্ক জোৰে । ইংলেণ্ড আৰু ভাৰতৰ মাজত হোৱা টেট মেছখনৰ উইকেট লেখে । আন্তৰ্জাতিক বাটুলমূহৰ বাজনেতিক লম্বাটলৈ পাণ্ডিত্য দেখুৱায় । তাৰ পিচত চাহ আৰু চিগাৰেটৰ ধোঁৱাৰ মাজত লিহঁতৰ তৰ্ক-আলোচনাবোৰ ধোঁৱা হৈ যায় ।

সেই একেখন মধুমিতা, কল্পনা, কল্যাণীলৈকে মেডিকেল কলেজৰ ছাত্র-ছাত্রীবোৰো আহে । চাহ খায় । কোনোবা চকু এটাৰ মেজ এখন আগুৰি বহি একান্তমনে চিগাৰেট হোপে । কিন্তু আন কলেজৰ ছাত্র-ছাত্রীবোৰৰ দৰে প্ৰাণচকল নহয় । ধীৰ-স্থিৰ ; চিন্তাময় । হেৰাই যাব খোজা জীৱন এটাক ঘূৰাই অনাৰ—হাঁহিবলৈ পাছৰি বোৱা ঘৰ এখনলৈ হাঁহি কিবাই অনাৰ চিন্তাই যেন লিহঁতৰ মাজৰ পৰা কাঢ়ি লৈ যায়—প্ৰাণচকলতা । কোনোবা কপহী প্ৰেমিকাৰ দৰে গোপনে চুব কৰি লৈ যায় : ডেকা মনৰ চকলতা ; অস্থিৰ দেহৰ চপলতা । এই দল ছাত্র-ছাত্রীয়ে বাংলাদেশক স্বীকৃতি দিয়াৰ

কথা নাভাৰে। বৈজ্ঞানিকীয়ালাৰ কথকবৃত্ত্যৰ নেপথ্যৰ ছন্দানি হ'বনে। খাঙত্ৰব্যৰ সমস্তা লৈ চৰকাৰক পমালোচনা নকৰে। বৰং সেই পৰম্পৰাই সিহঁতৰ মনৰ পৰ্য্যাক্ষত আঁকি দিয়ে : বন্ধাপীড়িত সুস্থ জনৰ এখন শেঁতা' মুখৰ ছবি। সিহঁতে সপোন দেখে : কৰ্কট বোগত জীৱনৰ বং হেৰুৱাই পেলাব খোজা জনৰ মুখত ইহি বিৰিঙাই তোলাৰ বন্ধ। চকুৰ আগত জীহি উঠে : স্নাত-বেকৰ অভাৱত অপাৰেডন থিয়েটাৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজত হাঁহাকাৰ কৰা হেজাৰজনৰ মৃত্যু-বিভীষিকা। অপাৰেডন থিয়েটাৰৰ টেবুলখন যেন টেবুল নহয় ; মৃত্যুৰ হেজাৰ কীটে কিলবিলাই থকা মৰণ শব্দ। সেই মৃত্যুদণ্ডাত শুই থকা সহস্ৰজনক জীয়াই তোলাৰ চেঁতাতে সেইজাক ছাজ-ছাজীৰ ইহিৰ পৰা মনটো যেন মৰি যায়। পছু হৈ যায় উচ্ছ্বল এটা যৌৱন।

অস্ত্ৰোপচাৰৰ পিচৰ অৱলাদখিনি আঁতৰাৰলৈ সিহঁতে প্ৰয়োজন বোধ কৰে : একাপ বোঁৱা উৰি থকা গৰম চাহৰ ; এটা জলন্ত চিপাৰেটৰ। সেই প্ৰয়োজন শৰীৰ আৰু মন সজীৱ কৰি লোৱাৰ ; প্ৰভুতিৰ। কাৰণ অলপ আগতে হৈ-বোঁৱা অস্ত্ৰোপচাৰৰ বোগীজনে এনাচ্‌থেচিয়াৰ কৰ্মলৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ আগতেই যে মৃত্যুৰ ক্ষণ গণি থকা আন কোনোবাজনৰ বাবে হাতত জুলি লব লাগিব—ছুৰী আৰু চেপেনা। বেজী আৰু কেটপ্যাঁত ; প্ৰাণিক নক্সা নাইলন ঙ্গি।

বহাগ মাহৰ এটা ৰাতিপুৱা।

বাহিৰত নটক গাভৰু হোৱা সেউজীয়া পৃথিৱীখনৰ বুকুত লোণালী ব'হৰ জিলিমিলি ; আৰু অপাৰেডন কক্ষৰ ভিতৰৰ টেবুলখনৰ ওপৰত জলি থকা এটা শক্তিশালী বিজুলী বাৰ। সেই বাৰটোৰ পৰা বিচ্ছৰিত হৈ পৰা তীব্ৰ পোহৰত উজ্জল হৈ পৰিছিল প্ৰতিখন ছুৰী, চেপেনা, বেজী আৰু অস্ত্ৰোপচাৰৰ বিভিন্ন বস্ত্ৰপাতি। ব্যস্ত অথচ এটা নিস্তৰ পৰিবেশ।

কোঠাটোৰ ভিতৰত চাৰ্জন বৰুৱা ; এনাচ্‌থেচিট ভাঃ বৰমলৈ আৰু এজনী নাছ'। আটাইবোৰ গাত দীঘল এপ্ৰ'ন ; বগা। নাক আৰু মুখত আৱৰণ-মাৰ্ক। তেওঁলোকৰ সন্মুখৰ টেবুলখনত শুই থকা এটা কৰ্ম দেহ। সেই কৰ্মদেহীজনৰ চুচকুত এটা শেঁতা চাৰনি—এনিমিক্। বেজখনৰ দুই কাৰে তেওঁত ওলোমাই বোৱা চেলাইন আৰু তেজৰ বটল। তেজৰ বটলটোৰ লগত সংযুক্ত বক্তব্যহী বৰৰ নলীভালৰ আনটো মুখত সংলগ্ন দীঘল বেজীটো টেবুলত শুই থকা ককাললাৰ দেহটোৰ সোঁহাতৰ শিৰাত শিৰাবিহিত। টেবুল-

পূৰ্ণ চাৰিওফালে চিকিৎসক আৰু নাৰ্ছজনীক আগুৱি অভিজ্ঞতাৰ ভাঙৰ
পূৰ্ণবৰ্ত্তন উৎসুক হৈ বৈ থকা এজাক জ্ঞানপিপাসুৰ দল।

চিকিৎসক আৰু নাৰ্ছজনী নিৰ্লিপ্ত; কিন্তু ব্যস্ত। ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ
চকু-মুখত উৎকৰ্ষ। সেই নিৰ্লিপ্ততা, ব্যস্ততা আৰু উৎকৰ্ষক আগুৱাব
যেজখনত পৰি থকা সেইহাল শেঁতা চকুৰ ভাষাই যেন চাৰিওফালে আগুৱি বৈ
থকা ছাত্রজাকৰ কোনোবা এজনক আহ্বান আৰু প্ৰত্যয় দি কৈছিল : মই
জীয়াই থাকিম; আকৌ সজীৱ হৈ উঠিম। পৃথিৱীৰ বৃহৎ পৰা হেৰাই
যোৱাৰ আশংকা কৰিয়েই পলাই যাব খোজা জীৱনটোক ধৰি বাধিবলৈকে মই
ইয়ালৈ আহিছোঁ। তই মোক লৈ আহিছ। অপূৰণ আশা লৈ মই
কেতিয়াও মৰিব নোৱাৰোঁ। নমবোঁ। অপূৰণ আশা-আকাংক্ষাৰ কোনো
দিনে মৃত্যু নহয়। আজি বিসৰুৰ মোৰ জুপিও ফালি মোক জীয়াই থকাৰ
বং লানি দিব খুজিছে তেনেদৰে তয়ো এদিন হেজাৰজনক দিব লাগিব
জীৱনৰ বং; আশা; প্ৰত্যয় আৰু নিৰ্ভৰশীল আহ্বান।

এটা দুটাকৈ মুহূৰ্ত্তবোৰ আগবাঢ়ে।

চাৰ্জন হুজুনে বীজাণুশূন্য কৰি দ্ৰেত সজাই থোৱা যন্ত্ৰপাতিবোৰৰ
ওপৰেৰে শেষবাৰৰ কাৰণে দৃষ্টি বুলাই নিয়ে। তাৰ পিচত ইজনে সিজনৰ
চকুলৈ চায়। মৌন ভাষাৰে কথা পাতে; আৰু তাৰ ক্ষণেক পিচতে তা:
বৰদলৈৰ ইঙ্গিত পাই 'ও গ'ভ, ৰিচিভ্' বুলি অক্ষুৰ্ণ ভাষাৰে ভগৱানক প্ৰাৰ্থনা
জনাই চাৰ্জন বকৰাই সোঁহাতত তুলি লয় এখন ছুৰী আৰু বাওঁহাতত এপাট
চেপেনা।

তাৰ পিচত এটা অসহনীয় মৌনতা।

সক্ৰিয় চাৰ্জন বকৰাৰ কিপ্ৰ ব্যস্ততা।

আৰু ?

আৰু কেঁচা ভেজত তুমুলি হৈ পৰা এখন ছুৰী।

তেনেদৰে কিমান সময় পাব হৈ গৈছিল—ভাটলৈ কাৰো জ্ঞপ্তি নাই।

সিহঁতৰ চকুৰ আগত উদয় হৈ পৰিছিল দুটা হাঁওকাঁও আৰু এটা জুপিও।
ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ চকুবোৰ এটা বিদ্যুত স্থিৰ হৈ বৈছিল : এটা গতি যন্ত্ৰ
সহচিহ্ন জুপিওৰ ওপৰত কেবাহালি চকুৰ কোঁতুহনী আৰু জ্ঞানদ্বানী
দৃষ্টি।

মাত্ৰোৰ কেইটামান মুহূৰ্ত্ত।

ভাৰ পিচত আগবঢ়াইকৈ হাওকাণ হুটাৰ হাতৰ পৰা একলীয়াটক ছাঁতৰাই
 জনা ছদ্মপিণ্ডটোৰ ওপৰেৰে চাৰ্জনজনৰ হাতৰ ছুৰীখন ক্ৰতমুখিত আগবাঢ়ি
 গৈছিল; গাভচেৰে আৱৰ্দ্ধিৰখা বক্তব্যত আঙুলিকেইটা কিপ্ৰতাবে লক্ষ্যিত
 হৈছিল।

আৰু আনকালে ?

এটা হুটাকৈ আগবাঢ়ি যোৱা মুহূৰ্ত্তবোৰৰ লগে লগে এটোপ-হুটোপটক
 ডেজৰ বটলটোৰ পৰা ডেজ আহি অদ্ৰোপচাৰিত মেহটোৰ শিৰা-উপশিৰাত
 মিহলি হৈ গৈছিল।

এজন ব্যস্ত চাৰ্জন—আৰু প্ৰয়োজনীয় সময়ত মহাশ্ব আগবঢ়াবলৈ প্ৰস্তুত হৈ
 থকা এজন ডাক্তৰ। ছুৰী, চেপেনা আগবঢ়াই নিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰহৰীৰ দৰে
 ওচৰতে বৈ থকা এজনী নাৰ্ছ আৰু চাৰিওফালে জ্ঞান আহৰণকাৰীৰ দল।

কিন্তু জ্ঞান আহৰণকাৰী দলৰ বিশেষ কোনোবা এজনৰ যেন সেইদিনা জ্ঞান
 আহৰণ কৰাৰ সময় নাছিল। সেইজন ছাত্ৰই বাবে বাবে হাতৰ বক্তীটোৱলৈ
 চাইছিল। মনৰ যাকত উদ্গীৰ আৰু উৎকৰ্ষা; চকু-মুখত আশা আৰু
 আশঙ্কাৰ লুকাভাহু। সেইজন ছাত্ৰৰ কাষে চেকেণ্ডবোৰ যেন চেকেণ্ড
 নহয়—একে একোটা যুগ। মিনিটবোৰ যেন একোটা নীলম পতাবী।

এই অসতৰ্ক মুহূৰ্ত্তত সেই ছাত্ৰজনৰ বাওঁহাতখন গৈ সৌহাতৰ কোনোবা
 এঠাইত বৈ গৈছিল। সৌহাতখনৰ সেই অংশটোত বিষ অক্লভৰ কবিত্ব বৃদ্ধিও
 যেন সি বিষ অক্লভৰ কবিত্ব নোৱাৰিলে। সেই বিষৰ বেয়না নাই। আছে
 আনন্দ আৰু হেৰাই যাব খোজা জীৱন এটাক সুবাই পোৱাৰ আশান—
 প্ৰতিজ্ঞাতি। তাৰ পিচ মুহূৰ্ত্ততে চকুত পৰিছিল টেণ্ডত গুলোমাই থোৱা
 কাপোৰেৰে ঢকা বডা ডেজৰ এটা বটল। সেই বটলটোৰ পৰা দৃষ্টি সুবাই
 আনি বগা এপ্ৰ'নটোৰ হাতখন কোচাই সি তাৰ বিবোৱা অংশটোৱলৈ লক্ষ্য
 কৰিছিল। সেই অংশটোৰ এটা বিন্দুৰ পৰা ডেতিয়াও এটোপ হুটোপটক
 ডেজ নিগৰি আছে।

ভাৰ হাতত ডেতিয়া তেনে কোনো ভীৰু বিষ নাছিল। ভাৰ হাতৰ
 বিষটোতকৈয়ো ছদ্মপিণ্ডটোৰ ওপৰত কৰা অদ্ৰোপচাৰৰ সময়খিনি আছিল
 বেছি শুক্ল আৰু সংকটপূৰ্ণ। তথাপি সি ভাৰ দৃষ্টি সুবাই আনিছিল।
 কাৰণ: ছদ্মপিণ্ডটোৰ ওপৰত অদ্ৰোপচাৰ কৰি এজনক জীয়াই বৰাৰ সৌকৰ
 যেন ভাব নহয়; ভাৰ সৌহাতখনৰ। সেইখন হাতৰ পৰা সোৱা তিনিপ

চি-চি তেজব। লম্বা দেহৰ শিৰা-উপশিৰাত বৈ থকা তেজবিহিৰে এটা জীৱনক জীয়াই তোলাৰ বাবে যেন একমাত্ৰ সোঁহাতখনেই গৌৰৱৰ অধিকাৰী।

“নো। আই কাৰ্ট্‌ এলাউ। তেজ দিয়াৰ পিচত তোমাব জিৰণিৰ প্ৰয়োজন। কোনোমতেই মই তোমাক ‘অপাৰেঞ্চন এটেণ্ড’ কৰিব দিব নোৱাৰোঁ। ইউ মে বি ফ্ৰেইন্টেড।”

“নহয় চাৰ; এইকণ অল্পহৰ পৰা মোক বঞ্চিত নকৰিব। চিকিৎসা-বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ হিচাপে সেইকণ ধৈৰ্য্য, সাহস আৰু শক্তি মোৰ আছে। ভুল্লপৰি.....।”

সি আৰু শেষটক কব নোৱাৰিলে।

চাৰ্জন বৰবাই মূৰ দাঙি তাতলৈ একেবাৰে কেইচেকেণ্ডমান চাই ব'ল। তাৰ চকুত হয়তো চাৰ্জন বৰবাই দেখিছিল নিঃসহায় এটা কৰণ আকৃতি। সাহস, শক্তি আৰু ধৈৰ্য্যৰ প্ৰতিভা।

তাৰ পিচত তেওঁ নিশ্চয় মূৰত কৈ উঠিছিল: ছাট্‌চ্‌ ও কে। ইউ মে এটেণ্ড—ইউ ইউ থিক ইউবচেলফ্‌ ফিট্‌ ক’।

অনিশ্চয়ত মনটো তাৰ নাচি উঠিছিল। তাৰ ভাব হৈছিল: চাৰ্জন বৰবা যেন চিকিৎসক নহয়; দেৱতা। কাৰণ: অপাৰেঞ্চন এটেণ্ড কৰা যে তাৰ কাৰণে খুউব প্ৰয়োজন। জিৰণিৰ প্ৰয়োজনতকৈও জীৱন আৰু মৃত্যুৰ লক্ষ্যকণ্ড দেউতাকৰ ওচৰত থকাটো যে তাৰ কাৰণে বেছি প্ৰয়োজনীয়। নহলে যে সি জিৰণি লবলৈ গৈও জিৰণি নাপাব। বৰং জিৰণিৰ কেই উদ্বিগ্ন মুহূৰ্ত্তবোৰে জিৰণিৰ পৰিবৰ্তে তাৰ মনলৈ কঢ়িয়াই আনিব আশকা তথা উদ্বিগ্নতা, উৎকণ্ঠা আৰু অধীৰ চকলতা।

বক্তৃতাৰ সকলো অৱলাদ আৰু ক্লান্তি পাহৰি অপাৰেঞ্চন টেবুলখনৰ নিচেই ওচৰলৈকে সি আগবাঢ়ি আহিছিল। তাৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠিছিল: বয়লৈ আচোৰা এখন ক্লান্ত, শেঁতা মূখ। সেইখন মূখত পিতৃৰ পাতীৰ্ঘ্য নাই; আছে অপত্য দেহৰ গভীৰ প্ৰলেপ। সংসাৰৰ দায়িত্ব বহন কৰাৰ স্বাক্ষৰ। সেইখন মূখৰ পিচফালে এখন বহল পথাৰ। সেউজীয়া। সেই পথাৰখনৰ স্বাক্ষৰে কানত নাঙল লৈ যোৱা দেউতাক যেন অকল নিজৰ কাৰণে জীয়াই থকা নাই। জীয়াই আছে—তাৰ যবমত; যবখনৰ চেনেহত। নিইতৰ প্ৰতি কৰ্ম্মীয় দায়িত্বৰ গদুৰ বোজা কঢ়িয়াবলৈকেহে যেন দেউতাকে হুপুৰৰ সূৰ্য্যৰ

উদ্ভাপত থাকে; বাৰিষাৰ বৰষুণত তিত্তে। হোকা-পানী আৰি গাত নেটি
লয়। পথাৰত লখিমীক ইহুৱায়। গন্ধলিৰ দুমিচুনি বেলিৰ পোহুৱত সেইজনী
লখিমীক—চোভাললৈ কুচিয়ায়। সোণজটিৰ খোকবোৰ যবণা মাৰি উৰাল
ভৰায়।

সেইখন পথাৰৰ সজাল থকা কঠিৱাবোৰৰ মাজত থিয় হৈ দেউতাকে
আশাবে আঘোণ মাহলৈ বাট চাই বয়। বিজয়াৰ বিলৰ্জনৰ পিচত আছে
কাঙালীৰ আকাল। ভঁৰালৰ সাঁচতীয়া সোণজটি এঘোম বিকি একিলো
নিমখ আৰু এবটল কেবাচিনৰ ধোণাৰ কৰে। বলমহালৰ কাৰণে পাখীৰঙী
সেউজীয়া খাননিৰ পথাৰখনত দল বাহু আজোৰে। ভাৰ পিচত এদিন
হুদিনকৈ আগবাঢ়ি যোৱা দিনবোৰে আঘোণক এদিন আদৰি আনে।
সেউজীয়া পথাৰখন সোণালী হৈ পৰে। পথাৰৰ এচুকত থিয় হৈ সেইজন
দেউতাকে হাঁহে। লখিমী মাকজনীৰ গাৰ তথুহেৱায়। চোভাল গাৰে;
ভাত ৰান্ধে। বোৱনী-দাবনীলকলৰ লগতে ঘৰখনৰ কাৰণে পিঠা জাজে।
পুলক, বীতিমপিহঁতে আনন্দত কিৰিলি পাৰে। পকা জলকীয়া আৰু নিমখ
এজেৰাবে লৈতে আমলখি, অমৰা-জলকাইৰ টোপোলা এটা হাতত লৈ পাকলে
পথাৰলৈ আগবাঢ়ে। গাভৰু দাবনী পাকলৰ লাহী হাতৰ কাচিখনে আঘোণক
মিঠা ৰ'দত চিক্‌মিকায়।

কিন্তু দেউতাকৰ সেই আশা; ঘৰখনৰ আকাজকা সদায় হাঁহি হৈ জুজুনে।
হঠাতে কেতিয়াবা সেই আশা—ঘৰখনৰ আকাজকা চকুলো হৈ লৰে। বাৰিষাৰ
ভাৰবৰ গুৰু গুৰু শব্দত কলং-কপিলীত জোঁৱাৰ উঠে। জোঁৱাৰত মৃত্যুৰ
বিভীষিকা নামে। সিহঁতৰ চিনাকি কলং-কপিলীখনে সিদিনা ৰান্ধনী হৈ
নাচে। অচিনাকি হৈ যায়। সোণবৰগীয়া হৈ অহা আহুধানৰ পথাৰখনৰ
ইমূৰ লিমূৰ বগা হৈ পৰে। সেউজীয়া শালি খাননিভৰাৰ মনোমোহা কপ
এবুহু পানীৰ ভলত হেৰাই যায়। গৰজাকে .হেৰেলিয়ায়। পেটৰ ভোকত
বীতিমপি-পুলকহঁতে মাকজনীক আমনি কৰি চিঞৰে। পথাৰৰ মাজৰ
পানীৰ ওপৰত ওখকৈ সজা বাহৰ চাংখনত বহি দেউতাকে চকুলো
টোকে।

এয়াৰ ছুৰাৰ নহয়। বছৰাৰ সি দেখিছে। বোতা ৰেলি আঘোণত ইহা
দেউতাকে পিচৰবাৰ পাণ্ডৰ পথাৰত বৈ বৈ বছৰিন বছৰাৰ কান্দিছে।

ভাৰ পিচত এদিন ৰালপানী শুকাই। বজা সোত পথাৰখনৰ পকা

খানবোৰ পলস আৰু বোকাৰ মাজত নেদেখা হৈ পৰে। দেউজীয়া ধাননি-
ডবাৰ চিনচাব হেৰাই যায়। কেইবাহমানৰ কাৰণে সিহঁতৰ ঘৰখনত
হাঁহাকাৰ লাগে। বাৰীৰ কলপছলা; আলু-কচু খাই দিন কটায়।

‘আৰু তাত যে, মা’ বুলি চিঞৰা বীতিমণি, পুলকহঁতৰ শুকান মুখ
কেইখনলৈ চাব নোৱাৰি হুমুনিয়াহ এটি কাঢ়ি নিশব্দে দেউতাক বহাৰ পৰা
আঁতৰি যায়।

তথাপি সিহঁত জীয়াই থাকে, জীয়াই থাকে অলেখ বীতিমণি, পুলক
আৰু পাকল। হেজাৰ হেজাৰ অৰ্দ্ধহাৰী অনাহাৰী মাক আৰু দেউতাক।

এয়া অকল অলকৰ দেউতাকৰে কাহিনী নহয়। অসমৰ হেজাৰখন গাঁৱৰ
কাহিনী।

চুটোপাল ডপত চকুলোৰ উৰুতাত সি নিজকে দোষী দোষী যেন অহুজ্বৰ
কৰিছিল। খেতিয়কৰ ল’ৰা হৈ সি যেন চিকিৎসা-বিজ্ঞানৰ শিক্ষা লবলৈ আহি
তুল কৰিছিল। দেউতাকৰ প্ৰতি কৰিছিল নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ। ডাৰ সলনি সি
দেউতাকক সকাহ দিবলৈ যত্ন নকৰিলে কিয়? দেউতাকৰ কানৰ নাঙলখন
সিঙতো কান-পাতি লৰ পাৰিলেহেঁতেন।

কিন্তু সি আনো ইচ্ছা কৰিয়েই দেউতাকৰ প্ৰতি অশ্রয় কৰিছিল?

“তই নাঙলত ধৰিবলৈ মই মৰা নাই নহয়। বোকাপানীত লেটি লবলৈ
আনো তোক কলেজ পঢ়ুৱাইছিলো? মোৰ অতদিনৰ আশা...”

দেউতাক বৈ গৈছিল।

সি হেথিছিল: হঠাতে দেউতাকৰ চকুহাল স্নেহমকি পৰিছে। তাৰ
চকুৰ আঁৰ কৰিবলৈ আনকালে দৃষ্টি ঘূৰাই নিছে।

সি স্থম্বিৰ খুজিছিল: তোমাৰ কি আশা দেউতা?

কিন্তু মোখাৰ লাহল নহ’ল। তলমূৰকৈ বোৱা দেউতাকে বহু সময়ৰ
নিস্তব্ধতাৰ পিচত কৈছিল: সি মৰিল। বহু যত্ন কৰিও তাক বচাব
নোৱাৰিলো। কিন্তু সি নমৰিলেহেঁতেন—বুইছ। সিদিনা কিমানৰ যে ভৰিত
সুখিছিলো। কিন্তু কেৱে অকণমান দয়া যত্ন নোদেখুৱালে। পৃথিৱীখনত
শ্ৰদ্ধ নাইকীয়া হ’ল। টকা নহলে সকলো মিছা। মাহুহ মৰে। কিন্তু তাৰ
পৰে তাই এজন পোৱা...খোকাখুকি যাতেৰে কৈ বৈ বোৱা দেউতাকে এইবাৰ
তাক লুকাব নোৱাৰিলে। হুকুৰ্কে কান্দি উঠিল। লৰ ল’ৰা এটাৰ দৰে
কেঁহুৰি কেঁহুৰি অৱশেষত শান্ত হৈ পৰিছিল। স্নেহকা মাত এটাৰে

কৈছিল : স্মিয়ে অকল যবা নাই। আক বহুত বসিছে। মসিব। ডাব নবে ভেজ বতিয়াই আজিও গাওঁত মাছহ মসিছে। মসি থাকিব। টকা নহলে চহবৰ ডাক্তৰ কবিবাজৰ কেৰে আহি গাওঁত ছখীয়া বাইজক নাচায়। গাওঁৰ কোনোবা এজনে ডাক্তৰী পঢ়ি নাহিলে গাওঁখনৰ বাইজে লকাহ নাপায়। গৰীয়েহে গৰীয়াৰ দুখ বুজি পায়; আনে ছবুজে। একোজনৰ বুদ্ধাত একো একোখন ঘৰ উজ্জয় হৈ বোহাৰ কথা চহবৰ মালানত থকা মাছহবোৰে কি বুজিব? সেইবোৰ ডাক্তৰ নহয়—বুইছ মইনা! ঘৰ ঘটা বহু।

ভেতিয়াই ডাবিছিলো : ভগবানে কবিলে তোক যেনেকৈ হওক...। তোক হাকিম-মকুপ কৰাৰ ইচ্ছা মোৰ নাই। মাছহৰ সেৱা কৰিব নোৱাৰিলে—গৰীৰ ছখীয়াৰ দুখ ছবুজিলে হাকিম-মকুপ হৈ কোনো লাভ নাই। পৃথিৱীত ধৰম বোলা এটা বস্তু আছে। ধৰমত থাকিলে ভগবানে চকু বেলি চাব। যদি পাব—এই তালৈকে যা। নমৰা দিনলৈকে দেহাটোৱে বিমান পাবোঁ টানিম। যই মৰিলেও গাওঁৰ বাইজে তোক নেবে। ডাই মাথোন শিকি বুজি আহি চহবৰ ডাক্তৰ কবিবাজবোৰৰ দৰে টকাৰ যথ নহি। গৰীয়া ছখীয়াৰ আশীৰ্বাদ পাৰি।

ফুটাই নকলেও দেউতাকৰ বহুদিনীয়া আশাটো কি সি ছবুজাকৈ থকা নাছিল। সেই কাৰণেই সেইদিনা যি বাছনি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ টালি-টোপোলা বান্ধি লাতোটা বছৰৰ কাৰণে মৰমৰ গাওঁখন এৰি নবকাচল পাহাৰলৈ গুচি আহিছিল।

ভেনেকৈয়ে কিমান লময় পাব হৈ গৈছিল সি কব নোৱাৰে।

কিন্তু হঠাতে নিজকে সি অকলশৰীয়া যেন অনুভৱ কৰিছিল। ইতিমধ্যে টেবুলখনৰ চাৰিওফালে জুমুৰি থবা ছাজ-ছাজীৰ জাকটো আঁতৰি গৈছে। ডাঃ বৰনৈল কেতিয়াবাই বাহিৰলৈ ওলাই গৈছে। চাৰ্জন বৰুৱাই গ্ৰাভবোৰ খুলি বেচিনত হাত ছখন ধুই আঁতৰি দাবলৈ বো-জা কৰিছে। কাষত বিন হৈ থকা নাছ'জনীও যেন জীৱন্ত নহয়। এটা প্ৰস্তৰ মূৰ্ত্তিহে। ভেজৰ বটলটোলৈ চাই সি দেখিছিল : বটলটোৰ 'আধাবিনিয়ান'হে শেষ হৈছে। চেমাইনৰ বটলটো ওলোমাই থোৱা টেঙাল কোঠাটোৰ এচুকত কোনোবাই আঁতৰাই থৈছে। সেই মুহূৰ্ত্তত ডাব অজ্ঞাতেই নৌহাতখন গৈ দেউতাকৰ বাওঁহাতৰ ঠাবিজালৰ পালুচ চোৱাঠাইখিনিক চুপি ধৰিছিল।

কিন্তু এয়া কি হ'ল ?

হঠাতে সি যেন অপ্রকৃতিস্থ হৈ পৰিছিল। অহুমান হৈছিল পৃথিৱীখন
ভূবি ভূবি পাক খাই খাই যেন তললৈ সোমাই গৈছে। তীব্ৰ পোহৰত
উজ্জ্বল হৈ থকা কোঠাটো যেন শেঁতা—অন্ধকাৰ।

সি বুজিব পৰা নাছিল—এয়া লপোন নে দিঠক ? ভয়াবহ মৌনতাৰ
মাজত অলহায়ভাবে সি চিঞৰি উঠিছিল : ছিটাৰ।

কিন্তু কোনো উত্তৰ নাই। সেই চিঞৰটোৱে বান্ধলৰ হকাৰৰ দৰে মাথোন
প্ৰতিধ্বনিত হৈ উভতি আহি তাৰ কাণত বিন্ধিছিল।

“কোৱা—ছিটাৰ ; এয়া কি হ'ল ? ভূমি নামাতা কিয় ?”

“গ্ৰে গড্। লেট ডি ডিপাৰটেড্ চ'ল বি বেট ইন পিচ্।”

কেইটামান মাথোন মুহূৰ্ত।

সেই মুহূৰ্ত কেইটাৰ ভিতৰতে তাৰ পৃথিৱীখন যেন ওলট-পালট হৈ গ'ল।
উন্মাদৰ দৰে সি মেজখনৰ ওপৰত শুৱাই থোৱা দেউতাকৰ গাৰ ওপৰতে
উবুৰি খাই পৰিছিল। অসভৰ্ক মুহূৰ্তটোত তাৰ গাত লাগি টেঙৰ পৰা তেজৰ
বটলটো মজিয়াত বাগৰি পৰি চুৰমাৰ হৈ গৈছিল ; আৰু সঁচৰিত হৈ পৰা
সেই তেজবোৰে মজিয়াত আঁকিছিল কুচিদ্ৰাবলীত কোনো দিনে নেদেখা এখন
মানচিত্ৰ। কিছু সময়ৰ আগতে অত্যন্ত প্ৰয়োজন বোধ কৰা এই তেজখিনিৰ
এই মুহূৰ্তত কোনো মূল্য নাই—প্ৰয়োজন নাই। সেইখিনি যেন তাৰ তেজ
নহয়। কোনোবা দানৱৰ বক্তব্ৰোত। সেই বক্তব্ৰোতৰ প্ৰতিটোপা
তেজত যেন মিহলি হৈ আছে মৃত্যুৰ হেজাৰ বিঘাত কণিকা। ফেটীসাপৰ
বিষৰ দৰে হলাহল।

দেউতাকৰ স্পন্দনহীন নিখৰ দেহটো সাৱটি ধৰি সি কান্ধিব পৰা নাছিল।
সি যেন চিঞৰি চিঞৰি ভূবি : কোৱা দেউতা ; ভূমি কিয় এনেদৰে ফাঁকি
দি শুচি প'লা ? অথচ অলপ আগতে তোমাৰ বঁভা চকুৰ নিস্তেজ চাবনিটোৱে
যেন কৈছিল : অপুৰণ আশা লৈ মই কেতিয়াও মৰিব নোৱাৰোঁ।
এৰবোঁ।

তেন্তে এয়া কি হ'ল ? কিয় হ'ল ?

তেজ ; তেজ ; আৰু তেজ।

দেউতাকৰ হৃদপিণ্ডৰ বঁভা তেজবোৰত দেউতাকৰ সাৱটি ধৰা অসকল
গাৰ বগা এপ্ৰ'নটোও তেতিয়া বাঙলী হৈ পৰিছে। সেই তেজৰ পোহৰটোৱে

মৃত্যুৰ নাম নোহোৱা অভিজ্ঞতা এটাৰ সৈতে আকৌ এবাৰ মইনটক পৰিচয় কৰাই দিছিল।

কিন্তু এয়ে জানো মৃত্যু ?

মৃত্যু জানো ইমান নিৰ্ভৰ ?

ইমান দিনে সেইখন হাস্পাতালতে দেখি অহা মৃত্যুবোৰতো ইমান নিৰ্ভৰ নাছিল। নাছিল ইমান নিকৰণ।

সেইবোৰ মৃত্যু যেন স্বাভাৱিক নহয়; অস্বাভাৱিক; অভ্যস্ত ঘৰুৱাদায়ক। অচিনাকি। এই মৃত্যুৰ সৈতে তাৰ চিনাকি নাই। প্ৰথমবাৰৰ বাবে অচিনাকি এই মৃত্যুৰ সৈতে পৰিচয় হৈ নি কিয় থিৰেৰে বৰ পৰা নাই ?

তালৈ একেধিৰে নিশালক দৃষ্টিৰে চাই থকা দেউতাকৰ সেই দৃষ্টিত যেন ভাৱা নাই। নিশালক শেঁতা চকু ছটা যেন কৰাঘৰে যিখি গৈ এটা হৈ পৰিছে। শেঁতা বংটো ক্ৰমে গাঢ় হৈ ৰাতিপুৱাৰ শুকবৰ বং দোৱা সেইটো যেন চকু নহয়; কোনোৱা গতিপ্ৰাণ নাৰীৰ কপালৰ তিলক।

সেইজনী নাৰীক চিনি পাবলৈ তাৰ সবহ পৰ নালাগিল। সি আক নিৰীক হৈ বৰ নোৱাৰিলে। “মা, তোমাৰ কপালৰ সেন্দূৰৰ ফোঁটটোৰ আজি আক কোনো মূল্য নাই। যচি পেলোৱা যা—যচি পেলোৱা। যোৰ তেজৰ দৰে তোমাৰ ফোঁটটোও আজি মূল্যহীন।”

অজ্ঞাতেই চিঞৰি উঠি দেউতাকক লজোৰে লাৱটি ধৰি সি হুকুৰকৈ ফেঁকুৰি উঠিল। নাহঁজনীয়ে তাক সাধনা দিব শুলিও যেন সাধনা যাচিব নোৱাৰিলে। বগা কাপোৰ এখনেৰে মৃতসেহটো ঢাকিব খোজা নাহঁজনী অলপ আঁতৰি গৈ এচুকত থিয় হৈ ব'ল।

আক সেই সময়তেই হয়তো কপিলীঘাটত গা-ধুই ভৰা কলহ এটা কাষত লৈ তাৰ মাকজনী ঘৰলৈ উভতিছিল। ওচৰৰ আমজোপাত পৰি চিঞৰা কাউৰীজনীৰ অমৰলহচক যাত এটা শুনি নেমেৰাজনৰ ওচৰত তাৰ দেউতাকৰ বদল কাষনা কৰিছিল। বায়েক পাকলে পোঁৱীই ঘৰত চাকি এগছ জলাই ডগবানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল: দেউতাক সোনকালে আৰোগ্য কৰি দিয়া ডগবান। দেউতা যেন সোনকালেই ফাটল হুৰি আহে।

পোঁৱীঘৰৰ পৰা ওলাই অহা পাকলজনীক পুৰাকৈ হয়তো হুৰিছে: পাকল বা, দেউতা কেতিয়াটকৈ আহিব? ইমান পলম কৰিছে পাই। হুৰি মেৰোম

কৈছিল : দেউতাব অস্থৰ ভাল হৈছে । দেউতাতোৱে ইমান পলম কৰে । ভাল নালাগে পাই ।”

হয়তো পাকলে কিবা এৰাব কোৱাব, উত্তৰ দিয়াৰ আগেয়ে বীতিবশিৰে পুলকক কৈছে : বা অ’ ঈকবাটো কৰবাৰ; তোলৈ কিবা চোলা পেন্ (পেট) আনিব নালাগিব নেকি ? সেইবোৰ কিনোতে পলম হৈছে ।

সিহঁতহালৰ কথা শুনি বায়েক পাকলে হয়তো জাবিছে : এৰা, দেউতা বা কেনে আছে ? দেউতা জানো সঁচাকৈয়ে আকৌ ভাল হৈ ঘূৰি আহিব ?

তাৰ পিচ মুহূৰ্ততে নিজকে তাই চমক দিছে : ছিঃ ! মই এইবোৰ কি অমঙ্গলীয়া কথা জাবিছোঁ । অলকে সিহঁতক কৈছিল : দেউতা ভাল নহব কিয় ? হবই । তাড়কৈও বহুতো ডাঙৰ ডাঙৰ বেমাৰ সিহঁতে ভাল কৰিছে । সংকটপূৰ্ণ বোগীক সেইখন হাস্পাতালত—কলেজত চিকিৎসা কৰি সুস্থকৈ ঘৰলৈ পঠিয়াইছে । সিহঁতৰ দেউতাকৰ এইটো এটা সামান্য অপাৰেঞ্চন । তাইৰ তাইটি অলকে বহুত কথা জানে । কেইদিনমান পিচত সিও বে ডাক্তৰ হৈ ওলাই আহিব ।

ক্যাকলৰ বিখান : ডাক্তৰী পঢ়া ভায়েক অলকে তাইক কেতিয়াও মিছা কথা নকয় । তাইৰ অমঙ্গলীয়া চিন্তাবোৰতকৈ অলকৰ আশ্বাসটোৰ মূল্য বহুত বেছি ।

দেউতাকক সাৰটি উচুপি থকা অলকৰ সেই মুহূৰ্তত ইচ্ছা হৈছিল সি যেন চিঞৰি চিঞৰি কব : মিছা ; মিছা পাকল বাইদেউ । মোৰ আশ্বাস মিছা । সেয়া সঁচা নহ’ল । মোৰ প্ৰতিশ্ৰুতিক মিছা প্ৰতিশয় কৰিবলৈ চিকিৎসা বিজ্ঞানে আজি পৰাজয় স্বীকাৰ কৰিলে । চিকিৎসা-বিজ্ঞানীসকল পৰাজয় গ্ৰানিৰে অপাৰেঞ্চন থিয়েটাৰৰ টেবুলত এৰি থৈ গ’ল আমাৰ বৰ মৰমৰ দেউতাব যুত্তমেহ । অৱশেষত নিয়তিৰেই হ’ল জয় বাইদেউ ।

ঘৰখনৰ ছবিৰে তাক পাহৰাই পেলালে সেইখন যে এখন হাস্পাতাল ; কলেজ । স্থান-কাল পাহৰি সৰু স’ৰা এটাৰ দৰে সি চিঞৰি চিঞৰি কান্দি উঠিল । কমাৰেয়ে বেছি হৈ অহা তাৰ কাৰ্দ্দোৰৰ ধনিত কলেজ হাস্পাতালক সময় চৌহদটো যেন কঁপি উঠিছিল ।

ডেনেদৰে কিমান লময় পাৰ হৈ গৈছিল সি কব নোৱাৰে । কিন্তু বহুত বুজনি আৰু লাফনা ৰাগী তাঁহি আহি তাৰ কাণত পৰিছিল । অৱশেষত সেই বুজনি আৰু লাফনা ৰাগীয়ে তাক অকণমান সুস্থিৰ কৰি তুলিছিল ।

লোহাতেৰে চকুপানীৰোৰ যটি লি দিছিল তাৰ চাকিওকালে এজাক ছাজ-
ছাজী। সবহুতানেই তাৰ লহপাঠী। আটাইৰে বৃথৰোৰ মজিন; চকুৰোৰ
সেয়েকা। হঠাতে তাৰ জীৱনলৈ অহা চৰম আঘাতৰ লগতগী হবলৈ যেন
দেইলকল ছাজ-ছাজীয়ে তাক বুজাবলৈ বহু কৰিছে : তোমাৰ দেউতাবা
বুলি আমি জনাই নাছিলো অলক।

ববীনে কৈছিল : চা অলক, হেজাৰ চেটা কৰিও আমি বাক বাধা দিব
নোৱাৰোঁ। সেই দুৰ্ভাগ্যক মূৰ পাতি লোৱাৰ বাহিৰে আমাৰ জানো আন
কিবা উপায় আছে ? তুমোতো জান : তেনেকুৱা অৱস্থাৰ বোম্বী কেতিয়াবা
ক'বহাতহে হুহু হৈ উঠে। এটা নিশ্চিত যুত্থাক আৰু কিছুদিনলৈ আঁতৰাই
পঠিয়াব পাৰিব বুলিয়েইতো শেষ বহু কৰিছিলি। কিন্তু এনে কেন্দ্ৰত বিটো
হোৱা স্বাভাৱিক সেইটোৱে হ'ল। কৃতকাৰ্য্য হোৱাটোহে এটা ব্যতিক্ৰম।
তেখেত হুহু হৈ উঠিব বুলি চাবইতেও আশা কৰা নাছিল। তথাপি কৃতকাৰ্য্য
হোৱাৰ এটা কীণ আশাত অন্ত্ৰোপচাৰ কৰিছিল। চাবইতে কৈছিল :
কৃতকাৰ্য্য হওঁ যদিহে ভালৈ। আৰু কৃতকাৰ্য্য হব নোৱাৰিলেও এই
অপাবেস্তনটোৰ পৰা তোমালোকে বহুত কথা শিকিব পাৰিবা। এনেকুৱা
'ৰেয়াৰ কেচ' খুব কমেই পোৱা যায়। গতিকে আমি অপাবেস্তন কৰিয়েই।
ড'ক্ট মিছ মিছ অপাৰচুনেটি। অল অৱ ইউ চুড এটেণ্ড দি অপাবেস্তন।

তেতিয়াই কথাৰাৰ ভোক কম বুলি ভাবিছিলো। কিন্তু নকলো।
কাৰণ : জানোচা তই মনৰ বল হেৰুৱাই পেলাৱ। তেতিয়া হয়তো তই
অপাবেস্তন কৰিবলৈ অহুমতি নিদিলাইহেউৱ। কিন্তু অপাবেস্তন কৃতকাৰ্য্য
হোৱা হলে এটা জীৱন হেৰুওৱাৰ বাবে আমিৱেই জানো দোষী নহব ?
তহুপৰি সেই লময়ত তই তেজ দিয়াত ব্যস্ত।

ববীনৰ কথাবোৰ শুনি তাৰ চিঞৰি হুহিবলৈ মন পৈছিল : এইখন
কলেজৰ এয়ে নেকি ধৰ্ম ? চিকিৎসক আৰু ছাজ-ছাজীলকলৰ অভিজ্ঞতা।
বুদ্ধিৰ বাবে মাহুহৰ জীৱনক লৈ তইতে হেতালি খেল ? জীৱনতকৈ তইতৰ
মনৰ অভিজ্ঞতাৰ মূল্যই বেছি নেকি ?

কিন্তু লি হুহিব নোৱাৰিলে। হুহুখিলে। কাৰণ চাৰ্জৰ বকুৱাই তাকো
কৈছিল : চোৱা অলক ; এনেবোৰ কেচ অলমত এতিয়ালৈকে কৃতকাৰ্য্য হোৱা
নাই। হোৱা টান। তথাপি তুমি কৈছা কাৰণে আমি এটা শেষ চেষ্টা কৰি
চাব পাৰোঁ। লভাৱা যুত্থা এটাক যদি পাৰোঁ—বাধা দিয়াত আমাৰ আপত্তি

নাই। কিন্তু যদি সত্য নহে অসম্ভব বাহিৰলৈ যি এবাৰ বন্ধ কৰি চোৱা।
বাট ইটো ইজ টু লেট। অসমৰ বাহিৰৰ হাম্পাতালতো কৃতকাৰ্য্য হোৱাৰ
আশা থুউব কম।

তাৰ পিচতো অপাবেস্তন কৰাৰ কাৰণে চাৰ্জন বৰুৱাক সি অহুৰোধ
কৰিছিল। অধ্যক্ষৰ অহুমতি বিচাৰিছিল। সি বুজিছিল : অসমৰ বাহিৰৰ
কোনো এখন ধ্যান্তনামা হাম্পাতাললৈ নি দেউতাকক চিকিৎসা কৰাৰ কমতা
তাৰ নাই।

ভেজিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে নিজক সংযত কৰিব নোৱাৰা অলকে অপাবেস্তন
থিৰেটোৰ লক্ষ্য থিৰিকীথনেৰে বাহিৰৰ আকাশখনলৈ চাই গঠিয়াইছিল। বহল
আকাশখনৰ একাংশ ভাঁহি আহি তাৰ চকুত পৰিল। শান্ত—উদাৰ।

সেই সময়তে কোনোবা এজনে কৈছিল : ব'ল অলক ; আমি বাহিৰলৈ
যাওঁ।

ববীনে সুধিছিল : ডেড বডি জানো বহুলনিলৈ নিবিব ?

সি মূৰ জোকাৰিছিল। অৰ্থাৎ নিব।

কিন্তু পিচ মুহূৰ্ত্ততে সি লচেতন হৈ পৰিল। কৈ উঠিল : কিন্তু ববীন...

তাৰ কথাবাৰ শেষ নহ'ল। আধা কোৱাকৈয়ে বৈ গ'ল।

“মই সকলো বুজিছো অলক। তাৰ কাৰণে তই ভাবিব নালাগে।
প্ৰিন্সিপাল চাবক কৈ পাৰোঁ যদি এম্বুলেঞ্চ এখনৰ মই ব্যৱস্থা কৰিম। ব'ল,
তই বাহিৰলৈ বহিবি।”

ববীনৰ কথাবাৰ শেষ হোৱাৰ লগে লগে ডাক আগুৰি থকা ছাত্ৰজাকৰ
বহুতোই একেমূখে কৈ উঠিছিল : এবা অলক, ব'ল। আমি বাহিৰলৈ যাওঁ।

তাৰ পিচত শান্ত ল'ৰা এজনৰ দৰে কোঠাটোৰ পৰা সি ওলাই আহিছিল।
তাৰ কাষে কাষে আগবাঢ়ি আহিছিল লহপাঠী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এটা লক্ষ লক্ষ।
আৰু দ্ৰুতগতিৰে ববীন আৰু ছাত্ৰ ছাত্ৰী আগবাঢ়ি গৈছিল হাম্পাতালৰ
ক'ৰিড'ৰটোৰে আন এটা কোঠালৈ।

হাম্পাতালৰ চোতালত, বাৰাণ্ডাত, ক'ৰিড'ৰত বহুত মানুহ। কিন্তু
শান্ত, নিস্তৰ। সিহঁতৰ মূৰৰ ওপৰৰ আকাশখনৰ দৰেই গভীৰ ব্যস্ত
মানুহজাকৰ চকু-মুখত আশা; চকলতা আৰু উৎকণ্ঠা আছে। কিন্তু
হাম্পাতালৰ শান্ত পৰিবেশটো জন হোৱাৰ আশঙ্কাত যেন সিহঁত লচেতন।
ডাক আগুৰি থকা লহপাঠীৰ দলটোও যেন।

‘জাউট-ড’বৰ কাউণ্টাৰ’ত যাহুহৰ এটা দীঘল শাৰী। কাউণ্টাৰ পাচফালে মুকলি ঠাইখিনিত ঠাহ খোৱা যাহুহ। সেইবোৰৰ সবহভাপেই বোম্বী। বোম্বীৰ সংখ্যাবে’ তৰি পৰা পেচেন্ট শাখাটো সি সদায় বেৰি আহিছে। কিন্তু আনদিনা সেইবোৰ যাহুহলৈ—বোম্বীলৈ তাৰ লিয়ান অহুৰুপা নাজাগে। কিন্তু আজি হঠাতে সেই যাহুহবোৰলৈ তাৰ বৰ বেয়া লাগি গ’ল।

জীয়াই থকাৰ আশালৈ এইখন হাস্পাতাললৈ নিভেঁৱে বহুতো বোম্বী আহে; আৰু আহে সেইসকল বোম্বীৰ আত্মীয়জন আৰু শুভাকাঙ্ক্ষীৰ দল। নিঃসুহাসবোৰে অকলেই আহি চিকিৎসা পোৱাৰ আশাত অপেক্ষা কৰে।

ইয়াটল অহা বোম্বীবোৰৰ কিছুমান স্বহ হৈ উঠে; ঘৰলৈ ঘূৰি যায়। কিছুমানক ৰোগ পৰীক্ষা কৰাৰ পিচত ঔষধ আৰু ব্যৱহাৰজ্ঞ দি ঘৰলৈ ঘূৰাই পঠিওৱা হয়। আন কিছুমানক আকৌ কিছুদিন চিকিৎসা কৰাৰ পিচত উচ্চতৰ চিকিৎসাৰ কাৰণে অসমৰ বাহিৰলৈ হাবলৈ আৰু কিছুমানক ঘৰলৈ গৈ জিৰণি লবলৈ পৰামৰ্শ দিয়া হয়।

জীয়াই থকাৰ—স্বহ হৈ উঠাৰ আশালৈ অহা আটাইবোৰ কিন্তু ঘৰলৈ ঘূৰি যাব নোৱাৰে। সেইসকলৰ নাম-ঠিকনা লিখি চিকিৎসকসকলে ডেডিয়া ডেথ্ চাৰ্চিকিৰ্টৰ খালী ঠাইবোৰ পূৰায়।

কেডিয়াবা কেডিয়াবা চিকিৎসা পোৱাৰ আশাত হাস্পাতালৰ সন্মুখৰ ৰাজপথত বৈ বৈ দুই-একোজনে মৃত্যুক সাৱটি লোৱাৰ বাতৰিও কাকতত প্ৰকাশ হয়। বাতৰি পৰিবেশন কৰাসকলে যেজিকেল কলেজক ঘোঁৰাবোপ কৰে। বাতৰি পঢ়ুৱৈসকলে কলেজ কৰ্তৃপক্ষক গালি পাবে। কিন্তু উৰহিসহৰ গুৰি ক’ত কেৱে বিচাৰি নাচায়।

ৰাজপথেৰে হেজাৰ জনতা আহে। সহস্ৰজন পাৰ হৈ যায়। ডিম্বাৰী পহুবোৰেও সেই ৰাজপথেই ডিম্বাপাজলৈ ফুৰে। সেইবোৰৰ ভিতৰত কোনজনে চিকিৎসাৰ বাবে আশাপালি ৰাজপথত বৈ আছে—সেই কথা যেজিকেল কলেজৰ ছাত্র-ছাত্রী অথবা চিকিৎসকসকলৰ জনাব কোনো উপায় নাই। ডহুপৰি ছাত্র-ছাত্রী আৰু চিকিৎসকসকলৰ বাবে চিকিৎসাৰ ক্ষেত্ৰ হ’ল হাস্পাতাল; ৰাজপথ নহয়। ৰাজপথৰ পৰা বোম্বী বিচাৰি দি চিকিৎসা কৰাৰ ইয়াত ব্যৱহাৰ নাই; সুযোগ-সুবিধাবো অন্বেষণ। তাৰ বাবে যেজিকেল কলেজৰ—কৰ্তৃপক্ষ, ছাত্র-ছাত্রী আৰু চিকিৎসকসকল যদি দায়ী—ডেঙে ডাঙৰকৈ বেছি দায়ী মানবতাৰ দোহাই দি কৰ্তৃপক্ষ ঘোঁৰাবোপ

কৰা বাস্তৱি পঢ়ুৱৈসকল। সেই সকল পঢ়ুৱৈৰ বহুতেই সেই বাজপখটোৰে দিনটোত কেবাবাৰো হয়তো পাৰ হৈ গৈছে। সেই সময়ত সেইসকলৰ কোনো এজনৰে মানৱ সেৱা কৰাৰ স্পৃহা নাজাগিল কিয় ?

সঁচা কথা : এইখন হাস্পাতালত সকলো বোগীয়ে সম-ব্যৱহাৰ নাপায়। কোনোবা স্তৰভাৱে দুৰ্নীতিও হয়তো তুমুকি মাৰিব পাৰে। কিন্তু ভাব বাবে অকল জানো কলেজ কৰ্তৃপক্ষই দায়ী ? ছাত্র-ছাত্রী আৰু চিকিৎসকসকল ? এজ-ৰে প্লেট—নতুবা দৰ-পাতি কিনিবলৈ, যন্ত্ৰপাতি মেৰামতি কৰিবলৈ অল্পমতি বিচাৰি চৰকাৰলৈ লিখা চিঠিৰ এবছৰলৈ উত্তৰ নোপোৱা বাবে জানো এইখন কলেজৰ চিকিৎসকসকলেই জগবীয়া ? জগবীয়া কলেজ কৰ্তৃপক্ষ ? সচিবালয়ৰ কোনোবা এজন কৰ্মচাৰী নতুবা বিষয়াৰ হেমাৰিৰ কাৰণে হাস্পাতাললৈ অহা শ-শ বোগীৰ আলৈ-আহকালৰ বাবে কলেজ কৰ্তৃপক্ষ জানো জগবীয়া কৰা উচিত ?

এবটল বঙা দৰ-আৰু কেইটামান বগা-হালধীয়া বড়িয়েই সকলো বোগৰ আৰু বোঁজীৰ চিকিৎসাৰ বাবে যথেষ্ট নহয়। সঁচা কথা। সেই কথা চিকিৎসক সকলেও জানে। কিন্তু ডেওঁলোকৰ উপায় কি ? হাস্পাতালত ভৰ্তি কৰি সকলোকে চিকিৎসা কৰিবলৈ বিছনাৰ সংখ্যা কিমান ? অথচ হাস্পাতালত জুৰ বন্ধা বোগীবোৰক দেখিলে ভাব হয়—পৃথিৱীত যেন এজনো স্বস্থ মানুহ নাই। পৃথিৱীৰ আটাইবোৰ মানুহেই বেমাৰী ; কণীয়া।

তথাপি এইখন হাস্পাতালত—এইখন কলেজত হেজাৰজন মুমূৰুই জীৱন জ্বাই পায়। জীয়াই থকাৰ আশা হেৰুৱাই পেলোৱা সহস্ৰজনে স্বস্থ হৈ হাঁহে। চিকিৎসক, নাছৰসকলৰ সেৱা-ভগ্নবাত পোতা পাণ্ডুৰ মুখলৈ জুৰি আহে জীৱনৰ বং। সেইসকল বোগীয়ে—সেইসকল আত্মীয়-স্বজনে চিকিৎসক-নাছৰসকলক হিয়া উৰুৱিয়াই আত্মীয়-স্বজনে চিকিৎসক-নাছৰসকলক ‘আপুনিৱেই মোৰ ভগবান ; মোৰ পিতৃ’ বুলি ছত্ৰবি ছুই প্ৰণাম জনায়। সেইসকল লোকৰ হাত দুখন আঁতৰাই দি “ছিঃ নাপায়” বুলি চিকিৎসকসকল ছথোজ পিচুৱাই আহে।

সেইখিনিতে চিকিৎসকসকলৰ আনন্দ ; গৌৰৱ আৰু তৃপ্তি। অক্লান্ত পৰিশ্ৰম আৰু বৈধ্যৰে আগবঢ়োৱা মানৱ সেৱাৰ বিনিময়ত পোৱা প্ৰতিদান। সেই সময়ত চিকিৎসকসকলে পাহৰি যায়—মেহৰ স্নান্ধি ; মনৰ অৱসাদ।

অঞ্চল সেইসকল চিকিৎসকক অপমান কৰা যাহুহো নোহোৱা নহয়। কেবাজনো নিঃস্বার্থ আৰু অক্লান্ত পৰিশ্ৰমী চিকিৎসকে উন্নত জনতাৰ লাঠি, চৰ, কিল-ভুৰু আৰু চাইকেলৰ চেইনৰ কোষ খাই বৃত্ত্যবৰণ কৰাৰ কেবাটাও কাহিনী এইখন কলেজতে লুকাই আছে। পিড়-মাতৃৰ ব্ৰহ্মা আৰু ডাই-জনীৰ যৰমেৰে চিকিৎসা কৰা, সেৱা কৰা এইসকল চিকিৎসকৰ সেৱাৰ কথা— পৰিশ্ৰমৰ কথা সেইসকল লোকে ভেতিয়া পাহৰি যায়।

মুকুল বৰুৱা।

এইখন কলেজৰ আন এটা কাহিনী।

অস্ত্ৰোপচাৰত পাৰদৰ্শী মুকুল বৰুৱা যেন চিকিৎসক নহয়; বৈৰ্য্যৰ প্ৰতিমূৰ্তি। কৰ্তব্যৰ লগত যুঁজি যুঁজি ভাগৰি নপৰা এটা জীৱন্ত যন্ত্ৰ।

জহ কালিৰ এটি সন্ধিয়া।

শুকতৰভাৱে আঘাত হোৱা স্থানীয় কলেজৰ ছাত্ৰ এজনৰ অস্ত্ৰোপচাৰত মুকুল বৰুৱা ভেতিয়া অপাবেষ্টন কক্ষত ব্যস্ত। বাহিৰত সেই ছাত্ৰজনৰ এজাক মহাপাঠীৰ দল; উৎকণ্ঠিত; চকল; উদ্বিগ্ন।

এটা সংকটপূৰ্ণ মুহূৰ্ত।

স্পাইনেল ইনজিওবড্ এজন সত্ত্ব বোৱনপ্ৰাপ্ত ছাত্ৰ।

শুকতৰভাৱে আহত হোৱা ছাত্ৰজনক জিৱনেচিয়াসত ব্যস্ত থকা লিহঁতে দেখিছিল। কিন্তু হঠাতে কেনেদৰে ছুৰটনাত পতিত হৈছিল সেই কথা কীড়ামন্ত্ৰ সহপাঠীসকলেও নাজানে। কিন্তু আঘাত বে শুকতৰ সেই কথা সহপাঠীসকলেও বুজি পাইছিল।

সেইজন ছাত্ৰৰ চিকিৎসাৰ বাবে স্থানীয় কলেজ এখনৰ ছাত্ৰ এজাকে কলেজ হাস্পাতালৰ চোতালত জুম্ব বান্ধিছিল। চিকিৎসকসকলে আহত ছাত্ৰজনক দেখি বুজিছিল: ব্যৰ্থ শ্ৰমৰ বাহিৰে লাভ হয়তো একো নহব। কিন্তু কৰ্তব্যৰ দায়িত্বত তেওঁলোক সদায় সচেতন। আশা: আনোচা তেওঁলোকৰ যত্ন সফল হয়।

মুহূৰ্তও পলম নকৰি শৈলবিধ মুকুল বৰুৱা ব্যস্ত হৈ পৰিছিল। অপাবেষ্টন যিয়েটাৰৰ টেবুলখনৰ ওপৰত অচেতন আহত এজন ছাত্ৰ। শুচবস্ত আৰু কেবাজনো সহায়কাৰী চিকিৎসক আৰু নাহ'। আটাইবোৰ ব্যস্ত—উদ্ভীৰ্ব।

কোঠাটোৰ ভিতৰত এটা ডয়লগা বিজড়ত। অভিজ্ঞ বৰুৱাৰ হাতৰ ছুৰী-চেপেনা আৰু কেচিৰ কিণ্ণ সজাৱন। নিঃশব্দ। চিকিৎসক আৰু

নাছ'জনীৰ দান-নিধান আৰু দ্বৈত ধৰ্মতে হোৱা ছবী-চেপেনাৰ হুটা এটা লক-ছবী হুং টাং শব্দ। তাৰ বাহিৰে কাৰো মূৰত মাত নাই।

অন্ত্ৰোপচাৰিত ব্যক্ত থকা সময়ত কেতিয়াও কথা কোৱা নহয়। সকলো কাম আগবাঢ়ে চকুৰ ইন্দ্ৰিয়ত। চকুৰ ইন্দ্ৰিতেই কামৰ নিৰ্বেশ দিয়ে। সেই ইংগিত অনুসৰি সহায়কাৰী চিকিৎসকসকলে অন্ত্ৰোপচাৰ কৰা চিকিৎসকজনক সহায় কৰে। প্ৰয়োজনীয় সময়ত নাছ'জনীয়ে আগবঢ়াই দিয়ে আৱশ্যকীয় বস্ত্ৰ-পাতি। ছবী-চেপেনা, বেজী আৰু চিলাই কৰা কেট গাঁত; প্লাষ্টিক নতুবা নাইনল থ্ৰেড। দৰৱ; তুলা আৰু গজ।

ভেনেকৈয়ে আগবাঢ়ি গৈছিল সময়। মিনিটৰ পিচত মিনিট। এটা এটাকৈ পাৰ হৈ যোৱা বস্তুবোৰে নিশা এক বজাৰ লকেট দিছিল। অপাৰেণ্ডন কক্ষৰ ভিতৰত জীৱন আৰু মৃত্যুৰ সৈতে টনা-আজোৰা কৰি থকা চিকিৎসকসকলক অপেক্ষা কৰি বাহিৰত বৈ থকা ছাত্ৰজাক চকল হৈ পৰিছিল; অথৰ হৈ পৰিছিল। সুদীৰ্ঘ সময়ৰ প্ৰতীক্ষাই নিহিতক অস্থিৰ কৰি তোলাটোৱে স্বাভাৱিক।

জ্ঞাপি সিহঁতে অপেক্ষা কৰিছিল। আশা কৰিছিল: অপাৰেণ্ডন-কক্ষৰ পৰা চিকিৎসকসকল ওলাই আহি নিহিতক কবহি: অপাৰেণ্ডন চাক্চেচফুল। ডেঙাৰ পৰিয়ড ইজ ওস্তাৰ।

কিন্তু মানুহ দেৱতা হ'ব নোৱাৰে। চিকিৎসকসকল ডগবান নহয়। জীৱন-মৰণৰ লোণ-ৰূপৰ যাত্ৰাকাটি চিকিৎসকসকলৰ হাতত নাই।

নিশা এক বজাৰ পিচত চিকিৎসকসকল অপাৰেণ্ডন কক্ষৰ বাৰাণ্ডাইল ওলাই আহিছিল। হেজাৰ বস্ত্ৰ আৰু পৰিভ্ৰমৰ ব্যৰ্থতাৰ মানিবে ভবা মলিন মুখ।

আৰু ?

তাৰ পিচতেই আৱশ্য হৈছিল অগ্নীৰ গালি। অশান্ত হৈ পৰা এটা পৰিস্থিতি। উত্তেজিত ছাত্ৰজাকৰ উদ্‌গততা।

মুকুল বকৰা আগবাঢ়ি আহিছিল।

লবাবোৰক তেওঁ বুজাই কব: চিকিৎসকসকল ডগবান নহয়। বস্ত্ৰৰ আধি কটি কৰা নাহিলোঁ মইনাইত।

কিন্তু সেই কথা তেওঁ কব নোৱাৰিলে। কোৱাৰ স্বেপন নাপালে। তাৰ অগ্ৰতেই আৱশ্য হৈছিল অস্বাভাৱিক এটা বৰ্ষৰ মৃত্যু। ইটা, শিলঙটি, চাইকেলৰ

চেইন আৰু লোব বডেৰে আকৰ্ষণ কৰা চিকিৎসকসকলৰ কাৰাবোৰৰ মূৰ
কাটিল, কাৰাবোৰৰ ঠাঙ-মূৰ চিৰি বৈ আহিল ফেৰদাখান।

আৰু মূহূৰ বকৰা ?

লোব বড আৰু চাইকেলৰ চেইনৰ আৱাৰত অজ্ঞান হৈ পৰা মূহূৰ বকৰা
এই বৰবতাৰ মাজত চিৰদিনলৈ অজ্ঞান হৈ ব'ল। অপাৰেজন কৰিব
খিৰিকীৰ আয়নাবোৰ ভাঙি টুকুৰা টুকুৰ হ'ল। নিচেই ওচৰতে থকা শান্তি-
বককসকলৰ কাৰ্যালয়ৰ সন্মুখতে আবত হ'ল উশখল আৰু উন্নত ল
এটাৰ উত্তপালি। হাস্পাতালৰ শান্ত পৰিবেশটো হৈ পৰিল অশান্ত ;
আতঙ্কিত।

সুচতুৰ নাৰ্ছজনীৰ প্ৰত্যুপগম্যতাত অৱশেষত পৰিস্থিতিয়ে কপ
লগাইছিল। আতঙ্কত পেপুৰা খোৱা নাৰ্ছজনীয়ে দৌৰি গৈ লক্ষ্যৰ পুলিচ
থানাত থবৰ নিদিয়া হলে হয়তো পৰিস্থিতিয়ে আৰু বেছি গুৰুতৰ কপ
লগেহেঁতেন। চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হৈ প'লগেহেঁতেন আৰু বহুতো কৰ্মৰ বেৰ আৰু
খিৰিকীৰ আয়না। আৰু সেই কৰ্মবোৰৰ স্নিগ্ধবত থকা বহুপাতি। আহত
হৈ পৰিলহেঁতেন সবহ সংখ্যক চিকিৎসক আৰু নাৰ্ছ; আৰু হয়তো কোকুহল
দমাৰ নোৱাৰি বিছনা এৰি ওলাই অহা কোনোবা বোৰী। অৱশেষত
পুলিচৰ হস্তক্ষেপত পৰিস্থিতি শান্ত হৈছিল।

উন্নত ছাজজাক বাতিৰ একাৰত হেৰাই গৈছিল।

কিন্তু তেতিয়াও শান্ত হব পৰা নাছিল এইখন কলেজ হাস্পাতালৰ
চিকিৎসক, অধ্যাপক, নাৰ্ছ আৰু ছাজ-ছাজীৰ লগ।- এইখন নিৰাপত্তা
আৰু দাৱিৰ পালনৰ সূহ পৰিবেশ এটা বিচাৰি ছাজ-ছাজী আৰু চিকিৎসক-
লকলে আবত কৰিছিল অনিদিষ্ট ধৰ্মঘট। বাতৰি কাকতত ধৰ্মঘটৰ খবৰ
ওলাল। এচাম পঢ়ুৱৈয়ে সম্ভব্য কৰিলে : এয়া অস্তায়। অৱান্তৰ।

সম্পাদকীয় তন্ত্ৰত প্ৰকাশ হ'ল : মানৱতাৰ খাতিৰত ৰাইজে এই ধৰ্মঘট
কেতিয়াও সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰে। এই অস্তায় ধৰ্মঘটৰ বাবে চমকাবে
কঠোৰ ব্যৱস্থা লোৱা উচিত। এমুঠি উন্নত জনতাৰ উত্তপালিৰ প্ৰতিবাদ-
কলে লক্ষ্য বোৰীক লেৱাৰ পৰা বঞ্চিত কৰাৰ কোনো যুক্তি নাই।

দৌৰীৰ শান্তিৰ কাৰণে চৰকাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰি ধৰ্মঘট কৰা বাবে
মানৱীয় বাতৰি কাকত কেইখনে এইখন কলেজকে সন্নিহিত দিলে।
দোষাবোপ কৰিলে। কিন্তু সেই কাকতবোৰৰ বিজ্ঞ সম্পাদকসকলে

এবাবো ভাৰি নাচালে : আচলতে দেখি কাৰ ? অহুৰ পৰিবেশ : এটিব
মাজত আতঙ্কিত চিকিৎসকসকলৰ পৰা প্ৰকৃত সেৱা পোৱা আনো অসম্ভৱ ?

দায়িত্ব পালনৰ বাস্তবত শোৱা-খোৱা পৰিত্যাগ কৰি অসম্ভৱ পৰিস্থিতিত
মানবসেৱা আগবঢ়োৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, অধ্যাপক, চিকিৎসক আৰু নাৰ্ছসকলক
দোষাৰোপ কৰা এইবোৰ কাগজে কিন্তু স্তম্ভ কাৰ্যৰ বাস্তবত—কোনোবা নেতা
অথবা চৰকাৰৰ বৰ বৰ বিষয়াৰ মইমতালিত কলেজ হাস্পাতালখনৰ
কোঠালীয়ে কোঠালীয়ে টিছিলঘিলাই ফুৰা দুৰ্নীতি—অভাৱ-অভিযোগবোৰ
দেখিও নেদেখে। বোগী আৰু ছাত্ৰ-চিকিৎসকসকলৰ প্ৰয়োজনীয় সুবিধা-
খিনি আগবঢ়োৱাৰ কাৰণে চৰকাৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি গল্পাদকীয় লিখাৰ
অৱসৰ নাই।

ধৰ্মঘটৰ বাতৰি শুনি বাইজৰ মাজত আলোচনা চলিল। ববীজ ভৱন,
চাৰ্ছ কিন্তুত জনসভাৰ আয়োজন কৰা হ'ল। ঘিলঙৰ পৰা নামি আহিল
বিভাগীয় মন্ত্ৰী আৰু লচিবালায়ৰ বৰ বৰ বিষয়াৰ দল। অবশেষত মন্ত্ৰী আৰু
বৰমুৰীয়া বিষয়াসকলৰ প্ৰতিশ্ৰুতি; বাইজৰ আশ্বাস আৰু মানবতাব
খাতিৰীত-চক্ৰিণ ঘণ্টাৰ ভিতৰতে প্ৰত্যাশাৰ কৰা হৈছিল ধৰ্মঘট।

তাৰ পিচতো দিন বাগৰি গ'ল। বহুৰ পুৰণি হ'ল। কিন্তু মন্ত্ৰীৰ
প্ৰতিশ্ৰুতি আৰু বাইজৰ আশ্বাস—প্ৰতিশ্ৰুতি আৰু আশ্বাস হৈয়ে ব'ল। সেই
প্ৰতিশ্ৰুতি আৰু আশ্বাস কাৰ্য্যকৰী কৰাৰ কাৰো সময় নহ'ল। অৱসৰ
নোলাল।

“এয়া তোমাৰ কি হ'ল অলক ?”

গাইনিৰ ক্লাছ কৰি বিপৰীত ফালৰপৰা অহা আকাশীতৰাৰ প্ৰশ্নটো শুনি
লি বাস্তৱলৈ ঘূৰি আহে। আঙুলিয়াই দেখুওৱা গাৰ এপ্ৰ'নটোলৈ দৃষ্টি দ্ৰুৱাই
আনে।

তেজত ৰাঙলী হৈ পৰা এটা বগা এপ্ৰ'ন।

সেই তেজবোৰ যেন তাৰ কলিজা ফাটিছে নিগৰি আহিছে। এপ্ৰ'নটো
ৰাঙলী কৰি তুলিছে। কিন্তু সেই তেজ তাৰ নাছিল। মেটুতাকৰ কলিজাৰ
পৰা বাগৰি অহা কেঁচা তেজ। অথচ অলপ আগতে এই তেজৰ পৰিমাণ
বৃদ্ধিৰ বাবে লি হাঁহাকাৰ কৰি ফুৰিছিল। নিজে তেজ দিয়াৰ উপৰিও
বক্তৃতা কৰিবলৈ আগবাঢ়ি অহা বহু কেইজন বন্ধু-বান্ধৱীৰ স্নাত জুপ পৰীক্ষা
কৰিছিল। অথচ এই স্মৃতিত এই তেজৰ কোনো মূল্য নাই।

যজ্ঞদ্ব্যন্ত সিঁচনিত হৈ পৰা তেজবোৰ ইতিমধ্যে গোট বাৰি গৈছে।
কৰাল দ্ব্যন্ত অণাবেশন কৰিব যজ্ঞদ্ব্যন্ত চেতুৰা-চেতুৰ হৈ পৰিছে।

এগ্ৰ'নটো খুলি ওচৰৰ ডাঙবিনটোৱৈলৈ লি দলিয়াই দিব খুজি দলিয়াই দিব
নোৱাৰিলে। সেইটো যে তাৰ বেউতাকৰ হৃদয়িত তেজবোৰ বাঢ়লী। নিখৰ
বেউতাকক সাৰটি ধৰা অলকৰ বুকুত আঁকি দিয়া পিতৃৰ শেষ চুম্বন।

হঠাতে আকৌ অবুজ হৈ পৰা চুচকৰ ওচৰলৈ এগ্ৰ'নটো লি আঙুৰাই নিব
খুজি মুছ কোলাহল এটাত বৈ গৈছিল।

শেখৰ, বাবুলইতে ডাংডোলাকৈ ভিতৰলৈ নিব বোজা আকাশীতৰাক
দেখি সি একো বুজিব পৰা নাছিল। অজ্ঞাতেই হাতৰ এগ্ৰ'নটো ডাঙবিনটোৱৈলৈ
দলিয়াই অলকে বাবুলইতক অলুসৰণ কৰিব খুজিছিল।

কিন্তু নোৱাৰিলে।

তাৰ চাৰিওফালে বৈ থকা সহপাঠীসকলে ডাক বাধা দিছিল।

“কিন্তু আকাশীতৰাক কি হ'ল? কি হৈছে?”

“একো হোৱা নাই অলক। ডোমাৰ গাৰ তেজবোৰ দেখি মুহুৰ্ত্তা হৈ
পৰিছে। ফাষ্ট এইড্ দিয়াৰ পিচতেই স্নহ হৈ উঠিব।” জুয়টোৰ ৰাজব পৰা
কোনোবা এজনে উত্তৰ দিছিল। কৈছিল।

অলক কিন্তু সেই উত্তৰত সন্তুষ্ট হব পৰা নাছিল। তাৰ স্মৃতিয়ে
হাঁহাকাৰ কৰি নিশ্চুট ভাষাত প্ৰশ্ন কৰিছিল : এয়াও জানো সন্তুষ্ট? চিকিৎসা
বিজ্ঞানৰ চতুৰ্থ বাৰ্ষিক প্ৰেণীৰ ছাত্ৰী এজনী তেজ দেখি মুহুৰ্ত্তা হৈ পৰাটো
জানো বিশ্বাসযোগ্য? তাই যদি আক পুনৰাই জ্ঞান কিবাই নাপায়?

সি উচ্চৈশ্বৰ্য্য উঠিল।

কেইজনমান ৰাহুছে সেই সময়তেই ই-এন্-টি ওৱাৰ্ডৰ পৰা কোনোবা এজনৰ
মুতমেহ চাঙা এখনত তুলি লৈ সিহঁতৰ সন্মুখেৰে পাৰ হৈ গৈছিল। সেয়েকা
চকুৰ এটা মোন লমলম। আক সেই সময়তেই আনফালৰ পৰা ছাত্ৰ ছজনৰ
সৈতে আগবাঢ়ি আহিছিল ববীন।

ববীনক দেখি সি যেন সকলো কথা পাহৰি গ'ল। তাৰ সন্মুখেৰে পাৰ হৈ
বোৱা সময়লটো—কলেজ হাস্পাতালৰ বব বব অট্টালিকাৰোৰ দেখিও নেদেখা
হৈ পৰিল। তাৰ চকুৰ আগত তাঁহি উঠিল কপিলী পাৰৰ এখন গাওঁ; এখন
সৰু ঘৰ। বকুলনিৰ সেই সৰু ঘৰখন আহিনৰ সেউজীয়া পথাৰখনৰ দৰেই
নিৰ্জল; শান্ত। কিন্তু মিঠা।

আক ?

মেইখন ঘৰলৈ সি মৈ বাব এটা বিস্কোৰক বোমা। বিস্কোৰকৰ জ্বৰে পুৰি
পেলাব মেইখন ঘৰৰ শান্তি ; হেজাৰ আশা। আক...

সি আক ভাবিব নোৱাৰিলে। তাৰ মুকটো বাইজাই কৰি দিছিল।
মাটিত ঢলি পৰিব খোজা অলকক ওচৰৰে কোনোবা এজন ছাজাই ধৰি
থিয় কৰাই দিছিল।

সিহঁতৰ মূৰৰ ওপৰৰ চূপৰৰ প্ৰথৰ সূৰ্য্যটোক ভেটিয়া ক'লা বেষ এটুকুৰাই
ঢাকি ধৰিছিল।

॥ তিনি ॥

নবকাচল।

গুৱাহাটীৰ পূব প্ৰান্তত অৱস্থিত এলানি পাহাৰ। কালাপাহাৰৰ সৈতে মিলি যাব খোজা এইখন পাহাৰৰ শৈল শিখৰতে গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজ ছাম্পাভালৰ কলেজ বিল্ডিং। ওচৰত অৰ্ধ-নিৰ্মিত ছাম্পাভাল। নাশৰিত তিনিটা ছাত্ৰাবাস। ছাত্ৰাবাস কেইটাৰ পিচকালৰ ওখ টিলাটোৰ ওপৰত লজা পকী ঘৰটো কিন্তু ছাত্ৰাবাস নহয়—ছাত্ৰীবাৰ। সাধাৰণ ভাষাত তিনি নম্বৰ হোটেল। শিলং-গুৱাহাটী পথেৰে যোৱা বান-বাহনৰ যাত্ৰী আৰু পদচাৰী-লকলৰ কাৰণে সেইখন হোটেল তিনি পোৱাত অকণো অসুবিধা নহয়। বাৰাণ্ডাত মেলি দিয়া দীঘল দীঘল শাৰী, মেখেলা আৰু শেটীকেটিবোৰেই ছাত্ৰীবাৰটো চিনাক্তকৰণৰ বিজয় ধ্বজা।

ছাত্ৰাবাসৰ যি কোনো এটা কোঠাৰ খিৰিকীয়ে চালে গুৱাহাটীখনক ‘চেভেল্‌টি মিলিমিটাৰ জীপ’ত দেখা এখন ছিৰ চিত্ৰ যেন লাগে। প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড পকী দালানবোৰ যেন লক লক একোটা পুডলা ঘৰ।

আনবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দৰে অনীমেও কেতিয়াবা কেতিয়াবা কলেজ বিল্ডিঙত থিয় হৈ চাৰিওফালে চাই পঠিহায়। চকুত পৰে পশ্চিমত ভূবনেশ্বৰ; উত্তৰত চান্দমাৰী; পূবত—বোম্বা পৰ্বত আৰু সোমাজত শৰণীয়া। দক্ষিণত বিদি বিদি দেখা কাহিনীপাহাৰ ছবি। দূৰত—বগা চান্দৰ এখনৰ দৰে খেলি থোৱা বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ। তাৰ পাৰত থিয় হৈ থকা আজাহুৰি পৰ্বত-শিখাৰে ভোটাৰ পাহাৰৰ লানি মিছিয়া শাৰী। কেৱল পাহাৰ আৰু পাহাৰ।

আৰু ?

আৰু কলেজ বিত্তিংটোৰ ঠিক লম্বুখতে অৰ্ধনিৰ্মিত হাস্পাতালখনৰ এটা
মুতমেহ।

নবকাচলৰ ঐতিহাসিক কাহিনী কিবা আছে নে নাই অসীমে নাজানে।
কিন্তু এই অৰ্ধনিৰ্মিত হাস্পাতালৰ কাহিনী অলেখ। সেই কথা সি জানে,
মাথোন নাজানে : বাইজৰ হেজাৰ আশুতি, বাতৰি কাকতৰ লমালোচনা
আৰু বিধানসভাৰ মজিয়াত ঘোষণা কৰা বিৰোধী পক্ষৰ মতামতক আওকাণ
কৰি শৈল শিখৰত সাজিবলৈ লোৱা হাস্পাতালখনৰ নিৰ্মাণৰ কাৰণ।

কোনোবা বিদেশী বিশেষজ্ঞৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত কৰা এইখন হাস্পাতালৰ
নিৰ্মাণ পৰিকল্পনাখনৰ ব্যয় হেনো আছিল ছয় লাখ টকা। ছয় শ হেজাৰ
টকীয়া এখন ব্লু প্ৰিণ্ট।

গৈচা মিছা সি নাজানে। এইবোৰ শুনা কথা।

“তই ভগবান বিশ্বাস কৰ নে নাই অসীম?”

কাৰোবাৰ মাতত সি উচপ্ খাই উঠে। পিচলৈ ঘূৰি চায়। সেয়া
দেবাকুৰ। তাৰ নিচেই ওচৰতে থিয় হৈ আছে।

দেবাকুৰৰ মাতৃভাষা অসমীয়া নহয়। অনা-অসমীয়া এজন ছাত্ৰ। কিন্তু
দেবাকুৰৰ নৰে শুদ্ধ আৰু শুৱলা অসমীয়া বহুতো অসমীয়া ছাত্ৰই কব পাৰিব
নে নাই সন্দেহ। অসীমে জানে : ভগবান বিশ্বাসী, দৰ্শন ভাল পোৱা
দেবাকুৰৰ অন্তৰৰ কোনোবাৰিনিত লুকাই আছে একুৰা বিদ্ৰোহৰ জুই।

সেইজন দেবাকুৰেই এদিন তাক কৈছিল : দেশৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ
কোনো দিনেই উন্নতি নহয় অসীম। সমাজবাদৰ নামত জনসাধাৰণৰ ওপৰত
পৰোক্ষভাৱে আৰম্ভ কৰা হৈছে অত্যাচাৰ। দেশৰ মাটিৰ লগত খাপ নোথোৱা
বিদেশী বিশেষজ্ঞসকলে প্ৰস্তুত কৰি দিয়া অৰ্থপত আঁচনিবোৰে কেতিয়াও
জনকল্যাণৰ ক্ষেত্ৰত অবিহণা যোগাব নোৱাৰে। এই কলেজ হাস্পাতাল-
খনৰ কথাটোকে নেচাব কেলেই? যিখন দেশৰ বিশেষজ্ঞই এই পৰিকল্পনা
তৈয়াৰ কৰি দিছিল সেইখন দেশৰ মাতৃহৰ কাৰণে শৈল শিখৰত স্থাপিত
কৰিব খোজা হাস্পাতালখনলৈ অহা-যোৱা কৰাটো কোনো লমুতাই নহয়।
কাৰণ : সেইখন দেশৰ প্ৰত্যেকটো পৰিয়ালৰে নিজৰ একোখন গাড়ী আছে।
চৰকাৰী যান-বাহনৰ সুবিধা আছে। কিন্তু বিজ্ঞা ভাড়াৰ বাবে আঠ অনা
পইচা যোগাব কষ্টৰ নোৱাৰা আমাৰ বোন্ধী আৰু বোন্ধীসকলৰ আত্মীয়-
স্বজনবোৰ ইমান ওখলৈ অহাৰ কাৰণে টেক্সি এখন যোগাব কৰা জানো

সত্ত্ব ? তুমি পেটে থাকি বাজহ লোমোকা বাইজৰ ধনৰ অপব্যৱহাৰ দেখিলে-
মনটো কেতিয়াবা বৰ বেয়া লাগি যায় অ'।

দেবানুৰ কথাবোৰ শুনি অসীমে সিদিনা ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছিল : এৰা,
জনচেতনা আৰু জনজাগৰণৰ অভাৱৰ স্বৰ্ণোদয় লৈ এমল সুবিধাবাদীয়ে চিৰদিন-
বাইজক আতুৰা ভাবি আহিছে।

কিন্তু ইয়াৰ কাৰণে জানো কাৰোবাৰ অকল স্তম্ভ খাৰ্ছই দায়ী ?

দেবই কোৱা আন এৰাৰ কথালৈ তাত মনত পৰিল : অকল খাৰ্ছ পূৰণৰ
উদ্দেশ্যেই এই আটাইবোৰ হোৱা নাই অসীম। আঁচনিসমূহৰ লগত জড়িত
থকা দায়িত্বপূৰ্ণ লোকসকলৰ অবিবেচক মন আৰু অনভিজ্ঞতাও ইয়াৰ কাৰণে
সমানে দায়ী।

“কি হ'ল ? তইচোন মনে মনে বলি ?”

দেবানুৰৰ প্ৰশ্নত বাস্তৱলৈ সি ঘূৰি আহে।

“হঠাৎ এই প্ৰশ্নৰ মানে কি দেব ? স্তম্ভহানৰ অন্তিম বিচাৰ চিকিৎসা-
বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰৰ কাৰণে জানো অগ্ৰয়োজনীয় নহয় ?”

অসীমে তাক ওলোটাৰ প্ৰশ্ন কৰিছিল।

“অগ্ৰয়োজনীয় অগ্ৰয়োজনীয়ৰ কথা মই লোখা নাই অসীম। কিন্তু ভগবান
আছে। নহলে দিনে নিশাই এইখন পাহাৰৰ বুকুত বিক্ষোভিত হোৱা
ভিনামাইটৰ শব্দ এদিন হঠাতে এনেদৰে বন্ধ হৈ নগ'লহেঁতেন। প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড
লোৰ ব'ড, শিলঙটিৰ দম আৰু বালি, চিমেন্টৰ বস্তাবোৰ এৰি হাম্পাতাল
নিৰ্মাণ কৰিবলৈ অহা ঠিকাদাৰ, মিত্ৰি আৰু বহুদলসকল আতৰি নগ'লহেঁতেন।
বাইজৰ আপত্তিক আওকাণ কৰি নিৰ্মাণ কৰিব খোজা হাম্পাতালখনৰ ভলিউ-
কিয় প্ৰকাণ্ড শিল ওলাল জান ?”

অসীমে তাৰ প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰা নাছিল। কৰ-
খুজিছিল : গৰীৰ দুখীয়া বাইজৰ প্ৰতি এয়া ভগবানৰ কৰুণা নহয় দেব।
প্ৰকৃতিৰ স্বৰূপ। পাহাৰৰ বুকুত শিল নোলাই আৰু কি ওলাব ?

কিন্তু নকলে।

“তইত বোলে লেখক ; সাহিত্যিক। কটন কলেজ অথবা জালুকবাৰী
হোৱা হলে এখন সুখীয়া আলনকে পালিহেঁতেন। শিল্পী-সাহিত্যিকৰ মিছা-
ভেমত অন্ততঃ কলেজীয়া দিন কেইটাত প্ৰভাৱপূৰ্ণ হৈ ঘূৰিব পাৰিলিহেঁতেন।
কিন্তু এইখন কলেজত শিল্পী-সাহিত্যিকক কেৱে শুকনো নিদিয়ৈ শুকাই-

কলেজখনৰ এইবোৰ কথাচোন তইতে কেতিয়াবা লিখিব পাৰ। নিশিখ
কেলেই ?”

অসীমেও ভাবিছিল : দেবাকুবে কোৱা কথাবোৰ যিহা নহয়।

তথাপি সি কৈছিল : এইবোৰ সকলোৱে জনা কথা দেব। তুহুপৰি তই
দেখোন জানই—এইখন কলেজত শিল্পী-সাহিত্যিকক কেৰে গুৰু নিদিয়ে।
আমি লিখা কাহিনী পঢ়িব কোনে ? তুহুপৰি লিখিমেই বা কিটো ?

“এবা, আমাৰ শিল্পী-সাহিত্যিকৰ চকুৱে এইবোৰ নেদেখে। সেই
কাৰণেইতো আমাৰ দেশখনৰ আজি এই অৱস্থা। তইতে ভাষ নেকি—
বৰষুণত তিতি-বুৰি হাতত পোষ্টাৰ লৈ বক্তৃতা কৰিবলৈ শোভাযাত্ৰা এটা
উলিয়ালেই ‘ক’ল্ড ষ্ট’ৰেজৰ’ ব্যৱস্থা নথকা এইখন হাস্পাতাললৈ তেজ দান
কৰিবলৈ কোনোবা আগবাঢ়ি আহিব ? কোনো নাহে—বুইছ। কোনো নাহে।
এদিনৰ শোভাযাত্ৰা এটাই বাইজৰ মনত বক্তৃতাৰ স্পৃহা জন্মাব নোৱাৰে।
ভাৰ বাবে প্ৰয়োজন বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বহুল প্ৰচাৰ।”

ব্লাড বেঞ্চ।

ভাৰ কথাবোৰ শুনি অসীমৰ চকুৰ আগত তাঁহি উঠিল বতাহ-বৰষুণত মচ
খাই যোৱা এখন জৰাজীৰ্ণ চাইনব’ৰ্ড। গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজত আথৰ
উৱলি যোৱা ব্লাড বেঞ্চৰ এখন চাইনব’ৰ্ড আছে। কিন্তু কোনো ব্লাড বেঞ্চ
নাই। বক্তৃতাৰ বোগীবোৰৰ কাৰণে তেজ বিচাৰি বহুতো মানুহ ইয়ালৈ
আহে। কিন্তু যেতিয়া সিহঁতে জানে—এইখন কলেজত কোনো ব্লাড বেঞ্চ
নাই—তেতিয়া সিহঁত নিৰাশ হৈ উভতি যায়। আজি ঠাইত তেজ বিচাৰি
হাঁহাৰ কৰে। কেতিয়াবা কোনোবাই তেজ যোগাব কৰিব পাৰে; আৰু
কোনোবাই নোৱাৰে। তেজৰ অভাৱত মৃত্যুবৰণ কৰা বোগীৰ সংখ্যা এইখন
কলেজ হাস্পাতালত লিখা নাথাকিব পাৰে। কিন্তু মৰে।

এইখন হাস্পাতালৰ চৌহদতে তেজ বিকি জীয়াই থকা মানুহৰ সংখ্যাও
কম নহয়। ‘ব্লাড বেঞ্চ’ বুলি লিখি থোৱা চাইনব’ৰ্ডখনৰ তলত অকণমান
সময় থিয় হৈ বলেই স্থিৰবহি : আপোনাক তেজ লাগিব নেকি ?

উপাৰ্জনৰ সকলো পথ হেৰুৱাই তেজ দিবলৈ অহা সেইবোৰ মতা-মাইকীয়ে
বক্তৃতাৰ স্পৃহাত তেজ দিবলৈ নাহে। জীয়াই থাকিবলৈ—হয়তোবা প্ৰিভনাভ
পৰি থকা কৰ্ম মাক-দেউতাক অথবা কণ কণ ল’ৰা-ছোৱালী কেইটাক জীয়াই
ৰাখিবলৈ নিহিটক টকা লাগে। এখন কটি, এমুঠি অন্ন আৰু এখন কাপোৰৰ

অত্যাধিক তেজ দিয়াই অহা সেইজাক যজ্ঞা-মাইকীয়ে নিজৰ কণ্ঠ কবিতা গল্প পৰিমাণৰ তেজ দিবলৈ যান্ত্ৰিক হয়। প্ৰথমবাৰ তেজ দিয়াৰ পিছত দ্বিতীয়-বাৰ তেজ দিয়াৰ কাৰণে বিখিনি সময়ৰ প্ৰয়োজন সেই সময়টোৱা অপেক্ষা কৰাৰ পৈৰ্ৱাণ্ড লিহঁতৰ নাথাকে। টকাৰ প্ৰয়োজনে লিহঁতক উল্লাহ কবি তোলে। গধুৰ সংখ্যা এটাৰ বিনিময়ত লিহঁতে তেজ দিয়ে—বিক্ৰী কৰে।

সেই তেজ কিনাৰ বহুতৰে সামৰ্ণ্য নাথাকে। তেজৰ ক্ষতাত্ত সেই-সকলৰ ডেতিয়া চিকিৎসা মন্থৰ হৈ যায়। স্থগিত হৈ বয় অল্লোপচাৰ। কলত বহুতৰে হেৰাই যায় অমূল্য জীৱন।

এইবোৰ 'ব্লাড বেঙ্ক'ৰ চাইনব'ৰ্ডখনৰ তলত ঘটি থকা লক লক ঘটনা। এইবোৰ ঘটনাৰ সদায়ে পুনৰাবৃত্তি হয়। ঘটে। কিন্তু কোনোৱে দেখিও নেদেখে।

কলেজ হাস্পাতালখনত জানো ঝিকল ব্লাড বেঙ্কেই অভাৱ ?

হাস্পাতালৰ প্ৰত্যেকটো ওৱাৰ্ডতে বিজিছ-সভাৰ আছে; অভিযোগ আছে। আছে কোনোবা চিকিৎসকৰ ব্যৰ্থতা; কুল ডাইণ্‌নেচিচ, ওৱাৰ্ড বয় আৰু চুইপাৰৰ আওহেলা। হেজাৰজন বোণীৰ জীৱনৰ ইহি-কান্ধোনৰ কাহিনী। বোণাকান্ত হোৱাৰ ইতিহাস।

“এবা, এইবোৰেইতো লিখাৰ সমল। এইবোৰক লৈয়ে বহুতো কিবা-কিবি লিখিব পাৰি।”

অসীমে ভাবে। কিন্তু দেবাকুৰৰ ওচৰত মনৰ ভাবটো সি প্ৰকাশ নকৰে।

অসীমৰ পৰা তেনে কোনো সাঁহাৰি নাপাই দেবাকুৰ লাহে লাহে আঁতৰি যায়। তাৰ ধাৰণা : অসীমে কথাবোৰত কোনো গুৰু দিয়া নাই।

কিন্তু অসীম ?

ইমান দিনে দেখি থকা কলেজখন ; হাস্পাতালৰ ওৱাৰ্ডসমূহ আৰু ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ যেন তাৰ চকুত নতুনকৈ তাঁহি উঠিল। তাঁহি উঠিল হাস্পাতালখনৰ বহুতো কাহিনী। বাহিৰৰ পৰা ধুনীয়া লগা ছাত্রাঙ্গলবোৰৰ বুকুত লুকাই থকা আপচু কাহিনীবোৰ ছাত্র-ছাত্রীসকলৰ বাহিৰে আন কেৰে নাজানে। জনাব উপায়ো নাই।

“অসীম না।”

এটা মিহি কোমল যাত।

এক নম্বৰ হোটেলৰ বাৰাণ্ডাৰ পাৰে ওপৰলৈ বগাই অহা বাগ্ৰাদ ডিলা-

জোশাব কাষত থিয় হৈ বেগিন্ধত ভেজা দি দক্ষিণৰ পাহাৰখনলৈ চাই থকা
অসীমে তাঁহি অহা শব্দটোৰ পিনে এবাৰ ঘূৰি চায়।

কিন্তু ক'তা ? কোনোতো নাই।

সি তাৰ কাণ দুখনকে অবিচাল কৰি আকৌ আগৰ দৰে পাহাৰখনলৈ দৃষ্টি
ঘূৰাই নিয়ে।

এখন সেউজীয়া পাহাৰ। অলেখ গছ-গছনি। আৰু বহুতো লতাৰ
জোপোহা। সেইখন পাহাৰৰ মাজে মাজে উৰি ফুৰে নাম জনা-নজনা
অসংখ্য চৰাইৰ জাক। সন্ধিয়াৰ একাৰত সেই চৰাইজাকৰ মিঠা মিঠা কাকলি
বেতিয়া বন্ধ হৈ যায় তেতিয়া তাঁহি আহে পাহাৰখনৰ বুকুত ফুলা বনৰীয়া
ফুলৰ মিঠা স্তবাস।

আৰু ?

সেইখন পাহাৰৰ মাজৰ পৰাই সিহঁতৰ ছাত্ৰাবাসটোৰ চৌহদৰ পথাৰখনলৈ
কেতিয়াবা কেতিয়াবা ওলাই আহে চকৰি কেটী, গ্ৰোম, কাৰ্ণলা, বায়ুগী আদি
ছুই এডাল লক-বৰ সাপ। ছাত্ৰাবাসটোৰ চোতালখনত জঁপিয়াই ফুৰা
ভেকুলীবোৰৰ ছুই-এটা গৈ ছাত্ৰাবাসটোৰ তল খলপৰ কোঠাবোৰৰ ভিতৰতো
ঘূৰি ফুৰে। নটক লজা ছাত্ৰাবাসটোৰ চালেৰে উকথি অহা বৰষুণৰ পানীবোৰ
দেখি ভেকুলীবোৰে হৃদতো ভাবে : আমাৰ দৰে এই ল'ৰাবোৰেও বৰষুণত
ভিতি-বুধি ভাল পায় নেকি ?

কেতিয়াবা কেতিয়াবা আকৌ ছাত্ৰাবাসটোত হলফুল লাগে।
কোনোবা ছাত্ৰই পঢ়া মেজৰ পৰা দৌৰি গৈ ওপৰ মহলা পায়গৈ। জীৱনৰ
নিৰাপত্তা বিচাৰি হোটেলৰ ভিতৰলৈ সোমাই অহা ভেকুলীবোৰৰ লছানত
ছুই এডাল সাপো আহি কোঠাৰ ভিতৰত সোমায়। পঢ়া মেজত থকা
ছাত্ৰজনক দেখি কোঁচ-কোঁচায়। ভয়ত পেপুৰা খোৰা ছাত্ৰজনে সন্মুখত
কেট তোলা জীয়া বয়ৰ পৰা বন্ধা পাৰলৈ স্তবানৰা ছিঙি ওপৰ মহলালৈ দৌৰে।

“হুৰীয়া ল'ৰাটোৱে আমাক নামাতে। ময়ো নামাতো পাই।”

মিহি মাতৰ অভিযোগ এটা তাৰ কাণত পৰে। সি উত্তৰি চায়। চিৰি
কেইটাৰ ওচৰতে থিয় হৈ আছে বিগি।

“বিগি ? তুমি ?” চিৰি কেইটাৰ ওচৰলৈ সি আগবাঢ়ি যায়।

“ইঃ নামাতো যোৱা। অধিনিয়ে তোমাক মাতিছিলো আকৌ। তুমি
নামাতিলা। মোৰ ভেপত কিমানটা টকি আছে জানা ?”

এক লক্ষ ছাড়াবানৰ হোটেল চুপাৰ ছোবানী বিনি। আঠ বছৰীয়া—
মৰমলগা বিবিৰ লগত কেনেকৈ ডাব চিনাকি হৈছিল সেই কথা আজি মনত
নাই। কিন্তু বিবিক বাম দি আজিকালি ডাব কোনে এটা নজিয়াই পাব
হৈ বাব নোৱাৰে। নাথায়।

বহুত কথা। অলেখ প্ৰশ্ন। বিবিৰ।

সেই প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দি কেতিয়াবা কেতিয়াবা সি ভাগৰি পৰে।
আমনি লাগি যায়। তথাপি প্ৰতিটো প্ৰশ্নলৈ বিবিলৈ সি অপেক্ষা কৰে।
সেইকণ আমনিৰ কাৰণেই যেন কলেজৰ পৰা অহাৰ পিচৰে পৰা ডাব মনটো
ব্যগ্ৰ হৈ পৰে। উচপিচায়। জেপৰ মৰ্টন কেইটা পিটিকি চায়।

কেতিয়াবা কেতিয়াবা বিবি নাহে। আহিব নোৱাৰে। মাক-দেউতাকৰ
সৈতে চিনেমা নতুবা গুৱাহাটীৰ কাৰোবাৰ ঘৰলৈ ছুৰিবলৈ যায়। সিদিনা
ডাব মনটো কেনেবা কেনেবা লাগে। পোৰ্টেই আবেলিটো উকা উকা লাগে।
পৈ শেষ নোহোৱা আবেলিৰ সময়খিনি অলক্ষীয়া হৈ পৰে।

প্ৰত্যেক দিনে টকি নতুবা মৰ্টন ৰাচি অহা অনীয়ক আচৰিত কৰি হঠাতে
এদিন তাই কৈছিল : সদায় সদায় তুমি যোৱলৈ টকি আনা কিয় ? সদায়
টকি খালে পেলু হব নহয় ? আজিৰ পৰা নানিষা আকৌ। আনিবা নেকি ?
আনিলেও মই নেখাও হলে দেই। বেয়া পাবা নেকি ?

পিচদিনা। সি আগবঢ়াই দিয়া টকিকেইটা গাঁচটকৈয়ে তাই লোৱা নাছিল।
ডাব পিচদিনাও।

এদিন ছহিনটকৈ কেবামিনো সি ডাইক টকি আৰু মৰ্টন ৰাচি ব্যৰ্থ হৈছিল।
বিছুট খাব নেকি স্থিছিল।

ওহো। বিছুটো তাই নাখায়।

“অ’ মই ছখীয়া কাৰণে যাবাই তোমাক টকি খাবলৈ মানা কৰিছে—
নহয় বিবি ?”

“ছখীয়া মানে কি অনীয় না ?” ডাব প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ পৰিবৰ্তে
ওভোডাই তাই প্ৰশ্ন কৰিছিল।

সি বুজাই দিছিল : ছখীয়া মানে কি ? ছখীয়া কাক বোলে।

ডাব কেইদিনমান পিচতেই সি এটা বিশেষণৰ পৰাকী হৈ পৰিছিল :
ছখীয়া। বিববিভালয়বোৰে কেতিয়াবা কাৰোবাক পাণ্ডিত্যৰ বাবে দিয়া
সন্মানৰ দৰে বিবিৰে ডাক দিয়া কেল’ক্সিপ।

তাৰ পিচত সি বহুদিন তাইৰ মুখত জুনিছিল : —দুখীয়া ল'ৰাটোৱেও
বড়ী পিন্ধে নাই।

দুখীয়া ল'ৰাই আনো নতুন চোলা পিন্ধে ?

দুখীয়া ল'ৰাই নতুন জোতা পিন্ধিব নাপায় নহয়।

পুৰণি হৈ বোৱা দিনবোৰতো তাইৰ মনত সি লগায় দুখীয়া ল'ৰা হৈয়ে
থাকিল। দুখীয়া ল'ৰা হৈয়ে ব'ল।

সিদিনাহে সি বুজিছিল : কুমলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ মনত বয়সীয়া
লোকৰ প্ৰত্যেকটো কথাই কেনেদৰে সাঁচ বাহুৱায়।

অজ্ঞ পিতৃ-মাতৃবোৰলৈ তাৰ অহুকল্পা জগিল।

সেইবোৰ পিতৃ-মাতৃয়ে কোমলমতীয়া সন্তানসকলৰ আগত নিজৰ
দুৰৱস্থাৰ কথা প্ৰকাশ কৰি সন্তানসকলৰ মন দুৰ্বল কৰি পেলায়। আৰু
সেই দুৰ্বলতাৰ কাৰণেই সেইসকল শিশুৱে আনৰ আগত নিজকে লজ্জা-
নিঃকিন্ বুলি ভাবে। লমাজৰ লগত খাপ খুৱাত বাধা দিয়ে। অন্তৰায় ঘটায়।

“অহু হুনা, হোটেলৰ দাইল-ভাতবোৰ আৰু খাব নোৱাৰি অ’। দাইলৰ
লগায় সেই একেই টেঙা। মাছৰ তৰকাৰীবো বিটোছে চেহেৰা। মাছৰ
নামত যিকণহে দিয়ে। তাতকৈ খুটুৰাবোৰ লক কৰিব নোৱাৰে বুলিছে;
পৰাইভেন কিজানি……।”

“থ থ তোৰ লেক্‌চাৰ। ১৯৬২ চনৰ পৰাই এই দাইল-ভাতকে খাই
কিমান ল'ৰা-ছোৱালী ডাক্তৰ হৈ গ’ল। ইম্প্ৰুভমেণ্টৰ কাৰণে কোনোৱে
যত্ন নকৰিলে।” এতিয়া এইবোৰ কৈ কি লাভ ?”

অকণাৰ কথাবোৰৰ ওপৰতে ঢম্‌ক দি কৈছিল ইনাই।

: তইতৰ দৰে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ কাৰণেই হোটেলৰ কোনো লংঘাৰ
নহ’ল। যিহকে দিয়ে তাকে খাবি। চুপ্‌চাপ থাকিবি—মুখেৰে নামাতিবি।
পতিকে ডাক্ত-দাইলৰ সেই চেহেৰা নটাই আৰু কি হব ? বাতিপুৱা চাহ
নাই। আবেলি কলেজৰ পৰা আহিও সেই একেই অৱস্থা। নিজাকৈ
কোনোবাই কিবা ব্যৱস্থা কৰিব পাৰিলে খাব। নোৱাৰিলে নাই। কেৱল
ডাক্ত কেইটাতে আৰী টকা লয়; আৰু ডাকো বিহে বাজে। কুহুৰ-মেকুৰীও
খায় নে নাখায় লজ্জাহ।

ইনাই বুজিছিল : অকণাৰ থং উঠিছে।

ভাই মনে মনে ব'ল।

ভায়ে জানে : হোটেলৰ দাইল-ভাতৰ ওপৰত কাৰো কচি নাই। বৰলৈ গৈ ঘূৰি অহাৰ পিচত কেইদিনমানলৈ সিহঁতে ভাতৰপাতত বহিয়েই উঠি আছে। খাব নোৱাৰে। কিন্তু পিচলৈ লাহে লাহে লহজ হৈ যায়। সেই দাইল-ভাতকে খায়। ক্লাছলৈ যায়। যুতমেহ ব্যৱচ্ছেদন কৰে। বৌদ্ধীৰ ইতিহাস লয়। অধ্যাপকসকলৰ বক্তৃতা শুনে; আৰু পাণি ঢমকনি খায়।

ল'ৰাবোৰৰ হোটেলতো সেই একেই অৱস্থা। পুৰা-গধূলি চাহৰ কোনো ব্যৱস্থা নাই। বাতিপুৰা ক্লাছ কৰিবলৈ বাওঁতে পাণৰজাৰৰ পাঞ্জাৰ, অশোকা নতুবা কল্যাণীত সোমাই সিহঁতে চাহ খায়। আৰু আবেলি খায় দেচুৱালী হৰদেউৰ বেইবেটত।

মেডিকেল কলেজৰ হোটেলত থকা ছাত্ৰবোৰৰ কাৰণে হৰদেউ দেচুৱালীৰ বেইবাখন প্ৰসিদ্ধ। অমৃত তাণ্ডাৰ।

উবলি যোৱা খেৰৰ এটা সৰু পজা। ঠেঁকুৰ খৰা বাইৰ চঁচালিৰ ভগ্না বেৰ। সেই ভগ্না বেৰৰ হুকডাবে সোমাই কাঁপৰে খৰা কুকুৰ এটাই শিংখাত দিবলৈ ভাজি থোৱা আলুৰ কেবাহীটোত প্ৰায়ে চেলেক মাৰে। নিমকি ভজা হেতাপাত লৈ হৰদেৱে চোঁচা লয়। উধাতু খাই কুকুৰটো পলায়। কেতিয়াবা আকৌ ব্যস্ত হৰদেউৰ অলক্ষিতে সোমোৱা কুকুৰৰ পেটত ভাজি থোৱা আলুৰ আধাখিনি শেষ হৈ যায়।

চাহ, চিপাৰেট, তামোল খাবলৈ অহা ছাত্ৰবোৰৰ কোনোবা এজনেই হৰদেউৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে : হৰদেউ, কুকুৰে ভাজিবোৰ খালে।

পিচলৈ মুখ ঘূৰাই হৰদেৱে চিঞৰি উঠে : চেই, চেই।

আন সময়ত কিন্তু সি "চেই-চেই" বুলি চিঞৰি উঠে।

হেতাপাত লৈ কুকুৰটোলৈ খেদি যায়। শব্দকৈ 'চেই-চেই' বুলি চিঞৰি আনৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰাৰ মুখামি তাৰ নাই।

"সেইবোৰ ভাজিকে আমাক খুৱাবা নেকি হৰদেউ?"

প্ৰাহক ছাত্ৰবোৰৰ মাজৰ পৰা বিপুলে প্ৰশ্ন কৰে।

"ৰাম, ৰাম। বাবুজী নে ক'ৱা বাত বোলা। এইলা কতী নেই হোপা বাবুজী। হৰদেউ এইলা আমৰী নেই হ্যাই।".....

হৰদেৱে হয়তো আৰু কিবা কলেহেঁতেন। কিন্তু ছাত্ৰজাকৰ হাঁহিৰ স্নানিত সি স্তব্ধ হৈ ব'ল। দৃষ্টিত এটা অৰুজ চান্ধনি।

“হেবৌ বিপুল ; হুজুৰ শূগাল গদীভবো আশ্বাৰ ;
জানিয়া লবাকো কৰিবাহি প্ৰণাম ।”

জান নে নাজান ?”

প্ৰকাশৰ কথাত বস পাই আটাইজাকৈ আকৌ এবাৰ হাঁহি উঠিল। সেই
হাঁহিত অশ্ৰুতত হৈ পৰা হৰদেউলৈ লক্ষ্য কৰি নবই চিঞৰিলে : হৰদেউ,
জিলাপীত দেখোন মৰা মাথিহে, চাওঁ এইখন বদলাই দিয়া।

বিপুলে কব খুজিছিল : বিপ পইচা দায়ী জিলাপীত মৰা মাথি নোলাই
হাতী ওলাব নেকি ?

কিন্তু নকলে।

প্ৰায় আটাইবোৰ আয়নাভঙা মিঠাই খোৱা খো-কেচটোৰ পৰা আন এখন
জিলাপী আনি হৰদেৱে নবৰ স্টেট দি ৰাখিহি। মৰা মাথি পৰা বুলি
অভিযোগ কৰা জিলাপীখন স্টেটৰ পৰা তুলি নি মিঠাইৰ বাকচটোতে জ্বৰাই
থয়। জিলাপীৰ কাঁহিখনৰ ওপৰত পৰি থকা মাথি কেইটা আকৌ এবাৰ
ওপৰলৈ উঠে।

“বুইছ নব, আয়ি মিছাকেহে ডাক্তৰী পঢ়িলো অ’। আমাতকৈ
হৰদেউ আগতেই ডাক্তৰ হৈ বহি আছে।”

“মানে ?” আক্ষেপৰ হুবত ধীবেনে কোৱা কথাষাৰ বুজি নাপাই নবই
প্ৰশ্ন কৰে।

“হৰদেউৰ বেটুবেটত চাহ খোৱা কোনো গ্ৰাহকৰেই যে ডায়ণ্ডেটিচ
নহয়—জান নে নাজান ?”

এইবাৰ অকল নবই নহয় ; চাহ খাই থকা আটাইবোৰ ছাজই ধীবেনৰ
চকুলৈ একেলগে চাই পঠিয়ালে।

“হুবুজি ? জিলাপীৰ মিঠা চোকটো গ্ৰাহকে খাবলৈ নাপায়। মাথিহে
চেলেকি থয়।”

ধীবেনৰ কথাত বস পাই আটাইজাকৈ হাঁহি উঠে।

ছাত্ৰৰ মলি আৰু তেল চিকটি লাগি মলিন হৈ পৰা মিঠাইৰ খো-
কেচটোৰ ওচৰতে কাপ, স্লাচ খোৱা পানী আৰু সিজোৱা চাহপাতেৰে
বিপুলগৰাকৈ লেডেৰা হৈ থকা দোকানখনৰ পৰিবেশটো দেখিলেই ৰমি হৰ
গোজে।

তথাপি হৰদেউৰ ‘কেয়াচ বেটুবেটত’ যেডিকেল হোটেলৰ ছাজবোৰে

লগায় আবেলি চাহ খায়। খাবলৈ বাধ্য হয় আৰু তাৰ পৰিবৰ্তে নিইতে
কঢ়িয়াই নিয়ে এমিবিচ্ ডিচেটীৰ জাৰ। তাৰ পিচত এদিন এমিবিচ্
ডিচেটীয়ে ক্লিনিক ডিচেটীৰ ৰূপ লয়।

তেৱেঁকৈয়ে মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰ পৰীক্ষাৰ শিচত ডাক্তৰ হয়। ক্লিনিক
ডিচেটীৰ একেটো লৈ আঁতৰি যায়। পাছ কৰিব নোৱাৰাবোৰে সেইখন
কেইকেটলৈ আকৌ আহে। চাহ খায়। নগ্ন খাব নোৱাৰাবোৰে বাকীৰ
খাটাত লিখি থৈ যায়। হবদেৱে আপত্তি নকৰে। কাৰণ সি জানে : তাৰ
পইচা নেহেৰায়।

নাথালে যে নিইতৰ উপায় নাই। পৰিকাৰ দোকানত চাহ একাপ খাবলৈ
ভঙাপড় নতুবা উলুবাৰীলৈ মেডিকেল কলেজ হোষ্টেলৰপৰা বহুত দূৰ।

হবদেউৰ দোকানত অকল মেডিকেল কলেজ হোষ্টেলৰ ছাত্ৰবোৰেই চাহ
নাখায়। আৰু বহুতে খায়। ধোৱা পাড়ীৰ পাড়োৱান, বিশ্বাসী, কুঠৰোগী ; এই
আটাইবোৰৰ কাৰণেই হবদেউৰ কেইকেটৰ দূৰাৰ উন্নত।
অৱশ্যে কলেজ হোষ্টেলৰ ছাত্ৰজাক অহাৰ আগে আগে সেইসকল গ্ৰাহক
আঁতৰি যায়। হবদেৱে আঁতৰাই পঠিয়ায়।

সেইখন দোকানত চাহ খাবলৈ বিন কৰা নবই প্ৰথমতে কেইদিনমান বৰ
বৰ বজুতা দিছিল। কি বেমাৰৰ জাৰ কিমান দিনলৈ জীয়াই থাকে—
অধ্যাপকৰ মুখত ক্লাহত শুনা কথাবোৰেৰে নিজৰ পাণ্ডিত্য জহাই ফুৰিছিল।
ইলেকট্ৰিক ছিটাৰ, চাহ-চেনি—হৰলিন্স, ডিঙা আৰু কেইদিনমান হোষ্টেলতে
নিজে বনাই খাইছিল।

কিন্তু সেই ব্যৱস্থা লবহ দিন নিটকিল। আগদিনাখন আৰু ধোৱা চাহ,
চেনি, কাটি, মাখন আৰু বিস্কুটৰ পেকেট পিচদিনাখনলৈ উলু হৈ থাকে।
ইলেকট্ৰিক ছিটাৰ বিচাৰি নাপায়।

অৱশেষত এদিন চাহ-চেনি, কাটি-মাখনৰ উৰাল জ্বৰকিত কৰাৰ ব্যৱস্থা
হ'ল। হোষ্টেলৰ বেৰৰ সৈতে সংযুক্ত মিট্ৰেচকৰ লেখীয়া বাকচটোত এটা
একাঙ গড়বেজ তলা ওলমিল।

পিচদিনা আবেলি।

কলেজৰ পৰা আহি কেটলিত পানী তপতোৱা নবই বাকচটো খুলি
আচৰিত হৈ পৰিল। বহুত জল-পকি উঠিল।

কিন্তু কি কৰিব ? কাক ধৰিব ?

শত্ৰুই ছুৰ্গভেদ কৰি সুটি লৈ যোৱা 'টক' অক্ষুন্ন বাধিবটলৈ প্ৰায় এমাহমান এচেষ্টা চলিল। নিৰ্ত্তো গধূলি ডঙাগড়লৈ আহি চাহ, চেনি, নতুন নতুন ডলা কিনে।

কিন্তু পিচদিনা আবেলি ?

সেই একেই অৱস্থা। অথচ তলাবন্ধ।

অৱশেষত অগতিৰ গতি : হবদেউ ৰেইবেণ্ট।

সিদিনাৰ পৰা নবৰ মুখস্থ বিভিন্ন বোগৰ বীজাণুৰ জীৱনকালৰ বক্তৃতা বন্ধ হ'ল। আবন্ত হ'ল : বাহিৰৰ বীজাণু ধ্বংস কৰিব পৰা—মালুহৰ শৰীৰত থকা বক্তকণিকাসমূহৰ অপ্ৰতিৰূপী ক্ষমতাৰ বক্তৃতা। ফাইলেজৰ গুণাহ-কীৰ্তন।

ইনা-অকণাইঁতৰ দৰে ছাত্ৰীৰাগৰ আৰু বহুতেই দৰ্শনা ধোৱা ৰান্ধনি কেইটাই ৰান্ধি দিয়া ডাত-দাইলৰ সমালোচনা কৰে। আমুৰাই দেখুৱায়। কিন্তু ছাত্ৰবোৰে হোষ্টেলৰ বন্ধা-বঢ়ালৈ কেতিয়াও আলোচনা নকৰে। কাৰণ সিহঁতে "জানে : আলোচনা কৰি একো লাভ নাই। সমগ্ৰ 'চিষ্টেম'টোৱেই 'মেকানিকেল'। গতাহুৰ্গাতক। ইয়াৰ পৰিবৰ্তন নহ'ল; নহবও।

দাইলত বাৰিষাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু তৰকাৰীৰ ৰং দেখি সিহঁতৰো খং উঠে। পেটৰ ভোক পলায়। খঙত ৰান্ধনি কেইটাক মৰিয়াবৰ মন যায়। প্ৰথমতে ছদ্মনিমান সমীৰে ছদ্মনমানক মৰিয়াইছিলো।

: বৰ্ষন, তৰকাৰীবোৰ অলপ ভালদৰে নাৰাছে কেলেই ? সদায় সদায় দাইললোপা ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানী নকৰিলে নহয় নেকি ? বজাৰত সদায় পানীলাও আৰু অমিতাহে ওলায়নে ?

সমীৰৰ কথা শুনি বৰ্ষনে ভোৰ-ভোৰাইছিল।

"কি কৈছে বৰ্ষন ?" বুলি লোখাত মুখে মুখে উত্তৰ দিছিল।

"ঘৰত কি খায় আমি জানো দিয়ক। ইয়াটলৈ আহি ফুটি কৰিলে কি হব ?" বৰ্ষনৰ কথা শুনি সমীৰৰ সহ নহ'ল।

ধোৱাপাতৰ পৰা উঠি গৈ ডাতৰ হাতেৰেই বৰ্ষনৰ গালত শোষাইছিল এটা কাপডলীয়া চৰ। চৰ খাই মাটিত পৰি যাব খোজা বৰ্ষন কথবলিহে থিয় হৈ ব'ল। দ্বিতীয় চৰটো মাৰিবলৈ হাত নঙা সমীৰক কেইজনমানে গৈ বন্ধি থৈ আনিবলৈহে পৰিস্থিতি সৃষ্টি হৈছিল।

কিন্তু হোটেলৰ ডাক্ত-ডবকাৰীৰ অৱস্থা একেই থাকিল। খৰবে বটমাটো চুপাৰক অনোৱাত চুপাৰে গৈ জনাইছিল কলেজ অধ্যক্ষক। ডাক্ত-পিচদিনা সন্ধ্যাৰ নামত অধ্যক্ষৰ স্বাৰ্ণিং লেটা ইচ্ছা হ'ল। ব'ৰ্ডাৰবোকক সাৱধান কৰি অধ্যক্ষৰ স্বাক্ষৰিত সাৱধানী পত্ৰ নটীচ ব'ৰ্ডত ওলমিল।

তাৰ পিচৰ পৰা বন্ধাবঢ়ালৈ কেৱে ওজৰ-আশঙ্কি কৰা নাই। বন্ধৰে। বাতনিবোৰৰ অবাধ স্বাধীনতাত ৱাইলত আৰু পানী বাঢ়িল। (ইউন-ভেণ্ডী নিসিজা হ'ল। মাছ আৰু মাংসৰ টুকুৰাবোৰ লক হৈ-তাতকৈ আৰু বন্ধ কৰিব নোৱাৰা হ'ল। তবকাৰী আৰু ৱাইলৰ নিষেধ হালধীৰ পৰিমাণে অসমৰ বেলে কেইখনক অহুলবণ কৰিলে।

ভোজনবিলাসী বৰ্ডাৰ কিছুমানে নিকপায় হৈ ডঙাগড়ৰ পৰা নিজৰ বৰীয়াতৈ জনকীয়া নতুবা পিয়াজ কিনি আনে। ডাক্তৰ বটী পৰিলে এটা পিয়াজ অথবা দুটা জনকীয়া হাতত লৈ ডাইনিং হললৈ খোজ লয়।

এয়া মেডিকেল হোটেলৰ গডাৰ্জপত্তিক নিয়ম। বহুদিনীয়া পুৰণি প্ৰথা।

আৰু সন্ধ্যা?

গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজ হোটেলৰ আটাইতকৈ পুৰণি ছাত্ৰ সন্ধ্যা এটা অভূত চৰিত্ৰ। মেডিকেল কলেজলৈ অহা বহু বছৰ হ'ল। একেলগে পঢ়া বহুতো ছাত্ৰ ইতিমধ্যে ডাক্তৰ হৈ ওলাই গ'ল। সিহঁতৰ কোনোবাই এতিয়া প্ৰাক্টিছ কৰে; কোনোবাই চাকৰি।

এইখন কলেজত এটা পুৰণি বদনাম আছে। কোনো এটা পৰীক্ষাতে কোনো ছাত্ৰই প্ৰথমৰ পৰা তৃতীয়লৈ পঞ্জিচন পোৱা নাই। নাপায়। সেইবোৰ পঞ্জিচন ছোৱালীবোৰে সদায় অধিকাৰ কৰি আহিছে।

প্ৰথম দুবছৰত ছোৱালীবোৰৰ পিচতে পঞ্জিচন এটা লৈ পৰীক্ষা পাছ কৰা সন্ধ্যাৰ হঠাতে কি হ'ল—সিও এক বহুস্ত। তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ পৰা চোকা ছাত্ৰ সন্ধ্যাৰ জীৱনলৈ পৰিবৰ্তন আহিল।

তাৰ কাৰণ কোনোৱে নাজানে। সিও কাকো কোৱা নাই। তেতিয়াৰ পৰাই সি অকলে ঘূৰি ফুৰে; মাৰপিট কৰে। মম খাই দিনৰ দিনটো বিছনাত শুই থাকে। কমবেটে ক্লাছ কৰাৰ কথা কলে পেঙেৰি দিয়ে। লজিয়া ওলাই গৈ হয় চিনেমা চায়; নহলে বিজ্ঞানমালা নতুবা ক'লাবজাবত চিনেমাৰ টিকেট বিকা কোনোবা দালানৰ লগত মাৰপিট কৰে। বাস্তি দুপৰত হোটেললৈ ঘূৰি আহে।

লাহলী সমীৰে বুকুত 'একমুখ' ভয় নকৰে। 'আইকটোক এডভেঞ্চাৰ' হিচাপে ভব বিচাবে। মন খাই বিহকে ভিহকে বলকি থকা গোহমাঠা খজাৰখ গমীৰক হোটেলৰ সকলোৰে ভয় কৰে। জুনিয়ৰবোৰে কৰে প্ৰজ্ঞা। সিও নিজৰ ভাইৰ দৰেই সিহঁতক মৰম কৰে। হেজাৰ মনৰ বাগীতো জুনিয়ৰ ছাত্ৰবোৰৰ আগত সি কেতিয়াও অসংযত নহয়। প্ৰশ্নাপ নবকে।

বিপুলহঁতে কেতিয়াবা কেতিয়াবা তাক সোধে : বাক সমীৰনা, আপুনি মন খাই কিয় ?

সিহঁতৰ প্ৰশ্নত হঠাতে সি গমীৰ হৈ যায়। নবহঁতৰ চকুলৈ একেধৰে কিছু সময় চাই থাকে। মোন মুহূৰ্তকেইটাত তাক ছনাই প্ৰশ্ন কৰাৰ লাহল সিহঁতৰ নহয়।

"মই মন খাওঁ কিয় ? তোমালোকে জনিব খুজিছা নহয় নব ? কম বাক দেই। কিন্তু আজি নহয়। আন এদিন।"

নব-বিপুলহঁতে সেই আন এদিনলৈ অপেক্ষা কৰি বৈ থাকে। কাৰণ : সিহঁতে জানে সমীৰক অহুৰোধ কৰি লাভ নাই। তাৰ মন গলে সি নিজেই কৰ। সিহঁতৰ অহুৰোধে সমীৰক টলাব নোৱাৰে। কিন্তু সিহঁতে নাজানে সমীৰৰ সেই দিনটো কেতিয়া আহিব।

। চাৰি ।

আকাশীভবা ।

আকাশীভবা অকল আকাশীভবাই নহয়; আকাশীভবা বহুৱা ।

মিদিনাৰ ঘটনাটোক কেন্দ্ৰ কৰি তিনি নম্বৰ হোটেলত উখল-মাখল লাগিল। ইনা, অকণা, বন্দনা, পাপৰি, বনলতাইভব সম্মুখত যেনি লোৱা চাৰ্জাবি, মেডিচিন, পেথোলজিৰ শকত শকত কিতাপঘোৰ কেইদিনমানলৈ বন্ধ হৈ গ'ল। ইনা, অকণিমা, অকল্পতী, বন্দনাইভব দৰে আৰু বহু কেইজনীয়ে নিজৰ কোঠালী আৰু পঢ়া যেন্ন এৰি অকণাইভব কোঠাত থুপ খালেহি। যেন্ন, বিছনাত জুম বান্ধি বহি লোৱা বনলতাইভবে নতুন সময় পাই কেইদিনমানৰ কাৰণে হোটেলৰ বন্ধা-বঢ়াৰ কথা আলোচনা কৰিবলৈ পাহৰি গ'ল। অকণাই পাহৰি গ'ল : প্ৰত্যেকজন অধ্যাপকৰ ইংৰাজী উচ্চাৰণ আৰু হাতৰ অঙ্গি-ভঙ্গিৰে দেখুৱা কেৰিকাচাৰ।

কিছু জুৰি ?

জুৰি সদায় ব্যতিক্ৰম।

“জোলোঙাৰ মেকুৰী ইমান সোনকালে ওলাই পৰিব বুজি ভবাই নাছিলো অ' বন্দনা। তাতেহে তাইৰ ইমানটো ভেম।”

“এবা, অলকবে ভাগ্য দেও। লাখপতি শহৰ পাব।”

“মই হলে বিশ্বাস নকৰোঁ বুইছ অকণা! আমাৰ নিচিনাবোৰক তাই পাঠা নিদিয়ে। তেনেস্থলত গাৱঁৰ পৰা অহা ভাল পেট এটা লব নোৱাৰা অলকক তাই ভাল পাব ? বিছা কথা।”

“থ, থ, তোৰ যুক্তি। নহলে ‘আডুৱা’ আইমেউ ভেন্ন দেখিয়েই বুছাঁ বোৱা ছোৱালী নহয় বেও। চাৰ্জাবি কয়ত তাই কিমানটা অপাবেজ্ঞ এটেও কৰিছে। এমিনলৈকে মুছাঁ নগ'ল।....”

“আবে পাহৰি গলি সেকি ?

—প্ৰেম মানে না জাত ;

ভোক মানে না খুঁটা ভাত ।

ঘুম মানে না শশান কী খাট ;

পিয়াস মানেনা খোবীকা ঘাট ॥

—গৰীব ছখীয়াৰ বিচাৰ কৰি প্ৰেম নজগে ; বুইছ ? ধৰি ল,—অলক খোবীকা ঘাট ।”

অৰণ্যই আক কিবা কলেহেঁতেন । কিন্তু তাইৰ কথা শেষ নৌহওঁতেই কৈ উঠিল ইনাই ।

আকাশীতৰাক সিহঁতে নাম দিছে—‘আতৰা’ বাইদেউ ।

কাৰণ তাই সিহঁতৰ লগত মিলিব নোথোজে । সিহঁতক এবাই ফুৰে দেউতাকৰ আভিজাত্যৰ অহংকাৰ বোজাই বখাত তাই সদায় সচেতন ।

হোষ্টেলত থকা আকাশীতৰাই হোষ্টেলৰ ‘মেছভিউচ’ দিয়ে । কিন্তু নাথায় । দেউতাকৰ এখেচেডাৰ কাৰত উঠি আয়া এজনীয়ে ঘৰৰ পৰা আঁঠি ‘খানা’ দি যায় । অসমীয়া ভাত-তৰকাৰীবোৰ হেনো তাই খাব নোৱাৰে । বমি হয় । সেই কাৰণে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ‘ডিছ’ আছে । ছপৰীয়া যদি ‘ইংলিছ ডিছ’, বাতি ফ্ৰেন্স নতুবা বাচিয়ান ডিছ ।’ অৱশ্যে লেই ডিছবোৰত মচুৰ ডাইলৰ পানী, চুকা শাকেবে বন্ধা চিতল মাছৰ কলটি ; আৰু অমিতাৰ খাৰ থাকে নে নাথাকে তাইহঁতে নাজানে । জানে তাইৰ কমমেট বিজাই । বিজা থুঠান ছোৱালী । দেউতাক খাছিয়া জমন্তীয়া পাহাৰৰ বিৰাট এলেকা এটাৰ চিয়েম ।

বিজাই কিন্তু তাইৰ খোৱা-বোৱা লম্পৰ্কে কোনো দিনে কাৰো আগত একো নকয় । গতিকে আকাশীতৰাৰ ‘ইংলিছ-ডিছত’ নিলিঙ্গা মূলাৰ ঠাৰিৰ ‘কাৰী’ নিলেও সিহঁতে জনাব উপায় নাই ।

আকাশীতৰা ‘লোকল’ ছোৱালী ।

ফিয়েট এখন লৈ তাইৰ ওচৰলৈ ‘টিপ-টপ’ ডেকা এজন লগাহত কেবাবাৰো আহে । পশ্চিমীয়া আদৰ-কায়াত কথা কোৱা লেইজন মোমায়েকে তাইক আকাশীতৰা বুলি নামাতে । যাতে : আৰা ।

কেতিয়াবা কেতিয়াবা হাকজলীও আহে । হাতত কেক, বিহুট, কলী-খাখন আৰু জাম-জেলিৰ বৰ বৰ একোটা পেকেট । লেইজনী হাক

কিন্তু তাইক আকাশী নতুবা আৰা বুলি ভাষাতে। যাকৰ ভাষাত তাই :
বেবী।

কাৰোবা কাৰোমাক তাই কোৱা কথাৰ পৰাই লিহঁতে জানিছিল :
সেই ডেকাজন তাইৰ আত্ম'ল। মোমায়েক।

বিবাহ অবিবাহৰ মোমোজাত সন্দেহ কৰিছিল যদিও আকাশীডৰা
আৰু সেই ডেকাজনক লৈ লিহঁতে মুখবোচক কাহিনীৰ দৃষ্টি কৰিছিল। পৰা
নাছিল।

কিন্তু সিদিনাৰ ঘটনাটোৱে লিহঁতক নতুন খোৰাক দিলে।

হোটেলৰ ছাত্ৰীজাকৰ মাজত তল ওপৰ লাসিল। প্ৰত্যেকজনীৰ
বিভিন্ন অভিমত। যুক্তি তৰ্ক।

অৱশেষত দিন পুৰণি হোৱাৰ লগে লগে সেই উত্তৰা লাহে লাহে কমি
আছিল। আৰম্ভ হ'ল ইজনীয়ে নিজক লৈ কৰা বক্তৃতি। ইহি-মেয়ালি।

“পিচে পাপৰি, মিষ্টাৰৰ চিঠি-পত্ৰ পাইছ নে নাই ?”

“এৰা পাই, চকুৰ আঁতৰ হলে মনৰো আঁতৰ হয়।”

“চাবি আকৌ—পথী উৰি যায়।”

“প্ৰবাল তেনেকুৱা ল'ৰা নহয়—বুইছ। পাপৰিৰ চিলেক্তন কোনোদিনে
তুল হব নোৱাৰে।” নহলে তাই নিৰ্তো ‘ক’ৰগেট-মিনট’ৰ খোপা এটা মেজত
নথয়।

প্ৰবালক লৈ লিহঁতৰ ঠাট্টা-মন্তব্যত পাপৰি গম্ভীৰ হৈ পৰে। কৃত্ৰিম ধং
দেখুৱাই আঁতৰি যায়।

“এৰা বন, তোমাৰে ভাল পাই। প্ৰবাল-পাপৰিহঁতৰ দৰে হুৰে হুৰে
নাথাকি ওচৰে ওচৰে আছা। তিনি আৰু এক নম্বৰ হোটেলৰ মাজত
কিমাননো দূৰ ? তৰুপৰি ক্লাছলৈ আহোঁতে-বাওঁতে লদায় দেখা-দেখি তো
হয়েই।”

পাপৰি উঠি প'লত বন্দনাই আক্ৰমণ কৰিলে বনক।

নিষাত বনই কিবা এখাৰ কব খুজিছিল। কিন্তু নকলে। মৌন হৈ ব'ল।

সেই সময়তে আক্ৰেপ কৰি অকপাই কৈ উঠিল : তাইতে নো কেনেকৈ
ভাল পায় অ' ? ডিচেক্তন কয়ত মৰাশৰোৰ কাটিবুঠি অহাৰ পিচত যাহুৰ
দেহটোৰ প্ৰতি তাইতৰ মনত কি চাৰ্শ জন্মে কব নোৱাৰে। আৰিহে কাকো
ভাল পায় নোৱাৰিলো পাই।”

“এই অকণা, তই দেখোন লম্বীৰৰে শ্ৰেয়স্ত পৰিব পাব অ’। এবাৰ বন্ধ কৰি নাচাৰ কেলেই?”

“কি কলি? সেই দহুটোক মই ভাল পাম?” অকণাই গৰ্জি উঠিল।

দহু নহয়; বুইছ। একদম খাটি সোণ। তাৰ দৰে বাইট ল’ৰা খুউব কম আছে।”

ইনাই প্ৰতিবাদ কৰে। হুয়োগ পাই অকণাই ওভোতাই ইনাক আক্ৰমণ কৰে: এৰা তাকে ক। খাটি সোণ বেতিয়া বিচাৰি পাইছই তেখেত আক চিন্তা কিহৰ? প্ৰয়োজন হলে তোৰ হৈ আমিহেই লম্বীৰক প্ৰস্তাবটো দিম গৈ। এদিন ওলাবি অ’ বন্দনা।”

তাৰ পিচত সেইবোৰো এদিন পুৰণি হৈ যায়। পঢ়া মেজত মেডিচিন, পেথ’লজি, ছাৰ্জাৰীৰ কিতাপ মেল খায়। কাৰোবাৰ চুলিত মৰা হেয়াৰ পিন হেৰায়। লেক্চাৰ বটলৰ আধাখিনি ক্ৰীম নাইকিয়া হয়। ইজনীয়ে লিজনীক কথা লগায়। ফুচুচুচীয়া মেল পাতে। কিন্তু সমূহীয়া নহয়।

ছাত্ৰীবাসলৈ আকৌ আগৰ ৰূপ ফিৰি আছে।

এটা গভাৱপ্ৰতিভা জীৱন যাত্ৰা। মেকানিকেল।

শনিবাৰ।

অপেক্ষাকৃত এটা বৰ মৰমৰ আবেলি।

ওৰে সপ্তাহটো ব্যস্ত থকা মেডিকেল কলেজ হোষ্টেলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰে এই আবেলিটোলৈ বৰ আগ্ৰহেৰে অপেক্ষা কৰে। গভাৱপ্ৰতিভা যান্ত্ৰিক অথচ ব্যস্ত জীৱন এটাৰ পৰিবৰ্তন বিচাৰে। মুক্তি বিচাৰে।

কিন্তু বৰিবাৰ?

বন্ধ থাকিলেও সেইদিনটোলৈ শনিবাৰৰ আবেলিটোৰ দৰে লিহঁতৰ সন্ধান আগ্ৰহ নাই। বৰিবাবে লিহঁতৰ বহুত কাম। কাপোৰ ধোৱা, পঢ়া মেজ, কোঠালী আদি পৰিষ্কাৰ কৰাৰ উপৰিও এসপ্তাহে পাল মাৰি খোৱা গাটোও ঝি-পিহি ধোৱাৰ বাবে সিদিনাই লিহঁতে অকণ সময় পায়। গা-মূৰ দুই ছাত্ত-পানী খাওঁতে বেজি ভালেমান হয়।

ভাত খোৱাৰ পিচত লিহঁতৰ ভাগৰ লাগে। কঠলকো ওলাই ধোৱাৰ আগ্ৰহ নাথাকে। বিছনাখনত লীঘল হৈ অকণমান জিৰণি লয়। টোপনি যায়।

সন্ধিয়া বিছৰাৰ পৰা উঠি ভঙাশকলৈ আহে। চৌপনৰ অক্ষতা ভাঙিবলৈ চাহ একোকাপ ধায়। তাৰ পিচত আবহু হ'য় সপ্তাহটোৰ বাবে প্ৰভুতি ; ব্যস্ততা। চাই স্নিক অৰ্ধাৰত ঘূৰা এটা বাস্তৱিক জীৱনৰ আবহুশি।

কিন্তু শনিবাৰৰ আবেলিটোৰে যেন সিহঁতলৈ কঢ়িয়াই আনে এটা নৃত্য জীৱন। কলেজৰ পৰা আহিয়েই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰে আবেলিতে কেনিবা ওলাই যায়। কোনোবা যায় চিনেমালৈ। কাৰোবাৰ মাকেটিং থাকে। আৰু কোনোবা কোনোবা যায় গুৱাহাটীতে থকা মাহী-পেহী—মামা-মামী আৰু বাইদেউইডৰ ঘৰলৈ। কিছুমানে আকৌ মৃত্ত জীৱনৰ মোহাৰ বিচাৰি গান্ধী মণ্ডপ ; শবাইবাট দলং নতুবা জালুকবাৰী পায়গৈ।

ভিচেষ্টৰ মাহৰ এটা শনিবাৰৰ আবেলি।

ছাত্ৰাবাস কেইটা নীৰৱ। নবকাচলৰ বুকুত থিয় হৈ থকা পকী দালান-কেইটাত মৰিশালিৰ নিশ্চকতা। চৌমিশ নিশাও মাও।

অকলে অকলে কোঠাটোতে সোমাই থকা প্ৰকাশৰ ভাল লগা নাছিল। নিজকে বৰ অকলশৰীয়া অকলশৰীয়া যেন লাগিল। ছোভাৰে ভৰিত সোমাই হোটেলৰ পৰা ওলাই আহিছিল। কোনো উদ্বেগ নাই। লক্ষ্যহীন।

পাণবজাৰত ভেতিয়া সন্ধিয়া নামিছে। সন্ধ্যা নামে।

টিকাৰী মেকুৰীৰ দৰে চুপি চুপি আগবাঢ়ি অহা পাতল অন্ধকাৰজাক ইতিকি কবি জলি উঠিছে অসংখ্য বিজুগী চাকি। নিয়ন লাইট। ডবাৰ দীপালী।

সেই একেই পৰিবেশ। অ'ত ত'ত ডেকা ল'ৰাৰ জুৰ। কাৰেৰে পাৰেই বোৱা কৰ্মব্যস্ত নাগৰিক সমন্বয়। সন্ধিয়াৰ লগে লগে প্ৰাণপোতা বিজুগী চাকিবোৰৰ তিববিৰণিৰ লগত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰি ডবাৰী ব্ৰান্ডাৰ্ছ, সলীতা আৰু বেডিঅ' ফোনিকচৰ পৰা তাঁহি অহা প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য সলীতৰ বৃদ্ধা-জুবুজা লানমিহলি স্বৰ। বিশৃঙ্খল। এই স্বৰবোৰ ডেকা ল'ৰাবোৰে জনি ভাল পায়। কাণপাতি শুনে। অৰ্থাৎ নিজকে সলীতপ্ৰেমী বোলাবলৈ কাণপাতি শুনাৰ অভিনয় কৰে। বৰি শব্দৰ চেতাৰৰ ধনি গুনি বাওঁহাতৰ পিঠিত সোঁহাতেৰে কোনোবাই তৰল বজায়; কোনোবাই মধ্যম আৰু বৃদ্ধ আজুলিৰে টিলিকি মাৰে। দুই-এজনে সলীতৰ তালে তালে ঘূৰ হেলাই হুলাই খোজ কাঢ়ে। কিন্তু সেইবোৰ ডেকাৰ লবহতাপেই স্বৰৰ তাল-মান একো

হুৱে; বুজি নাপায়। ছবৰ মৌ-চাকন্ত নুব স্মৰিবলৈ অহা গ্ৰাম আটাইবোৰ
ছাত্ৰৰ দৃষ্টিয়ে বাজপখৰ কাৰোবাক বিচাৰি ফুৰে। কাষেৰে পাৰ হৈ বোহা
গাভৰু ছোৱালীবোৰৰ আৱদ্ধ অথচ অবাধ্য অংশবোৰত ধোপনি পোৱে।
ভনাই-ভনাই বিহু সীতৰ কলি আগবায়। সন্তীয়া হিন্দী ছবিৰ বচন যাতে।
বাজেশ খাম্বা-দিলীপকুমাৰক অহুকৰণ কৰি খোজ কাঢ়ে। মাক-দেউতাকৰ
সতে ফুৰিবলৈ অহা ছোৱালী কেইজনীৰ দেহৰ আটাইবোৰ ভেজ আহি গাল
আৰু মুখত খুপ খায়। লাজলগা অস্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশটো অতিক্ৰম কৰিবলৈ
কৰি থোজেৰে লিহঁত সন্মুখলৈ আগবাঢ়ে। মাক-দেউতাকবোৰেও ভেকা-
জাকৰ হাঁহি আৰু কৰুপাত উক্তিবোৰ শুনিও যেন হুঙনে।

প্ৰকাশৰ ভাল নালাগিল। নিজৰে বৰ লাজ লাজ লাগিল। হোটেললৈ
ঘূৰি আহিব খুজি পুলিচ পইণ্টটোৰ ওচৰত হঠাতে সি থমকি ব'ল। সন্মুখৰ
টেবুলত চাহৰ কাপলৈ মহামায়াত বহি থকা মাহুহজাকক দেখি সিও চাহ
একাপৰ প্ৰয়োজন বৰকৈ অনুভৱ কৰিলে।

তাৰ পিচত ভৰি হুঙনে তাৰ অজ্ঞাতেই তাক মধুমিতালৈ আগবঢ়াই
নিছিল।

মধুমিতাৰ মজিয়াত থিয় হৈ প্ৰকাশে চাৰিওফালে এবাৰ দৃষ্টি বুলাই নিলে।
আটাইবোৰ চকী-মেজ বিভিন্ন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰে অধিকাৰ কৰি বহি
আছে। লিহঁতৰ কিছুমানৰ সন্মুখত চপ-কাৰ্টেলটৰ প্লেট আৰু ঘোঁৰা উৰি
থকা চাহৰ কাপ। কিছুমানৰ সন্মুখত হয়তোবা একোকাপ শুনা চাহ নতুবা
লগত এটা শিংৰা অথবা এখন জিলাপী। আৰু কিছুমানে চাহ খাই অতাই
এনেয়ে বহি আছে; লিহঁতৰ মুখত বিভিন্ন ব্ৰাণ্ডৰ জলন্ত চিগাৰেট। দুই
এজনে সন্মুখৰ টেবুলখনত তবলা বজাই লুকাই লুকাই চাৰিওফালৰ ছোৱালী-
বোৰলৈ চোৱাত ব্যস্ত।

প্ৰকাশ ওলাই আহিব খুজিছিল। কিন্তু ঠিক সেই মুহূৰ্ততে তাৰ চকুত
পৰিল পাতল আন্ধাৰ চুক এটাত খালি হৈ পৰি থকা এজনীয়া এটা চিট
আৰু এখন সৰু টেবুল। সি গৈ সেই চকীখনতে বহিল। বয়টোক চিঞৰি
চাহ একাপ দিবলৈ কলে। তাৰ পিচত জেপৰ পৰা চিগাৰেটৰ পেকেটটো
উলিয়াই শেৰ চিগাৰেটটো হাতত লৈ আকৌ এবাৰ সি চাৰিওফালে দৃষ্টি বুলাই
নিলে। কিন্তু এখনো চিনাকি মুখ তাৰ চকুত নপৰিল।

ইতিমধ্যে বয়টোৰে জলাই দি বোৰা বাৰটোৰ পোহৰত জ্বলি টেবুলখনো
আনবোৰ টেবুলৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ পৰিছে।

ত্ৰিগাৰেট জলাই দিয়াচেলাই কাঠিটো পেলাবলৈ এচ-হেঁ মিচাৰি ফুৰা ভাৱ
দুচকুত পৰিছিল : অলপ দূৰৰ যেনখন আঙুৰি বহি আছে চাৰিজন কলেজীয়া
ছাত্ৰ। সিহঁতৰ মনবোৰ বিয়ল-ডাৱৰীয়া।

“তই বাক কি ভাব বিকাশ ?”

“মই একো ভবা-চবা নাই। একো কবও নোৱাৰিম বুইছ। মোতকৈ
বৰং তইহে বেছি জনা উচিত। পোষ্টমৰ্টেমৰ ৰিপ’ৰ্টত লিখে কি পালে ?
পইজন কেচ নেকি ?”

“পোষ্টমৰ্টেম ৰিপ’ৰ্ট এতিয়াও পোৱা নাই। কিছুমানে সন্দেহ কৰিছে
মাৰ্ডাৰ কেচ। কিন্তু সবহ ভাগৰে ধাৰণা মাৰ্ডাৰ নহয়—চুইচাইড্ কেচহে।”

“সি ক’ৰবাত লাভ-চাতত পৰিছিল নেকি অ’ অকণ ?”

“বান দে সেইবোৰ। বুইছ দোস্ত, যি ছবৰ হৈ গ’ল। সেইবোৰ খুচৰি
এতিয়া আৰু লাভ নাই। মৰাজন মৰিয়েই গ’ল। এদিন ডয়ো মৰিবি।
ময়ো মৰিম। মেন ইজ মৰটেল।”

“তই যাতা-বে। ক্লাছৰ ল’ৰাজন মৰিছে; অথচ তোৰ অকণো চিম্পেৰী
নাই।”

“আই হেট চুইচাইড। জান—দুৰ্বল মানুহবোৰেহে চুইচাইড কৰে।”

চুইচাইড। মানে আত্মহত্যা।

এবা লিও এই শব্দটোক বৰ দিগ কৰে।

ল’ৰা কেইজনৰ মুখত চুইচাইড শব্দটো শুনি হঠাতে সি স্তম্ভমন হৈ
পৰিল। নয়নজ্যোতিলৈ মনত পৰি মনটো জেবেকি গ’ল। গধুৰ হৈ পৰিল।

এক নম্বৰ ছাত্ৰাবাস।

কম নম্বৰ ছুশ তিনি।

এটা অভিশপ্ত কোঠালী। মেডিকেল কলেজ-হোষ্টেলৰ ছাত্ৰবোৰে
অন্ততঃ সেই বুলিয়েই ভাবে। এজন ডেকাই এজনী নাৰীক নিষিদ্ধভাৱে ভাল
পোৱাতো একো অস্বাভাৱ নহয়। সেইটোৰে স্মৃতিস্মিক। কিন্তু ব্যৰ্থ জেৰ
দহন জুৰাবলৈ আত্মহত্যা কৰাৰ কাহিনী অস্বাভাৱিক নহলেও ভাব কোনো
গোৰ নাই।

ইন্ডিনীয়াবিশ্বৰ সঁচাই কটনৰ ছোৱালীক ভাল পায়। ইউনিভাৰ্চিটিৰ কোনোবা ছাত্ৰৰ প্ৰেমিকা থাকে দীঘলী পুখুৰীৰ সন্মিষ্টক কলেজত। কটনৰ ছাত্ৰই সেইখন কলেজৰ কোনোবা ছাত্ৰীক ভাল পোৱাৰ কাহিনীও বহুতো আছে।

সেই আটাইবোৰ প্ৰেম আৰু ভালপোৱাই সিহঁতক কিন্তু হোমৰ গুৰিলৈ টানি নিব নোৱাৰে। সেইবোৰ প্ৰেমৰ সবহভাগেই হয়গৈ ব্যৰ্থ প্ৰেম। হা-হতাশ আৰু চকুলোৰ মাজত এইবোৰ প্ৰেম এদিন মৰহি যায়; ছেৰাই যায়। স্মৃতি হৈ জীয়াই থাকে। সেই স্মৃতিকে স্বৰ্ণবি কোনোবাই হা-হমুনিয়াহ পেলায়। কোনোবাই হাঁহে। প্ৰথম যৌৱনৰ উজ্জল-মুছলিত “ডোমাক নাপালে মোৰ জীৱনটোৰে ব্যৰ্থ হৈ যাব” বুলি কোৱা বহুতেই ভৰ বয়সত সেই প্ৰেমৰ কাহিনী আনৰ আগত কৈ আমোদ পায়। গৌৰৱ কৰে। হাঁহি হাঁহি জহায়।

কিন্তু এইবোৰৰো মূল্য আছে। এই ব্যৰ্থ প্ৰেমেই জন্ম দি যায় গণেশ গগৈ, ছুৰবাইতৰ দৰে আৰু বহুতক।

নয়নজ্যোতি বৰঠাকুৰ।

সিও ভাল পাইছিল। নৰকালৰ এক নম্বৰ ছাত্ৰাবালৰ নয়নজ্যোতিৰ আবেলি আৰু সন্ধিয়াবোৰ পাৰ হৈ গৈছিল দীঘলী পুখুৰীৰ পাৰৰ কোনোবা এখন বেঞ্চত। কাৰত বৰ্ণালী। সন্মিষ্টক কলেজৰ ছাত্ৰী বৰ্ণালীৰ মনক মাজত বামথেলুৰ ৰং।

বহুৰ পিচলি গৈছিল।

এটা—ছুটা; তিনিটা।

বৰ্ণালীৰ কাৰণে সেইটোৱে আছিল কলেজৰ শেষ বছৰ; কাইনেল ইয়েৰ।

“ভালদৰে পঢ়া বৰ্ণালী। যেনেকৈ হওক তুমি পৰীক্ষা পাছ কৰিবই লাগিব।”

“চিন্তা নকৰিবা নয়ন। সন্ধিয়াবোৰ এনেদৰে কটোৱা কাৰণে তুমি হয়তো ভাবিছা : মই পঢ়া-শুনা কৰা নাই। কিন্তু বাতিবোৰ বহুত দীঘল নয়ন।”

“চাৱা আকোঁ, টোপনি কতি কৰি অল্প নকৰিবা।”

“তুমি মোৰ কাৰণে থুউব চিন্তা কৰা; নহয় সোণটো ?”

তাৰ পিচত ছুটা ছায়াযুৰ্তি ক্ৰমে ওচৰ চাপি আহি এটা হৈ গৈছিল। দৃঢ় হৈ পৰিছিল সিহঁতৰ বাহুৰ বাঁহোন।

সেইহাল দুৱক-দুহুতীয়ে সিদিনা লপোন দেখিছিল : জীৱনৰ; শুদ্ধিতৰ। এখন লক অথচ দুখী লংগাৰ।

কিন্তু গণেশবোৰ লগায় নকলিয়ায়। নিয়তিৰ সন্তে বাহুহৰ চিৰদিনেই
চলি আহিছে অক্ষয় সংগ্ৰাম।

এটা বাতাবিক মৃত্যু।

কিন্তু তাৰ কাৰণে সেইটোৱে আছিল অস্বাভাৱিক। এদিনৰ অৱতে জানো
বাহুহ মৰে? মৰিব পাৰে?

সেই কথা সি কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিল।

কালত নয়ন হেৰুওৱাৰ বেদৰাত অৱস হৈ ৰহি পৰিছিল।

অলপ দূৰত একুবা হুমাই যোৱা চিতাকুইৰ ধোঁৱা। মৰিশালিখনৰ
চাৰিওফালে কৰণ আৰু অসহনীয় নীৰৱতা। মূৰৰ ওপৰত লছিয়াৰ এখন
মলিন আকাশ।

তলমূৰকৈ ৰহি পৰা নয়নে জোৰকৈয়ে সন্মুখলৈ চাই পঠিয়ালে : শ্ৰমালৰ
বুকুত হেৰাই যোৱা বৰ্ণালীৰ চিতাকুইৰ ছাই; মৃত্যুৰ শেষ আশ্বৰ। দাহন
শক্তি নোহোৱা অথচ ধোঁৱাই থকা ছাইখিনিলৈ সি একেধৰে কিছু সময় চাই
থাকিল। যেন তাৰ সেই দৃষ্টিয়ে চিতাকুইৰ মাজৰ পৰা কাৰোৰাক আকুৰিছে
আনিব।

তাৰ পিচত জেপৰ পৰা সেন্দূৰৰ বটল এটা উলিয়াই হুহাতেৰে আলফুলকৈ
সেন্দূৰখিনি ছাইবোৰৰ সৈতে মিহলাই দিছিল।

ছাই, মাটি আৰু সেন্দূৰ।

ক'লা, মাটিয়া আৰু বঙা। এটা অক্লান্ত মিলন। নাম নোহোৱা বং।
: মই কন্দা নাই বৰ্ণা; এয়া মই হাঁহিছোঁ। তোমাৰ শিৰত সেন্দূৰৰ কেঁচা
ফোঁট এটা আঁকি দিয়াৰ সময় আৰু নাপালোঁ। সেই কাৰণেই তোমাৰ লগত
বেহুত আজি সানি দিছোঁ বঙা সেন্দূৰৰ শোণিত বং। কিন্তু ইমান সোনকালে
কিয় তুমি মোক ফাকি দি গুছি গ'লা বৰ্ণা?

তাৰ পিচত কিমান সময় পাৰ হৈ গৈছিল সি নাজানে।

কিন্তু যেতিয়া সি সচেতন হৈ পৰিছিল—আকাশত ভেটিয়া অমেধ তৰাই
জ্বৰ পাতিছে। পল্কিমৰ আকাশত চতুৰ্থীৰ জোন।

“আবে নয়ন। ক'ৰ পৰা আহিলি? তোক বিচাৰি আৰি গোটেইখন
হোটেই হলহুল কৰি ফুৰিছোঁ; অথচ তোৰ পাঠা নাই। বন, বল এতিয়া
আনোঁপে। কাইলে লবলভী পূজা। তোৰ চাপে থবকোঁ নাই।”

স্নান, ধীৰ আৰু অৱশ পদক্ষেপেৰে ছোটেলৈ ঘূৰি অহা নৱনক দেখি বন্ধুবোৰে হাস্যমূল লগাইছিল। কোনোবা এজনে সিহঁতৰ সময়লটোৰ মাজলৈ তাক টানি নিলে।

সি কব খুজিছিল : সি নাযায়। যোৱাৰ ধৈৰ্য্য তাৰ নাই।

কিন্তু নকলে।

অৱশ মেহ, আউল-বাউল চুলি, উথহা চকু-মুখ আৰু চিতাৰ ছাই লাগি অপৰিষ্কাৰ আৰু বিশৃঙ্খল হৈ পৰা তাৰ কানি-কাপোৰবোৰ দেখিয়েই সিহঁতে বুজা উচিত আছিল : সি সুস্থ নহয়। সম্ভ্ৰান্ত মানসিক আঘাতত জৰ্জৰিত।

এয়েইতো মানুহৰ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা। ব্যস্ত পৃথিবীখনত আমি সদায় নিজক লৈয়ে ব্যস্ত থাকোঁ। আনন্দত মত্তলীয়া হৈ থকা আমিবোৰে তেতিয়া আনকি কাৰোবাৰ মৃত্যুত অকণমান মহানুভূতি দেখুৱাবলৈও পাহৰি যাওঁ।

“এবা বৰ্ণালী ; তুমি ঠিকেই কৈছিল : কোটিকলীয়া পুৰণি পৃথিবীখনক জীৱনৰ মাথোন কেইটামান বছৰৰ অভিজ্ঞতাবে জুখিবলৈ যোৱাতো মূৰ্খামি। বুজিব প্ৰাৰ্থনাতো দুঃসাহস। তাতকৈ পৃথিবীৰ পৰা কিবা অকণমান শিকিবলৈ যত্ন কৰাই বহুত ভাল।”

কোনোবা এদিন সন্ধিয়া বৰ্ণালীয়ে তাক কোৱা কথাষাৰ মনত পৰি নিজক কোৱাৰ দৰেই সি অক্ষুণ্ণ হ'বত কৈ উঠিল।

তাৰ পিচত সিহঁতৰ লগে লগে সিও আগবাঢ়িছিল।

কিন্তু তাৰ মানসিক অৱস্থাৰ বুজ লবলৈ সিহঁতৰ কোনো এজনৰেই অৱসৰ নহ'ল।

চতুৰ্থী, পঞ্চমী আৰু ষষ্ঠী।

এই তিনি দিন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ গাত যেন তত নাথাকে। পূজা আয়োজনত ব্যস্ত। তাৰ পিচত বিসৰ্জন।

মেডিকেল কলেজ ছোটেলতো সেয়ে হৈছিল। ৰবীন, অসীম, আলতাক, অৰূপ, বিপুল, প্ৰবীৰইতৰ দৰে চতুৰ্থীত আহ্বান কৰি পঞ্চমীত বন্ধনা কৰা বাগীক ষষ্ঠীত বিসৰ্জন দিয়াৰ উলহ-মালহতেই প্ৰকাশো ব্যস্ত আছিল। সেই কেইদিন সি দেখিছিল : নৱনজ্যোতিৰ জ্যোতি যেন ক'ৰবাত ছেৰাই গৈছে। চকু-মুখ স্নান ; শেঁতা। চুলি আউল-বাউল ; কক।

কিন্তু প্ৰকাশে বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া নাছিল, ভাবিছিল : হয়তো এই কেইদিন বৰ্ণালীক লগ নোপোৱাৰ বেমনাত সি স্তেনেৰে মন মাৰি আছে।

সেই কাৰণে অজসি লবলৈ হেৰুৱাৰ চেষ্টা কৰিও নয়নজ্যোতিৰ পূজা যতপলৈ
নিব নোৱাৰি বৰ্ণালীক লাঙুৰি বজ্জোক্তি কৰি আঁঠুৰি গৈছিল।

বজীৰ পিচতো এদিন-দুদিনকৈ কেবানিনো পাব হৈ গৈছিল।

কিন্তু কেৰে নাজানিলে : হঠাতে নয়নজ্যোতিৰ কি হ'ল। কলৈ গ'ল।
সিহঁতে প্ৰতিমা বিসৰ্জন দি আহি দেখিছিল নয়নজ্যোতিৰ কোঠালীটোৰ
দুৱাৰত বাহিৰৰ পৰা ওলমি আছে এটা প্ৰকাণ্ড তলা।

সিহঁতৰ ধাৰণা : সি নিশ্চয় ঘৰলৈ গৈছে। কেইদিনমান পিচত আকৌ
ওলাবহি। ঘৰৰ পৰা টেলিগ্ৰাম পাই হঠাতে হয়তো সি ভেনেদৰে গুচি
যাব লগা হ'ল। বাণী বিসৰ্জনৰ কাৰণে উন্ন হৈ পৰা ছাজাবাসটোৰ কাকো
খবৰ দিয়াৰ তাৰ সময় নহ'ল।

এদিন বাতি।

বাথকমলৈ যাওঁতে এটা বেয়া অঞ্চ চিনাকি গোক্ৰ আহি প্ৰকাশৰ নাকত
লাগিছিল। কিন্তু সিদিনা সি সিমানে গুৰু নিদিলে।

তাৰ পিচত ক্ৰমান্বয়ে উগ্ৰ হৈ অহা সেই গোক্ৰত বৰ নোৱাৰি ছাজাবোৰৰ
মাজত হলহুল লাগিল। গোক্ৰটোৰ উহ বিচাৰি অৱশেষত আটাইবোৰ ছাজ
নিশ্চিত হৈ পৰিল—বন্ধ কোঠটোৰ পৰাই সেই গোক্ৰ তাঁহি আহিছে।

প্ৰকাশ জিকাৰ খাই উঠিল। কিবা এটা আশঙ্কাত বন্ধ তলাটো এৰাব
টানি চালে। কিন্তু দুৱাৰ খোলা নগ'ল। মাথোন কঁপি উঠিল ধুনীয়া
আখৰেৰে লিখি দুৱাৰত ওলোমাই থোৱা এখন নেম প্লেট। এটা নাম :
নয়নজ্যোতি বৰঠাকুৰ, কম নং ২০৩।

তাৰ পিচত চুপাৰ, পুলিচ আৰু চুইপাৰ। বাৰাণ্ডাত বৈ থকা অজসজিৎসু
ছাজৰ জাক।

দুৱাৰ ভাঙি ভিতৰলৈ সোমাই যোৱা পুলিচে দেখিছিল : গেলি পঢ়ি
যোৱা এটা মৃতদেহ। টেবুলত পেপাৰ ওৱেট এটাৰে হেঁচি বধা এখন চিঠি।
প্ৰকাশৰ।

“প্ৰকাশ দত্ত কাৰ নাম ?”

পুলিচ এহ-আই গোহাঁইৰ মাজত প্ৰকাশ আগবাঢ়ি গৈছিল।

“আপোনৰ নাম প্ৰকাশ দত্ত ?”

সি শলাগিছিল।

তাৰ পিচত গোহাঁয়ে খাম এটা প্ৰকাশলৈ আগবঢ়াই দি কৈছিল :
চিঠিখন আপুনি পঢ়িব পাৰে। কিন্তু আই মাষ্ট চিহ্ন দি লেটাৰ।

কঁপা কঁপা হাতেৰে খামটো ছিৰি ভিতৰৰ কাগজবিলা সি চকুৰ আগত
দাঙি ধৰিছিল :

মৰমৰ প্ৰকাশ,

জানো—তইতে কবি : মই কাণুকৰ।

কিন্তু মোৰ কাৰণে যে উপায় নাছিল প্ৰকাশ। আজি তিনিদিনে বহুতো
বন্ধ কৰিছিলো। কৰিছিলো হেজাৰ চেষ্টা। ভাবিছিলো : বৰ্ণালীক পাহৰি
যাব পাৰিম।

কিন্তু নোৱাৰিলো।

তইতো আমাৰ সকলো জান। সকলো কথাই তোক কৈছিলো।

বৰ্ণালী কেনেদৰে হেৰাই গ'ল—মই নকওঁ। সন্দিকৈ কলেজ ছোৱেলত
এবাৰ খবৰ ললে তই নিজেই সকলো জানিবি। কিন্তু এদিনৰ জৰত মাথুহ
জানো মৰিব পাৰে প্ৰকাশ ?

জীৱন জানো ইমান হুঁহুকা ?

শ্ৰীপঞ্চমীৰ দিনা দুপৰীয়া বৰ্ণালীক লৈ তই মোক ঠাট্টা কৰিছিলি। কিন্তু
তইতো নাজান : তাৰ আগতেই যে বৰ্ণালীক মই নিজহাতে প্ৰকাশৰ
চিত্তাকুইৰ মাজত সন্দূৰ সানি থৈ আহিছিলো।

খ'ক। পাবিলে ক্ষমা কৰিবি। ববীন, অসীমহঁতক কবি : হতভগীয়া
নয়নজ্যোতিক যেন সিহঁতে পাহৰি যায়।

অ' বিপিক এটা কথা কবলৈ নেপাহৰিবি দেই প্ৰকাশ : অসীমে শিকাই
দিয়া তাইৰ 'নবোজনীক' আনিবলৈ মই আজি ঘৰলৈ ঘামগৈ। কিন্তু
গাৱঁৰ ঘৰখনলৈ নহয়। যিখন ঘৰৰ পৰা আমি আটায়ে আহিছোঁ আৰু
আটাইবোৰ এদিন খুৰি যাব লাগিব—সেইখন ঘৰলৈ। আৰু কবি : মই
আৰু কোনো দিনেই উভতি নাহোঁ।

বোৰাৰ আগতে মৰম আৰু কি দিম ? ইতি—

তোৰ নয়নজ্যোতি।

"বাবু, আপোনাৰ চাহচোন একেদৰে চোকা হ'ল।"

বন্ধটোৰ মাতত সি বাস্তৱলৈ ঘূৰি আহিছিল।

মধুমিতাৰ সবহভাগ চকি-মেজেই তেতিয়া খালি হৈ পৰিছে। স্বৰূপ

চোঁচা চাহ কাপলৈ এবাৰ চাই নিকি এটা বয়টোৰ হাতত নি ওজি দিছিল।

চোঁচা বাতি। জনবিবল ৰাজপথ।

বিলং গুৱাহাটী পথটো পাৰ হৈ নি হোটেলমুখী পথটোৰে আগুৱাটি আহিল। লম্বুখত এটা নিৰ্জন বহল পকাবাট। জনশূন্য।

বিজুলী পোহৰত দূৰ ছাত্ৰীবাসটোৰ লৈতে ছাত্ৰীবাসবোৰ তেতিয়া জিলিকি উঠিছে।

ছাত্ৰীবাসটো চকুত পৰাৰ লগে লগে জুৰিলে তাৰ মনত পৰিল।

জুৰিব কোঠাটোৰ পৰাও পোহৰ চিটিকি আহিছে।

নয়নজ্যোতি ?

এবা, অকল নয়নজ্যোতিৰ দৰে অসীম, অলকহঁতেও লিহঁতৰ জীৱনৰ কথাবোৰ তাক কিয় কয় বাক ? কি প্ৰয়োজন ?

আক জুৰি ?

জুৰিয়ে তাক কি বুলি ভাবে ? ছোৱালীবোৰৰ কাৰো লগত মিলিব নোখোজা—নিমিলা জুৰিয়ে তাৰ ওচৰত কি পালে ? কিয় তাই তাক কিবা কব খোজে ?

আলিবাটৰ সোঁমাজত বহি থকা এহাল শিয়াল-শিয়ালী তাক দেখি নামনিৰ পথাৰখনলৈ আঁতৰি গ'ল। কিন্তু তালৈ তেতিয়া তাৰ কক্ষপ নাছিল।

। পাঁচ ।

বাতিপুৰা বোগী দুজনৰ মাজত লগা কাজিয়াখনৰ কথা মনত পৰি ববীনৰ হাঁহি উঠিব খুজিছিল। কিন্তু নাইহিলে। বাছৰ পৰা উলুবাৰীত নুমা ববীনে হাতৰ টোপোলাটোলৈ চালে। ই. এন. টিৰ ছয় নম্বৰ বেডৰ বোগীজনে কোৱাৰ দৰে বাকী ব'ৰ্ডাৰবোৰেও সিহঁতক হিংসা কৰিব নেকি ? সিহঁত মানে—তাক আৰু অলকক ?

এইবাৰ কিন্তু তাৰ সঁচাকৈয়ে হাঁহি উঠিল।

তাৰ পিচত সংঘত হৈ চাৰিওফালে এবাৰ ঘূৰি চালে।

কোনোবাই দেখিলে নেকি বাক ?

ৰাজপথত অকলে অকলে এনেদৰে ইহা দেখিলে মাহুছে তাক কি বুলি ডাবিব ?

“চাৰ, ই মোক হিংসা কৰে চাৰ। কুচুতীয়া বেটাৰ জীৱনোত উন্নতি নহবো।”

বাতিপুৰা ‘চিক্ হিষ্টৰী’ লবলৈ যাওঁতে সাত নম্বৰ বেডৰ বোগীজনলৈ দেখুৱাই ছয় নম্বৰ বেডৰ বোগীজনে তাৰ ওচৰত অভিযোগ কৰিছিল।

“কিহে—এওঁক বোলে তুমি হিংসা কৰা ?”

অভিযোগকাৰী বোগীজনক লক্ষ্য কৰিবলৈ এনেয়ে সি সাত নম্বৰ বেডৰ বোগীজনক হুৰিছিল।

“কিয়া হিংসা কৰিয় ? সি বেটোই মিছা কইছি চাৰ।”

“হেই, তেনাই কথা নকপি। ইখান চাৰৰ আগত সঁচা মাইত্ পা দবাহ, কিয়া ? মিছা কবা লাজ নাপাহ ?”

“কুনি মিছা কথা কইছি এই ? চালা মই না তই ?”

“কিয়া ; মোক বেজী দেয়াওঁতে তই তেইত্ হাঁহা নাহলি ? এইত্যা।

যিহা বাত্ৰা আইহাহ্ । যই পাইবু—আপেল আনি বাইবু ; তাৰ
কিয়া চকু পুইববা লাগে ? যই ভাল কানি-কাণোৰ শিঙা সি দেখবা নবে
চাব ।”

ভেনেকৈয়ে বোগী দুজনৰ মাজত আবদ্ধ হোৱা এখনা-ওখনি গৈ অৱশেষত
হতাহতিত পৰিণত হৈছিল । সিহঁতৰ কাজিয়া ভাঙিবলৈ বাৰ্ধ হৈ জিটটিত
থকা নাহ'জনীক মাতিবলৈ সি বাধ্য হৈছিল ।

বোগীবোৰে জানো অকল কাজিয়াই কৰে ?

কিছুমান বোগীয়ে আকৌ চিকিৎসক—ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ লগত মহযোগ
কৰিব নোখোজে । এটা এটাকৈ হিষ্টৰী লবলৈ অহা ছাত্ৰবোৰৰ প্ৰশ্নত
অৰ্ধেকা হৈ পৰে । কক্ষ হ্ৰত উত্তৰ দিয়ে । কিছুমানে টোপনি অহাৰ
জাও জুৰি শুই থাকে । উঠি-মেলি ঘূৰি ফুৰাৰ সামৰ্থ্য থকা বোগীবোৰে
ন বজাৰ লগে লগে বিছনা এৰি আঁতৰি যায় । নদীৰ পাৰত ঘূৰি ফুৰে ।
বিড়ি হোপে । ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মলটো আঁতৰি বোৱালৈকে সিহঁত নদীৰ
পাৰতে বৈ থাকে । মাজে মাজে হাস্পাতাললৈ জুৰি চায় । ছাত্ৰবোৰ
আঁতৰি গলে এজন-দুজনকৈ বেডলৈ আকৌ ঘূৰি আহে ।

এৰা, শিক্ষাৰ্থীবোৰেও জানো সিহঁতক কম জুলুম কৰে ?

প্ৰত্যেকজন ছাত্ৰই বোগীবোৰক বিভিন্ন ধৰণৰ পৰীক্ষা কৰে । পেট
টিপে, চকু আৰু জিভা চায় । হামাবেবে কোৱায় ।

“আজি ইন্‌জেকশ্বন দিছিল নে আপোনাক ?”

“সেইখনতে লিখা আছে—চাওক ।”

“কি নাম আপোনাৰ ?”

“কৈছোঁ নহয় ; তাত লিখা আছে ।”

বাৰে বাৰে একেটা কথাৰে লোখা ছাত্ৰবোৰৰ প্ৰশ্নত বোগীবোৰৰ
কিছুমানে দিয়া এয়া উত্তৰ নহুনা ।

“আপোনাৰ কি হৈছে ?” কোনোবা ছাত্ৰই আন এজন বোগীক লোখে ।

“বাপা, মোৰ পেটৰ বিষ । বিষটু উঠলি যই ববা নক । কিবা খালিয়েই
বয়ি হৱে । পেটটু অনাবৰতে খামুছে থাকে ।” বুলি বুকুত হেঁচা মাৰি ধৰে ।

সিহঁতৰ হাঁহি উঠিব খোজে ।

পেটৰ বিষত ভোগা বোগীয়ে ছাত্ৰহঁতেৰে বুকুখন হেঁচি ধৰি দহুপাৰ উপশম
বিচাৰে ।

নগাওঁ, শিৱসাগৰ নতুবা তেজপুৰৰ পৰা অহা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰে কাৰ্যসূচ
আৰু গোৱালপৰীয়া বোৰীবোৰৰ আটাইবোৰ কথা বুজি নাপায়। ছবুজে।

“এখেতে কি কৈছে ?” বুলি বোৰহাটৰ পৰা অহা ছাত্ৰজনক
বৰপেটাৰ ছাত্ৰজনক সোধে।

“বুজা নাই ?” বুলি বৰপেটাৰ পৰা অহা অকণে বোৰহাটীয়া ছাত্ৰজনক
বুজায়। লিখিত ভাষাত বুজাবলৈ গৈ এটা নতুন ভাষাৰ সৃষ্টি কৰে।

থবৰ কাগজেৰে বান্ধি অনা হাতৰ টোপোলাটোলৈ বৰীনে আকৌ এবাৰ
চালে। উলুবাৰী চ’কৰ পৰা কিনি অনা আধাকিলো মাংসৰ এটা সৰু টোপোলা।

কমমেট আৰু তাৰ কাৰণে এপোৱা মাংসই যথেষ্ট। কিন্তু খোৱাৰ সময়ত
সিহঁত দুজনৰ বাহিৰেও আৰু কেবাজনো আহি সিহঁতৰ লগ লয়হি। সিহঁতৰ
তেতিয়া ছটুকাটুকৈয়ে ভাগত নপৰে। সেই কাৰণেই মাংস আনিলে আধা
কিলোৰ কম সি কেতিয়াও নানে।

চিৰি বগাই ওপৰলৈ উঠি অহা বৰীনৰ ৰাতিপুৱাৰ বোগী দুজনলৈ মনস্ত
পৰি হাঁহি উঠিব ধোজে। আনবোৰ ব’ৰ্ডাৰেও মাংস খোৱা দেখি সিহঁতক
হিংসা নকৰে তো ?

“এই কমমেট ; কি কৰিছ ? এয়া মাংস আনিছোঁ বে।”

কমমেট অলকক চিঞৰি কোঠাটোলৈ সোমাই অহা বৰীন টেবুলখনৰ
ওচৰত থিয় হৈ ব’ল। বেজী সূতাৰে ফটা খাৰ্ট এটা ঢিলাই থকা অলকক
ৰেখি তাৰ মনটো সেমেকি পৰিল।

অলকৰ থবৰ অৱস্থা বুজি পোৱা বৰীনে মাজে মাজে তাৰ খাৰ্ট পেটবোৰ
পিছৰ কথা তাক বহুদিন কৈছিল। অহুৰোধ কৰিছিল। তাৰ খাৰ্ট-পেট
বহুতো। সেইবোৰৰ যি কোনো খাৰ্ট-পেট সি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে ; পিছৰ
পাৰে।

কিন্তু অলক ?

হাঁহি হাঁহি সি কৈছিল : এতিয়া থ’কচোন বাক। প্ৰয়োজন হলে মই
সিদ্ধিম নহয়।

“যেবিট ফলাবৰিণিটো ডই ই-বিলৈ কনভাৰ্ট কৰি নলৱ কিয় অলক ?”

বৰীনৰ কথাৰাৰ শুনি অলকে তাৰ মুখলৈ চাইছিল।

অলকৰ চাবনিটো ৰেখি বৰীনৰ থব বেয়া লাগি গ’ল। নকবলগীয়া কথা
এবাৰহে যেন সি কৈ পেলালে।

অলকে চাপে তাক কি ভাবিছে ?

যদি ভাবিছে : নিইতে তাক পুতৌ কবিব খোজে নেকি ? -

লবালবিকৈ সি প্ৰলয়টো ললনি কবিব খুজিছিল। কিন্তু নোহাবিলে।

“লম্বীৰদায়ো মোক কৈছিল কমমেট। কিন্তু হুঁহুয়া মাহুহৰ ল'ৰাই জানো
ই-বি পায় ? মাই বে মোটেল ক'বপৰা টকা পঠিয়ায় মই ভাবিবই নোহাবোঁ।”

অলকৰ মাতটো সেমেকি পৰিছিল।

ববীনে তাক কি বুলি লাঞ্ছনা দিব ভাবি নাশালে।

“বুইছ কমমেট ?”

“হঁ ?”

“ই-বিব কাৰণে কলেজৰ অধ্যক্ষৰ জৰিয়তে দৰ্খাস্ত এখন কৰিছোঁ।
লম্বীৰদাই বোলে স্কলৰলৈ গৈ মেৰিট স্কলাৰশ্বিপটো ই-বি লৈ কনভাৰ্ট কৰাই
আনিব। মই পিচে আশা কৰা নাই।”

“হয় নেকি ? লম্বীৰদা গলে কিবা এটা হব পাৰে।”

“লম্বীৰদাই মোক কি কৈছে জান ? হয় কনভাৰ্ট কৰিব ; নহলে ডি. সি.
আই অকিচৰ কাৰোবাক মাৰি থৈ আহিম।”

কথাৰ কৈ অলকে ইহিব খুজিছিল। কিন্তু নোহাবিলে।

ইহিলেই যেন তাৰ ইহিবোৰ কান্দোন হৈ লবি পৰিব।

সেই মুহূৰ্ত্তত ববীন আন এখন জগতলৈ উভতি গৈছিল।

“অতিয়া আমাৰ কি হব ? কি কৰিম ? তই কিয় আমাক ফাকি দিছিলি
অলক ? কিয় কৈছিলি—দেউতা ভাল হৈ যাব ? ক—নকৰ কিয় ? তই
নামাত কিয় অলক ?”

প্ৰস্তবমূৰ্ত্তিৰ দৰে থিয় হৈ থকা পাকলে অলকৰ হুঁহুহুত ধৰি জোকাৰি
দিছিল। এম্বুলেঞ্চৰ পৰা উলিয়াই অনা মৃতদেহটো দেখি মাকজনীয়ে চিঞৰ
মাৰি মাটিত ঢলি পৰিছিল। অজ্ঞান হৈ গৈছিল। ইতিমধ্যে চোতালত
খুপ খোৱা মাহুহবোৰৰ কেইজনমানে মূৰ্ছিতা মাকক ভিতৰলৈ দাঙি
নিছিল। মৃত্ত তেল-পানী দি হয়তো বিচিছিল। চকু-মুখত চোঁচা পানী
মাৰিছিল।

ববীনৰ অলহু লাগিল।

সি কিয় আহিছিল ? এম্বুলেঞ্চখন ৰোগীৰ কবি দি সি আঁতৰি নৰাল
কেজেই ? সি নহা হলেই ভাল আছিল।

এইখন ঘৰৰ দৃষ্ট সি এতিয়া কেনেকৈ চাই থাকিব? 'মাক, পাকলইতক
কি বুলি লাগুনা দিব? অলকক বৈধ্য ধৰিবলৈ কেনেকৈ কৰ?

ঘৰৰ পৰা আঁতৰত মৃত্যু হোৱাজনৰ মৃতদেহ ঘৰলৈ ওভোতাই অনাৰ
পিচত ঘৰখনত যি অসহনীয় লকৰণ দৃষ্টৰ উদ্ভৱ হয় তাতকৈ বোধহয় আন
কোনো পৰিস্থিতিয়ে ইমান কৰণ হব নোৱাৰে।

অচিনাকি নতুন ঘৰখনত ববীন অসহায় হৈ পৰিছিল।

চাৰিওফালে বিষন্নতা, চকুপানী আৰু কান্দোনৰ ৰোল। সন্মুখত চোতালৰ
সৌম্যাজ্ঞ এটা মৃতদেহ। অলকৰ পৰা কোনো উত্তৰ নাপাই পাকলে
মৃতদেহটোৰ হৃদয়িত সাৱটি ধৰি চিঞৰি চিঞৰি কান্দিছে: দেউতা, তুমি
আমাক এৰি কলৈ গুচি গ'লা দেউতা? এয়া মই—তোমাৰ বৰ মৰমৰ বৰ
জীয়ৰী পাকল দেউতা!

ববীনৰ অসহ্য লাগিছিল। অধৈৰ্য্য হৈ পৰিছিল। ইচ্ছা হৈছিল চিঞৰি
চিঞৰি সি যেন পাকলক কব: অলকে তোমালোকক ফাকি দিয়া নাছিল
বাইদেউ! মৃত্যুক আমিও ঘিণ কৰোঁ। মৃৎসৃজনক জীয়াই তুলিবলৈ বিচাৰোঁ।
কিন্তু চিকিৎসকসকলৰ সকলতাৰ বাটত নিয়তিৰ বাধাৰ প্ৰাচীৰখন যে বৰ
ওখ বাইদেউ। বৰ ওখ।

অসহনীয় সময়বোৰ তাৰ নেঘায় জুপুৰায় যেন লাগিছিল। কিন্তু গৈছিল।
অৱশেষত আগুৰাই আহিছিল এটা অসহনীয় মুহূৰ্ত।

বাঁহৰ চাঙীখনৰ ওপৰত শুৱাই দিয়া অলকৰ দেউতাকৰ হৃদয়িত ধৰি সেৱা
কৰা মাকক কেইজনীমান তিৰোতাই জোৰকৈ ভিতৰলৈ লৈ গৈছিল। তাৰ
ভাব হৈছিল: কেঁকুৰণিত লৰাদ লৰীৰ কপি উঠা মাহুহজনী যেন বাগৰি
পৰিব; ঢলি পৰিব।

কিন্তু নপৰিল। মাহুহকেইজনীৰ সহায়ত ঢলং-পলংকৈ গৈ কোনোমতে
ভিতৰ সোমাল।

তাৰ পিচত আহিছিল পুলক, ৰীতিমণি আৰু পাকল। এজন এজনকৈ
আটাইবোৰে সেৱা কৰাৰ পিচত অলকে দেউতাকৰ হৃদয়িত সাৱটি ধৰি
প্ৰণাম জনাইছিল। চিৰদিনলৈ কৰা শেষ সেৱা।

তাৰ পিচত হৰিধনৰি মাজত আন তিনিজন প্ৰশানষাজীৰ সৈতে
দেউতাকক সি কাষত তুলি লৈছিল।

প্ৰশানলৈ দাব খোজা ববীনক সি কৈছিল: হুই নালাগে ববীন! যা

আৰু পাকল বাইয়েউইন্ত থাকিল। পানিলে সিহঁতক তই বুজাবি। লাঙ্গনা দিবি।

কিন্তু অলক নিজেই শাস্ত হ'ব পৰা নাছিল। কথাকেইবাৰ কৈ দি উচুপিছিল।

ভেনেকৈয়ে আগবাঢ়ি গৈছিল অলক আৰু অশানযাজীৰ দল। হাতিত দা, কুঠাৰ, কোৰ আৰু কোনোবা মোকান এখনৰ পৰা বোণাৰ কষি অনা এটা পেট্ৰমাক্স। অলকইতৰ কান্ধত দেউতাকৰ যুতদেহ। কেইজনমানে কঢ়িয়াই নিছিল কেঁচা পূৰঠ বাঁহ আৰু শুকান কাঠ। এজনৰ হাতত এটা মাটিৰ নতুন কলহ। কলহটোৰ ভিতৰত কেইটামান মাটিৰ ঢাকি; এটা শূতা, দিউৰ বটল এটাৰ সৈতে এজোপা তুলসী আৰু তামোলৰ পুলি।

আঁতৰি ঘোৰা অলকহঁতক নেদেখা হোৱাৰ লগে লগে বিননিৰ বোলটো আৰু বেছি হৈ পৰিল। অসহায় বৰীনে চোতালৰ এচুকত শেৱালিজোপাখ তলত থিয় হৈ যুতদেহটো খোৱা ঠাইখিনিলৈ চাই ব'ল।

ফেঁকুৰি ফেঁকুৰি মাটিৰে লেপা ঠাইখিনিৰ ওপৰত পাকলে অলন্ত ঢাকি এগছ থৈ সেৱা কৰিছে। বয়সীয়াল ভিৰোতা এগৰাকীয়ে বাঁহৰ আগলি এটাখৈ ঠাইডোখৰ ঢাকি দিলেহি।

তাৰ অলছ লাগিল।

শেৱালিজোপাৰ তলৰ পৰা আগবাঢ়ি আহি শোকত ডাতি পৰা পাকলক সি কিবাকিবি বুজাবলৈ স্বপ্ন কৰিলে।

: নাপায় বাইদেউ। কান্দিলে যে তেখেতৰ আত্মাই শাস্তি নাপাব।

পাকলে তাৰ কথা শুনিছিল নে নাই বৰীনে ক'ব নোৱাৰে। কিন্তু হঠাতে তাইৰ উচুপনিটো ক্ৰমাশয়ে বাঢ়ি আহিছিল। উচুপনিৰ প্ৰত্যেকটো জোকাৰণিতে বৈ বৈ কঁপি উঠিছে—এটা অশান্ত অস্থিৰ গাতক দেহ।

নিজকে তাৰ বৰ বুৰ্খ বুৰ্খক যেন লাগিল।

এয়া জানো প্ৰবোধ নতুবা লাঙ্গনা দিয়াৰ সময়? চকুপানীয়েই যে এই যুৱতত একমাত্ৰ লাঙ্গনা।

পিচদিনা।

হোটেললৈ উভতি আহিব খোজা বৰীনক অলকৰ মাকে কোনোমতে চকু পানী চেপি ৰাখি কৈছিল : যোৱালৈ যোণা, এনে সময়ত আহিলা যে একাপ চাহ—এশান্ত ভাত .....

অলকৰ মাকে আক কৰ নোৱাৰিলে। বাকুৰু হৈ গৈছিল। ববীনে
লাতুনা দিয়াৰ স্তবত কিবাকিবি কৈছিল।

: সি যদি আকৌ উত্ততি বাব পাৰে—তাক বুজাবা মইনা। তোমালোকই
তাৰ ভাই-ককাই। দুৰ্ভগীয়াই দেউতাকৰ মূৰটোও.....

চেপি বাবিব খোজা উচুপনি এটাই বাকুৰু কৰা অলকৰ মাকজনীক সি
কব খুজিছিল : অলক উত্ততি নাযাব কিয় ? সি বাবই লাগিব। যেনেকৈ
হওক আপোনালোকে তাক হোটেললৈ লুই পঠিয়াবই।

কিন্তু নকলে।

আনোচা তাৰ কথাবাবে নিজৰ মাক যেন লগা মাছহজনীৰ অন্তৰত আঘাত
দিয়ে। আৰ্থিক অৱস্থাৰ কাৰণে যদি অলকক আক পঢ়ুৱাব নোৱাৰে ?

“হেৰো ভাইজান—আছানে ?”

চিঞৰ-বাধৰ কৰি ছবমূৰকৈ ভিতৰলৈ লোমাই অহা সমীৰৰ মাতত
ববীনৰ তত্ৰা ভাঙি গ’ল।

“জাবে সমীৰদা দেখোন ! বহক, বহক।”

“মই নৱহোঁ ববীন। অলপ কাম আছে। অলক, কাইলৈ বাতিপুৱাই
-যামগৈ। তুমি চিন্তা নকৰিবা। এতিয়া এবাৰ অধ্যক্ষক লগ ধৰিম, আহোঁ
-অলক, বাওঁ দেই ববীন।”

“বব সমীৰদা, আপোনাৰ অহা-যোৱা খবচটো.....”

“খোৱা খোৱা। কেতিয়াবা লাগিলে পিচত দিবা। পিচত লম।”

অলকে শেষকৈ কোৱাৰ আগতেই সমীৰে ধমকৰ স্তবত কথাকেইবাৰ কৈ
কোঠাটোৰ পৰা ওলাই গ’ল।

অলক আক ববীনে আঁতৰি যোৱা সমীৰলৈ চাই ব’ল।

এইঅন্তেই সমীৰ।

মদ খাই বাতি ছপবত লমায় হোটেললৈ লুই অহা সমীৰে নিদ্দিনা মদ
-খোৱা নাছিল।

এয়া যেন সমীৰৰ জীৱনৰ ব্যতিক্ৰম।

মাংসৰ টোপোলাটো হাতত লৈ ববীনে বৰ্ধনক বিচাৰি ৰান্ধনি ঘৰলৈ
-আঁতৰি গ’ল। কোঠাটোত অকলশৰে থকা অলকে ইমানদিনে দেখি অহা
সমীৰক যেন বুজিও বুজিব নোৱাৰিলে।

এদিন সন্ধিয়া।

গোয়া আকাশ। ওবে দিনটো চকুলো টোকাৰ পিচত ক্ৰমলীৰ চকু-
পানীবোৰ যেন শেষ হৈ গৈছিল। নব, দেৱ, অলক, বিপুলহঁতে ডাইনিং হলৰ
বেল ভনি তললৈ নামি যাব খুজিছিল।

“ওলোৱা নব; আজি কুকুৰা খাব লাগিব। বতৰটোও ডাৱৰীয়া।”
কৰিভ’বৰ বিপৰীত ফালৰ পৰা অহা সমীৰে সিহঁতক বাট ভেটি ধৰি কৈছিল।
মুখত ভেকেটা-ভেকেট মদৰ গোন্ধ।

নব, দেৱ, বিপুল, অলকহঁতে বুজিছিল: সিহঁতৰ সমীৰদাই এই বাতি-
খন ক’বপৰা কুকুৰা আনিব?

হোটেলৰ ওচৰতে বঙালী ভ্ৰমলোক এজনৰ এখন কুকুৰা কাৰ্য আছে।
হোৱাইট লেগন, বেড্‌হৰ্ণ আৰু কাউণ্ট্ৰি ছেনেৰে ভৰা এজাক কুকুৰা। সমীৰে
সেই কাৰ্যখনতে ডকা দিব বুলি ভাবি সিহঁতে কৈ উঠিল: আজি নালাগে
সমীৰদা, অইন এদিন খাম।

বিপুলহঁতে তাক বুজায়। কাৰণ যদি খাই টং হৈ অহা সমীৰে ক’ত কি
কৰে একো ঠিক নাই। হয়তো কাৰ্যৰ মালিকজনক গৈ কব: আমাক
কেইটামান মূৰ্গী লাগে। নোদোকা চাই দিয়াচোন।

তাৰ পিচত আৰম্ভ হব মাৰপিট, কাজিয়া। বাতিপুৰা চুপাৰক বিপৰ্ট।

“ঠিক আছে। তোমালোক ৰাব নালাগে। মই যাম। কিন্তু তোমালোকে
ভাত খাব নোৱাৰা। একেলগে খাম।”

সমীৰ আঁতৰি গ’ল।

সিহঁতে ছুনাই তাক বাধা নিদিলে। কাৰণ বিপুল, নবহঁতে জানে:
বাধা দি লাভ নাই। কিবা এটা মন গলে সি কৰিবই।

আনৰ হকা-বধালৈ সমীৰে ভ্ৰক্ষেপ নকৰে।

ভোক লাগিছিল যদিও সিহঁত আকৌ আহিল। নিজৰ কোঠালৈ
সোমাই নগৈ অলকহঁতৰ কোঠাটোত জুম পাতি বহি সমীৰলৈ অপেকা
কৰি ব’ল।

কাৰ্যৰ দুবাৰমুখত থিয় হৈ চকিদাৰজনক সি চিঞৰি মাতিলে। তাৰ হাত
ভনি অলপ পিচতে ওচৰৰ পঁজাটোৰ পৰা শকত-আৰম্ভ গঠলু নেপালী
চকিদাৰজন ওলাই আহিল। হাতত এটা হেৰিকেন আৰু এডাল লাথুটি।
ককালত ওলোমাই ধোৱা এখন খুকী।

“খবৰদাৰ চিঞৰ-বাখৰ নকৰিবি। চিঞৰ-বাখৰ কৰিলে দ্বান্ধ উৰি যাব।
বা—চাবি পাঁচটামান ভাল কুকুৰা পোৱালী লৈ আহ।”

“চাব, ইধাৰমে তো অভি মূৰ্গী বিক্ৰী নাই হবো। হামি নাই পাৰিবো।
নবেৰে আয়িয়ে। মালিক ভী আয়েগা।”

ভটা-ভটা অসমীয়াত কব খোজা চকিদাৰজনে দৰহভাগ কথাই হিন্দীত
ঠকছিল।

“চুব, অসমত থাকি অসমীয়া কব নোৱাৰ।” বুলি সমীৰে তাৰ মুখত
খোঁপাইছিল এটা প্ৰকাণ্ড ঘোচা। ঘোচা খাই চকিদাৰজন কেইখোজমান
গিচুৱাই গ’ল। হাতৰ লেম্পটো দূৰত উফৰি পৰিল। সমীৰে তালৈ কেবেপ
নকৰি ‘পলট্ট বাণ’ এটালৈ আগবাঢ়ি গ’ল।

তাৰ পিচত হোটেললৈ উভতি অহা সমীৰৰ হাতত সিহঁতে দেখিছিল
কেবাটাও কুকুৰা পোৱালী। বেছ নোদোকা। এটা দুটা নহয়, ছটা।
কেইটামান তেতিয়াও জীয়াই আছে। দুটামানৰ ডিঙি ওলমি
পৰিছে।

“হোঁবা দেৱ, বন্ধাৰ ব্যৱস্থা কৰা। বুইছা অলক—মানুহ মাৰিব পাৰি;
কিন্তু কুকুৰা নোৱাৰি। ডিঙি মুছৰিলেও মানুহৰ দৰে সিহঁতে কেতিয়াও
ঐতিবাদ নকৰে। প্ৰাণৰ বিনিময়ত সিহঁতে মাখোন চিঞৰে।”

নাটকীয় ভাৱে কথা কেইবাৰ কৈ মৰা কুকুৰা এটা বাধি বাকীবোৰ
নৰ, বিপুলহঁতলৈ আগবঢ়াই দিলে। তাৰ পিচত মৰা কুকুৰাটো চকুৰ আগত
দাঙি ধৰি কিছুসময় একেৰাহে চাই ব’ল।

“বিপুল, কি কৰিছা? লাগি যোৱা। বি কুইক। এইটো মই গাৰ্ল
হোটেলত দি আহোঁগৈ।”

সমীৰ ওলাই যাব খুজিছিল।

মদৰ বাগীত তেতিয়া তাৰ খোজবোৰ ঢলং পলং হৈ পৰিছে।

ঃ সমীৰনা, এই বাতিখন কলৈ যায়?

“মজুমণিক দি থৈ নাহিলে জানো ভাল পাব? অভিমানত ওম্বোলোৱা
প্ৰেমলীৰ মুখখন তোমালোকে কেতিয়াও দেখা নাই নহয়? বাক, তোমালোক
যোৱাচোন। কাটি-কুটি বান্ধাটৈগৈ। মই এতিয়াই আহিম।”

নৰ, দেৱ, বিপুলহঁতে ইজনে সিজনৰ চকুলৈ চালে। মজুমণি নামৰ
কোনো ছোৱালী গাৰ্লছ হোটেলত নাথাকে। আনকি কলেজতো তেনে

নামৰ কোনো ছোৱালী নাই। ডছপৰি সিহঁতৰ 'সমীৰনাথ' কোনোবা এজনী
গ্ৰেফী আছে বুলিতো জনা নাছিল। কোনো দিনে দেখা নাই।

অলক, বিপুলসহিত বহুমূল ধাৰণা : এয়া এলক'হলিক একুচন। যদৰ
বাগীত বলকা প্ৰলাপ।

ৰাতি গাৰ্গছ হোটেলত কোনো 'ডিজিটেল' লোমাৰলৈ নিদিয়ে। ফুৰাওঁ
হোটেলৰ পেটত আবদ্ধ হ'ব তৰ্কাতৰ্কি। এখন মাৰপিট। মাৰ খোৱা
চকিমাৰজনে চুপাবক বিপট কৰিব। চুপাবে প্ৰিন্সিপালক। অন্যহকতে
এটা হলস্থল। এটা কেলেছাৰী।

লজ্জাব্য পৰিস্থিতি এটাৰ সন্মুখীন নহ'বলৈ সমীৰক বাট ভেটি ধৰা ববীনে
কৈ উঠিল : এতিয়া নালাগে সমীৰনা। ৰাতি ভালেমান হৈছে। সিহঁতে
চাগে কেতিয়াবাই ভাত-পানী খাই উঠিল। ৰাতিপুৱা নিলেও হ'ব।

ববীনৰ কথা শুনি সমীৰ থমকি ব'ল। তাৰ পিচত ববীনৰ পিঠিত
খপৰিয়াই কৈ উঠিল : চাক্ষাছ।

ববীনে বুজি নাপালে—এই চাক্ষাছৰ অৰ্থ কি। নৰ, দেৱ, বিপুল,
অলকহঁতেও।

তাৰ পিচত দুবাৰমুখৰ পৰা উভতি অহা সমীৰে হাতৰ কুকুৰাটো বিপুললৈ
হলি মাৰি দি স্নান স্তবত ভোৰ-ভোৰালে : এৰা, কেলেই দিব লাগিছে ? দি কি
লাভ ? পৃথিবীৰ আটাইবোৰ মানুহ অকৃতজ্ঞ। স্বাৰ্ধপৰ। জানা ববীন, ল'ৰা-
বোৰতকৈও ছোৱালীবোৰ বেছি আত্মকেজ্জিক। সিহঁতক আঁঠু দিব নাপায়।

বুজি নাপালেও তাৰ কথাবোৰ শুনি সিহঁতৰ ভাল লাগিছিল।

ইতিমধ্যে সমীৰ গৈ ববীনৰ বিছনাখনত শুই পৰিছে।

ভাত খাওঁতে সিহঁনা সিহঁতৰ ৰাতি ভালেমান হৈছিল। নিশা এা
এটা বাজিছিল।

কিন্তু সমীৰ ?

তাৰ আক ভাত খোৱা নহ'ল। টোপনিত লালকাল হৈ ববীনৰ বিছনাত শুই
পৰা সমীৰক কোনোমতেই সিহঁতে জগাব নোৱাৰিলে। টিকিন কেৰিয়াৰৰ
খাটি এটাত এবাটি মাংস আনি দেৱই ববীনৰ টেবুলত প্লেট এখনৰে ঢাকি থলে।

কিন্তু পিচদিনাও তাৰ মাংস খোৱা নহ'ল।

বিছনাৰ পৰা সমীৰ শুই উঠাৰ পিচতেই বাটীছিল আন এটা ঘটনা।

॥ চিত্ৰ ॥

পিক্‌নিক, কলেজ উইক আৰু ইলেক্‌শ্বন।

প্ৰত্যেক কলেজৰে একোটা অবিচ্ছেদ্য অংশ। উলাহ-উদীপনাৰে ভৰা উৎসৱ। প্ৰত্যেকটো উৎসৱেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ মনলৈ আলোড়ন আনে; প্ৰাণী চুঞ্চল কৰি তোলে।

কিছু আনবোৰ কলেজৰ দৰে পিক্‌নিক, কলেজ উইক নতুবা ইলেক্‌শ্বনৰ আকৰ্ষণ মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কাৰণে সিমানে তীব্ৰ নহয়।

ইলেক্‌শ্বনৰ সময়ত কেইজনমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰী ব্যস্ত হৈ পৰে। কেইজনমানে পোষ্টাৰ লিখে; বেব, দেৱালবোৰত মাৰে; গছত আঁবে। প্ৰাৰ্থীবোৰে বন্ধু-বান্ধৱ কেইজনমানৰ সৈতে কমে কমে ঘূৰি ভোট দিবলৈ অহুৰোধ কৰে। কিছু ইউনিভাৰ্চিটি নতুবা আনবোৰ কলেজৰ দৰে ইলেক্‌শ্বনক কেন্দ্ৰ কৰি মেডিকেল কলেজৰ বঁতাহ উত্তপ্ত নহয়। মেডিকেল কলেজত ইলেক্‌শ্বনৰ উত্তৰতা আছে। কিন্তু উগ্ৰ নহয়; তীব্ৰ নহয়। সেমেকা।

কলেজ উইকৰ সময়ত অৱশ্যে কলেজখনলৈ কিছু ব্যস্ততা নহাকৈ নাথাকে, আছে। প্ৰতিযোগিতাকলৰ লবহভাগেই স্বৰ সাধন কৰে। শাস্ত্ৰীয়, ববীজ, জ্যোতি আৰু লঘু সঙ্গীতৰ বেৰাজৰ ধনি নৰকাচলৰ বুকুত বিয়পি পৰে। গাহৰি বোৱা স্বৰবোৰ বহুশিল্পীবোৰে ডানপুৰা, মেণ্ডলিন, বাহী, ডাইণ্ডলিন, ইলেক্‌ট্ৰিক গীটাৰৰ তাঁৰলৈ পুনৰাই ওভোতাই আনিব খোজে। অনভ্যাসত শিখিল হৈ পৰা আঙুলিবোৰৰ জড়তা ভাঙিবলৈ যত্ন কৰে। যন্ত্ৰ-সঙ্গীতৰ শব্দত হোটেলবোৰৰ পঢ়াৰ পৰিবেশটো হেৰাই যায়। ব্যায়ামবীৰসকলে বহু কোঠাত লোমাই জ্বা আগাবলৈবোৰে অঙ্গ সঞ্চালন কৰে। জাব উজ্বলন

প্ৰতিযোগিতাত যোগ দিব খোজাসকলে এশ মহ কেম্ব্ৰিজ আইকণ বজা ছুটা
লোৰ বাৰডালৰ ছম্বেৰ লৈ কেকো-জেকোটক দাঙে; কিন্তু মূৰৰ ওপৰলৈ ডুলিৰ
নোৱাৰি ঘূৰলৈ দলিয়াই দিয়ে। প'ল ডৰ্ট, হাইজাম্প প্ৰতিযোগীসকলেও
মুকলি পথাৰত গাব জড়তা ভাঙিবলৈ যত্ন কৰে। বিশেষ কোনো কাৰ্য্যত্ৰীডেই
যোগ দিয়াৰ সামৰ্থ নথকাসকলে সমবেত লক্ষীতৰ 'প্ৰাকৃষ্টিচ' কৰে। গিৰীতৰ
বেহুৰীয়া কঠম্বৰত আটাইকেইখন কলেজ হোটেল কঁপি উঠে। একাধিকা
বিচাৰি বিহাৰ্চেল কৰা নাট প্ৰতিযোগীসকলৰ মাজত ধৰমধৰ্ম লাগে।
কোনোদিনে যক্ষত উঠি নোপোৱা পৰিচালকে কৃত্ৰিম গাভীৰ্য্যেৰে বৰ বৰ
'লেকচাৰ' দিয়ে। অভিনয়ৰ জ্ঞান দেখুৱাবলৈ গৈ বচন শুদ্ধকৈ মাতিব
নোৱাৰা সেইসকল পৰিচালকে হতুমান দলৰ ভঙ্গীৰে প্ৰেমৰ বচন শিকায়।

আক কলেজ ইউনিয়নৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ চেঞ্চেক্টাৰী, এচিষ্টেণ্ট চেঞ্চেক্টাৰীবোৰ ?
সৰ্বনাশ।

সেই সময়ত তেওঁলোকক কিবা সোধাৰ, আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়াস মিছা।
ব্যস্ততাত তেওঁলোকৰ ভাত খাবলৈকে সময় নাথাকে। তেল নমুনা জপৰা
চুলি একোছাৰে ঘূৰি ফুৰা সম্পাদক, লহকাৰী সম্পাদকবোৰে অকণমান
জিৰণি ললেই যেন সমগ্ৰ কলেজখনেই ৰাতিৰ তিত্তবতে নাইকিয়া হৈ যাব।
নবকাচলৰ বুকুৰ পৰা হেৰাই যাব হোটেলৰ আটাইকেইটা ছাত্ৰ আৰু
ছাত্ৰীবাস; কলেজ বিল্ডিং।

ইয়াৰ বাহিৰেও আক এদল ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে। কলেজ উইকৰ নামত
সেইসকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চকুত কেবামিনলৈকে টোপনি নাহে। টোপনি নহয়।
হোটেলবোৰ নিস্তক হোৱাৰ পিচত টেবুলেপ্পৰ খেতখনেৰে কম পাৰ্ছাৰৰ
বাৰ্ষটো ঢাকি কবিতা লিখিবলৈ যত্ন কৰি গল্প লিখাৰ সিদ্ধান্ত লয়। কিছুসময়
গল্প লিখাৰ কচৰং কৰি ভাগৰি পৰিলে "প্ৰবন্ধ লিখাই বেছি ভাল" বুলি
ভিচিঙন লয়। গল্প কাহিনীত কিটো আছে? কিছুমান মিছা কথাৰ বৰ্ণনা।
সত্যীয়া প্ৰেমৰ পেনপেননি।

'প্ৰবন্ধ' লিখাত বাহাহুৰী আছে। নিজৰ জ্ঞান দেখুৱাবলৈ যথেষ্ট জ্বৰোণ
পোৱা যায়।

কিন্তু কি বিষয়ৰ ওপৰত লিখিলে ভাল হ'ব বাক? মহাকাশ অভিযান,
হুৰ্ণীতি, খাঙ-লগতা আৰু ৰাজনৈতিক লৰ্ট? ওঁহো সিয়ানবোৰ চিন্তা
কথাৰ আৰু সময় নাই। প্ৰয়োজনো নাই। বেজবকৰাৰ হাতখন।

বা: বঢ়িয়া চাবজ্জৈ।

যেজবকৰাৰ হাত্তৰল প্ৰৱন্ধ মানে লক্ষ্মীনাথ বেজবকৰাৰ জীৱনী।

অৰ্থাৎ এখন ৰচনা। কুলত সিহঁতে কিমান ৰচনা লিখি আহিছে।

তেনেকৈয়ে কলেজ উইকৰ দিনকেইটা পাৰ হৈ যায়। ষ্টা বিত্তবৰ্গীৰ পিচত সেই উলহ-মালহৰ এদিন সামৰণি পৰে।

কিন্তু পিক্নিক ?

পিক্নিকত সিমান ব্যস্ততা নাই। কেইজনমান ছাত্ৰই যোগাৰ কৰা পিক্নিকলৈ কিছুমান যায়, কিন্তু সবহভাগেই নাযায়। নোযোৱাবোৰৰ কিছুমানেও চান্দা দিয়ে। দুই-এজনে আকৌ লগত গেট নিবলৈও নাপাহৰে। এশ-ডেৰশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ ভিতৰত মাথোন চল্লিশ পঞ্চাশ জনমানে গৈ হাঁহিম, বাণী, কুলসী নতুবা হাদিবাচকিত পিক্নিক খায়। ৰাতিপুৱা মাইক বজাই “মেডিকেল কলেজ পিক্নিক পাৰ্টি কি-জয়” বুলি চিঞৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰক লৈ গুৱাহাটী এৰি যোৱা বাছখন সজিয়া আঠমান বজাত ঘূৰি আহে।

কেইদিনমানলৈ পিক্নিকৰ আলোচনা চলে। তাৰ পিচত আকৌ আবহ হয়—কেচহিষ্টৰী, এণ্টিবায়ণটিক, মাইক্‌স্কোপ, ভাইবাচ্ আৰু চেল এনালাইচিচ্।

প্ৰকাশ কিন্তু পিক্নিকলৈ যোৱাত ওস্তাদ। তাৰ ভাষাত : ‘চাক’ কোনোদিনেই সি ‘মিছ’ নকৰে।

হুৰোগ জানো সদায় আহে ?

আনবাৰৰ দৰে সেইবাৰো সিহঁতে পিক্নিক পাতিছিল।

ভিচেবৰৰ শেষ সপ্তাহ।

দিনবোৰ চৈচা; লেমেকা। কিন্তু ফৰকাল। পিক্নিকৰ কাৰণে ধুনীয়া বতৰ।

“এইবাৰ কিন্তু ‘হাঁহিম’ চাহিমলৈ আমি নাযাওঁ।”

কোনো এজনে আপত্তি কৰিছিল।

অৱশেষত পিক্নিকৰ কাৰণে ভেতু ঠিক কৰা হৈছিল—উমৰৈত।

পিক্নিকৰ ঠাই চাই ঠিক কৰি অহা ছাত্ৰ কেইজনৰ উমৰৈক লৈ কি বক্তৃতা।

“ভহঁতে দেখা নাই। সেই হে পিক্নিকৰ ঠাই। ধুব—বে; হাঁহিম,

হামিচাকিলেও কোনোবাই পিকনিক খাবলৈ যায় নেকি ? এইখাৰ দেখিবি
নহয়—অমুকাই কি ঠাই চিলেক্ট কৰি আহিছে।”

ইত্যাদি।

উমঠৈ।

পিকনিকৰ কাৰণে সঁচাকৈয়ে ধুনীয়া ঠাই। লক্ষ্য নাই।

প্ৰকাশৰ কিন্তু ভাল লাগিল।

বন্দনা, অকল্লতী, ইনা, অকণাইতৰ প্ৰায়বোৰেই আহিছে। কিন্তু অহা
নাই জুৰি।

জুৰি সদায় ব্যতিক্ৰম।

অথচ আগদিনাখন সি নিজেই জুৰিক অহুৰোধ কৰিছিল : চোৱা জুৰি,
আনবোৰ কলেজৰ দৰে মেডিকেল কলেজত দীঘলীয়া বন্ধ নাই। এককাৰচনৰ
ব্যৱস্থা নাই। মনৰ অৱলাদ আঁতৰাবলৈ আমাৰ কাৰণে এইবোৰেই স্বযোগ;
চাঞ্চ। কাইলৈ ওলাবা। পিকনিকৰ পৰা জুৰি অহাৰ পিচত সঁচাকৈয়ে
তোমাৰ ভাল লাগিব।

“যত্ন কৰি চাম বাক।” তাৰ অহুৰোধত অলুচ হ'বত তাই কৈছিল।

এটা অস্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশৰ মাজত লগ পোৱা জুৰিজনীক সি আজিও
বুজিব নোৱাৰিলে।

ব্যৱচ্ছেদন কক্ষৰ ওখ টেবুলবোৰৰ ওপৰত কেবাটাও মৃতদেহ। গেলি
পচি যাব খোজা মৰাশবোৰৰ উৎকট দুৰ্গন্ধত বতাহ ভাৰাক্ৰান্ত। কিন্তু ছাজ-
ছাজীবোৰৰ তালৈ আক্ৰেপ নাই। মৰাশটোৰ দেহৰ পৰা বিভিন্ন অংশ কাটি
আনি লিহঁতে তন্ত্ৰতন্ত্ৰকৈ পৰীক্ষা কৰে, ছুৰীৰে কাটিকুটি চিৰাচিৰ কৰি
পেলায়। মানৱদেহৰ গঠন সম্পৰ্কে প্ৰয়োজনীয় কথাবোৰ শিকাৰ আগ্ৰহত
দুৰ্গন্ধত বমি আহিব খোজা মৃতদেহৰ অংশবোৰলৈ তেতিয়া লিহঁতৰ দৃষ্টি
নালাগে; বৰং লিহঁতে কেতিয়াবা সেইবোৰ ছুৰী-চেপেনাবে ধৰিবলৈও পাহৰি
যায়। হাতেৰেই পিটিকি চায়। সন্মুখত মেলি মোৱা চিকিৎসা-বিজ্ঞানৰ
কিতাপবোৰত থকা ছবিবোৰৰ সৈতে বিজ্ঞাই চায়; ইজনে নিজক হেৰুৱায়;
প্ৰশ্ন কৰে; বুজায়। ব্যৱচ্ছেদন কক্ষৰ বেবত ওলোমাই খোৱা মানৱদেহৰ
ভিত্তিৰাংশৰ বিষয়ে বিশদভাবে বুজাবলৈ শিৰা, উপশিৰা, হাড়, কলিজা,

হাউক্কাৰ্ড আদিৰ ‘পিক্‌টৰিয়েল চাৰ্টবোৰ’ নমাই আনে। শূন্য অংশবোৰ মেগ্‌নিকায়িং দ্বাৰে পৰীক্ষা কৰে। জ্বাপুহ কৰি গেলি-পটি নোবোৱাকৈ বখা মৰাশবোৰক কিছুমানে মৰাশ বুলি ভাবিবলৈকো পাহৰি যায়। সেইবোৰ ঘেন মৰাশ নহয়। জীৱন্ত মাছহ। আৰু ব্যৱচ্ছেদন কৰা ছাত্র-জন এজন পাৰদৰ্শী শৈলবিদ। নিজকে এজন ‘এক্সপাৰ্ট চাৰ্জ’ বুলি ভবা সেইবোৰ ছাত্রৰ ধাৰণা এদিন সলনি হৈ যায়। চাৰ্জ হবলৈ প্ৰয়োজন হোৱা দীঘলীয়া পাঠ্যক্ৰমটো দেখি দিন পুৰণি হৈ অহাৰ লগে লগে সেইবোৰ ছাত্র-ছাত্রীৰ মনবোৰ টেঙায়। প্ৰথম ছবছৰতে ডাক্তৰ হোৱা বুলি ভবা উৎসাহপূৰ্ণ অজ্ঞতাৰ কাৰণে কিছুমানে নিজেই বৰ লাজ পায়।

মেডিকেল চায়েঞ্চ।

সঁচাকৈয়ে এটা দীঘলীয়া ক’ছ’।

পাঠ্যক্ৰমৰ আমনি লগা দীঘলীয়া দিন, নবকঙ্কালৰ ভয় আৰু মৰাশৰ দুৰ্গন্ধ লহু কৰিব নোৱাৰা দুই-এজনে আকৌ মেডিকেল-পঢ়াৰ আশা এৰি ঘৰলৈ উভতি-হয়। ইঞ্জিনিয়াৰিং, ভেটেবনাৰী নতুবা কৃষি কলেজত নাম ভৰ্তি কৰি স্নাতক হোৱাৰ যত্ন কৰে। স্থাপত্য, নৌ, উৰণ, সামৰিক শিক্ষাৰ বাবে কৰা প্ৰচেষ্টাত ব্যৰ্থ হৈ অৱশেষত বিজ্ঞান নতুবা কলাৰ শ্ৰেণীতে ভৰ্তি হয়।

ব্যৱচ্ছেদন কক্ষত সোমাই জ্ঞান আহৰণ কৰা ছাত্র-ছাত্রীবোৰৰ বহুতেই প্ৰথম অৱস্থাত ঘৃণাত নাক কোচায়; বমি কৰে। মাছ-মাংস খাবলৈ এৰে। কোনোদিনে চিগাৰেট তামোল নোখোৱা কিছুমান ছাত্রই তামোল খাবলৈ লয়; চিগাৰেট হপিবলৈ আবন্ত কৰে।

দিন পুৰণি হয়।

মাছ-মাংস খাবলৈ ঘিণ কৰা ছাত্র-ছাত্রীবোৰে ‘ক্লিচকাইত’ বহি আগৰ লৰে চিকেন, মটনকাৰীৰ অৰ্ডাৰ দিয়ে। হোটেলত মাছ-মাংস নাথাকিলে ৰাঙনি, মেছ যেনেজাবক গালি পাবে।

প্ৰথমদিনা চিগাৰেট হপি কাঁহি কাঁহি লেবেজান হৈ পৰা ছাত্রবোৰ লাহে লাহে অভ্যস্ত হৈ পৰে। মুখবোৰ তিত্তা তিত্তা নালাগে। নাকে-মুখে পানী বৈ অহা সেইবোৰ ছাত্র ‘চেইন শ্ব’কাৰ হৈ পৰে। ব্যৱচ্ছেদন কক্ষৰ পৰা ওলাই আহি চিগাৰেটত হোপামৰা সেইসকল ছাত্রই চিগাৰেট হপিবলৈ নাপালে শাস্তি নাপায়।

অনহনীয়া দুৰ্গন্ধ এদিন লহু হৈ আহে। দীঘলীয়া ক’ছ’টোৰ কথা ভাবি যম

ভাবাকান্ত নকৰে। মাৰ্হেকত কেবাটাও কিত্তিত ঘৰৰ পৰা টকা অহা ছাত্ৰকেইজনে মাথোন ভাবে : ইমান দিনলৈ দেউতাই জানো টকা পঠিয়াই থাকিব পাৰিব ? নাম ভৰ্তি কৰিবলৈ আহোঁতে বন্ধকীত খোৱা নৈৰ পাবৰ মাটি হালিছাও কিজানি আজিলৈকে মোকোলাব পৰা নাই।

ঘৰখনৰ দুবৰুৱাই সেইবোৰ ছাত্ৰৰ মনবোৰ ভাববীয়া কৰি তোলে। ৬

এই ব্যৱচ্ছেদন কক্ষতেই প্ৰকাশে তাইক দেখিছিল; লগ পাইছিল জুৰি। মানে জুৰি শইকীয়াক। একো একোটা মৰাশ আগুৰি উৎফুল্ল মনেৰে ব্যৱচ্ছেদন আৰু জ্ঞানৰ কোষ বৃদ্ধি কৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীজাকৰ মাজত এজনী অদ্ভুত ছোৱালী। খীৰ, হিৰ; কিন্তু উদাস। মৰাশবোৰৰ মাজত থাকি থাকি তাইৰ মনটোও ঘেন মৰি গৈছিল। মাল্লুহৰ জীৱনৰ অসাবভা দেখি হেৰুৱাই পেলাইছিল যৌৱনৰ চপলতা; মুখৰ হাঁহি আৰু দেহৰ অস্থিৰ চকলতা।

গ্নান, শাস্ত এই ছোৱালীজনীক তাৰ দৰে আন কোনোবাই কেতিয়াবা লক্ষ্য কৰিছে নে নাই সি নাজানে।

প্ৰকাশে কিন্তু লক্ষ্য কৰিছিল।

একেলগে পঢ়িবলৈ অহা এজনী ছাত্ৰী; ব্লাছমেট—সহপাঠিনী।

পাৰ হৈ যোৱা সময়বোৰে সিহঁতৰ মাজত চিনাকি হোৱাৰ সুযোগ আনি দিয়ে। চিনাকি হয়। কেতিয়াবা দুটা এটা কথা পাতে। লোখে।

সেই সাধাৰণ চিনাকিৰ সুযোগ লৈ প্ৰকাশে তাইক কেবাদিনো কিবা কিবি সুধিব খুজিছিল। কিন্তু নিতান্ত ব্যক্তিগত কথা বুলিয়েই সি সুধিব পৰা নাছিল। তাইৰ গ্নান শেঁতা মুখখন দেখিলে তাৰ মনটোও সেমেকি পৰে। সেই মুহূৰ্তত তাইক কিবা সোধাৰ, প্ৰশ্ন কৰাৰ আগ্ৰহ হেৰাই যায়।

কিন্তু প্ৰবল হৈ পৰে তাইক জনাৰ হেঁপাহ।

তাইৰ অতীত জীৱনত কিবা আছে নেকি বাক ? কিয় তাই হাঁহিব নোৱাৰে ? নাইহা ?

আন এদিন।

ব্যৱচ্ছেদন কক্ষত সোমাই প্ৰকাশে দেখিছিল—সন্ধ্যা দেখি অহা এটা পুৰণি পৰিবেশ। হাতত কিতাপ এখন লৈ এচুকৰ টুল এখনত জুৰি বহি আছে। বোন জুৰিৰ বৃষ্টি খিৰিকীৰে পাৰ হৈ দুবৰ আকাশখনত ৰোপনি পুতিছিল।

এখন মেঘাচ্ছন্ন আকাশ।

ক'লা মেঘবোৰ বতাহত এঠাইৰ পৰা আন এঠাইলৈ উৰি ফুৰিছে। হয়তো লজ্জিয়ালৈ বৰষুণ দিব।

বতৰৰ লগত মনৰ সন্পৰ্ক আছে। ডাৱৰীয়া বতৰত মনবোৰো ডাৱৰীয়া হৈ পৰে।

জুৰিৰ মনটো আনো সেই কাৰণেই লেয়েকা?

কিন্তু কোনোদিনেইতো প্ৰকাশে তাইক ইহা দেখা নাই। সি সদায় দেখি আহিছে আজিৰ দৰেই এখন স্নান মুখ।

ধুনীয়া ছোৱালীবোৰে মনমাৰি থাকিলে প্ৰকাশৰ কেনেবা কেনেবা লাগে।

: জুৰি, তোমাৰ কি হৈছে জুৰি? তুমি সদায় মন মাৰি থাকা কিয়?

কিয়?

সি তাৰ অজ্ঞাতেই আগবাঢ়ি গৈ জুৰিক স্মৃতিছিল।

কিন্তু মৌন জুৰিয়ে তাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ পৰিবৰ্তে বহাৰ পৰা থিয় হৈ তালৈ চাই ব'ল। চকুত এটা প্ৰশ্নবোধক দৃষ্টি।

সেই দৃষ্টিয়ে কি বুজাব খুজিছিল সি বুজি নাপালে। তাৰ পিচত প্ৰকাশৰ ওচৰৰ পৰা তাই আঁতৰি গৈ আনবোৰ ছোৱালীৰ লগত মিলি গৈছিল।

প্ৰকাশ অপ্ৰস্তুত হৈ পৰিছিল। লাজ লাজ লাগিছিল। তাইৰ সেই চান্দনিটোৱে যেন তাক কৈ থৈ গল : গাভৰু ছোৱালী দেখিলে তোমালোকৰ কি হয়? সিহঁতৰ কাৰণে তোমালোকৰ ইমান দৰম কেলেই? আনৰ ওচৰলৈ আহি উপৰাচি কথা পাতিবলৈ তোমালোকৰ লাজ নালাগে? তোমালোকৰ কাৰণে আমি অকণমান লময়ো শাস্তিৰে থাকিব নোৱাৰোঁ কিয়?

নিজকে অপৰাধী অপৰাধী যেন লগা প্ৰকাশ আৰু তাত বৈ থাকিব নোৱাৰিলে। ব্যৱচ্ছেদন কক্ষৰ পৰা তলমূৰকৈ সি ওলাই গৈছিল। তাৰ পিচকালৰ পৰা যেন তাহি আহিব এজাক ছোৱালীৰ পুতৌ মিহলি বিজ্ঞপৰ হাঁহি।

ৰাতি সঁচাকৈয়ে বৰষুণ দিছিল।

হোটেলৰ আটাইবোৰ ছাত্ৰ ভেতিয়া টোপনিত লালকাল। নৰকাচল নিয়াওয়াও। কিন্তু প্ৰকাশৰ টোপনি নাছিল। বৰষুণৰ আমেজত বিছনাত পৰিলেই চকুৰ পতা জাপ ৰাই আহিব বুলি ভবা প্ৰকাশে কিবা এটা অস্বস্তিত ছটকটাই উঠিল।

: তাই কিয় ভেনেদৰে ওচি গ'ল? তাক কিবা এয়াবতো কব

পাবিলেহেঁতেন। তাই কি ভাবিছে বাক? নি ভাইক ভালপাবলৈ যত কৰা
বুলি ভাবিছে নেকি?

এবা, তাৰ ভুল হৈছে। ভাইক আমনি কৰাৰ কি প্ৰয়োজন আছিল?
আনৰ ব্যক্তিগত জীৱনত সোমাব খুজি সি অজ্ঞায় কৰিছে। নি ভাইক কমা
খোজা উচিত।

পিচদিনা।

ব্যৱচ্ছেদন কৰিব আওহতীয়া চুক এটাত অকলে বহি থকা জুব্বিৰ ওচৰত
সি কমা খুজিছিল। ভাবিছিল: জুব্বিয়ে হয়তো কব—তোমাৰ কোনো দোষ
নাই প্ৰকাশ। মই তোমাক বেয়া পোৱা নাই।

নতুবা হয়তো কব: ছি:। তুমি যে কি প্ৰকাশ? এইকণ কথাৰ
কাৰণে জানো কমা খুজিব লাগে? বৰং মইহে তোমাৰ ওচৰত কমা খুজিম
বুলি ভাবি আছিলোঁ। কোনো উত্তৰ নিদিয়াতকৈ তেনেদৰে আঁতৰি যোৱাটো
মোৰ হে অজ্ঞায় হৈছে। তুমি মোক বেয়া নাপাবা প্ৰকাশ।

কিন্তু সি ভবা কথাবোৰৰ এটাও গাঁচা নহ'ল।

সিদিনাও তাক আচৰিত কৰি সেই একে দৃষ্টিৰে তাই কিছু সময় ডালৈ
চাই ব'ল। তাৰ পিচত আগদিনাখনৰ দৰে ছোৱালীজাকৰ ওচৰলৈ যাব খুজি
আকৌ আঁতৰি আহিছিল। গাৰ চান্দৰৰ আচলটো ভালদৰে টানিলে
ব্যৱচ্ছেদন কৰিব পৰা তাই ওলাই গৈছিল। সেই মুহূৰ্তত খীৰ-খিৰ খোজবোৰ
হৈ পৰিছিল—জুত, ক্ৰিপ্ৰ আৰু চঞ্চল।

তাৰ পিচত প্ৰকাশে ভাইক কোনোদিনেই আৰু একো সোধা নাই।

কিন্তু সি লক্ষ্য কৰিছিল: জুব্বিজনীৰ যেন পৰিৱৰ্তন হৈছে। লম্বা
গুৰুগা সাধাৰণ কাপোৰ এষোৰ পিন্ধি ক্লাছলৈ অহা জুব্বিয়ে শিফিবলৈ আৰম্ভ
কৰিছিল বং-বেৰঙৰ অসমীয়া পাটমুগা; বিহা মেখেলা। কাপোৰ যোৰৰ
সৈতে ধাপ খোৱা ব্লাউজ আৰু চেণ্ডেল। মুখত ন', ক্ৰীমৰ পাতল প্ৰলেপ
আৰু হাঁহি। কেতিয়াবা কেতিয়াবা জৰ্জেট, নাইলন, চিকন নতুবা
টেবিকটনৰ বঙীন শাড়ী; আৰু মুখত হাঁহি-খেমালি। বান্ধনীবোৰৰ সৈতে
ঘিলি যাব খোজাৰ কুজিমালি।

কিন্তু সেই হাঁহিটোৱে শুৱনি জুব্বিজনীক অজ্ঞায় কৰি ফুৰিছিল। তাই
ধৰা পৰি গৈছিল। সেই হাঁহি যে গাঁচা হাঁহি নহয়; মনৰ আচল বং লুকাইলৈ
হৈছে কুজিম হাঁহি—কান্ধোন হৈ ওলাই আহিব খোজা হাঁহিটোৱে কেই কণা

বুজাই দিছিল। আনে কি ভাবিছিল সি নাজানে। কিন্তু সি বুজিছিল :
জুৰিয়ে নিজক লুকাব খোজে। অভিনয় কৰিব খোজে।

জুৰিৰ এই পৰিবৰ্তন দেখি আন কোনোবা হোৱা হলে হয়তো ভুল
কৰিলেহেঁতেন। তাৰ সঁহাৰি পাই মনৰ বনত জুই লগা বুলি জুৰিৰ ওচৰলৈ
আগবাঢ়ি গ'লহেঁতেন। কিন্তু প্ৰকাশ নগ'ল। সি ভুল কৰা নাছিল। সি
বুজিছিল : এইজনী গাভৰুক বুজিবৰ যত্ন কৰিব পাৰি ; কিন্তু বুজিব নোৱাৰি।
মৰম কৰিব পাৰি ; কিন্তু ভাল পাব নোৱাৰি।

কাৰণ : তাৰ কাৰণে জুৰি তেতিয়ালৈকে এক অবুজ সাঁথৰ।

তাৰ পিচত তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ এটা সন্ধিয়া।

কলেজ অডিট'ৰিয়ামত কলেজ উইকৰ সজীত সন্ধিয়া। সাত বজাত
আৰম্ভ হোৱা সজীত সন্ধিয়াৰ তেতিয়াও ভালেমান কাৰ্য্যসূচী বাকী আছে।

মঞ্চত তুপেন হাজৰিকা, কাষত বাণা ; মানে জয়ন্ত। জয়ন্ত হাজৰিকাৰ
হাতত মাউথ অৰ্গেন। তুপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত নতুনকৈ ৰচনা কৰা গানৰ
কণ্ঠবোৰ তেতিয়া শ্ৰব হৈ মাইকত তাঁহি আহিছে।

ঠিক সেই সময়তেই সজীত সন্ধিয়াৰ উদ্বোধকজনৰ সৈতে নেতৃস্থানীয়
কেইজনমান বিশিষ্ট শ্ৰোতা বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল। সমুখৰ আসনবোৰ খালি
হৈ পৰিল। অডিট'ৰিয়ামৰ চোতালত থকা এষেচেডৰ, ফিয়েটবোৰ সজীৱ
হৈ উঠিল। সজীত সন্ধিয়াৰ শান্ত মিঠা পৰিবেশটো অশান্ত হৈ পৰিল।

প্ৰকাশে হাতৰ ঘড়ীটোলৈ চালে। নিশা নটা পোন্ধৰ।

বিশেষ দৰ্শক শ্ৰেণীৰ কাৰণে আচুতীয়াটক বখা সমুখৰ খালি হৈ পৰা
আসনবোৰলৈ চাই অডিট'ৰিয়ামৰ মৰ দুৱাৰ সমুখলৈ সি দৃষ্টি ফিৰাই নিলে। সেই
বিশেষ শ্ৰেণীৰ দৰ্শক-শ্ৰোতামণ্ডলীক বিদায় দিয়াত সজীত সন্ধিয়াৰ কৰ্মকৰ্তা
সকল ব্যস্ত।

মাইকত তাঁহি অহা শ্ৰবধ্বনিবোৰ তাৰ কাণত পৰিছিল। কিন্তু গীতৰ
কথাবোৰ সি যেন ভালদৰে বুজি নাপালে। মিঠা গীত এটা শুনাৰ পৰিবেশটো
নষ্ট কৰি দিয়াৰ কাৰণে আসন এৰি যোৱা দৰ্শক সেই দৰ্শকসকলক অমূল্যৰূপে
কৰি যাবলৈ ওলোৱা স্বামী-স্ত্ৰী সকলৰ ভদ্ৰমহিলা এগৰাকীয়ে সজীত সম্পাদক-
জনক কোৱা কথা এয়াৰ তাৰ কাণত পৰিল : বেছ ভাল হৈছে দীপক।
শেষলৈ চোৱাৰ ইচ্ছা আছিল। কিন্তু দৰত আলহী এৰি থৈ আহিছোঁ।

এৰা, আমাৰ জীৱনত অৱসৰ ক'ত ?

কাৰোবাৰ পাৰ্টি মিটিং, কাৰোবাৰ গা অস্থৰ; কাৰোবাৰ বা আকৌ অস্থৰ
আনহী। যি সকলৰ সময় আছে সেই সকলৰো কিছুমানে একটামান থাকিয়েই
হাবলৈ ওলায়। নিজৰ শুকনু আৰু ব্যস্ততা বুজাবলৈ মিছা কাৰ্য্যসূচীৰ কথা
আওঁবায়।

কিছু সময় পিচত সুবধনি বন্ধ হৈছিল। বন্ধ হৈছিল হাউচ পৰ্জেনৰ
বন্ধাৰ আৰু হাৰমনিয়ামৰ কম্পন। হাৰমনিয়ামটো একাৰবীয়াৰকৈ তেলি থৈ
সুৰশিল্পী হাজৰিকাই খোঁতামণ্ডলীক প্ৰেম কৰি আক্ষেপৰ স্বৰত নিজেই
উত্তৰ দিছিল : কি হ'ল ? বাইজ গ'ল দেখোন ?—এবা, যাবই। বুঢ়া হলো।
কি কৰিম ? ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠই আজি আৰু বাইজক ধৰি মাথিৰ
নোৱাৰে।

প্ৰকাশৰ বেয়া লাগিল।

এয়া শিল্পীৰ আক্ষেপ। কিন্তু সেইজন শিল্পীৰ কণ্ঠত জানো বয়লৰ ছাপ
আছে ? প্ৰভাৱ ধৰিছে ? বাৰ্ধক্যৰ জড়তাই চেপি ধৰিব পাৰিছে উদ্ভাস
অথচ মিঠা কণ্ঠ ? হাজৰিকাইতৰ দৰে বয়লৰ মাছহবোৰক জানো বুঢ়া বোলে ?

কাৰোবাৰ হাতৰ স্পৰ্শত হঠাতে সি উচপ্ খাই উঠিল। উদ্ভতি চাই
দেখিলে : তাৰ ওচৰতে থিয় হৈ আছে জুৰি। চকুত এটা সন্দ্বিদ্ধ দৃষ্টি।

‘মোক কিবা কবা ?’ বিশ্বাস অবিশ্বাসৰ দোমোজাত প্ৰকাশে সন্দিগ্ধ।

‘মোৰ লগত অকণমান বাহিৰলৈ ওলাই আহিব পাৰিবা নে প্ৰকাশ ?’

অস্বস্ত স্বৰত কোৱা জুৰিৰ কথাষাৰত সি আচৰিত হৈ গৈছিল। কিবা
এটা আশঙ্কাই তাৰ মনত খোপনি পুতি বহিল।

এইবোৰ ছোৱালীৰ কি বিশ্বাস ?

মুহূৰ্ত্তৰ বাবে সি টলকা মাৰি ব'ল। তাৰ পিচত জুৰিক অস্থলকণ কৰি
বাহিৰলৈ ওলাই আহিছিল।

অডিটৰিয়ামৰ সন্মুখৰ চোতালখনৰ এচুকত থকা কুকুড়া জোপাৰ তললৈ
সিহঁত আগবাঢ়ি গৈছিল। এইখন কলেজ কেম্পাচত জালুকবাৰীৰ দৰে শাৰী-
শাৰী কুকুড়াৰ লানি নাই। আছে যাতোন এজোপাই গছ। জালুকবাৰীৰ
দৰে সেইজোপা কুকুড়াৰো কোনো ইতিহাস নাই; কোনো ডেকা-পাতকৰে
সেই জোপা কুকুড়াৰ তলত বহি প্ৰেমৰ কবিতা আবৃত্তি নকৰে। মিঠা
মিঠা কথা নকয়; নাপাতে। নবহে।

কিন্তু সিহঁত সিদিনা বহিছিল। কথা পাতিছিল।

সিহঁতৰ সঁহাৰি পাই গছজোপাৰ পৰা দূৰলৈ উৰি গৈছিল এহাল চৰাই।

‘তুমি চাপে আচৰিত হৈছা—নহয় নে প্ৰকাশ ?’ মৌনতা ভাঙি জুৰিয়েই প্ৰথমতে আৰম্ভ কৰিছিল।

‘ওঁহো।’

‘আমনি কৰা কাৰণে বেয়া পাইছা নেকি বাক ?’

‘তুমি কি কব খুজিছা জুৰি ?’

‘তোমাক মোৰ বহুত কথাই কবলগীয়া আছে প্ৰকাশ। বহু কথা ক’ম। কিন্তু কথাবোৰ শুনি হাঁহি উকুৰাই দিয়া বুলিহে মোৰ ভয় হৈছে।’

জুৰি বৈ গৈছিল।

‘হাঁহি উকুৰাই দিলেও তোমাৰ লাভ বা লোকচানতো একো নহয়। মোৰ প্ৰতি তুমি ইমান সন্নিহান কিয় জুৰি ?’

‘শুনা প্ৰকাশ, মোৰ দৰে গাভৰু এজনীৰ মুখত এনেবোৰ কথা শুনিবলৈ কাৰো ধৈৰ্য্য নাই। কেবে গুৰুত্ব নিদিয়। আৰু ষেইটোবে স্বাভাৱিক। কেতিয়াবা কেতিয়াবা মই কি কৰোঁ ; কাক কি কওঁ নিজেই কব নোৱাৰা হৈ যাওঁ। সেই সময়ত কিছুমানে মোক পাগলী বুলি ভাবে কিজানি।’

তাই আকৌ বৈ গৈছিল।

প্ৰকাশে বুজিছিল জুৰিয়ে তাক বিশ্বাস কৰিব পৰা নাই। সেই কাৰণে সি তাইক আশ্বাস দিছিল : সেই বিষয়ে নিশ্চিত হব পাৰা জুৰি। তোমাৰ কথাত আন কেবে গুৰুত্ব নিদিলেও মই ধৈৰ্য্যৰে শুনিম। পাগলী ছোৱালীয়ে কেতিয়াও এনেদৰে কথা কব নোৱাৰে।

‘সঁচা প্ৰকাশ ? সঁচাকৈয়ে তুমি মোক পাগলী বুলি……।’

প্ৰকাশে বুজিছিল : তাই কি কব খুজিছে। সেই কাৰণে সি তাইৰ কথাৰ ওপৰতে কৈ উঠিছিল : কেতিয়াও নাভাৱো জুৰি। সেই বিষয়ে তুমি নিশ্চিত হবলৈ ইমান টান পাইছা কিয় ?

‘তেন্তে শুনা—অ’ ইয়াত নহয় ; বলা, আমি কোনোবা এডোখৰ নিৰ্জন ঠাইলৈ যাওঁ।’

‘এই ঠাইখিনিওতো বেয়া নহয়। বেছ নিৰ্জন।’

‘ওঁহো—ইয়াত নহয়। কোনোবাই দেখিলে বাতিপুৱালৈ যে আমি কাছিনী হৈ পৰিম। কাছিনী হৈ যায়।’

‘আপত্তি কি ?’

‘তোমাৰ নাথাকিলেও মোৰ আছে। সত্যীয়া মিছা বদনাম এটা লম্বলৈ
মই প্ৰস্তুত নহয়। তেনে বদনাম লৈ কাৰো একো লাভ নহয়।’

‘এবা, এই ক্ষেত্ৰত তোমালোক বৰ সচেতন। বদনামৰ কাৰণে ছোৱাকী
বোৰৰ বৰ ভয়।’

জুৰিয়ে প্ৰকাশৰ কথাষাৰৰ প্ৰতিবাদ কৰি কিবা এযাৰ কোৱাৰ কাৰণে
কোনোবা এজনে সিহঁতক দেখি চিঞৰি উঠিল : কোন ও সেইহাল ? চাবি
আকৌ—শেষত নাকান্দিবি। পিচল বাটত উজুটি থাই বুকুৰ কাষিহাড়
ভাঙিলে প্ৰাণীৰ কৰিবলৈ স্থবিধা নাপাবি।

সিহঁতক সাৱধান কৰি দি ছায়ামূৰ্তিটো আঁতৰি গ’ল।

মাতটো শুনি সি বুজিছিল : সেইটো লম্বীৰ।

প্ৰকাশ আচৰিত হৈছিল। কলেজৰ আটাইবোৰ ছাত্ৰজটকৈ ‘চিনিওৰ’
সমীৰে তেনেদৰে কথা নকয়। কেতিয়াও কাকো কটুক্তি নকৰে। আটাইবোৰ
ছাত্ৰকে সৰু ভাইৰ দৰে মৰম কৰা সিহঁতৰ ‘লম্বীৰনা’ এই ক্ষেত্ৰত লম্বা
লংঘত।

কিন্তু হঠাতে সমীৰৰ আজি কি হ’ল ? সিহঁতক কিয় তেনেদৰে সাৱধান
কৰি দি গ’ল ?

‘শুনিলা নহয় প্ৰকাশ ?’ জুৰিৰ প্ৰশ্নত দোষাবোপৰ স্থৰ।

প্ৰকাশে কোনো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে।

এটুকুৰা নিৰ্জন ঠাই বিচাৰি কুকুৰুড়া জোপাৰ তলৰ পৰা সিহঁত দুজনে
সিদিনা আঁতৰি গৈছিল।

কিন্তু নিৰ্জন ঠাইৰ নীৰৱতাই জুৰিৰ মুখৰ ভাষা কাঢ়ি নিছিল। বহুত
কথা কব খোজা জুৰিজনীয়ে সিদিনা মাথোন কৈছিল : অমৃতৰ সন্ধান হলেও
মাজুহ কেতিয়াও দেৱতা হব নোৱাৰে প্ৰকাশ।

জুৰিৰ কথাষাৰ শুনি প্ৰকাশে তাইৰ মুখলৈ চাইছিল। কিন্তু একো বুজিব
নোৱাৰিলে। বাতিৰ একাৰত অম্পট হৈ পৰা এখন মুখ ; এহালি চকু।

তাৰ সন্দেহ হৈছিল : জুৰিয়ে তাকেই তেনেদৰে খোচ মাৰিব খুজিছে
নেকি ? ব্যৱচ্ছেদন কৰত সি কোৱা কথাবোৰ তাই আজিও পাহৰি যাব
পৰা নাই ?

‘কিয় নাজানো প্ৰকাশ, পৃথিৱীৰ একোৱেই মোৰ ভাল লাগায়ে। মোৰ
কাৰণে যেন পৃথিৱীখন বৰ ভকান ; নীৰস। উনং। প্ৰভুৱি হয়তো কৰা :

জীৱনটোৰ প্ৰতি মই বীভৎষ। বীভৎষ হওঁনে মহন্ত নাজানো। কিন্তু কেতিয়াবা কেতিয়াবা মোৰ লগালগিনী হৈ ক'ববলৈ ওচি বাবলৈ মন যায় জানা ?

তাৰ পিচত আৰু কিবা কব বুলি ভবা জুৰি হঠাতে বৈ গৈছিল। তাক আচৰিত কৰি কেঁহুৰি উঠিছিল। সি অশ্ৰুত হৈ পৰিল।

ভেনেদৰে তাই কেঁহুৰি উঠাৰ কাৰণ জানিব খোজা প্ৰকাশ হতাশ হৈ পৰিছিল। তাই কিয় কান্দিছে সেই কথা নজনাকৈ কি বুলি সি ভাইক সান্ধনা দিব ভাবি নাপালে।

তাৰ পিচতো বহুত কথা কব খোজা জুৰিয়ে কেবাদিনো তাক অকলশৰীয়াকৈ মাতি নিছিল। কিবাকিবি কব খুজিছিল। কিন্তু কব পৰা নাছিল।

বিভিন্ন সময়ত কোৱা টুকুৰা-টুকুৰ কথাবোৰৰ পৰা সি বুজিছিল : জীৱনৰ সংঘাতত ভগবান বিশ্বাসিনী হৈ পৰা জুৰিয়ে তাইৰ জীৱনৰ কথাবোৰ কাৰোবাৰ ওচৰত কবলৈ বিচাৰে। অকণমান শাস্তি পোৱাৰ আশাত ছটকটাই থকা জুৰিয়ে অতীতৰ নিৰ্মম সত্যটো প্ৰকাশ কৰি দিব খোজে।

কিন্তু নোৱাৰে।

জীৱনৰ সংঘাতে মানুহ গঢ়ে। কিন্তু কেতিয়াবা কেতিয়াবা সেই সংঘাতেই জীৱনলৈ কঢ়িয়াই আনে দুৰ্ব্বল। সাহসেৰে সংঘাতক বাধা দিব নোৱাৰা অক্ষম মানুহবোৰ হৈ পৰে দুৰ্বল ; জীৱন হৈ পৰে অসহনীয়।

তাৰ ধাৰণা : জুৰিও তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়।

তাই যিমানেই তাক প্ৰত্যয় নিয়াবলৈ বস্ত্ৰ নকৰক কিয়, সি কেতিয়াও তাইক বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰে। নকৰে। অতীত জীৱনত তাইৰ লুকাই আছে নিশ্চয় কিবা নহয় কিবা এটা সংঘাত। সেই কথা হয়তো তাই স্বীকাৰ কৰিব খোজে ; তাক কবলৈ বিচাৰে। সেই কাৰণেই তাই তাৰ ওচৰলৈ আহে। কিন্তু কব নোৱাৰে।

জীৱনৰ নিৰ্মম সংঘাতৰ সত্য কাহিনী প্ৰকাশ কৰিবলৈ সাহসৰ প্ৰয়োজন। কিন্তু দুৰ্বল মানুহবোৰৰ সেই সাহস নাথাকে ; হেৰুৱাই পেলায়। সিহঁতে তেতিয়াই আশ্ৰয় লয় মিছাৰ। মিছা কয়। কাকি দিয়ে।

জুৰিৰো সেয়ে হৈছে। গঁচা কব খোজা জুৰিয়ে তাৰ ওচৰত গঁচা কয় পৰা নাই ; বেবেৰিবাং বলকিছে। মিছা কৈছে।

“কিহে প্রকাশ, অকলে অকলে ইয়াত কি কৰিছা? কৰিছা সিখিব: খুজিছা নে জুৰিটোত গা ধুই থকা সোঁ অকলতাইডৰ অঙ্গ নোঠৰ.....।”

আধা কোৱাটক খিলখিলকৈ হাঁহি উঠা ধনি এটা শুনি প্ৰকাশে পিচলৈ উভতি চালে। তাৰ ওচৰতে হাঁহি হাঁহি থিয় হৈ আছে বন্দনা। তাৰ পিছত সমুখৰ জুৰিটোলৈ দৃষ্টি ঘূৰাই নি লাজত সি বঙা পৰি গ’ল। সেই জুৰিটোৱেও গা ধুই থকা ইনা, অকণা আৰু অকলতাইডলৈ সি ইমান পূৰে লক্ষ্যই কৰা নাছিল। অকণাইতেও নিশ্চয় তাক দেখা নাই।

প্ৰকাশ বহাৰ পৰা নিঃশব্দে থিয় হ’ল।

“বহা, বহা। উঠিলা কিয়? এয়া একো দোষনীয় নহয়। তোমাৰ চকুৰ দৃষ্টিয়ে যেনিবা মুকলি আকাশৰ তলত জীৱন্ত মাহুৰৰ অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গৰ ওপৰত ডিচেক্‌শ্যন কৰিছে। চোকা ছুবীতকৈও লুজীয়া চকুৰোৰৰ দৃষ্টি বহুত বেছি তীক্ষ্ণ প্ৰকাশ। জানানে নাজানা?”

তাই আকৌ খিলখিলকৈ হাঁহি উঠিল।

“ব’লা বন্দনা, আমি সৌখিনিলৈ যাওঁ। তোমাক বিচাৰি যাম বুলি মই অথনিৰে পৰা ভাবিয়েই আছিলো।”

“কিন্তু যাব নোৱাৰিলা? জানো নোৱাৰা। ইমানবোৰ জীয়া কেঁচা মঙহৰ লোভ কেনেকৈ এৰিবা?”

বন্দনাৰ কথাৰ কোনো প্ৰতিবাদ অথবা উত্তৰ দিবলৈ যত্ন নকৰি মাটিৰ পৰা কেইটামান ‘সৰু সৰু শিলঙটি বুলি লৈ পিচলৈ ঘূৰি সি আগবাঢ়ি গ’ল। কাৰণ সি জানে বন্দনাৰ চপলতাই তেতিয়া তাৰ যুক্তি মানি লবলৈ প্ৰস্তুত নহয়।

এটা ছুটাকৈ হাতৰ শিলঙটিবোৰ সন্মুখলৈ দলিয়াই এখোজ দুখোজকৈ আগবাঢ়ি যোৱা প্ৰকাশে তাইক স্থিতিছিল: জুৰি পিকনিকলৈ কিয় নাছিল বন্দনা?

“তুমিহে জানিবা। মই কেনেকৈ জানিম? কিয়; জুৰিক মন খাইছে নেকি?”

“মন খালে জানো কিয়া আপত্তি আছে? নে জুৰিৰ আলমখন তুৰি লব খোজা?”

বন্দনাক জব্ব কৰাৰ সুযোগটো সি এৰি নিদি কৈ উঠিল।

“বা: তোমাৰ নিচিনাটোক নাপালে যে মই বৰি যাম।”

প্ৰকাশে বুজিলে : বন্দনা নহছে হাবমনা ছোৱালী নহয়।

“বাক কোৱাচোন বন্দনা ; জুৰি পিক্নিকলৈ নাছিল কেলেই ?”

“তুমি নাজানা নেকি ? তাইনো কোনবাব পিক্নিকলৈ আহে ? পিক্নিকলৈ তাইক জানো কেতিয়াবা অহা দেখিছা ? ‘পি-ইউব সময়তে পিক্নিকলৈ গৈ তাই যিখনহে কবিলে।”

হঠাতে বন্দনা বৈ গ’ল। সংযত হৈ পৰিল। নকবলগীয়া কথা এযাব কৈ পেলোৱা বুলি ভাবি শেঁতা পৰি গ’ল।

“পি-ইউব সময়ত পিক্নিকলৈ গৈ জুৰিয়ে কি কৰিছিল বন্দনা ?”

বাৰে বাৰে সি তাইক সেই একেটা প্ৰশ্নকে সুধিছিল।

কিন্তু বন্দনাৰ পৰা প্ৰকাশে কোনো উত্তৰ নাপালে। বাৰে বাৰে যত্ন কৰিও সি ব্যৰ্থ হৈছিল। বন্দনা যেন অচল-অটল। দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ।

প্ৰকাশে বুজিছিল : এই পিক্নিকৰ মাজতে নিশ্চয় লুকাই আছে জুৰিৰ জীৱনৰ কাহিনী। আৰু সেই কাহিনীৰ সংঘাতে তাইৰ মনলৈ আনি দিছে : ভগবানৰ প্ৰতি বিশ্বাস। ভগবান বিশ্বাসী হোৱাৰ এটা অহেতুক দুৰ্বলতা।

পিক্নিকৰ কেইদিনমান পিচত।

প্ৰকাশে জুৰিক কৈছিল : জানা জুৰি, ভগবান বিশ্বাস কৰিব নোখোজা মাজুহবোৰেও একোটা দুৰ্বল মুহূৰ্তত ভগবান বিশ্বাসী হৈ পৰে। তোমাৰ জীৱনটোলৈকে নোচোৱা কেলেই ? পি-ইউব সময়ত পিক্নিকত সেই ঘটনাটো নঘটা হলে তুমি জানো ইমান ভগবান বিশ্বাসী হ’ব পাৰিলাইেডেন ?

তাৰ কথাকেইবাৰে জুৰিক যেন চাবুকেই মাৰিছিল।

আশ্চৰ্য আৰু বিস্ময়ত তাই চিঞৰি উঠিল : প্ৰকাশ।

প্ৰকাশে বুজিছিল : সেইটোৱেই সুযোগ। তাইৰ দুৰ্বল অংশত আঘাত কৰি জুৰিৰ মুখেৰেই সি উলিয়াই লব—পিক্নিকত খটা জুৰিৰ জীৱনৰ কাহিনী।

কিন্তু খবৰখোৱাকৈ নহয় ; ধীৰে-সুস্থিৰে আগ নাবাঢ়িলে তাৰ লকলো প্ৰচেষ্টাই ব্যৰ্থ হৈ যাব।

“জানা মই নিৰ্জিলা তোমাক মিছা কৈছিলোঁ। তুমি সুধিছিলি ভগবানৰ নামত সন্ধিয়া মই ধূপ জলাওঁ নে নজলাওঁ। পূজা কৰোঁ নে নাই। বোৰ

দেউতা এজন মানৱিক ব্ৰাহ্মণ। কিন্তু পূজা কৰা হুবহু কথা গায়ত্ৰী মন্ত্ৰটোও মোৰ মনত নাই। দেউতাই লকতে কৈছিল : গায়ত্ৰী মন্ত্ৰ জপিলে ছেনো তুত-প্ৰেত—নতুবা কোনো অপদেৱতাই একো অশাস্ত কৰিব নোৱাৰে।” প্ৰকাশ বৈ গৈছিল।

“কোৱা।”

“এখন জয়াল পথাৰৰ মাছেৰে মই এবাৰ অকলে পাব হৈ যাবলৈ বাধ্য হৈছিলোঁ। বাতি তেতিয়া ভালেমান হৈছিল। দেউতাই কোৱা কথাৰাৰ মনত পৰিল। কিন্তু গায়ত্ৰী মন্ত্ৰটো মনত নপৰিল। নিকপায় হৈ লগণ ভালত খামুচি ধৰি হুঁহু প্ৰশাস কৰা মন্ত্ৰটো জপি পথাৰখন পাব হৈ গৈছিলোঁ।”—প্ৰকাশ ব’ল।

“ব’লা কিয় প্ৰকাশ ? কৈ যোৱা।”

“গাত লিপিট খাই থকা লগণভাল পেৰী খোলোতে প্ৰায়ে হেৰায়। বিচাৰি নাপাওঁ। কিন্তু ঘৰলৈ যোৱাৰ সময়ত অহুবিধা হয়। লগণ হেৰোৱা বুলি শুনিলে দেউতাই মোক শুনাই নেৰে। উপায় নাপাই টিচিং খেঁউ বলৰ লগণ বনাই ঘৰলৈ যাওঁ।”

এবাৰ খেঁউবলৰ অভাৱত অপাৰেজেন কমৰ নাইলন খেঁউৰ লগণ পিন্ধি ঘৰ পাইছিলোঁগৈ। পিচৰ বাৰত পান হোকান এখনৰ পৰা টোডৰ ফিটা কিনি আনি লগণ কৰি লৈছিলোঁ। গতিকে মই পূজা কৰো বুলি কলে কোনো বিশ্বাস কৰিব ? আৰু কাৰ পূজা কৰিম ?”

“কিয় নাৰায়ণৰ ? বিষ্ণুৰ ?”

প্ৰকাশে তাইক প্ৰশ্ন কৰা বুলি ভাবি জুৰিয়ে টপবাই উত্তৰ দিছিল।

“দেউতা তাত্বিক। সেই সূত্ৰত আমাৰ উপাস্ত দেৱতা শক্তি। কিন্তু শক্তি, বিষ্ণু, বীৰ নতুবা মহামদৰ পূজা নতুবা উপাসনা কৰি পিঠিত ধৰ্মৰ ছাব-মোহৰ মাৰি লোৱাৰ মই পক্ষপাতী নহওঁ। গৰু বেপাৰীয়ে বেচিবলৈ বজাৰলৈ নিয়া গৰু হবলৈ মই নোখোজেঁ।”

“ইয়াৰ মানে কি প্ৰকাশ ?”

“গৰু বেপাৰীবোৰ দেখিছা নহয় ? কেবাজনো বেপাৰীয়ে একেলগে ভালমান গৰু বজাৰলৈ নিয়ে। কিন্তু নিজৰ গৰুবোৰ তিনি উলিওৱাত যাতে অহুবিধা নহয় তাৰ বাবে গৰুবোৰৰ পিঠিত একোটা দাগ দি লয়। তেনেদৰে বিষ্ণু নতুবা শক্তি পূজকসকলক হিন্দু, মহামদৰ উপাসকসকলক মুছলমান

আৰু বীৰত্ব উপালকসকলৰ পিঠিত লম্বাৰে খিট্টিয়াব ছাৰ-মেছিৰ যাবে।
তাৰ পৰা আমাৰ কি লাভ ?”

“তাৰ মানে তুমি ধৰ্ম নামান। ?”

“শিল্পী, সাহিত্যিক আৰু চিকিৎসকৰ কাৰণে মাথোন এটাই ধৰ্ম। সেয়া মানৱ ধৰ্ম। মানৱৰ সেৱা। তাৰ বাহিৰে হিন্দু, মুছলমান অথবা খ্ৰীষ্টিয়ান বুলি সিহঁতৰ কোনো ধৰ্ম নাই। থকা উচিত নহয়। আজিও কিছুমান গাৱঁত হিন্দু ৰোগীয়ে মুছলমান ডাক্তৰক ৰোগ দেখুৱাবলৈ নামাতে; ঘৰত লোমাবলৈ নিদিয়। হিন্দু চিকিৎসকে মুছলমান ৰোগীৰ ঘৰলৈ নাযায়।”

“তুমি গাঁৱ কৈছা প্ৰকাশ। চিকিৎসকৰ সামাজিক ধৰ্মৰ প্ৰতি কোনো দুৰ্বলতা থকা উচিত নহয়। পি-ইউৰ সেই ঘটনাটোৰ পিচত সেই কাৰণেই মই ভাবিছিলোঁ মেডিকেলত চিট নাপালে নাৰ্ছিঙকে পঢ়িম। মানৱ সেৱা কৰিম। ডগবানৰ পূজাই মন পবিত্ৰ কৰিব পাৰে; কিন্তু জীৱনটোৰ প্ৰতি আশক্তি বঢ়াব নোৱাৰে। বৰং বৈৰাগ্যৰ ভাবহে জগাই তোলে।”

“অন্ধ বৰ্তমানে তুমি সেই ৰোগটোতে ভুগি আছা। পিকনিকত ঘটা সেই ঘটনাটোৰ কথা কেবাদিনো কবলৈ যত্ন কৰিও তুমি মোক কব পৰা নাই।”

স্বৰ্গোপ বুদ্ধি প্ৰকাশে অৰ নিষ্কপ কৰিবলৈ পাহৰি নগ’ল।

“মোক ক্ষমা কৰা প্ৰকাশ; তোমাক মই সকলো কথা কম। স্বীকাৰ কৰিম।”

কথাকেইবাৰ কৈ জুৰিয়ে ফোপাইছিল।

তাৰ পিচত জুৰিয়ে তাক কৈছিল এটা লক কাহিনী।

তাই তেতিয়া প্ৰাক্ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰী। তেতিয়াই সিহঁতে এদিন পিকনিক খাবলৈ গৈছিল।

মন্দিৰা আৰু জুৰি।

পৰীক্ষাৰ পিচতেই ছয়োজনী বান্ধবীৰ বিয়াৰ বন্দোবস্ত প্ৰায় খাটাং হৈছিল।

কিন্তু বামুণৰ ছোৱালী মন্দিৰাই ভাল পাইছিল সেইখন কলেজৰে এজন মুছলমান ডেকা অধ্যাপকক। ইতিহাসৰ অধ্যাপক উৰেছল ইছলামেও চিৰদিনলৈ তাইক আপোনাকৈ পোৱাৰ আশা পুহিছিল। কিন্তু দুটা জীৱনক যিলনৰ বাটত থিয় হৈ আছিল এখন ওখ প্ৰাচীৰ; ধৰ্মৰ।

জুৰিয়ে তাইৰ সকলো কথাই জানিছিল। মন্দিৰাই প্ৰতিটো কথাই তাইক কৈছিল। পিকনিকৰ দিনাখনেই যে সিহঁতে কিবা এটা কৰিব খেই কথাও তাই তাইক জনাই থৈছিল।

আৰু পিক্‌নিকৰ দিনা বাতিপুয়াই ওচৰা-ওচৰিকৈ থকা ছখন ঘৰৰ পৰা ওলাই আহিছিল দুজনী ছোৱালী ; জুৰি আৰু মন্দিৰা।

কিন্তু পথৰ মাজত লিহঁত এৰাএৰি হৈছিল। জুৰি গৈছিল কলেজলৈ। লাভ বজাত কলেজ প্ৰাঙ্গনৰ পৰা লিহঁতে পিক্‌নিকৰ ঠাইলৈ যাত্ৰা কৰিব। আৰু আন দুজন যাত্ৰী মন্দিৰা আৰু উবেদুলক লৈ নগাঁৱৰ পৰা ডিব্ৰুগড়লৈ যাত্ৰা কৰিব এখন টেক্সী।

পিক্‌নিকলৈ যোৱা জুৰিয়ে কিন্তু পিক্‌নিকৰ উলহ-মালহত যোগ দিব পৰা নাছিল। মন্দিৰা ঘৰলৈ উভতি যোৱাৰ পিচত মন্দিৰাৰ মাকক তাই কি বুলি কব? আৰু সেইটোৱে হৈছিল। মন্দিৰা উভতি নোযোৱা দেখি মাকে আহি তাইক মন্দিৰাৰ কথা সুধিছিল। তাই কাকি দিছিল।

“তাই জানো ঘৰলৈ অহা নাই? তাইচোন আধাখিনি বাটৰ পৰাই গা বেয়া লাগিছে বুলি পিক্‌নিকলৈ নগৈ ঘৰলৈ জুৰি আহিছিল। মই আকৌ তাইৰ খবৰ কৰিবলৈ আপোনালোকৰ ঘৰলৈ যায় বুলিহে ভাবিছিলো।”

কিন্তু পিচদিনা বাতৰি কাকতত খবৰটো পঢ়ি আশ্চৰ্য্যত তাই কঁপি উঠিছিল। বুঢ়া পাহাৰৰ ওচৰত সামৰিক বাহিনীৰ ট্ৰাকৰ সৈতে দুৰ্ঘটনাত পতিত হোৱা টেক্সিখনৰ যাত্ৰী দুজনৰ নাম বাতৰিত প্ৰকাশ নহলেও তাই বুজিছিল : সেই যাত্ৰী দুজন কোন হব পাৰে।

তাই সিদিনা ভগবানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল : তাইৰ অজ্ঞানটো যেন গঁচা নহয়—গঁচা নহওক।

কিন্তু মানুহৰ সকলো প্ৰাৰ্থনাই পূৰণ নহয়।

তাইবো নহ’ল।

পিচত জুৰিয়ে শুনিছিল : ঘটনাস্থলীতে মটৰ চালকজনৰ মৃত্যু হৈছিল। মন্দিৰাৰ মৃত্যু হৈছিল হাস্পাতালত : মাত্ৰ জীয়াই থাকিল এজন। পৰু উবেদুল।

কেইদিনমান পিচত ঘটনাটো সদৰি হৈ পৰিছিল। মাহী বুলি মতা মন্দিৰাৰ মাকে তাইক শাওপাত দিছিল। মাক-দেউতাকেও তাইকেই দোষাৰোপ কৰিলে।

প্ৰায় খাটাং হৈ যোৱা তাইৰ বিষাক্তন তেনেকৈয়ে এদিন ভাতি গ’ল। হেৰাই গ’ল ঘৰখনৰ মিঠা পৰিবেশ। বিষাক্ত হৈ পৰিল তাইৰ জীৱন। অবস্থিত জুৰি ছট্‌কটাই উঠিল। অকণমান শান্তি—আৰু প্ৰশান্তি বিচাৰি লিহঁতাৰ পৰা তাই হৈ পৰিল ভগৱান বিষালী।

অৱশেষত ডেমেৰ্কেয়ে এদিন জুৰিব জীৱনলৈ ঘূৰি আহিল জীয়াই থকাৰ নতুন উছাহ। পৰিবৰ্তন। ক'ববাত ভেটা পৰা খবালিব জুৰিব বুকুলৈ নামি আহিল ভব-বাৰিষাৰ বজ্জাৰ সোঁত। গ্ৰাণচঞ্চল গতি।

তাৰ পিচতো সি জুৰিক লগ পাইছে। কথা পাতিছে।

আজিও লগ পায়। কথা পাতে। হাঁহে।

সিহঁতক দেখি বহুতেই হয়তো কব : এহাল স্বপ্নাতুৰ ডেকা-গাভৰু। যৌৱনৰ উহুলি-মুহুলিত নিজক পাহৰি যোৱা এজন যুৱক আৰু এজনী যুৱতী।
কিন্তু ?

এবা, সিহঁতে কিয় ইজনে সিজনক ভাল পাব নোৱাৰিলে বাক ? ইমান ঘনিষ্ঠ হৈ পৰাৰ পিচতো সিহঁতৰ মাজলৈ সেই দুৰ্বলতা নাছিল কিয় ?

: এইখিনিতেই বোধহয় আন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ লগত মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পাৰ্থক্য; প্ৰভেদ। সিহঁতৰ শিক্ষাই, ডিচেকশ্বন, এনাটমি আৰু অপাৰেছন কক্ষত শিকোৱা মানবদেহৰ গঠন বিশ্লেষণে ন-যৌৱনৰ প্ৰপঞ্চ চঞ্চলতাত ভেটা দিয়ে; বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। প্ৰেমৰ বঙীন স্বপ্ন হৈ পৰে সিহঁতৰ কাৰণে অৰ্থহীন। কাটি-কুটি থকা-সৰকা কৰা ৰোগীবোৰৰ বিকৃত বিভিন্ন অঙ্গই সিহঁতৰ মনৰ পৰা কাটি নিয়ে দেহাত্মীৰ আকৰ্ষণ। মৃত্যু হয় দেহজ প্ৰেমৰ।

প্ৰকাশে ভাবি ভাবি সেইটোকে ঠিৰাং কৰিছিল।

কিন্তু প্ৰৱাল-পাপৰি ? নয়নজ্যোতি আৰু বৰ্ণালী ?

সিহঁত হয়তো এইখন কলেজৰ ব্যতিক্ৰম। সাধাৰণ ডেকা-গাভৰু জাকৰ দৰেই সাধাৰণ।

সেই মুহূৰ্তত প্ৰকাশৰ চকুৰ আগত তাঁহি উঠিছিল আন এটা চৰিত্ৰ; জমীৰৰ।

সি চিনি পোৱা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ মাজৰ বুজিব নোৱাৰা এটা অভূত চৰিত্ৰ।

। সাত ।

মেডিকেল কলেজখনক বুকুৰ মাজত সাৰটি একাৰত হোটেলকেইটাক মাতৃৰ মৰমেৰে শুবাই লৈ গুই থকা এখন পাহাৰ। এইখন পাহাৰৰ বুকুত থকা এইকেইটা ছাত্ৰ আৰু ছাত্ৰীৰালক অসমৰ কোনো কলেজৰ হোটেলৰ লগতে বিজ্ঞাব নোৱাৰি। এই কলেজ হোটেলকেইটাত আনবোৰ হোটেলৰ দৰে প্ৰাণচঞ্চল উত্তেজনাৰ সৃষ্টি নহয়। চহৰৰ হাই-উকমি, ৰাজপথৰ কোলাহলে এই কলেজৰ হোটেলবোৰক চঞ্চল কৰি তুলিব নোৱাৰে। এটা শান্ত-নিৰ্জন পৰিবেশ। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ অধ্যয়নত ব্যাঘাত জন্মোৱা চহৰৰ কোলাহলে নৰকাচলৰ হোটেলকেইটাক স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰিলেও এই হোটেলকেইটাতো উত্তেজনা আছে। আছে উৎসাহ-উদ্বীপনা; আশা আৰু হতাশা। সেইবোৰক তল পেলাই মাজে সময়ে সৃষ্টি হয় এক নতুন বস্ত্ৰ উত্তেজনাৰ।

এক নম্বৰ হোটেলৰ সন্মুখৰ বাগানখনত থকা অমিতা জোপাৰ পৰা পৰা অমিতা চুব কৰিবলৈ গৈ নবই এমিন সন্ধিয়া বিপুলহঁতক চিঞৰি মাতিছিল : এই বিপুল, দেব, বেগাই ওলাই আহ। চেগুন জোপাৰ তলত লোচো কি চাছি। বোম্ শিয়াল বে।

বিপুল-দেবহঁতৰ ধং উঠিছিল।

বাহিৰত গৃহ মাহৰ জাৰ। এই বাতিখন পঢ়া মেজৰ পৰা উঠি বাৰটল নিহঁতৰ মন নগ'ল। শিয়াল চাবলৈ তেনেদৰে চিঞৰ-বাখৰ লগোৱা কাৰণে নিহঁতে গুভোতাই নবকহে ঢমক দিছিল।

হোটেলবোৰত উৎসাহী নতুবা চঞ্চল ছাত্ৰৰ অভাৱ নাই। দেব, বিপুলহঁত কয়ৰ পৰা ওলাই নাহিলেও—ওলাই আহিছিল আন কেইজনমান ছাত্ৰ। সিহঁততকৈ জুনিওৰ ছাত্ৰকেইজনে শিয়ালটোক যেন জীয়াই জীয়াই ধৰিহে আনিব।

নব্ব আঙুলিব নিৰ্দেশ পাই কোনোবা এজনে হাতৰ টৰ্চটো টিপি
দিছিল। পোহৰত চেগুন জোপাৰ গুৰিটো জিলমিলাই উঠিল।

কিন্তু সেইটো জানো শিয়াল ?

সেই মুহূৰ্ততে 'থালে ঠ' বুলি নব মাটিত ঢলি পৰিল। তাৰ হাতৰ পকা
অমিতা চুটা দূৰত উফৰি পৰি বনৰ মাজত হেৰাই গ'ল।

নবৰ আৰ্তনাদ শুনি দেব, বিপুল, ববীন, অলকইতো বাহিৰলৈ ওলাই
আহিছিল। আনফালৰ পৰা ওলাই আহিছিল অলীম, প্ৰকাশ আৰু দীপক।

শিয়াল বুলি ভবা নাহৰ ফুটুকীটোৱে গোজৰনি এটা মাৰি বহাৰ পৰা
তেতিয়া বিয় হৈছিল। ভয়ত কেইজনমান ছাজুই হৰম্বকৈ হোটেলৰ ভিতৰলৈ
লোমাই আহিছিল।

সিহঁতক খেদি আহিব বুলি ভবা নাহৰফুটুকীটো কিন্তু সিহঁতৰ পিনে
আগবাঢ়ি নাছিল। গম্ভীৰ পদক্ষেপেৰে অলপ দূৰ গৈয়েই নাহৰফুটুকীৰ
স্বাভাৱিক চঞ্চলতাবে অপিয়াই অপিয়াই ওচৰৰ পাহাৰখনৰ হাবিৰ মাজত
হেৰাই গৈছিল।

ইতিমধ্যে কেইজনমানে চলি পৰা নবক দাংদোলাকৈ কৰম ভিতৰলৈ
লৈ আহিছিল।

তাৰ পিচত বাঘটোক সিহঁতে আৰু দেখা নাই। হোটেলৰ চৌহদলৈ
কেঁকোৰা খাবলৈ অহা শিয়ালটোকে নাহৰফুটুকী বুলি ভাবি কেইজনমানে
কেবাদিনো হলফুল লগোৱাৰ ঘটনাই হোটেলটোৰ ছাজুবোৰৰ মাজত ইহিৰ
খোৰাক যোগাইছিল। কিন্তু হোটেলৰ চোভালত আৰু তলৰ মহলাৰ
বাৰাণ্ডাত লজিয়াৰ পিচত আগৰ দৰে কোনো ছাজুক আৰু দেখা পোৱা
নগ'ল।

সিহঁতে বাঘটোক ছুনাই নেদেখিলেও নাহৰফুটুকীয়ে কিন্তু নিজৰ অস্তিত্ব
ঘোষণা কৰিবলৈ পাহৰা নাছিল। এমাহৰ ভিতৰতে চুপাৰ চাবইন্তৰ
পোহালিৰ পৰা কেবাটাও ছাপলী আৰু দামুৰি পোহালী অন্তৰ্ধান হ'ল।

ঐখনিয়া এক নম্বৰ হোটেলৰ চুপাৰৰ পোহালিৰ পৰা নাইকিয়া হোৱা
নোদোকা পঠা ছাপলীটোৰ কাৰণে সমীৰেই ডব'লনা খাবলগীয়া হৈছিল।
চুপাৰে ৭৭ আৰু ছাপলী হেকুৱাৰ বেজাবত সমীৰৰ কোনো কথা শুনিব
লুখুজি "দিছ ইছ ডেবী ব্যাড সমীৰ, ডেবী ব্যাড। আই ডাল নেডাৰ
টলাৰেট ইন কিউচাৰ" বুলি ভোকভোকাই আঁতৰি গৈছিল।

কিন্তু চুপাব বৰপূজাৰীৰ সন্বেহ এদিন হুৰ হ'ল। তাৰ কেইদিনমান পিচত গোহালিৰ পৰা নাইকিয়া হোৱা দামুৰি পোৱালী আৰু আন দুটা হোষ্টেলৰ চুপাৰ ছজনৰ 'গোট খেড'ৰ পৰা হেৰোৱা মাইকী ছাগলী দুটাই বৰপূজাৰীৰ সন্বেহ অমূলক বুলি প্ৰমাণ কৰিছিল। আধাখোৱাকৈ এৰি থৈ চিকাৰৰ মৰা ৭ এটাও এদিন পাহাৰৰ নামনিৰ গছ এজোপাৰ তলৰ জোপোহা এটাৰ স্নানত আৱিষ্কাৰ হ'ল। বস্তিৰ নেপালী এজনে খৰি লুবিবলৈ খাওঁতে বাঘে আধা খাই এৰি থৈ যোৱা মাইকী ছাগলীজনীৰ কথা আটাইকেইটা ছাত্ৰাৱলতে সদৰি হৈ পৰিল। চুপাবহঁতেও শুনিলে। চাৰি নম্বৰ হোষ্টেলৰ চুপাৰে আগদিনা ৰাতি গোহালিৰ পৰা নাইকিয়া হোৱা ছাগলীজনীৰ মৰাশটো চিনাক্ত কৰি আহিল।

অৱশেষত না হৰফুটকীৰ অভপালিয়ে চৰমলীয়া পাইছিলগৈ।

বঙালী ভ্ৰলোকজনৰ কাৰ্যৰ পৰা সঘীৰে দুৰ্গা অনাৰ পিচদিনাখনৰ ঘটনা।

ৰাতিপুৱা সদায় দেৱিকৈ উঠা সঘীৰৰ ভাই উঠোতে সিদিনাও ন ৰাজিছিল। বৰীনহঁতৰ অহুৰিখা হব বুলি সোনকালে ভাই উঠা নাছিল।

কিন্তু বৰীনহঁতৰ কোনো অহুৰিখা নহ'ল। আনদিনাৰ দৰে সোনকালে বিছনাৰ পৰা উঠি মুখ-হাত ধোৱাৰ পিচতহে সিদিনা ৰাতি 'ডাবলিং'কৈ শোৱা বৰীন আৰু অলকৰ মনত পৰিল : কলেজ বন্ধ। ক্লাছ নহয়।

টোপনিৰ পৰা উঠা সঘীৰে চাহ একাপৰ প্ৰয়োজন বৰকৈ অনুভৱ কৰি বৰীন আৰু অলকক চাহ খাবলৈ যোৱাৰ কাৰণে লগ ৰখিছিল।

"চাহ ইয়াতে খাব সমীৰনা। অলীমৰ কামত মই চাহৰ ব্যৱস্থা কৰিছো।"

অলকৰ কথা শুনি "গুড" বুলি সি তাৰ পিঠিত থপৰিয়াই দিছিল।

সেই সময়তে ছুৱাৰ খুলি কোঠাটোলৈ সোমাই আহিছিল অল্পপ। লিহঁত তিনিওজনে ছুৱাৰমুখলৈ চাই পঠিয়ালে। কিন্তু অলীম নহয়। অল্পপ।

সঘীৰক দেখি অল্পপ থতমত খাই ৰিয় হৈ ৰ'ল। সেই সময়ত সি তাত সঘীৰৰ উপস্থিতি আশা কৰা নাছিল।

"কি হ'ল অল্পপ?" বৰীনে সুধিছিল।

"বৰ বেয়া কথা হ'ল অ' বৰীন। ৰাফটোৱে বৰ উৎপাত আৰম্ভ কৰিছে। যোৱা ৰাতি পাহাৰৰ সিকালে থকা বস্তিৰ পৰা মাছছ এজনীক টানি লৈ গ'ল। চাবলৈ ৰাতি নেকি অলক? ৰাতি সমীৰনা?"

ইতিমধ্যে অল্পৰ পিচে পিচে অহা নব, বিপুলহঁতে সিহঁতক আঁতৰি ধৰিছে।

“অলক, অসীমক কোৱাটৈগৈ চাহ আৰু নালাগে। হৰদেউৰ দোকানতে ধাম। ইমানবোৰক অসীমে চাহ খুৱাব নোৱাৰিব।”

হৰদেউৰ দোকানত চাহ খাই বস্তিলৈ গৈ সিহঁতে দেখিছিল—এজাক মাহুহৰ জুমৰ মাজত এজনী বোড়নী গোৰ্খালি গাভৰুৰ মৃতদেহ। বুকু, ডিডি আৰু তলগেটৰ কিছু অংশ নাই। মৃত গাভৰুজনীৰ মাকজনীক বয়লহু মাহুহ এজনে সিহঁতৰ ভাবাত কিবা বুজাবলৈ যত্ন কৰিছে। কিন্তু তালৈ তাইৰ লক্ষ্য নাই। মাহুহজনৰ বুজনিত মাকজনীৰ কান্দোন বহু হোৱাৰ সলনি বৰং বেছিহে হৈছিল।

গোৰ্খালি মাহুহজাকৰ চকু-মুখত স্ৰোত আৰু বেদনাৰ ছাপ। গাভৰুজনীক হেৰুওৱা দেউতাকৰ সৰুৰূপ চকুহালিলৈ সমীৰে চাব নোৱাৰিলে।

কিন্তু উপায় নাছিল। খুউব বেছি গাভৰুজনীৰ শোকত ভাঙি পৰা মাক-দেউতাক হালক সিহঁতে বুজাব পাৰে; সাধুনা দিব পাৰে। ধৈৰ্য ধৰিবলৈ কৰ পাৰে। কিন্তু সেই বুজনিয়ে সন্তানহাৰা পিতৃ-মাতৃহালৰ সন্তানৰ শোক পাতলাব নোৱাৰে।

“বিপুল, বলা। আই! ববীন। এনেদৰে চাই থাকি কিটো কৰিবা?”

সমীৰ আঁতৰি আহিল। সমীৰক অল্পসৰণ কৰি আঁতৰি আহিছিল সাত-জনীয়া ছাত্ৰৰ এটা সৰু দল। নব, বিপুল, অৰূপ, অসীম, ববীন, অল্প আৰু অলক।

জীৱনটোক ‘এডভাঞ্চ’ হিচাপে লব খোজা সমীৰৰ কাৰণে এয়া যেন এটা চেলেক। নাহৰফুটকীটোৱে সিহঁতৰ ক্ষমতাক অপমানিত কৰিব খুজিছে।

“কিবা এটা কৰিব নোৱাৰিলে ই কেতিয়াবা হোটেলৰ ল’বাবোৰকো ধৰিয়াৰ।”—বিষয় যেন যৌন হৈ অহা সমীৰে যৌনতা ভাঙি কৈ উঠিল।

“এবা সমীৰনা, বাঘটো নামাৰিলে আমাৰ বিপদ হব।” অল্পে উত্তৰ দিছিল।

“নব, আজি ৰাতি মোৰ লগত ওলাবা। ক’বাত বন্ধক এটা পাওঁ যদি তাক এৰাব বিচাৰি দাম।”

সমীৰে নবলৈ চাই কৈছিল যদিও লক্ষ্য কিন্তু অকল নবই নাছিল। বিপুল, ববীনহঁতৰ আটাইবোৰকে উদ্বেগ কৰি কৈছিল।

“দেউতাক বন্দুক এটা আছে সমীৰণ। যই আনি দিব পাৰিব কিয়ানি।
কিন্তু কাৰ্টিজহে নহব হবলা।”

অকপে বন্দুক এটা যোগাব কৰি দিয়াৰ আশ্বাস দিলে। “এয়া, কাৰ্টিজৰ
বহুত নাম বাঢ়িল।” অভিজ্ঞ চিকাৰীৰ নবে কোৱা নহব কথাষাৰত ইহাৰি
উঠিব খোজা সমীৰে কব খুজিছিল : নাম জানো অকল কাৰ্টিজৰে নাছিলে ?
আন বস্তৰ বঢ়া নাই ? দৰ্বেসাধাৰণ বাইজে কাৰ্টিজ খাই জীয়াই নাথাকে।
কিন্তু নকলে। তেঁকা মনটোৱে তাক কৈ উঠিল : এটা বা দুটা কাৰ্টিজ হলেই
বনৰ বাঘ মাৰিব পাৰি। বনৰ বাঘে কেতিয়াবা কাচিহে খায়। কিন্তু
দেশৰ লাখ লাখ জনতাক নিতৌ কাহুৰি খোৱা সমাজৰ বাঘবোৰক গুলিয়াবলৈ
আমাৰ কাৰ্টিজ ক’ত ? কোনে গুলিয়াব ?

অকপ মানে অকপ ব্ৰহ্ম।

অকপহঁতৰ ঘৰ গুৱাহাটীৰ পৰা বেছি দূৰত নহয়। বকোৰ পৰা মাথোন
এমাইল বাট। এতিয়াই গলে সিহঁতে লক্ষ্মীৰ আগে আগে বন্দুকটো লৈ
ঘূৰি আহিব পাৰিব।

কিন্তু সমীৰৰ সন্দেহ হৈছিল। অকপে আশ্বাস দিলেও দেউতাকে
বন্দুকটো দিয়ে বা নিদিয় ?

কিন্তু দিছিল ; আৰু বন্দুকটোৰ লগতে দিছিল প্ৰয়োজনীয় কেইটামান
কাৰ্টিজ। সমীৰ আৰু অকপ ঘূৰি আহি আবেলিতে গুৱাহাটী
পালেহি।

চিকাৰৰ কাৰণে অকল বন্দুক আৰু কাৰ্টিজেই যথেষ্ট নহয়। আৰু বহুত
বস্তৰ প্ৰয়োজন। অকপক হোটেললৈ পঠিয়াই দি সমীৰে এটা লক্ষ্মীমালী
টৰ্চ, দা-বচি আদি যোগাব কৰাত ব্যস্ত হৈ পৰিল। হোটেললৈ উভতি অহা
অকপক সি নিৰ্দেশ দি পঠিয়ালে : ববীন আৰু বিপুল যেন লক্ষ্মীৰ আগে
আগে আহি তাক হবনেউৰ দোকানত লগ ধৰেহি। আহোঁতে টৰ্চ দুটা
লগত লৈ আহিবলৈ যেন নেপাহৰে।

অকপ আঁতৰি গৈছিল।

প্ৰয়োজনীয় দা-বচুদিখিনি যোগাব কৰি সমীৰে হবনেউৰ দোকানত
ববীন আৰু বিপুললৈ আপেক্ষা কৰি ব’ল।

লক্ষ্মী হওঁ হওঁ।

তাহানি ইহা চিকাৰলৈ যোৱা কাছিনীবোৰ তাক চকুৰ আগত ভাঁহি

উঠিল। তাৰ পিচত কিবা এটা চিন্তাত সৰীৰ কেতিয়া যয় হৈ পৰিছিল সি নিজেই নাজানে।

“সৰীৰনা।”

কাৰোবাৰ মাতত তন্ত্ৰাকৃত সৰীৰ উচপ্ খাই উঠে।

“নব, তুমি আহিলা যে? বৰীনৰ কি হ’ল?” তাৰ সন্মুখত থিয় হৈ থকা নব আৰু বিপুললৈ চাই সৰীৰে প্ৰশ্ন কৰে।

“বৰীন আহিব খুজিছিল। ইহে আহিবলৈ নিদিলে। চিকাৰত বোলে ইয়াৰ বৰ চপ্।” নবৰ সলনি সৰীৰৰ প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিছিল বিপুলে।

সৰীৰে একো নামাতিলে। সি বুজিছিল : নবৰ এই আগ্ৰহৰ গুৰি ক’ত? প্ৰথমদিনা নাহৰফুটকীটো দেখি মুছকছ যোৱা নবৰ এয়া কলক মোচনৰ প্ৰচেষ্টা। কাৰণ সেই ঘটনাটোৰ পিচৰে পৰা হোষ্টেলৰ ল’ৰাবোৰে তাক জোকাইছিল : সাহসী বীৰ।

এটা নতুন নাম : ডবপোক।

সৰীৰে হাতৰ ঘড়ীটোলৈ চালে। বাহিৰত তেতিয়া একাৰ নামিছে। সৰীৰ বহাৰ পৰা উঠিল। তাৰ পিচত হৰদেউৰ পৰা দা এখন লৈ সিহঁত ওলাই গ’ল।

পাহাৰৰ নামনিৰ বঙা মাটিৰ লুং-লুঙীয়া এটা সৰু বাট। সেই বাটটোৰে আগবাঢ়ি গৈ প্ৰকাণ্ড শিল এচটাৰ ওচৰত সিহঁত থমকি বস। ওচৰত এটা জোপোহা; অদূৰত পাহাৰৰ পৰা বৈ আহি জমা হোৱা এখন সৰু জলাশয়। অকণমান আঁৰত সৰু-বৰ কেবাজোপাও গছ। জোপোহাটোৰ ওচৰৰ বনবোৰৰ ওপৰত তেজৰ দাগ। কিন্তু নব আৰু বিপুলে তালৈ লক্ষ্য কৰা নাছিল। নামি অহা লক্ষ্মীৰ পাতল আঁকাৰে সিহঁতৰ দৃষ্টিৰ পৰা তেজৰ দাগবোৰ লুকাই বাখিছিল।

ঘন পাত আৰু কেৰেডনি থকা গছ এজোপা বিচাৰি সৰীৰে চাৰিওফালে চালে। জোপোহাটোৰ পৰা কিছু দূৰত থকা গছবোৰৰ বীন পাতবৃত্ত আৰু শকত। কিন্তু চাং লাজিৰলৈ কেৰেডনি নাই। সৰীৰ অলপ হতাশ হৈ পৰিল। চাং এখন লাজি লব নোৱাৰিলে গছৰ ভালত বহি বাঘ চিকাৰ কৰাৰ আশা বিছা। কাৰণ চিকাৰ কোন সময়ত আহে সেই বিষয়ে নিশ্চিত হোৱা টান। গছৰ ভালত বহি সবহ সময় চিকাৰলৈ অপেকা সন্তৰ নহয়। ভেনেকৈয়ে লক্ষ্যকট হোৱাৰ লভাৰনাই বেছি।

কিন্তু সমীৰ নিৰাশ নহ'ল। প্ৰয়োজন হলে নব আৰু বিপুলক হোটেলেৰে পঠিয়াই ওচৰৰ শিলচৰটোৰ ওপৰত বহি অকলেই সি চিকাৰলৈ অপেক্ষা কৰিব। অৱশ্যে মাটিৰ পৰা বাঘ চিকাৰৰ প্ৰচেষ্টা এটা স্বাভাৱিক। তদুপৰি অকলে চিকাৰলৈ ধাপ পাতি বোৱা আৰু বিপদজনক। চাৰিওফালে সতৰ্ক দৃষ্টি বাখিৰলৈ একাধিক মানুহৰ প্ৰয়োজন।

সি নবহঁতক উত্তৰি ধোৱাৰ কথা ক'ব খুজিছিলেই। কিন্তু সেই মুহূৰ্ততেই চকুত পৰিল জোপোহাটোৰ পৰা যথেষ্ট দূৰত থিয় হৈ থকা এজোপা গছ। গছ জোপাত চাং সজাৰ স্থিতি আছিল। পাতো বেছ ঘন। মাটিৰ পৰা পোন্ধৰ হাতমান ওপৰত থকা কেৰেডনিটো বেছ শকত। কিন্তু বেছে ঢুকি পাব আনো? জোপোহাটোৰপৰা গছ জোপাৰ দূৰত্ব সমীৰে অনুমান কৰি ললে। তাৰ পিচত ঢুকি পাব বুলি বিশ্বাস হোৱাত গছজোপাৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল।

সন্ধিয়াৰ আগতেই সিহঁতে গছজোপাত চাং এখন সাজি থৈ গৈছিল। কিন্তু বাঘটোৱে যতদেহটো লুকাই থৈ ধোৱা ঠাইখিনি চাবলৈ আহোঁতে সমীৰে সেই কথা পাহৰিয়েই গৈছিল।

কিন্তু যি তুল হ'ল সেই কথা ভাবি ভেটিয়া আৰু পলম কৰাৰ সময় নাছিল। খৰাখেদাতকৈ চাং এখন সাজি লোৱাত সমীৰহঁত ব্যস্ত হৈ পৰিল। গছৰ ডাল কেইটামান কাটি গছজোপাৰ কেৰেডনিত সিহঁতে চাং এখন সাজি ললে।

তাৰ পিচত অভিজ্ঞ চিকাৰীৰ দৰে চিকাৰৰ অপেক্ষাত সিহঁত প্ৰস্তুত হৈ ব'ল। সমীৰ জোপোহাটোৰ ওপৰত দৃষ্টি স্থিৰ কৈ বহিল। নব আৰু বিপুলৰ কোনে কোনফালে লক্ষ্য ৰাখিব আৰু চিকাৰ দেখিলে কি লক্ষ্যত দিব সেই কথা সিহঁতক বুজাই দিবলৈও সমীৰে নাপাহৰিলে।

“মুখেৰে একেবাৰে শব্দ নকৰিবা। মাত শুনিলেই চিকাৰ পলাব। টৰ্চ আনিছা নহয় নৰ?”

“হয়; আনিছোঁ সমীৰদা।” বুলি নৱই পকেটৰ পৰা শেল্‌লি টৰ্চ এটা উলিয়াই দেখুৱালে।

টৰ্চটো দেখি নবৰ পালত চৰ এপাট সোধাই দিবলৈ তাৰ ইচ্ছা হৈছিল। কিন্তু পিচ মুহূৰ্ততে নিজক সংযত কৰি সমীৰ মনে মনে ব'ল। চিকাৰত সাহসতকৈও ধৈৰ্য্যৰ প্ৰয়োজন খুউৰ বেছি। তাড়তকৈও প্ৰয়োজন প্ৰত্যাশনশক্তি।

লাহে লাহে সন্ধিয়াৰ পাতল একাৰে বাতিৰ গাঢ় একাৰ কণ ললে।

এমিনিট দুইমিনিটকৈ সময় আগবাঢ়ি গ'ল। তেনেকৈয়ে নিশ ন বাজিল। কিন্তু চিকাৰৰ কোনো দেখা-দেখিয়েই নাই। ঠিক সময়তেই ছাত্ৰীবালক ভাইনিংহলৰ পৰা ভাত খোৱা বেলৰ শব্দ তাঁহি আহি সিহঁতৰ কাণত পৰিল।

“ভুনিছা বিপুল; সোৱা ভাতৰ বেল।”

সমীৰৰ সাৱধান বাগীৰ কথা পাহৰি নবই কৈ উঠিল। “কথা নকৰা নৰ। মাহুৰৰ মাত শুনিলে চিকাৰ নাহে।” সমীৰে তাক পুনৰ সাৱধান কৰি দিলে।

“বৰি সমীৰদা। এককুইজ মি প্ৰিজ।”

সমীৰে বুজিলে : নৱক সতৰ্ক কৰি দি লাভ নাই। দ্বিতীয়বাৰ সাৱধান কৰি দিবলৈ গলে নবই আক কিবা এষাৰ কৈ উঠাৰ ভয়ত সমীৰ মনে মনে থাকিল।

সমীৰ তেনেদৰে নিশ্চয় হৈ পৰিলত নবই দুনাই কথা কোৱাৰ সাহস নাপালে। অপেক্ষামান মুহূৰ্তবোৰ তেনেকৈয়ে আগবাঢ়ি গৈছিল। নীৰৱ, নিশ্চয়। মোন। কিন্তু উত্তেজনাপূৰ্ণ।

এ আকাশত কৃষ্ণপক্ষৰ শেঁতা জোনটোলৈ অপেক্ষা কৰি ভৰাজাকে চকু টিপিয়াইছিল। মাজে মাজে বৈ অহা দুই-এজাক চেঁচা ফিৰফিৰীয়া বতাহে কঁপাই ধৈ গৈছিল প্ৰতীক্ষাত তিনিটা প্ৰাণীৰ কুমলীয়া দেহ। চেগুনৰ ডাঠ পাতবোৰত বতাহৰ ঢৌ লাগি সৃষ্টি হৈছিল ভয়লগা এটা অচিনাকি শব্দ : এটা ভয়াল পৰিবেশ।

টৰ্চটো টিপি সমীৰে হাতৰ ঘড়ীটোলৈ চাব খুজিছিল। কিন্তু প্ৰয়োজন নহ'ল। ওচৰৰ কোনোবা এটা ওৱাক্ষপৰ পৰা তাঁহি অহা কাঁহৰ শব্দই সিহঁতক সময়ৰ লক্ষ্যত দি গ'ল।

“অই বিপুল, তোৰ জাৰ লগা নাই?”

নিশ্চয়তা ভঙ্গ হোৱাৰ ভয়ত নবৰ প্ৰশ্নটো শুনিও বিপুল মোন হৈ ব'ল। বিপুলৰ পৰা কোনো সঁহাৰি নাপাই “হেৰো, টোপনিয়াইছ নেকি?” বুলি জ্বৰি খোজা নবৰ হঠাতে সমীৰে সাৱধান কৰি দিয়া কথা কেইবাবলৈ মনত পৰি দি সচেতন হৈ পৰিল। মনে মনে ব'ল।

কিন্তু সেই মুহূৰ্ততে ঘটিছিল এটা অঘটন। কেতিয়াও ভুলনা শব্দ এটা শুনি ‘বিপুল ও’ বুলি নবই সমীৰকে বিপুল বুলি সাৱটি ধৰিছিল।

“খেং, মনে মনে থাক না। কেঁচাৰ মাতটোও বুজি নাশাৱ নে?” বিপুলে ডাক চমক দিছিল।

“কেঁচা ?” সন্ধিহান নবই বিপুলক বিখ্যাত কবিৰ নোৱাৰি পুনক
দোহাবিলে।

“ভূমি বৰ ভয় খাইছা—নহয় নব ?” কঁকালৰ পৰা নবৰ হাত দুখন
একদাৰলৈ যন্ত্ৰ নকৰি সমীৰে অক্লান্ত স্বৰত স্থিলে।

“নাই সমীৰনা—ভয় খোৱা নাই। কিন্তু কেঁচাৰ এনেকুৱা মাত……।”
লাজ পাই সমীৰৰ কঁকালৰপৰা হাত দুখন একদাই আনি নব আকৌ আগক
দৰে লজাগ হৈ বহিল।

তাৰ পিচতো সময় আগবাঢ়িছিল।

সমীৰ নিজেও এইবাৰ অধৈৰ্য্য হৈ পৰিল। আধা খোৱাকৈ এৰি থৈ যোৱা
মৰা চিকাৰ খাবলৈ বাঘ তালৈ আক নাহে বুলি তাৰ ধাৰণা বহুমূল হৈ
পৰিছিল। চিকাৰৰ আশা পৰিত্যাগ কৰি হোটেললৈ উভতি যাব নে আক
কিছুসময় অপেক্ষা কৰিব ভাবি থাকোঁতেই তাৰ কাণত পৰিল মৰাপাটৰ ঠাৰি
ভঙাৰ দৰে এটা অস্পষ্ট শব্দ। শব্দটো ক্ৰমে স্পষ্ট হৈ নিইত্তৰ পিনেই আগবাঢ়ি
আহিছে। কিবা এটা উত্তেজনা আৰু শিহৰণত নিম্বিত্তে চকল হৈ পৰা
সমীৰে চাৰিওফালে এবাৰ সতৰ্ক দৃষ্টি বুলাই লজাগ হৈ বহিল। বন্ধুটো
খামুচি চিকাৰৰ সৈতে মুখামুখি হোৱাৰ আশাত অপেক্ষা কৰি ব'ল।

কিন্তু শব্দটো হঠাতে ক'লৈ গ'ল ? কাণ দুখনে তাক ঠগিব খুজিছে
নেকি ? বিপুলইতক সি কব নেকি : চিকাৰ অহাৰ সন্কেত পাইছো।
সতৰ্ক হৈ চাৰিওফালে তীক্ষ্ণ দৃষ্টি ৰাখিবা নব। মৰাপাটৰ ঠাৰি ভঙাৰ দৰে
কিবা শব্দ কাণত পৰে নেকি শুনিবাচোন।

কিন্তু নকলে। কাৰণ ইতিমধ্যে নবৰ সাহসৰ কথা সমীৰে ভালদৰেই বুজি
পাইছিল। অথচ সিহঁত দুজনক সাৱধান কৰি নিদিয়াটোও বিপদজনক।

নাহৰফুটকী বাঘৰ খোজৰ শব্দ জানো ঢেকীয়াপতীয়া বাঘৰ সৈতে
একে ?

কিন্তু সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বিচাৰিবলৈ সমীৰৰ সময় নহ'ল। জোপোহাটোৰ
ওচৰত স্থিৰ হৈ বৈ থকা জলন্ত জুইৰ আঙনি দুটা দেখি সি সচেতন হৈ পৰিল।
বন্ধুকৰ নলীৰ আগত ৰাখি ৰখা টৰ্টো লক্ষ্য বিকুলৈ পোনাই সি বুটামটো
টিপি দিলে। হঠাতে উজ্জল হৈ পৰিল আন্ধাৰে আন্ধাৰা পাহাৰখনৰ নাশনিৰ
এটা বিশেষ অংশ।

এটা উত্তেজনাপূৰ্ণ মুহূৰ্ত্ত। লক্ষ্য ভেদৰ বাবে প্ৰস্তুত হৈ প্ৰিণাৰত লাগি

থকা আঙুলিটো গাটল টানি দিব খোজোভেই সমীৰৰ লকলো আয়োজন ব্যৰ্থ হৈ গ'ল।

“সমীৰদা, সোচো।” বুলি এইবাৰ কিন্তু নৱই চিঞৰি ফুটিল। চিঞৰি উঠিছিল বিপুলে। কিন্তু বিপুলতকৈও বেছি অধস্তৰ ঘটালে নৱই। টৰ্চৰ পোহৰত বাঘটো দেখি কম্পমান নৱই সমীৰক লাবটি ধৰিছিল। জোকাৰণিত টিগ্ৰাৰত হেঁচা দিয়া বন্ধুকটোৰ নলীভাল লক্ষ্যবিন্দুৰ পৰা উকৰি গৈছিল।

গুলিৰ শব্দত চাৰিওফালৰ নিশ্চকতা ভঙ্গ কৰি গুল্লৰি উঠা নাহবহুটুকীটো একেজাপেই জোপোহাটোৰ আঁৰত হেৰাই গ'ল। তাৰ পিচত টৰ্চৰ লক্ষ্যানী পোহৰটোৱে যেতিয়া বাঘটোক আবদ্ধ কৰিছিল পাহাৰমুখী চিকাৰ তেতিয়া বেজব বাহিৰ হৈ গৈছে।

খং, আক্ৰোশ আৰু বিকলতাৰ ক্ষোভত সমীৰ অধৈৰ্য্য হৈ পৰিছিল। বন্ধুকটোৰে নিজৰ মুৰটোকে যেন সি গুলিয়াই চুৰমাৰ কৰি দিব।

“তোমাক লৈ আৰু নহৈছে নব।” বৃহৎ বিপুল, তোমালোকক লগত অনাটোৱে মোৰ ভুল হৈছে।” চেপি বাথিব খোজা খং মিহলি স্মৰত কথাকেইবাৰ কৈ সমীৰ গছৰ পৰা নামি আহিল।

কাৰণ সি জানে : ওৰে বাতি খাপ দি থাকিলেও চকুখোৱা চিকাৰ আৰু পুনৰাই উভতি নাহে। তাতে চিকাৰক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ মৰাশটোও নাই। মৰাশটো যে আঁতৰাই নিয়া হৈছে সেই কথা বাঘটোৰে নিশ্চয় বুজি পাইছে।

পিচদিনা।

সমীৰে ভাবিছিল : সি অকলেই চেষ্টা কৰি চাব। কাকো লগত নিনিয়ে। নৱক লগত নিয়াবতো প্ৰশ্নই হুঠে।

কিন্তু সেয়া হৈ ফুটিলগৈ। আবেলিৰ পৰাই নব আৰু বিপুল সমীৰৰ ওচৰত চিনাজোক লগাৰ দৰে লাগিছিল। নৱই কাণ ছুই লগত থাইছিল : কালিৰ দৰে আজি আৰু ভুল নকৰোঁ সমীৰদা।

বধাসময়ত সিহঁত অভিমানে ওলাল। আগদিনা সজা চাংখনতে বহি ওৰে বাতি খাপ দি ব'ল। সন্ধিয়াৰ ভোটাভৰা হেৰাল। পুৱতি তৰা ওলাল। কিন্তু চিকাৰৰ সৈতে সিহঁতৰ দেখা-সাক্ষাৎ নহ'ল।

দ্বিতীয় দিনৰ ব্যৰ্থতাই সমীৰক আৰু বেছি অস্থিৰ আৰু কোভিত কৰি তুলিছিল। অজানিতে তাৰ মনলৈ আহিছিল এটা জেদ; আঁকোবগোজ মনোবৃত্তি। এটা সাধাৰণ বস্ত্ৰ প্ৰাণীয়ে তাক ভেনেদৰে উপলুতা কৰি আঁতৰি

বোঝাটো ভাব সহ নহ'ল। সি দৃঢ়প্রতিজ্ঞ হৈ পৰিছিল : যেনেকৈ হওক-
বাঘটো সি মাৰিবই। মাৰিবই লাগিব।

প্ৰথম দুদিনৰ দৰে তৃতীয়দিনা সমীৰে ভুল কৰা নাছিল। চিকাৰৰ বাবে
নতুন ঠাই এডোখৰ নিৰ্বাচন কৰি গছ এজোপাৰ ওপৰত প্ৰয়োজনীয় চাং এখন
হুপৰীয়াতে লাগি লৈছিল। কিন্তু সময়চা হ'ল এজনী ছাগলীৰ। ভাবিওকালে
বিচাৰিও ছাগলী এজনী যোগাৰ কৰিব নোৱাৰি সমীৰৰ মনটো সেমেকি
পৰিছিল। কিন্তু নিকংসাহ নহ'ল।

“সমীৰদা, চূপাৰ চাবৰ গোহালিৰ পৰা ছাগলী এজনী……।”

নবই কথাৰ শেষ কৈ কবলৈ নাগালেই।

“চাবাচ্” বুলি সমীৰে নবৰ পিঠিত খপৰিয়াই উঠিল।

“কিন্তু চূপাৰ চাবে আমাক ছাগলী এজনী দিব জানো?” বিপুলে লম্বা
প্ৰকাশ কৰিছিল।

“চুৰ কৰিম বে।”

“ছাগলীজনীয়ে যদি বেবায়?” উৎসাহিত নৱৰ সময়চা সমাধানৰ উছাহত
চেঁচা পানী ঢালি বিপুলে প্ৰশ্ন কৰিছিল।

“তোমালোকে তাৰ কাৰণে চিন্তা নকৰিবা বিপুল। মই তাৰ ব্যবস্থা
কৰিম।”

সন্ধিয়া। বেলি ডুবিছেহে মাথোন। কিন্তু পৃথিৱীৰ বুকুৰ পৰা নুকবৰ
শেষ বন্ধিকণ তেতিয়াও হেৰাই যোৱা নাই। তিনিজন অভিযাত্ৰীৰ
অপেক্ষামান মুহূৰ্তটোৱে সমীৰইতক ব্যস্ত কৰি তুলিছিল।

এই তিনিদিন সমীৰে হোটেলৰ ল'ৰাবোৰৰ আগত মুখ দেখুৱাব পৰা নাই।
পৰাজয়ৰ প্ৰানিয়ে তাক অশান্ত কৰি তুলিছিল। তাৰ হৈছিল : ল'ৰাবোৰৰ
দৃষ্টিয়ে যেন তাৰ ক্ষমতাক ইতিকিং কৰিছে। ডাঙিলা কৰিছে। দিহন্তৰ
উপহাস মিহলি সেই দৃষ্টিত যেন ফুটি উঠিছে এটা যুগাৰ মনোভাৱ।

“ভূমি এজন অপদাৰ্থ সমীৰদা। ভূমি অপদাৰ্থ। অপদাৰ্থ।” এটা
সমবেত কণ্ঠৰ উল্খল চিঞৰত সমীৰ জিকাৰ খাই উঠিল। তাৰ হল :
যেজিকেল কলেজৰ আটাইকেইটা হোটেলৰ ছাত্ৰবোৰে যেন তাক ভিব্কাৰ
কৰি চিঞৰি উঠিছে। আৰু সেই সমবেত কণ্ঠৰ ভিব্কাৰত পাঙ্গল হৈ বোৱা
সমীৰে বিচাৰিছে পলায়নৰ পথ।

সন্ধিয়াৰ পিচত সমীৰ আহি হৰদেউৰ দোকানত তাৰ কাৰণে বৈ থকা বিপুল আৰু নৱৰ সন্মুখত থিয় হ'ল। পিঠিত হৰদেউৰ পৰা নিয়া খৈলাৰ এটা শকত টোপোলা। টোপোলাটোৰ ভিতৰত চূপাৰ বৰপূজাৰীৰ গোহালিৰ পৰা মুখ বান্ধি চুৰ কৰি অনা এজনী ছাগলী।

লক্ষ্যস্থানত উপস্থিত হৈ সমীৰে ছাগলীজনীৰ মুখৰ বান্ধ খুলি দিলে। তাৰ পিচত গছ এজোপাৰ শুৰিত বান্ধি থৈ সিহঁত আটাইকেইজনে দিনতে সাজি খোৱা চাংখনত উঠি বহিল। সমীৰে বাৰে বাৰে সিহঁতক সাৱধান কৰি দিলে : নব আৰু বিপুলে প্ৰথম দিনাৰ দৰে যেন ভুল নকৰে।

লাহে লাহে সময় আগবাঢ়িল। সন্ধিয়াৰ পাতল এন্ধাৰে ৰাতিৰ গাঢ় ৰূপ ললে। ছাত্ৰীবালত ভাতৰ বেল পৰাৰো বহু সময় পাৰ হৈ গ'ল। কিন্তু সিহঁতক নিৰাশ কৰি ছাগলীজনীয়ে এবাৰো চিঞৰি উঠিল। মুখখন খুলি দিয়াৰ পিচত ওচৰতে পোৱা গছৰ পাত, ধাঁহ আৰু লতাৰ আগ খোৱাত ব্যস্ত ছাগলীজনী অৱশেষত শুই পৰিল। ধাঁহ পাণ্ডুলি পাণ্ডুলি যেন গোহালিতেহে শুই আছে।

আনফালে বঙা পকৱাৰ কামোৰত সিহঁত অধৈৰ্য্য হৈ পৰিছে। পকৱাৰ কামোৰকো আওকাণ কৰি বৈ থকা বিপুলহঁতক ছাগলীজনীয়ে এনেদৰে নিৰাশ কৰিব বুলি সমীৰে ভবা নাছিল। তাৰ ভুবুৰ্জৰ কাৰণে সমীৰৰ নিজৰ ওপৰতেই থিকাৰ জ্বলিল। মুখখন জোৰকৈ বন্ধা গাঠিটোৰ যত্নপাৰ কাৰণেই ছাগলীজনীয়ে বেবাব পৰা নাই।

কিন্তু সেই সময়তে সিহঁতক আচৰিত কৰি ছাগলীজনীয়ে এবাৰ চিঞৰি উঠিল। তাৰ পিচত আকৌ এবাৰ। অৱশেষত অনৰ্গলভাবে তাই বেবাবলৈ ধৰিলে। আনন্দত সমীৰৰ চকু-মুখ উজ্জ্বল হৈ পৰিল। হতাশাত সেমেকি পৰা মনটো সতেজ হৈ উঠিল।

এমিনিট দুমিনিটতকৈ পাৰ হৈ যোৱা সময়বোৰে কেবাটাও ঘণ্টাৰ বুকুত জিৰণি লৈ এটা নতুন দিনৰ উমনি দিছিল। বঙা পকৱাৰ কামোৰত সিহঁত তিনিওজনৰে গা উৰ্ধহি পৰিছে। বিষত সৰ্বাদ শৰীৰৰ অৱশ্য অংশবোৰ যেন এটা এটাকৈ ছিড়িছে যাব খুজিছে।

পৃথিৱীৰ বুকুত পুৰণি নিশাৰ কীণ জোনাকৰ শেঁতা পোহৰ। চোঁচা বতাহৰ ৰূপনিও একো একোবাৰ ৰূপি উঠি আকৌ শান্ত হৈ পৰা গছ আৰু জাবনি। বতাহত ৰূপি উঠা গছৰ পাতৰ শব্দকে চিকাৰ অহাৰ শব্দ বুলি সমীৰে ইতিমধ্যে কেবাবাৰো ভুল কৰিছে।

কিন্তু হঠাতে এটা শব্দ শুনি সতৰ্ক সমীৰৰ কাণ দুখন সজাগ হৈ পৰিছিল।
দৃষ্টি হৈ পৰিল আৰু বেছি দূৰ আৰু সতৰ্ক।

নাই। এইবাবোৰো তাৰ ভুল হ'ল। জোপোহাৰ মাজেৰে অপিয়াই পাব
হৈ যোৱা শিয়ালৰ শব্দহে বোধহয় তাৰ কাণত পৰিছে।

এমিনিট, দুমিনিট।

সমীৰ দৃঢ় হৈ পৰিল। জুইৰ আঙনি দুটা ছাগলীজনীৰ ওচৰলৈকে
আগবাঢ়ি আহিছে। এনেতে নবৰ আঙুলিৰ খোচ এটা সি অস্থতৰ কৰিলে।

“দেখিছোঁ।” সমীৰৰ অতি অস্থতৰ উত্তৰ।

তাৰ পিচত সি শুনিছিল ছাগলীজনীৰ বেবনি বন্ধ হৈ গৈছে। ওচৰতে
স্থিৰ হৈ বৈ আছে দুটা জুইৰ কিৰিঙতি।

সমীৰ নিশ্চিত হৈ পৰিল। টৰ্ট জলাৰ নে কিৰিঙতি দুটাৰ মাজত গুলী
কৰিব চিন্তা কৰি ক্ষণেক তত্ক মাৰি ব'ল। তাৰ পিচ মুহূৰ্ততেই গবজি
উঠিল সমীৰৰ হাতৰ বন্দুক।

সমীৰ নিশ্চিত হব পৰা নাছিল। গুলীয়ে লক্ষ্য ভেদ কৰিব পাৰিছে নে
নাই পৰীক্ষা কৰিবলৈ লৰালৰিকৈ সি টৰ্টৰ বুটামটো টিপি দিলে।

পোহৰত সিহঁতে দেখিছিল : সমুখলৈ জাপ এটা মাৰি পিচলৈ পাক
ঘূৰণি খাই যোৱা বাঘটোৱে ক্ষতগতিত আঁতৰি যাব পৰা নাই। হুঁচৰি
ওচৰৰ জোপোহা এটাৰ মাজত লুকাব খুজিছে। স্বযোগ হেৰুৱাব ভয়ত
সমীৰে ততাতৈয়াকৈ দ্বিতীয়বাৰৰ কাৰণে লক্ষ্য স্থিৰ কৰি লৈছিল। কিন্তু
গুলী এবাৰ আগেয়ে বাঘটোৰ গতি স্থিৰ হৈ ব'ল।

দ্বিতীয়বাৰ গুলীৰ শব্দত নেপালীৰস্তিৰ আটাইবোৰ মাছহৰে চৌপনি ভাঙি
গৈছিল।

ৰাতিপুৱা।

তিনিগুটা হোটেলৰ ছাত্ৰ আৰু নেপালীৰস্তিৰ আটাইবোৰ মাছহৰ মাজত
খদ্‌মদ্‌ম লাগিছিল। বিজয়ৰ পৰ্বত নব আৰু বিপুল চিকাৰৰ বৰ্ণনা দিয়াত
ব্যস্ত হৈ উঠিল। যেন সিহঁত দুজনৰ কোনোবা এজনেহে বাঘটো গুলীয়াই
মাৰিছে।

সমীৰৰ চকু দুটা পুৰিছিল। সি তেতিয়া ওচৰলৈ গৈছিল।

। আট ।

গাইনী ডিপাৰ্টমেণ্ট। প্ৰনৃতি শাখা।

অলকৰ মনটো সেমেকি পৰিল।

এটা বিৰক্তিব দীঘলীয়া ক'ৰ্ছ; ব্যস্ত ছাত্ৰ-জীৱন।

কলেজ, হাম্পাতাল আৰু হোটেল; হোটেল, হাম্পাতাল আৰু কলেজ।
এটা চাইক্লিক জীৱন। কেৱল ক্লাছ আৰু ক্লাছ; পঢ়া আৰু পঢ়া। বাতিপুৰা
আবেলি আৰু বাতি। বাতিপুৰা আঠ বজাৰ পৰা দুপৰীয়া বাৰ বজালৈ
পানৰজাৰত; আবেলি এটাৰ পৰা চাৰিবজালৈ নৰকাচলত ক্লাছ কৰা
ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ কিছুমানে বাতিও হাম্পাতালত 'ভিউটি' কৰিব লাগে।
ভিউটি থাকে।

মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰৰ দৰে আন কোনো কলেজৰ
ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই বোধহয় ক্লাছ আৰু কিতাপ লৈ ইমান ব্যস্ত থাকিবলগীয়া
নহয়। পৰীক্ষাত সাধাৰণভাৱে উত্তীৰ্ণ হবলৈ হলেও লজ্জিয়াৰ পৰা বাতি
এবাৰ বজালৈ সদায় পঢ়িবই লাগিব। আন কলেজৰ দৰে এইখন কলেজত
দীঘলীয়া বন্ধ নাই; ঘনাই ছুটি নহয়।

মেডিকেল কলেজৰ প্ৰত্যেকজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই পাল পাতি এমাহৰ কাৰণে
দিনে-নিশাই প্ৰনৃতি শাখাত ভিউটি কৰিব লাগে।

কলেজৰ এয়া বাধ্যতামূলক নিয়ম।

এমাহৰ কাৰণে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী কেইজনমানে নৰকাচলৰ হোটেল এৰি
পানৰজাৰলৈ গুচি আহে। হাম্পাতালৰ 'তৎকালীন বিভাগটোৰ' সৌকালে
থকা লক লক ঘৰকেইটা লিহঁতৰ কাৰণে ভেঙিয়া হৈ পৰে এখন লক হোটেল।

সেই ঘৰকেইটোৰ মাজত থকা শেঁতা বড়া বাগান ভিলা জোপা বহুজীৱীয়া পুৰণি। বড়ান কাগজ কাগজ যেন লগা গছ জোপাৰ পৰা সৰি পৰা ফুলৰ পাহিবোৰ প্ৰস্তুতি শাখাত ‘ডিউটি’ কৰা ছোৱালীকেইজনীয়ে বাতিপুৰাই বুটলি নিয়ে। সজাই থব নোৱাৰি টেবুলৰ ওপৰতে থুপাই থয়। নৱজাত শিশুবোৰৰ জন্মন ধনিত সৰি পৰিবলৈকে যেন ফুলবোৰ ফুলে। শিশুৰ ইচ্ছিত ফুলা পাহবোৰ লিহঁতৰ কান্ধোনত সৰি সৰি পৰে। পাহবোৰেও যেন কান্ধে। বেগনামিহলি আনন্দৰ কান্ধোন।

এয়া শেৱালি ফুলা বতৰ।

হাস্পাতালৰ চৌহদৰ শেৱালি কেইজোপাই যেন ছোটেল এৰি কেইদিন-মানলৈ ঘৰলৈ যোৱা ছাত্র-ছাত্রীবোৰক ভুতেছা জন্মায়। শাৰীয়া বতৰৰ মৰম ঘাচি কয় : যোৱাইক অল্প; যোৱাটৈ অকণা। কিন্তু ভোমালোক সোনকালেই ঘূৰি আহিবা দেই। ভোমালোকক নেদেখিলে ইহিব খুজিও দেখোন আমি ইহিব নোৱাৰোঁ। ইহিবলৈ মন নাযায়।

অলক লক্ষ্য কৰিছিল : এপাহ-দুপাহকৈ ফুলি পুৰতি বিনা সৰি পৰা শেৱালি কেইজোপাৰ খোপাবোৰ গাঁচাকৈয়ে পূজাৰ পিচতহে জন্মকাই ফুলে, ভাল ভৰি ভৰি সৰে।

কিন্তু অলক, চন্দন আৰু জৈলোক্য ?

লিহঁতৰ যেন শেৱালিকেইজোপাৰ মৰম লবলৈ, ভুতেছা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সময় নাছিল। আটাইবোৰ ছাত্র-ছাত্রীয়ে এটা বছৰৰ নীঘলীয়া উৎকৰ্ষাবে এই কেইটা দিনলৈকে বাট চাই থাকে। অপেক্ষা কৰি বয়।

“বা ভাই, ঘূৰি আহটৈ। মোৰ এইবাৰ আৰু যোৱা নহ’ল।”

অলকৰ কথাবাত্ত বৰীন আচৰিত হ’ল। বিছনা-পজ বন্ধা অলক হঠাতে নোযোৱাৰ কাৰণটো লি ভাৰি উলিয়াব নোৱাৰিলে। ঘাবলৈ ওলোৱা বৰীনে অলকৰ পইচা-পাইৰ অস্থিৰতা হোৱা বুলি ভাবি স্থিতিছিল : নাযাব যানে ? বিছনাপজ বান্ধি হঠাতে নোযোৱা হলি যে ? কিবা অস্থিৰতা……।”

“নহয় অ’। আজিৰ পৰা মোৰ ইন্টানি ডিউটি।”

“তাকে ক’। তাৰ কাৰণে বেজাৰ কৰিবলগীয়া কিটো আছে ? বিহত দেখোন ভইত থকলৈ গলিগৈ। মই ঘাব নোৱাৰিলোঁ। বৃহৎ ভাই, ডিউটি ইজ ডিউটি। দিছ ইজ হিউয়েন ছাভিচ। বাই—বাই।”

ববীনৰ কৈজিত পাই জীতবি যোৱা বিজ্ঞানলৈ একেধৰে চাই থকা অলকৰ মনটো গধুৰ হৈ পৰিল। অলক ববীনেই যোৱা নাই। প্ৰায়বোৰ ছাফ-ছাফীয়েই ঘৰলৈ ঘাবলৈ ওলাইছে। ডঙাগড়ালৈ যোৱা বাটটোত বিজ্ঞান লানি।

হোটেলকেইটা ক্ৰমান্বয়ে নিস্তক হৈ পৰিল। চৌহদবোৰ, জয়াল জয়াল যেন লগা হ'ল।

এবা, কৰ্তব্য কৰ্তব্যই। কৰ্তব্যৰ দায়িত্বই মৰম-চেনেহ হুবুজা। পাকলে হয়তো ডালৈ অপেক্ষা কৰি বৈ থাকিব। আহিব আহিব বুলি বাটলৈ চাই চাই চকু বিঘাৰ। থিৰিকটক শব্দ এটা শুনিলেও টোপনিৰ পৰা সাৰ পাই মাকক অগাই দিব : মা, উঠাচোন ; তাইটি আহিছে হবলা।

আক মাকজনী ? বীতিমণি ? পুলক ?

গধুৰ মন এটালৈ অলক কৰম ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। অলপ পিচতে সিও পানবজাবলৈ ঘাব লাগিব।

ছান্দাতালৰ 'ইটাৰ্নি হোটেল'ৰ বাৰাণ্ডাত বেডিং-পত্ৰবোৰ ধোৱাৰ লগে লগে অলকক অলফুলকৈ মৰম ঘাচি যোৱা টোচা বতাহ এজাকে বাগানভিলা জোপাৰ পৰা কেইপাহয়ান ফুল লবাই থৈ গ'ল। ওচৰৰ ওৱাৰ্ডটোৰ পৰা ভাঁহি আহিল নবজাত শিশু এটাৰ ক্ৰন্দনধ্বনি। কৰ্তব্যৰ দায়িত্বখিনি উপলব্ধি কৰি বেদনাগধুৰ অলকৰ মনটো অকস্মাতে ভাল লাগি গ'ল।

বিছনা-পত্ৰবোৰ ভিতৰত থৈ সি চুইচবৰ্ডৰ আটাইকেইটা চুইচ টিপি দিলে। কিন্তু বাৰ নথকা কোঠাটো আগৰ দৰেই এজাৰ হৈ ব'ল।

ওচৰৰ পূজামণ্ডপ এটাৰ পৰা লগুৱী-পূজাৰ আৰতিৰ ধ্বনি ভাঁহি আহি তাৰ কাণত পৰিল। বাৰ এটা কিনি আনিবলৈ ওলাই বাব খুজি অলক বাৰাণ্ডাতে থমকি ব'ল। কোনোবা এজন আহিছে, সি চিনি পালে : চন্দন। তাৰ পিচত এজন এজনকৈ তাৰ পাৰ্টনাবোৰ আহি হোটেলত থুপ খালেহি।

বিছনা-পত্ৰবোৰ ধান্ধিত লগাই ৰাখনি শবতক ডাত ৰাখিবলৈ কৈ এজন এজনকৈ সিহঁত ডিউটিলৈ ওলাই গ'ল। গাত এগ্ৰ'ন।

অলক আক চন্দনে 'লেবাৰ কৰ্মলৈ' খোজ ললে। জৈলোক্যহিত এণ্টিনেটালৈ ; ইয়াৰ্জেজিলৈ ৰূপালী আক চপলা।

এটা-ছুটাকৈ দিন বাগৰি যায়।

পূজাৰ বন্ধও এদিন শেষ হয়। বৰলৈ বোকা ছাজ-ছাজীবোৰ আকোঁ
বুৰি আছে। নতুন উত্তৰ লৈ ব্যস্ত হৈ পৰে।

দীপাৱিতাৰ পিচত অলকইত্তৰ 'ইণ্টাৰ্নি ডিউটি' শেষ হবলৈ আক বেছি
দিন নাছিল। কেইদিনমান পিচতে লিইত্ত আকোঁ নৰকাচলৰ বুকুলৈ উভতি
যাব।

ইণ্টাৰ্নি ডিউটিৰ শেষ দিন।

ৰাতি দহ বজাত ডিউটি শেষ হোৱাৰ কথা আছিল যদিও অকৰী কেচ
এটাত ব্যস্ত হৈ থকা অলকৰ 'লেবাৰ কমৰ' পৰা ওলাই আহোঁতে যথেষ্ট পলম
হৈছিল। হাত-মুখ ধোৱাৰ পিচত তাত-পানী খাই সি বিছনাত দীঘল হৈ
পৰিল। কিন্তু টোপনি নাছিল। অলপ আগতে শিত্ত এটাক জয় দিয়া
'লেবাৰ কমৰ' মহিলা গৰাকীলৈ তাৰ মনত পৰিল।

টোপনি আহিব আহিব বুলি বিছনাত ছট্‌কটাই থকা লম্বৰখিনি বৰ
অস্বস্তিকৰ। দুবাৰখন খুলি অলক বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। মুকলিৰ চোঁচা
বতাহজাক লাগি তাৰ অলপ ভাল লাগিল। বতাহজাকত শীতৰ বাৰতা
আছে। কিন্তু ভীৰতা নাই।

ৰাতি তেতিয়া দুপৰ।

অলকে সন্মুখৰ ৰাজপথটোলৈ চাই পঠিয়ালে। ৰাজপথৰ কেবাটাও
বিজুলী বাৰৰ পোহৰ আহি হাল্পাতালৰ পেটৰমুখত থুপ খাইছেহি। কিন্তু
তাৰ ভাব হ'ল : পোহৰখিনি যেন উজ্জল নহয়; শেঁতা।

তেনেদৰে সি কিমান সময় চাই আছিল ৰাজপথে। কিন্তু তাৰ দৃষ্টি
অকস্মাতে স্থিৰ হৈ ব'ল। সি আচৰিত হৈ পৰিল। এজন পুৰুষ আৰু এজনী
নাৰী হাল্পাতাললৈ সোমাই আহিছে। নিতান্ত আতুৰ অৱস্থা নহলে ইয়ান
ৰাতি হাল্পাতাললৈ কোনো যাত্ৰহ নাহে। সাধাৰণতে তেনেবোৰ যাত্ৰহ
হয় বান-বাহনত আছে নহলে চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন হোৱাজনক আনকেইজন-
বানে ধৰি-য়েলি আনে। কিন্তু এইমাজ হাল্পাতালৰ পেটেৰে সোমাই অহা
পুৰুষ আৰু মহিলা গৰাকীক দেখি কোনো এজনকে আতুৰ অৱস্থাৰ বোন্ধি
বুলি তাৰ অজ্ঞান নহ'ল।

তেনেদৰে পুৰুষ-মহিলা হালৰ হাল্পাতালত থকা কোনোবা আত্মীয়ৰ
বৃত্ত্য হ'ল নেকি? কাৰোবাৰ চিৰিয়াচ? ধৰম লয়লৈ আহিছে? কিন্তু

পুৰুষ আৰু মহিলা গৰাকী দেখোন আনকালে নঠৈ লেবাব কৰমলৈ আগবাঢ়ি আহিছে !

সি কোতুহলী হৈ পৰিল। ডিউট শেষ কৰি উভতি অহাৰ আগতে ভেলিভাৰী কৰোৱা মহিলা গৰাকীৰ আশ্চৰ্য্য। খবৰ লবলৈ আহিছে।

সি কব খুজিছিল : মহিলা গৰাকী লেবাব কৰমত নাই। বেডত আছে।

কিন্তু নকলে। কিজানিবা ভেওঁলোকে মাতৃহত্যাৰ বিচাৰি অহাই নাই। মাতৃহত্যাৰ কোনো নহয়।

কোতুহল দমাৰ নোৱাৰা অলকৰ বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ থকাৰ আৰু ধৈৰ্য্য নহ'ল। শিৰালিৰ পৰা নামি কেইথোজমান আগবাঢ়ি আহিল।

কিন্তু এয়া সি কি দেখিছে ?

মহিলা গৰাকীৰ লৈতে আগবাঢ়ি অহা ডেকাজনচোন তাৰ সমীৰণ।

ভুল দেখা বুলি অলক আৰু অলপ আগবাঢ়ি আহি পুৰুষ আৰু মহিলা গৰাকীৰ দৃষ্টিৰ আঁৰ লৈ লেবাব কৰম কিছু দূৰত থিয় হৈ ব'ল।

হৈ ভগবান ! এয়া জানো সম্ভৱ ?

কিন্তু সি যে স্পষ্ট দেখিছে : সেইজন সমীৰ। তাৰ সমীৰণ।

আৰু মহিলা গৰাকী ?

সেইজনীকোচোন সি চিনি পায় ! মহিলা গৰাকী মহিলা নহয়, সিহঁতৰ লগতে পঢ়া এজনী ছাত্ৰী : পাপৰি।

কিন্তু সমীৰৰ লগত পাপৰিৰ কি সম্বন্ধ ? তেনেহলে প্ৰত্যেক তাই ফাঁকি দিছিল। ফাঁকি দিছে ? নহলে ইমান বাতি সিহঁতৰ ইয়াত কি প্ৰয়োজন ?

সমীৰ আৰু পাপৰি আহি লেবাব কৰমৰ সন্মুখৰ বাৰাণ্ডাখনত থিয় হ'ল। জলি থকা বাৰটোৰ ক্ষীণ পোহৰত অলকে লেৰিছিল : পাপৰিয়ে কান্দিছে।

“নাকান্দিবা পাপৰি। একো ভয় নাই। এইবোৰ বৰ লাধাৰণ ঘটনা। ইয়ান চিন্তা কৰিছা কিয় ?”

চহুপানীখিনি যচি দি সমীৰে তাইক আশ্বাস দিয়ে। সবৰোবে পিঠিত হাত বুলায়।

: কিন্তু যোৰ যে বৰ ভয় লাগিছে সমীৰণা ? অপাবেস্তনৰ পিচত যদি হাস্পাতালত থাকিবলগীয়া হওঁ ?

“ভূমি কিয় ইমান ভয় খাইছা পাপৰি ? অপাবেস্তনৰ পিচত হাস্পাতালত বৰাৰ প্ৰৱেশো হুঠেই ; এতিয়াৰ বৰে খোজ কাঢ়িয়েই উভতি যাব পাৰিবা।”

ডাইক লেবাব কয়লৈ তৈলি দিব খুজি লম্বীৰ বৈ গ'ল। পকেটৰ পৰা বক
বটল এটা উলিয়াই ডাইব শিৰ আৰু কপালত ডাঙৰকৈ এটা মেৰুঘৰ কোঁট
খাকি দিলে।

“যোৱা পাগৰি; নাকান্দিয়া। ডাক্তৰে হুখিলে কৰা : ইমান লোনকালে
আমি প্ৰথম সন্তানটো নিবিচাৰোঁ। যদি স্বামীৰ কথা দেখে তেন্তে
কৰা : বাহিৰতে বৈ আছে। অ' কাৰ্ডখন ?”

পাগৰিয়ে মূৰ হুপিয়ালে। অৰ্ধাং কাৰ্ডখন ডাইব লগতে আছে। দিনতে
কৰাই থৈছিল।

এথোজ দুখোজকৈ পাগৰি ভিতৰলৈ সোমাই গৈছিল।

লম্বীৰে স্বাক্ষৰ এগনেৰে পাৰ্টো টাকি লৈ মূৰত বাম্বৰ টুপী এটা পিদ্ধি ললে;
যেন হাড় কঁপোৱা চোঁচাব পৰাহে সি নিজক বন্ধা কৰিবলৈ বন্ধ কৰিছে।

দৃষ্টিশক্তিৰ ওপৰতে অলকৰ অবিহাল জন্মিল। বিহাল হেৰাই গ'ল।
কাণ দুখনে যেন তাক ফাঁকি দিছে। আৰু যদি দৃষ্টি আৰু অৱশ্যশক্তিয়ে তাক
ফাঁকি দিয়া নাই; তেন্তে পাগৰিয়ে ফাঁকি দিছে প্ৰবালক।

বেচেৰা প্ৰবাল ?

প্ৰবাললৈ তাৰ বেয়া লাগিল। যাত্ৰা দুমাহ আগতে অলম যেভিকেল
কলেজলৈ ট্ৰেনকাৰ হৈ যোৱা প্ৰবালক তাই ইমান লোনকালে ফাঁকি দিব
পাবিলে কেনেকৈ ? ছোৱালীবোৰৰ চৰিত্ৰ জানো এনেহুৱাই ?

ইচ্ছা হৈছিল সি যেন প্ৰবালক যাকি আনিব। চিঞৰি চিঞৰি কব :
চাই যোৱাহি প্ৰবাল। পাগৰি কিমান নীচ। প্ৰেমৰ প্ৰতিমূৰ্ত্তি বুলি ভবা
ভোম্বাৰ পাগৰিয়ে ইমান দিনে ভোম্বাক ফাঁকি দি আহিছে। ভোম্বাৰ ওচৰত
তাই ভালপোৱাৰ অভিনয় কৰে। কিন্তু ভাল নাপায়। ভাল পায় লম্বীৰক।

কিন্তু কব নোৱাৰিলে। গুৱাহাটীৰ পৰা যে ডিক্ৰগড় বহুত দূৰ।

হুটা বিভিন্নমুখী জীৱন।

হুয়োটা জীৱনেই এতিয়া শুই আছে। লপোন দেখিছে। হুটা বিভিন্ন
পৰিবেশ; বিভিন্ন স্বপ্ন। বৰবাবী হোটেলৰ কোনোবা এটা কোঠাৰ এখন
স্বকোমল বিছনা আৰু এখন কঠিন অপাৰেঙন-টেবুল। এজনৰ চকুত দুখাবী
জীৱনৰ শুচিতা ঘূৰাই পোৱাৰ স্বপ্ন আৰু সতী ছোৱালী এচোটা।

আৰু আনজনৰ ?

মেহৰ শুচিতা হেৰুৱাই সতী হবলৈ বন্ধ কৰা দেউজনী গাতককে লৈ দুখী

হোৱাৰ এটা মিঠা সপোন। এখন সংসাৰ পতাৰ। এটা সৰু ঘৰৰ। কিন্তু ঘোঁ-বৰৰ।

কিন্তু সন্ধ্যা ?

অলকে কোনোদিনেই ভাবিব পৰা নাছিল যে সিহঁতৰ ‘সন্ধ্যাঘাটো’ ইমান নীচ ! ইমান হীন !

ভেনেহলে পৃথিৱীৰ প্ৰত্যেকজন পুৰুষ আৰু প্ৰত্যেকজনী নাৰীয়েই একো একোটা ছবুজা সঁাখৰ নেকি বাক ?

ভেনেহলে কিমান সময় পাৰ হৈ গৈছিল অলকে নাজানে।

বাৰাণ্ডাৰ চুক এটাত থিয় হৈ চিগাৰেট হোপা সন্ধ্যা ক্ৰমান্বয়ে যেন চকল হৈ পৰিল। এটাৰ পিচত আন এটা চিগাৰেট হপি লেবাৰ কমৰ সন্মুখৰ বাৰাণ্ডাখনত স্থিতি হুবিছে।

অৱশেষত লেবাৰ কমৰ দুৱাৰখন মেল খাইছিল।

চিটাৰ এজনীয়ে দুহাতেৰে পাপৰিক ধৰি লাহে লাহে বাহিৰলৈ লৈ আহিল। সন্ধ্যা দুৱাৰমুখলৈ আগবাঢ়ি গ’ল।

...হেড ইউৰ বেটাৰ হাক্ মিটাৰ। এবাৰচন ইজ ওভাৰ। চি ইজ কোৱাইট ও-কে নাও।”

“থ্যাঙ্ক ইউ।” সন্ধ্যাৰে চিটাৰজনীক ধন্যবাদ জনালে।

চিটাৰজনী আঁতৰি গ’ল।

সন্ধ্যা আৰু পাপৰি বাৰাণ্ডাতে কিছু সময় থিয় হৈ ব’ল।

তাৰ পিচত হঠাতে তাই আকোঁ উচুপি উঠিল।

: চোৱা পাপৰি; কান্দিবলৈ তোমাক কিহে পাইছে? আজিৰ যুগ পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ যুগ। আমি যুগবন্দী অলহাৰ নাৰী-পুৰুষ। গৰ্ভপাত আজিৰ পৃথিৱীত পাপ নহয়। এয়া যুগবৰ্ষ, ব’লা, আমি দাঙটৈগ।

টুকুৰা-টুকুৰকৈ তাহি অহা সন্ধ্যা আৰু পাপৰিৰ কথাবোৰে অলকৰ মনত খেলিমেলি লগাই দিলে। পৃথিৱীখনলৈ তাৰ বৰ বিপ লাসি গ’ল। বিপ লাসি গ’ল পাপৰিৰ প্ৰতিমূৰ্তি আন হেজাৰজনী পাপৰিলৈ। সঁচা বুলি ভবা পৃথিৱীখনৰ আটাইবোৰ সঁচাই যেন সঁচা নহয়, মিছা; কাকি। আৰু মিছা বুলি ভবাবোৰেই যাবোন সঁচা।

ইতিমধ্যে সন্ধ্যা আৰু পাপৰি হাস্যাত্মক বাৰাণ্ডাৰ পৰা নাৰি বাজপকলৈ আগবাঢ়ি গৈছে। তাৰ পিচত বাজপকলৈ ভবি মিলেই জেপৰ কমাৰ

খনেবে সমীবে পাপবিষ কপালৰ কোঁটটো আৰু শিৰষ মেৰুবিহি বহি বহি
থচি গিলে।

হঠাতে পাপবিষে হাঁহি উঠিল।

অলকৰ ধং উঠি গ'ল।

এই ছোৱালীবোৰেই আমাৰ মাতৃ, ভগ্নী আৰু পত্নী। ইহঁতৰ হাঁহি
আৰু কান্দোনৰ কোনো মূল্য নাই। হাঁহি হাঁহি-সিহঁতে কাষে; কান্ধি
কান্ধি হাঁহে।

এবা, আজিৰ মূলত গৰ্ভপাত পাপ নহয়। কিন্তু সেইমূহিয়েই আনো
আবিষ্যে পাতক এজনীয়ে বিবাহিতা পত্নীৰ অভিনয় কৰিব লাগে? বিবাহিতা
বোৱাবী হৈ গৰ্ভপাত কৰাত লোমোৱা উচিত?

উচিত অহুচিত অলকে নাজানে। কিন্তু আহে।

গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজৰ 'প্ৰায়িকলোজি ৰেকৰ্ডবুকত' হেজাৰ
পত্নী-পত্নীৰ অলেখ গৰ্ভপাতৰ লেখ আছে। সেইবোৰৰ কিছুমান সঁচা পতি-
পত্নী। কিছুমান মিছা; আৰু মিছাৰ সংখ্যাই হয়তো নবহ।

পিচদিনা ৰাতিপুৱা।

জৈলোক্য আৰু চন্মনৰ সৈতে অলক নবকাচলৰ হোটেললৈ গুচি আহিল।
কিন্তু হুহুৰি হব নোৱাৰিলে। চন্মন আৰু জৈলোক্যইতক বোৱা ৰাতিৰ
ঘটনাটোৰ কথা কবনে নকয় সেই কথা ভাবি নি উচুপিচাই উঠিল। মানসিক
দুশ্বত চকল হৈ পৰিল।

কিন্তু কিয়?

নকৰ কিয়? এয়া বে অজ্ঞায়।

সিহঁতৰ সমীৰদাক সিহঁতে ভাল পায়; জ্ঞা কৰে। কিন্তু বোৱা নিশা
দেখা সমীৰদাজনকতো সিহঁতে জ্ঞা কৰিব নোৱাৰে।

হঠাতে অলকৰ ভাব হ'ল: সি যেন দুৰ্বল হৈ পৰিছে। সমীৰৰ চোঁটত
ই-বিলৈ কনভাৰ্ট হোৱা কলাৰখিন্টিৰ বিনিয়ত সি যেন অজ্ঞায়ক এজয় দিব
যুজিছে।

সেয়া যদি সমীৰৰ অজ্ঞায় তেন্তে বোৱা ৰাতিৰ ঘটনাটো জৈলোক্যইতক
নোকোৱাটোও তাৰ কাৰণে অজ্ঞায়। নাই, নাই, সি অজ্ঞায় কৰিব
নোৱাৰে। নকৰে।

ভিতৰৰ পৰা বন্ধ সমীৰৰ কোঠাটোৰ দুৱাৰত কৰ্মাঘাত কৰি অলকইড
বাহিৰতে বৈ থাকিল। কিন্তু কোনো সঁহাৰি নাপালে। অলকে বুজিলে—
শেষ নিশা আহি বিছনাত পৰা সমীৰৰ টোপনি ভেতিয়াও ভঙা নাই।

ত্ৰৈলোক্যই শব্দকৈ আকৌ এবাৰ দুৱাৰত টুকুৰিয়ালে।

“কোন ?”

“আমি ...।”

আন দিনা হোৱা হলে অলকে নত্ন স্বৰত কলেহেঁতেন : আমি সমীৰদা।

কিন্তু আজি সি কব নোৱাৰিলে। “আমি সমীৰদা” বুলি উত্তৰ দিব
খোজা অলকৰ ‘সমীৰদা’ শব্দটো উচ্চাৰণ কৰিবলৈ টান লাগিল। এটা
অজানিত ঘূণাই সেই শব্দটো তাৰ মূৰৰ পৰা কাঢ়ি নিলে।

“ইয়েচ, গেট ইন প্লিজ।” শুই থকা সমীৰ মূৰৰ বাগখন আঁতৰাই শোৱাৰ
পৰা উঠি বহিল।

দুৱাৰ খোলাই আছিল। চন্দনে অকণমানকৈ হেঁচুকি দিলত মেল খাই
গ’ল।

“অ’ ডোমালোক ? ইমান ৰাতিপুৱাই কি হ’ল ? বহা অলক।”

: আমি বহিবলৈ অহা নাই। শুনক : ইমান দিনে আপোনাক আমি
প্ৰভা কৰি আহিছিলোঁ। সন্মান কৰি আহিছিলোঁ। কিন্তু আপুনি ইমান
নীচ বুলি ভবা নাছিলোঁ।

“ডাটচ্, গুড্। আই এম চিনিয়ৰ টু ইউ অল।” অলকৰ শেষৰ কথাৰ
শুনাব আগতে সমীৰে কৈ উঠিল। কিন্তু হঠাতে সমীৰ হতভম্ব হৈ পৰিল।

“কি ক’লা ? মই নীচ ? তুমি কি কব খুজিছা অলক ? মই একো বুজা
নাই।”

: বুজাব প্ৰয়োজনো নাই। কিন্তু আপুনি কব লাগিব—পাপৰি এতিয়া
ক’ত ?

“পা—পৰি ? মানে ডোমালোকৰ ক্ৰাছৰ পাপৰিৰ কথা কৈছা ? সেই
প্ৰেম-পাপল হোৱালীজনী ?”

: খাট আপ্। উই ওৱাট দি হোৱেৰ এয়াউটচ্, অব, পাপৰি।

সমীৰৰ লহু নহ’ল। কেইটামান জুনিয়ৰ ল’ৰাই তাক যেন শাসন
কৰিবলৈ আহিছে। বঙা চকু দেখুৱাব খুজিছে।

খঙত সি বঁশি উঠিল। বিছনাৰ পৰা উঠি অলকৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ’ল।

“তোমালোকৰ উদ্দেশ্য কি ? হোৱাট হু ইউ থিৰ এয়াউট মি ?”

: ইউ আৰ এ কাউন্সেল। হিপ’ক্ৰেট।

সমীৰৰ প্ৰশ্নত চন্দনে চিঞৰি উঠিল।

“নন্‌চেৰ। গেষ্ট আউট। আই চে—গেষ্ট আউট। ইলিভ।”

চন্দনভট্টক উচ্চস্বৰত চিঞৰি সমীৰে সিহঁতক চুৰাধৰুখলৈ ঠেলি দিলে।

অলকে বুজিছিল : সমীৰৰ থং উঠিছে। অলপতে থং উঠা সমীৰৰ স্বভাৱ।

কিন্তু তালৈ ক্ৰক্ষেপ নকৰি অলক সমীৰৰ গুচবলৈ এখোজ আগবাঢ়ি আহিল।

: আমাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক। এজনী ছোৱালীৰ জীৱন লৈ আপুনি হেঁতালি খেলিছে। যোৱা নিশা আমি সকলো দেখিছো। শুনিছো। কোনো কথা আমাৰ আগত লুকাব নোৱাৰে। পাপৰিক বিয়া কৰাম বুলি আপুনি আমাক লিখি দিব লাগিব।

অলকৰ কথাত সমীৰ বৈৰাগ্যচ্যুত হৈ পৰিল। খঙৰ ভয়কত সি অলকৰ গালত চৰ এপাট শোধাই দিলে। তাৰ পিচত এটা প্ৰকাণ্ড ৰোচ।

চন্দন আৰু ত্ৰৈলোক্যই ভেতিয়া হিতাহিত জ্ঞান হেৰুৱাই পেলাইছিল। ক্ষুধিত বাঘৰ দৰে সিহঁত হিংস্ৰ হৈ উঠিল। সিহঁতৰ চৰ, কুকু আৰু ঘোচাত ভিত্তিৰ নোৱাৰি সমীৰ মজিয়াত বাগৰি পৰিল। কোনোদিনে বাৰপিট নকৰা ত্ৰৈলোক্য আৰু চন্দনইহঁতৰ সেই সময়ত কি হৈছিল সিহঁতে নিজেই নাজানে।

অলকক টানি লৈ সিহঁত কোঠাটোৰ পৰা ওলাই যাব খোজোতে বক্তান্ত সমীৰে যুৰটো লাড়ি কিবা এয়াৰ কৰ খুজিছিল। কিন্তু কৰ নোৱাৰিলে। হয়তোবা ইচ্ছা কৰিয়েই নকলে।

: উহঁতে সমীৰকাক মাৰিব নালাগিছিল। বৰ বেয়া কাৰ্য কৰিলি।

সমীৰৰ ঘোচাত বাওঁ চকুটো বেয়াটক উখলি উঠা অলকৰ কথাত আক্ৰোশৰ স্বৰ বাজি উঠিল।

“নামাৰিবি ? তাকেই আকৌ পৰম পৰম কথা। প্ৰিন্সিপালক এতিয়াই কৈ আহিব পাৰোঁৱে। কিন্তু চুৰকটোৰ লগতে এজনী ছোৱালীৰ জীৱনটো

ধ্বংস কৰি লাভ কি ? প্ৰিন্সিপালক বিন'ট কবিলে সিন্তো যাবিহেঁ ; লগতে
পাপবিও যাবি। দুইটাকে ছোটেলব গৰা উলিয়াই দিব।”

সিহঁতে বে বেয়া কাম কৰা নাই। তাৰেই সমৰ্থনত ত্ৰৈলোক্যই কলে।
“আক চালা, এই বে ছোৱালীবোৰ। ইহঁতৰ কাৰণেই চৰ অশান্তিৰ সৃষ্টি।”

চন্দনে কিবা এযাৰ কব লাগে বুলিয়েই হয়তো কৈ উঠিল।

: পিচে এতিয়া কি কববি ? আন ল'ৰাই কথাটো গম পালে বৰ বেয়া
হব। অইন ছোৱালী হোৱা হলে কথা নাছিল। কিন্তু ঘটনাটো এৰালে
তনে বুলিছে বেয়া লাগিছে।

চন্দনে একো নাযাতিলে।

মাইলালজিয়া ।

বিবক্তিত প্রকাশৰ মনটো ভৰি পৰিল। আবেলিতে ওলাই যোৱা অলীম ডেভিয়ালৈকে উত্ততি নহাত ভাৰ বৰ অৱন্তি লাগিল। অকলশৰীয়া সময়খিনিৰ বিবক্তিব কাৰণে যেন অলীমেই দায়ী। অলীম থকা হলে প্রকাশে তাকেই স্থিতি লব পাৰিলেহেঁতেন : বাতিপুৰা লাহত ওলা নতুন শব্দটো কি ?

মাইলালজিয়া নে মাইলেনজিয়া ?

‘পেইন ইন্ দি স্পাইনেল কৰ্ড ।’

কেছ হিষ্টৰীত লিখা এটা বাক্য। সেই বাক্যটোৱে আঙুলিয়াই অধ্যাপক চক্ৰবৰ্তীয়ে তাক স্থিতিছিল : হোৱাট মেডিকেল টাৰ্ণ ইট উইল পুট কব ইট ?

সি উত্তৰ দিব পৰা নাছিল। বাকীবোৰ ছাজ-ছাজীৰো তৰুণ অৱস্থা।

“মাইলালজিয়া। বানানটো শিকি থকা। প্রয়োজন হব।” অধ্যাপক চক্ৰবৰ্তীয়ে সিহঁতক কৈছিল।

লজিয়াৰ পৰা সেই শব্দটোকে বিচাৰি বিচাৰি প্রকাশে হাবাখুৰি থাইছে। এখনৰ পিচত আন এখন কিতাপৰ পাত লুটিয়াইছে। কিন্তু কোনোখন কিতাপতে সেই শব্দটো বিচাৰি নাপালে।

‘মেডিকেল ডিক্সনাৰীখন’ বিচাৰি সি অলীমৰ পঢ়া বেজবনলৈ চাই পঠিয়ালে। বেজবনৰ ওপৰতে বেলি খোৱা আছে এখন ডায়েৰী।

মাইলালজিয়াৰ মৰত্না পাহৰি ডায়েৰীখন সি হাতত তুলি ললে।

ডায়েৰীখন পঢ়ি চাবলৈ অলীমে তাক বহুদিন অগ্ৰবোধ কৰিছিল : এই কবৰেট; তহঁতে লিখিবলৈ কোৱা মেডিকেল কলেজৰ কথা আৰু লিখা

নহ'ল। পইন্টবোৰকে গল্পৰ আকাৰত টুকি থৈছে। কেতিয়াবা-লম্বৰ পালে
লিখিম। পঢ়ি চাবিচোন—কিবা পইন্ট এবাই গৈছে নেকি ?

কিন্তু পঢ়িম পঢ়িম বুলি ভাবিও ইমানদিনে সি পঢ়ি চোৱাৰ আগ্ৰহ নকৰ
কৰিব পৰা নাছিল।

কিন্তু আজি দেখোন তাৰ পঢ়ি চাবলৈ হেলা নালাগিল।

ডায়েৰীখন খুলি সি পঢ়ি গল :

গুৱাহাটী কলেজ হাস্পাতাল।

অৱহেলিত এই চিকিৎসালয়খনৰ উন্নৈশ শ বাৰ্ষিক চনৰ পৰা আজিলৈকে
কোনো দিশতে একো উন্নতি নহ'ল। একালে মুঠিমৈ চিকিৎসক, নাৰ্ছ,
কৰ্মচাৰী আৰু বোগী ভৰ্তিকৰণৰ সীমিত সুবিধা; আৰু আনফালে চিকিৎসা
আৰু পৰিচৰ্যা বিচাৰি অহা শ-শ বোগীৰ নিৰ্ভো নতুন শৌভ, ভিৰ।

ছটা বিপৰীতমুখী ব্যৱস্থা।

চহৰৰ ধনী মানুহবোৰে চিকিৎসা বিচাৰি ইয়ালৈ প্ৰায়ে নাহে। প্ৰাইভেট
নতুবা মিছনেৰী হাস্পাতালবোৰলৈ যায়। প্ৰাইভেট ডাক্তৰক বোগ দেখুৱায়;
চিকিৎসা লয়। ইয়ালৈ আহে দুৰ-দূৰণিৰ গাৱঁৰ পৰা গৰীব-দুখীয়া বোগীৰ দল
আৰু চহৰৰ সামৰ্থহীন নিম্ন আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ যুত্মমুখীৰ জাক।

এমুঠি চিকিৎসক আৰু নাৰ্ছৰ মৰম আৰু পৰিচৰ্য্যাই বোগ আৱোগ্য কৰাৰ
বাবে যথেষ্ট নহয়। আহিলা-পাতিৰ নাটনি, ঔষধ-পাতিৰ অনাটন আৰু
অস্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশৰ মাজত চিকিৎসকবোৰে বোগীবোৰক পৰীক্ষা কৰে;
বোগী চায়। আশ্বাস দিয়ে। নাৰ্ছবোৰে একেটা পৰিয়ালৰ মানুহৰ দৰে
মৰম বিলায়; পৰিচৰ্যা কৰে; উৎসাহ ধোগায়। কিন্তু সেই চিকিৎসক আৰু
নাৰ্ছবোৰে নিজেই হৈ পৰে নিৰাশাবাদী। হাস্পাতালত বাঢ়ি অহা যুত্মৰ
হাৰ দেখি ডাক্তৰবোৰে নিজৰ ওপৰতে আস্থা হেৰুৱাই পেলায়। ৰাজহুৱা
ধনৰ পৰা নকৈ হেজাৰ টকা ব্যয় কৰি একোজন ছাত্ৰক একোজন চিকিৎসক
হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ অৰ্থ বিচাৰি নাপায়।

প্ৰত্যেক বছৰে বহুতো ছাত্ৰই শিক্ষা লাং কৰি ডাক্তৰ হয়। চিকিৎসকৰ
সংখ্যা বঢ়ায়। কিন্তু নকৈ ওলোৱা চিকিৎসকবোৰ গাঁৱলৈ যাব নোখোজে
কিয় ? সেয়া তেওঁলোকৰ চহৰমুখী জীৱনৰ মোহ নে হাস্পাতালৰ নাযত
থিয় হৈ থকা গাঁৱৰ অৱাজীৰ্ণ দৰ এটাৰ মাজত অভিজ্ঞতা নকৰাৰ সুযোগ
হেৰুওৱাৰ আশংকা ? কঠোৰপাৰ্জিত শিক্ষাৰ অস্বাভাৱকৰণ তয় ?

নাছ'বোৰ চৰিত্ৰহীন।

এয়া লম্বাজৰ লব্ধভাগ বাহুহৰ ধাৰণা। জাতিভেদ নিমূল কৰিব খোজা
দেখপ্ৰেমিকসকলেই ভয় দিয়ে অস্ত্ৰ এটা নতুন জাতিভেদৰ; বৰ্ণ-বৈষম্যৰ।
ব্ৰাহ্মণ-কৈবৰ্ত; কায়স্থ-কলিতাৰ পৰিবৰ্তে নাছ', চিকিৎসক, বিষয়া-কেৰাণী,
চাপ্ৰাচী-পিয়নৰ এটা নতুন জাত।

নাছ' মানেই ভ্ৰষ্টা; চৰিত্ৰহীন। আৰু কলঙ্কিত চৰিত্ৰৰ ছোৱালীবোৰক
পৰিণতিয়েই নাছ'ৰ জীৱন।

শেৱালি ?

কৰুণ জীৱন এটা সাৱটি লবলৈ এখন ঘৰৰ মৰম-চেনেহৰ মাজৰ পৰা ওলাই
অহা এজনী মৰম লগা ছোৱালী।

: অখনি ক'ব টেলিগ্ৰাম পাইছিলি অ' শেৱালি ?

"দেউতাক অস্থৰ বোলে বেছি হৈছে অ' কল্লী। ঘৰলৈ য়াতি
পঠিয়াইছে।"

: যাবি নেকি ?

"কেনেকৈ যাওঁ ? ছুটা নাপালোঁ। নাইট ডিউটি নথকা হলে হয়তো
পালোহেঁতেন কিজানি।"

: টকা কেইটামানকে পঠিয়াই দে।

"দৰ্শনা পায়েই এখ টকা পঠিয়াইছিলোঁ। পঠিয়াবলৈ তেনেকৈ এতিয়া
পইচাও নাই।"

: মোৰ হাতত ত্ৰিশটামান টকা আছে হবলা। তোক দিব পাৰিম।

এই শেৱালি-কল্লীহঁতেই এইখন হা পাতালৰ ছিটাৰ; নাছ'। হেজাৰ
হেজাৰ কৰ্মদেহীক মৰম আৰু পৰিচৰ্যাৰে স্তম্ভ কৰি তোলা শেৱালিহঁতক
হেজাৰজন দেউতাকৰ চিকিৎসাৰ অত্যন্ত মৃত্যু হয়। মৃত্যুমুখী দেউতাকহঁতক
শেষবাৰলৈ গৈ এবাৰ চাই অহাৰ সময়ো নহয়। আহবি নাই।

এখন ত্ৰিশটকীয়া মানিঅৰ্ডাৰ; টি-এম-অ'। জীৱনৰ বাছোনমুত্ৰ হৈ
চিৰদিনলৈ গুচি যাবলৈ ওলোৱা শেৱালিৰ দেউতাকে তাইলৈ বৈ বৈ এদিন
ভাগৰি পৰে। জাতিবি যায়। লৈ যায় এটা অপূৰণ আশা; জীৱনৰ বাবে
শেষবাৰলৈ শেৱালিক এবাৰ চাই বোৱাৰ হৈপাহ।

মাকক হেৰুৱা দেউতাকৰ ঘৰ জীয়াই শেৱালি। হেজাৰজনৰ দেৱানে
ঘৰ এখনক জীয়াই বখাৰ আশা লৈ এদিন এইখন হাস্যাত্মকলৈ অহা এইজনী

শেৱালিয়ে নিদিন। এৰি থৈ আহিছিল প্ৰাক্তন জীৱনৰ বতীন বন্ধ; অশ্লথ আশা। কুমাৰী জীৱনৰ কামনা-বাগ্নাক কবৰ দি আৰিটো ভনীয়েকক এঘৰলৈ উলিয়াই দিয়া শেৱালিৰ মদন পিচলা দেহলৈ এদিন নামি আহিব বাৰ্ধক্যৰ জড়তা; যুত্থাৰ বাৰতা। তেনেকৈয়ে শেষ হৈ যাব এটা কৰণ জীৱনৰ শোকলগ্না অধ্যায়।

তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ শ্ৰেণীৰ ৰাজ্যিক কৰ্মচাৰীবোৰৰ এখন সুকীয়া ইউনিয়ন আছে। এইখন হাম্পাতালৰ চকিদাৰ, ৱাৰ্ডবয়, চুইপাৰবোৰে ইউনিয়ন মানে কি ভুবুজে।

বুজ্জৈ : ইউনিয়নত যোগ দিলেই সিহঁতৰ দৰ্শন বাঢ়িব। অভাৱ-অভিযোগবোৰ নাইকিয়া হ'ব। থাকিবলৈ ঘৰ পাব। এতিয়াৰ দৰে অ'ভাৰব্ৰিজৰ তলত, ফাঁচি বজাৰৰ ফুটপাথত নতুবা হাম্পাতালৰ কবিত্বৰত থকাৰ প্ৰয়োজন নহ'ব।

হাম্পাতালত কাম কৰা অনাথৰী হৰিজন মতা-মাইকীবোৰে আন ঠাইলৈ যাব নোখোজে। হাম্পাতালৰ বাৰাণ্ডাতে ৰাতিটো কটাই দিয়ে। সিহঁতৰ হিচাপ নোহোৱা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে হাম্পাতালৰ চৌহদ আৰু কবিত্ব-বোৰত পিতৃ-পিতাই ফুৰে। কোনোবা ৰোগীয়ে পেলাই দিয়া এটুকুৰা কটী নতুবা ফল এডোখৰৰ কাৰণে কচা-আজোৰা লগায়; চিঞৰ-বাখৰ কৰে। বাটে-ঘাটে ঘূৰি ফুৰা কুকুৰবোৰেও আহি সিহঁতৰ লগত প্ৰতিযোগিতা চলায়। 'চাইলেন্স ব্ৰিজ' বুলি হাম্পাতালৰ অ'ত ত'ত লিখি থোৱা সৰু সৰু প্লে-কাৰ্ডবোৰ দেখিলে তেতিয়া ইহি উঠে। ডিউটিত থকা চিষ্টানে সিহঁতক চিঞৰ-বাখৰ নকৰিবলৈ কলে—মুখে মুখে উত্তৰ দিয়ে। কাজিয়া কৰে। ইউনিয়নৰ কথা কয়। দৈহিক লামৰ্থাহীন ৰোগীবোৰৰ থোৱা সাজ-বাচনবোৰ লেভেৰা সাজপাৰ পিন্ধি লেভেৰা হৈ থকা চুইপাৰবোৰেই লেভেৰা হাতেৰে বুই-মেচি দিয়ে। নৱজাত শিশুবোৰৰ মাজত সিহঁতেই বিভিন্ন ৰোগৰ বীজাণু মি'চে। অৰ্থাহাৰ অনাহাৰে থকা হাম্পাতালৰ এইবোৰ কৰ্মচাৰীয়ে মদ খাবলৈ ক'ত পইচা পায়—সিহঁতেহে জানে। মদ খাই অ'ত ত'ত পৰি থকা চুইপাৰবোৰক টোপনিৰ পৰা জপায় নোৱাৰি চিষ্টাৰবোৰেই সিহঁতৰ কামবোৰ কৰিবলগীয়া হয়। কবিত্বৰত পৰি থকা চুইপাৰবোৰক নাহ' বা চিকিৎসক সৰুৰে কাম কৰিবলৈ দাঙিলে অল্লীল গালি পাবে। মদৰ নিচাত ট্ৰেজেনী কয়। ৱাৰ্ডৰ ৰোগীবোৰক টোপনি জাঙে। শান্তি ভঙ হয়।

চহৰৰ মাজ-মজিয়াত সতীয়া ভাৰাৰৰ বিচাৰি নাপাই চহৰ-গ্ৰামৰ পৰা চাইকেল নতুবা চিটিৰাছেৰে হাম্পাতাললৈ আহোতে পিয়ন, কেবাপী, টেক্‌নিচিয়ানবোৰৰ কেতিয়াবা কেতিয়াবা পলম হয়। সেই সময়খিনিত বোম্বীবোৰৰ আকাল বাঢ়ে। সামান্ত কাম এটাৰ কাৰণে বহু সময়ৰ অপেকাৰ প্ৰয়োজন হয়। চিকিৎসকবোৰ অলহাৰ হৈ পৰে। চিকিৎসাৰ পতিত ভেটা পৰে।

বাইজৰ দাবীৰ ওচৰত ব্যক্তিগত জীৱনৰ দায় বৰ কম। দেশ আৰু মানৱতাৰ আহ্বান উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি চিকিৎসকবোৰে হাঁহি হাঁহি যুত্থাকে সাৰটি লয়। বণাৰনলৈ যায়। মানৱ-সেৱা কৰে। দেশৰ লগান বন্ধ কৰাত অদ্ভুতপূৰ্ব সহাৰি জনায়। কিন্তু জোৱানসকলৰ দৰে সেইবোৰ চিকিৎসক আৰু নাহ'ব কোনো স্বীকৃতি নাই।

বেচেৰা নগেন শইকীয়া আৰু যোগেশ দাস ?

বৰব পাৰ্শ্বস্থানী সৈন্তৰ গুলীৰ আঘাতে জন্ম দিয়া বাংলা দেশৰ আপুৰ ঘটনা।

অশান্ত পৃথিৱী। কিন্তু সন্মিলিত জাতি সংঘ তেতিয়াও নিষাড ; নিষ্ক্ৰিয়।

পূব পাৰ্শ্বস্থানৰ আকাশত তেতিয়া যাবোন জুই, ধোঁৱা আৰু ছাই। বাকদৰ ধোঁৱাৰে ধূসৰ হৈ পৰা পূব পাৰ্শ্বস্থানৰ আকাশত যুত্থাৰ বিজীৱিকা। বতাহত বাকদৰ গোল ; ক্ৰন্দন আৰু হাঁহাকাৰ ধ্বনি। মাটিত যৰাশৰ দ'ম। আকাশত গাহায়াৰ বৰবতাৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰি উৰি ফুৰা উল্লাহ শঙ্কনৰ আৰু। ভেজ, যৰাশ, বোমা-বাকদৰ গোল আৰু হেজাৰ হেজাৰ শঙ্কনৰ আৰু।

বিষ আশ্ব্য লহা উদ্‌বিগ্ন হৈ পৰিল। লম্বা পৃথিৱীৰ আটাইবোৰ চিকিৎসা লহা আৰু চিকিৎসালয়বোৰক অহুৰোধ কৰা হ'ল : পূব-পাৰ্শ্বস্থানলৈ চিকিৎসক আৰু নাহ' পঠোৱা ; দৰৱ আৰু এম্বুলেঞ্চ।

গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজৰ নটিচ ব'ৰ্ডতো এহিৰ অধ্যক্ষৰ আদেশপত্ৰ এখন ওলমিল। তিনিটা নাম : ডাঃ বীৰেন বৰুৱা, নগেন শইকীয়া আৰু যোগেশ দাস।

পিচদিনা বাতিপুৰাই এম্বুলেঞ্চ এখনে হাম্পাতাল এৰিছিল। তিতবত তিনিজন চিকিৎসক, স্পিৰিট, কটন, দৰৱ, বহু-পাতি আৰু অস্ত্ৰোপচাৰক লামগ্ৰী।

বিনৰ আনচিঙৰ বুকুৰ পৰা গাহায়াৰ পূব পাৰ্শ্বস্থান তেতিয়া বাওঁ বাওঁ।

পদ্মাব বুকুত তেজব ঢল। বক্ত বক্তাব চাকনৈয়া।

মেঘনাৰ পাৰত শাবী শাবী শিবিৰ। শ-শ চিকিৎসকৰ দল, স্তম্ভা-
কাৰী নাহ' আৰু হেজাব-বিজাব কৰ, পছৰ ভিৰ।

তেজ, যবান, আৰ্তনাদ আৰু আশঙ্কাৰ মাজেৰে দিন বাগবিল। যাহ
আগবাঢ়িল। এটাৰ পিচত এটা। তাৰ পিচত আৰু এটা। এটা এটাকৈ
কেবাটাও এটা পাৰ হৈ গ'ল।

ধোঁৱা-কোঁৱা দেখা যাহায়াই অৱশেষত নৃবে-কপালে হাত দি বহিল।

ছুখণ্ডিত পাকিস্থান আকৌ খণ্ডিত হ'ল। জন্ম হ'ল বাংলাদেশ।

তাৰ পিচত চিকিৎসকবোৰ এদিন স্বদেশলৈ উভতিল।

উভতি আহিল ডাক্তৰ বীৰেন বৰুৱা। কিন্তু লহকৰ্মী নগেন শইকীয়া
আৰু ৰোগেশ দাস? পদ্মাৰ মমতাত চিৰদিনলৈ মিহত তাতেই বৈ গ'ল।

‘পদ্মা যে আমাৰ মা।’

হঠাতে ছুৱাৰ খুলি অলীম লোমাই আহিল।

প্ৰকাশে ডায়েৰীখন বন্ধ কৰি থৈ অলীমলৈ এটা নতুন দৃষ্টিৰে চাই পঠিয়ালে।
এইজন অলীমক সি যেন চিনি নাপায়। অচিনাকি।

অলীমৰ বৈপ্লৱিক মন এটা আছে—সি জানে। কিন্তু ডায়েৰীৰ পাতক
অলীমক নাজানে। নিচিনে। এইমাজেই যেন চিনাকি হৈছে।

“কি অ’ কমমেট, এনেদৰে চাইছ যেন মই এটা চিৰিয়াখানাৰ পিঞ্জৰাবন্ধ
বাৰহে।”

প্ৰকাশে কব খুজিছিল : এৰা, তইত বাৰেই, কিন্তু পিঞ্জৰাবন্ধ।

কব খোজা কথাও কেতিয়াবা কেতিয়াবা কোৱা নহয়। প্ৰকাশেও
নকলে।

: কলৈ গৈছিলি?

তাৰ প্ৰশ্নত কৰ্ণুষ আৰু শাসনৰ স্তব।

“এনেয়ে ওলাই গলো অ’। বনই অলপ মাৰ্কেটিং কৰিলে।”

: জমালি নেকি? তইতৰে দিন আৰু। আমাৰহে একো নহ'ল।

“কি জমালি ডাই?”

সেয়েকা মাত এটাৰে কোৱা অলীমৰ কথাবাৰত নিকতাপৰ স্তব।

প্ৰকাশ নিকটমাহিত হৈ পৰিল। ছুৱাই তাক প্ৰশ্ন কৰাৰ ইচ্ছা নহ'ল।

অসীম ডেভিডা বিছনাখনত বহি জোতাৰ ফিটা ধোলাত ব্যস্ত।

বন মানে বনজীলতা বকৰা।

অসীম আৰু প্ৰকাশৰ লগত কথা পাতি ভাল পোৱা বনই অৱশেষত অসীমৰ হিয়াৰ মাজত এখন বিশেষ আগুন অধিকাৰ কৰি বহিল। ছয়োজনে ছয়োজনৰ ওচৰ চাপি গ'ল। প্ৰকাশে সেই কথা জানিও নজনা হৈ ব'ল। নিজ হাতে পায়স, কেৰু বনাই চকিমাৰ বামৰুপৰ হাতত বনই সিহঁতলৈ পঠিয়াই দিয়ে। লগতে অসীমলৈ এখন নীলা ধামৰ চিঠি। ছয়োজনে ভগাই ধায়। কিন্তু নীলা চিঠিখন অসীমৰ কাৰণে সম্পূৰ্ণ ব্যক্তিগত।

মন দিয়া আৰু পোৱাৰ কথা অসীমে এদিন নিজেই প্ৰকাশক কৈছিল।

শিল্পী, সাহিত্যিকবোৰৰ প্ৰতি ছোৱালীবোৰ লম্বাৰ্ছ দুৰ্বল নেকি বাক ?

কলেজৰ বাহিৰৰ পাঠকশ্ৰেণীয়ে লিখক হিচাপে অসীমক কেনে আগুন দিব খোজে সি নাজানে। কিন্তু মেডিকেল কলেজৰ ছাত্ৰীবোৰৰ মাজত অসীম এজন প্ৰিয় লিখক। দুই-এজনী জুনিওৰ ছাত্ৰীয়ে সি লিখা গল্পৰ প্ৰেমত পৰি কেতিয়াবা কেতিয়াবা তাক লোখে : অসীমদা, অসমীয়াত অনাৰ্ছ লৈ আপুনি আটচ নপঢ়িলে কেলেই ? ইয়াতলৈ কিয় যাবিবলৈ আহিল ?

‘কিয় আহিলোঁ নাজানা ? এজনৰ দ্বত্বৰে হেজাৰজনক জীয়াই ৰাখিবলৈ।’ সাহিত্যিকৰ ভাষাৰে কব খুজি সি থমকি ব'ল। নকলে। হাঁহি হাঁহি ওভোতাই প্ৰশ্ন কৰিলে : তোমালোক ইয়াতলৈ কেলেই আহিছা ? বিয়াত লোমাই দেখোন ঘৰ এখন পাতি লব পাৰিলাহেঁতেন। মিছাতে ল'ৰাবোৰক বেয়া কৰিছাহি।

“আপোনালোক আমাৰ কাৰণেহে বেয়া হৈছে নেকি ? কিয় ? হি, হি, ল'ৰাবোৰ ইমান চকল নে পাই ? ইমান দুৰ্বল ? আকৌ আপোনালোকেই দেখোন কয় : নাৰী অৱলা।”

ছোৱালী কেইজনীয়ে অসীমৰ কথাবোৰ অৰ্ধটো বেকাটক লয়।

: বুজিছোঁ, তোমালোকে সেইটোকে বুজিবা। কাৰণ : পাপলবোৰে নিজক কেতিয়াও পাপল বুলি নাভাবে। সিহঁতৰ মনত বলিয়া কাটেকৰ বাহিৰত থকা মাজুহবোৰহে পাপল। তোমালোকেই কোৱাচোন—মেডিকেল কলেজত কোনজন ল'ৰাক পৰীক্ষাত প্ৰথম হোৱা দেখিছা ?

‘অ’ তাৰ কাৰণে হ'বলা আহিহে জনবীয়া হলো ?”

: এবাতোন, তোমালোকৰ ধুনীয়া ধুনীয়া মুখ কেইখনক ভাল নম্বৰ নিদি
পৰীক্ষাত আমাক সবহ নম্বৰ দিব নেকি ?

চিৰিয়াচলি কোৱা অসীমৰ কথাবোৰ ছোৱালীবোৰে লাইটলি লয়।
হাঁহি হাঁহি উকুৰাই দিয়ে।

কেতিয়াবা কেতিয়াবা সমীৰো আহে। কয় : অসীম, তুমি লিখক
মাছহ। সাহিত্যিক। মোক লৈ কিবা এটা নিলিখা কিয় হে ?

অসীমে সমীৰক সন্মান কৰি আহিছে। সোধে :

“কি লিখিম সমীৰদা ? আপোনাৰ কথা দেখোন মই একোৱেই নাজানো।
আপুনি কিবাকিবি কলেহে লিখিব পাৰিম।”

: সদায় দেখোন দেখিয়েই আছা—মই মদ খাওঁ, মাৰপিট কৰোঁ।
কেতিয়াবা কেতিয়াবা মাৰো খাওঁ। এইবোৰক লৈয়ে কিবা এটা লিখিব
পাৰা।

সমীৰৰ কথাবোৰ শুনি অসীমে ভাবে : সমীৰক লৈ সি কি লিখিব ?
কল্পনাৰে সাজি লোৱা চৰিত্ৰবোৰক লিখাৰ মাঞ্জেৰে জীৱন্ত কৰি গঢ় দিব
পাৰি, বৰ্ণাব পাৰি। কিন্তু সদায় দেখি অহা বাস্তৱ চৰিত্ৰবোৰৰ বিষয়ে লিখ
বৰ টান।

কিন্তু সমীৰক নিকংসাহ কৰিবলৈ অসীমৰ ভাল নালাগিল।

“ঠিক আছে সমীৰদা, সময় পালে এইবাৰ আপোনাৰ কথাকে লিখিম।
আপুনি কিন্তু কিবাকিবি কব লাগিব।”

: জৰুৰ। জৰুৰ কম অসীম। জৰুৰ কম। কিন্তু এতিয়া নহয় দেই।
পিচত।

সমীৰ আঁতৰি যায়।

ঠিক এনেদৰেই এদিন বনলতাও অসীমৰ ওচৰলৈ আহিছিল। কিন্তু
সমীৰৰ দৰে নিজৰ জীৱনৰ কাহিনী কবলৈ নহয়। এনেয়ে। ক্লান্ত লগ
পোৱা অসীম আৰু প্ৰকাশৰ সৈতে কথা পাতি তাইৰচোন বেয়া নালাগিল।
ভাব হল : অসীম আৰু প্ৰকাশ কলেজৰ আনবোৰ ছাত্ৰৰ সৈতে একে নহয়।
বেলেগ।

অৱশেষত এনেয়ে ভাল লগা সিহঁত দুজনৰ এজনক তাইৰ বৰ বেছিকৈ
ভাল লাগি গ’ল। স্বযোগ পালেই প্ৰকাশে তাইক জোকায়।

“নন, ববলৈ কেতিয়াটোকে ৰাৰা ?”

“পূজাৰ বন্ধত।” বনই উত্তৰ দিয়ে।

“ঘৰৰ পৰা আহোঁতে আমাৰে কিবাকিবি আনিবা আকৌ।”

“কি আনিম? তুমিতো নাৰিকলৰ লক্ষ্যৰ খবুৰ। তাকেই কেইটামান লৈ আহিম বাক। হবতো?”

“কিন্তু ডিচেন্টিত নাৰিকল যে বেয়া জানানে নাজানা?” প্ৰকাশে স্ত্ৰোণ পাই খোচ মাৰি কয়। কাৰণ বনয়ো জানে অসীমৰ ক্ৰণিক ডিচেন্টি আছে।

“পেট বেমাৰীবোৰে নাখালেই হ’ল।” বনৰ উত্তৰত কৃত্ৰিম খং।

“পেট বেমাৰীজনে নাখালে, মোক খুৱাই আনো শাস্তি পাবা? বুইছা বন, নবোজনীয়ে কেতিয়াবা মোলৈ নাৰিকলৰ লক্ষ্য পঠিয়ায়। কিন্তু তোমাক নৰ্বা কৰিবলৈ মোৰ যে আৰু দ্বিতীয়জন ককাইদেউ নাই। কমমেটক ককাইদেউ বুলি মাতিলেহে হব আৰু।”

“হাঃ, ছুটো ক’বাব। আমি হবলা তোমাৰ কথা নাজানোহে।” প্ৰতিবন্ধাৰ স্ত্ৰোণ বিচাৰি বনই জুৰিলে ইঙ্গিত কৰে।

বনইত্তৰ ধাৰণা : প্ৰকাশে জুৰিক ভাল পায়।

অকল বনইতেই নহয়; মৰম কৰিব পৰা কিন্তু ভালপাব নোৱাৰা জুৰিব প্ৰেমত পৰা বুলি তাক সমনীয়াবোৰৰ বহুতেই জোকায়।

“কিন্তু দেৱালীৰ নিশা ইটো বেলকনিৰ পৰা সিটো বেলকনিলৈ চিগ্‌নেল দিয়া আমাৰ মাজত এতিয়াও আৰম্ভ হোৱা নাই দেই। এইবাৰ পাৰিলে যত্ন কৰি চাব লাগিব।” প্ৰকাশে বনক পুনৰ খোচ মাৰি কয়।

“তুমি বৰ ছুট পাই।” বুলি বনই লাজত তলমূৰ কৰে।

সেয়া অসীম আৰু বন প্ৰেমত পৰাৰ প্ৰথম বছৰৰ ঘটনা।

“এই কমমেট, একেবাৰে দেখোন নিস্তক হৈ গলি? ভায়েকীটো শেষকৈ পঢ়িলি জানো? কেনে পালি?”

জোতাঘোৰ খুলি খাটৰ তললৈ ঠেলি দিয়া অসীমৰ মাতত প্ৰকাশে তালৈ চাই পঠিয়ালে। টেবুলৰ ওপৰৰ ফুলদানীটোত সজাই থোৱা বেঙুনীয়া কডৰ ফুলপাহ তেতিয়াও সজীৱ হৈ আছে। প্ৰি-ৱেডিকেল ক্লাছৰ পৰাই প্ৰকাশে দেখি আহিছে—অসীমে সদায় বাতিপুৰা বেঙুনীয়া ফুল এপাহ বিচাৰি আনি ফুলদানীটোত সজাই থয়। বিভিন্ন ৰঙত বিভিন্ন ফুল। কিন্তু সদায় একেটা ৰং—বেঙুনীয়া।

এপাহতক লবহ ফুল খোৰা সি কোনোদিনেই দেখা নাই

বেঙুনীয়া বং হেনো কলিজাৰ বং ।

“কিছু পঢ়িলোঁ । বাকীখিনি পঢ়ি শেষ হলেহে কমেণ্ট দিম ।”

প্ৰকাশৰ উত্তৰত অসীম নিকংসাহ হৈ পৰিল । কানি-কাপোৰ সলাই কোঠাটোৰ খিৰিকীখন খুলি দিলে । বাহিৰত পুৰ্ণিমাৰ জোনাক । জোনাকৰ পোহৰত দূৰৰ ছাত্ৰীবাসটো মাৰ্বল পাথৰেৰে সজা এটা প্ৰকাণ্ড অট্টালিকা যেন লাগে ।

অসীম কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহি বাৰাণ্ডাত থিয় হ’ল ।

এজাক পাতল বতাহে মিঠা গোন্ধ এটা তাৰ চাৰিওফালে সিঁচি দি গ’ল । পাহাৰৰ বৃহত ফুলা বনৰীয়া ফুলৰ এটা অচিনাকি গোন্ধ । ছাত্ৰীবাসটোৰ গেটৰ দুয়োকাষে নতুনকৈ বোৰা কৃষ্ণচূড়া হুজোপাটলৈ তাৰ মনত পৰিল । জোনাকলৈ চাই চাই পাতবোৰে হয়তো বতাহত নাচিছে । কঁপিছে । দক দক পুলিকেইটা এহিন ডাঙৰ হব । ফুলিব । এটা-হুটাকৈ মনৰ বেজাৰ ওচাই ফুলা হেজাৰ-বিজাৰ ফুল । বঙা ।

এথোপা শেৰালি আৰু হেজাৰ হেজাৰ কৃষ্ণচূড়াৰ বঙা বঙা পাহি ।

অসীমে একেদৰেই চাই থাকিল ।

দূৰত নিশাৰ গুৱাহাটী । মৌকায়ত এখন উন্নত পথাৰ ; দিছপুৰ । নীৰৱ । ছনমাটিৰ আকাশত শোধনাগাৰৰ অনিৰ্বাপিত জুইৰ শিখা ।

ওচৰৰ কামৰূপ ক্ল’ৰ মিলচ’ৰ পৰা ভাঁহি অহা মেচিনৰ ঘেৰ্ঘেৰ্ণি । দূৰৰ চান্দমাৰীৰ পাহাৰখনৰ ওপৰত থকা ‘ইউনিভাৰ্চিটি কলনি’ৰ বিজুলী চাকিবোৰ ডিম্বক-চামাককৈ জ্বলি আছে । সন্মুখৰ শবৰীয়া পাহাৰৰ গান্ধী মণ্ডপটো যেন হঠনৰ পৰা নিক্ষেপ কৰিবলগীয়া এখন এপল’ বকেট ।

পূবত গান্ধী মণ্ডপ । পশ্চিমত কামাখ্যাৰ মন্দিৰ ।

অসীমৰ হাঁহি উঠি গ’ল ।

ধনিকৰে প্ৰতিমা লাছে । কিন্তু বেদীত প্ৰতিষ্ঠা কৰা দেৱীৰ পূজাত তাৰ কোনো অধিকাৰ নাই । গান্ধীৰ আদৰ্শক সন্মান দেখুৱাবলৈ ৰাইজৰ ধনেৰে লজা গান্ধী মণ্ডপো সাধাৰণ ৰাইজৰ পৰা বহুত দূৰত । স্পৰ্শাতীত ।

“হে ডাই, ধোৰা দেখুকে চলো ।”

এটা হিন্দী গীতৰ বেসুৰীয়া ধ্বনিত অসীমে তললৈ চাই পঠিয়ালে । কোনোবা এজন ঢলং-পলংকৈ লোমাই আহিছে । জোনাকৰ পোহৰত

মাছহুজ্জনক চিনিবলৈ তাৰ অস্থবিধা নহ'ল। হোটেলৰ চকিদাৰ বলিৰাম। 'থোৰা দেখ্কে চলো' বুলি আনক সাৱধান কৰি দিয়া বলিৰামে নিজেই 'দেখ্কে' খোজ পেলাব পৰা নাই।

"অই বলিৰাম, আকৌ মদ খাই আহিছ? তোক ব'।" অসীমে ঢমক দিলে। অসীমৰ ঢমকত বলিৰাম থমকি ব'ল। হোটেলৰ ওপৰ মহলাৰ বাৰাণ্ডালৈ মূৰ তুলি চাব খুজি দুখোজ পিচুৰাই গ'ল। মদৰ বাগীত দেহৰ ভাবসাম্য বন্ধা কৰিব নোৱাৰা বলিৰামে কথমপি থিয় হৈ ব'ল।

"হা অসীম বাবু। আজ থোৰা পিয়া হাই। নেহী পিয়েজীতো জিন্মা বহেজী কেইসে? অ-সী-ম বাবু—ঘোচা ম-ত কি-জি-য়ে।"

"মদ খাই হলহুল কৰা বুলি চুপাৰ চাৰক কৈ দিম ব'। পাৰি মজাপালি।"

আত্মপ্ৰসাদত সদায় "আজ হম ৰাজা বন গিয়া" হৈ অহা বলিৰাম এইবাৰ কাবু হৈ পৰিল।

: আজ মাক্ কৰ দিজিয়ে বাবু। কাললে হাম কভী নেহী পিয়েজী মুন্নাকা কসম্। নোকৰী খটম্ হো জায়েগা তো হাম্লোগ কা খায়েগা বাবু?

এদিনেই নহয়। সি সদায়ে মদ খাই আহে। সদায় একে কথাকে কয়। চুপাৰক কম বুলি ঢমক দিলে কান্দি কান্দি ভৰিত ধৰি মাক্ খোজে। কাণ্ডবাত কৰে। শপত খায়।

চৰকাৰৰ প্ৰতিশ্ৰুতি আৰু বলিৰামৰ কসম্। কোনো পাৰ্শ্বক্য নাই। বজীৱ, বাজীৱ, ববীনহঁতে সন্মুখৰ পথাৰখনত ৰোৱা লহুপহীয়া ফুলকবি ডবাৰ পুলিবোৰ গছকি গছকি আঁতৰি যায়।

হোটেলৰ সকলোৱে তাক বলি বুলি মাতে। 'বলিকাই' বুলি কেতিয়াও কেবে মতা নাই। সি বেয়া নাপায়। বলিৰামে হোটেলৰ প্ৰত্যেকজন ছাত্ৰকে চিনি পায়। নাম জানে। ভাল পায়। ছাত্ৰবোৰেও তাক বেয়া নাপায়। তামোল, চিগাৰেট আনি দিয়া বলিক সিহঁতে দহ-বিশ পইচা বক্চিচ দিয়ে। তেনেদৰে গোট থোৱা পইচাবে সজিয়া মদ খাই টং হৈ থকা বলিয়ে ভাল পায়। চাৰ্কাচৰ ভালুকটোৰ দৰে নাচিবলৈ আৰম্ভ কৰে। টুইষ্ট, বিহু-নৃত্যৰ ভঙ্গীত কঁকাল ভাঙি নচা বলিক মাজত লৈ হোটেলৰ কবিত্ত'ৰত ল'ৰাবোৰে জুম বাজে। হাত চাপৰি বজায়। বগৰ কৰে। মাহৰ প্ৰথম সাতদিন গৰম হৈ থকা বলিৰামৰ ডিউটিত খেলিয়েলি হয়। সেই কেইদিন হোটেল চৌহদত তাক বিচাৰি পোৱা নাযায়।

ভাতৰ বেল শুনি অসীম বেলকনিৰ পৰা ভিতৰলৈ সোমাই আহিল।
প্ৰকাশ তেতিয়া টোপনিত লালকাল।

: অই কমমেট উঠ। ভাত নাখাব নেকি ?

অসীমৰ হেচুকনিত প্ৰকাশ কেঁচা টোপনিৰ পৰা মাৰ পাই উঠি বহে।
টেবুলৰ ওপৰত খুলি থোৱা ঘড়ীটোলৈ চায়।

“ব’ল। বৰ ভোক লাগিছে। খাই-বৈ সোনকালে শুব লাগে। কাইলৈ
বাতিপুৱাই মই ঘৰলৈ যাব লাগিব।”

প্ৰকাশৰ কথাত আচৰিত হৈ অসীমে স্মিলে : হঠাতে ঘৰলৈ যাব যে ?
কাৰোৰাৰ অস্থখ নেকি ?

“নহয়। হাস্পাতালৰ পেচেন্ট এজনক ঘৰলৈ লৈ যাব লাগে। আমাৰ
গাৱঁৰে মানুহ। প্ৰচটেট এন্লাৰজ্‌ড্‌ কেচ। যোৱা সোমবাবে ডাউকা চাবে
অপাৰেঞ্চন কৰিলে। কাইলৈ ৰিলিজ দিছে। ঘৰত থৈ আহিবলৈ মানুহজনে
মোক বৰকৈ কুটুৰি আছে। নগলে ভাল কথা হব জানো ? কাইলৈ গৈ
পৰহিলৈ গুচি আহিম।”

“কাইলৈ নগৈ কেইদিনমান পিচত গলে ভাল হয় নেকি ? নহলে কিবা
কম্প্লিকেঞ্চন হয় যদি ?”

“চাবে ভয় নাই বুলি কৈছে। মই ডাউকা চাবক সুধিছিলোঁ।”

“হা, কিন্তু পৰহিলৈ যেনেতেনে গুচি আহিব। দেৱী চৌধুৰী চাবৰ ক্লাছ
আছে। তাৰ পিচদিনা আকৌ ইলেক্‌চন।”

অসীমে প্ৰকাশক সোঁৱৰাই দিছিল।

। দহ ।

কেইদিনমানৰ পৰা হোটেলৰ বতাহ কিছু উষ্ণ হৈ পৰিছে। এটা সজীৱ ব্যস্ততাই আটাইকেইটা ছাত্ৰ আৰু ছাত্ৰীবাসতে পতাহুগতিক পৰিবেশৰ ঠাইত সৃষ্টি কৰিছে এটা নতুন পৰিবেশ; সজীৱতা। সজিয়াৰ পৰা বাতি দুপৰলৈ কিতাপত মূৰ গুজি থকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰেও কমেওকৈ কাৰণে হলেও সন্মুখৰ কিতাপ বন্ধ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে।

নিৰ্বাচনৰ সময়ত গ্ৰাহবোৰ কলেজতে অধ্যয়নৰ কিছু ব্যতিক্ৰম ঘটে। ব্যাঘাত জন্মে।

“এই দোস্ত—এইখন ন।”

ববীনে চিঠি এখন অলকলৈ আগবঢ়াই দি কোঠাটোৰ পৰা ওলাই যায়। কলেজ মেগাস্তিনৰ সম্পাদকৰ কাৰণে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰা সত্যেন চৌধুৰীৰ লগত ভোট কেনভাচৰ বাবে যাব বুলি সি কথা দি আহিছে।

অলকলৈ বৰকৈ চিঠি নাহে। মাহেকত দুখন বা এখন আহে। মাকে লিখে। মানে—মাকে কোৱা কথাখিনি পাকলৈ লিখি পঠিয়ায়।

সেইখন চিঠিও ঘৰৰ পৰা অহা বুলিয়েই সি নিশ্চিন্ত হৈছিল।

ঘৰৰ চিঠি পালে তাৰ বৰ বেয়া লাগে। ঘৰখনলৈ মনত পৰে। মাকজনীৰ কষ্টৰ কথা ভাবি মেডিকেল পঢ়াৰ ইচ্ছা হেৰুৱাই পেলায়। পঢ়াশুনা বাদ দি ক’ববাত কেবাগী সোমাবলৈ মন যায়।

ভহুপৰি প্ৰত্যেকখন চিঠিয়ে তাৰ চকুৰ আগত দাঁড়ি থৰে এখন ককণ ছবি। এটা শোকাবহ দৃষ্ট। অপাবেশত টেবুলত নিথৰ হৈ বোকা এহাল শেঁতা চকু।

খামটো ছিট্টি ভিতৰৰ কাগজখন সি চকুৰ আগত দাঙি ধৰিলে। সি
আচৰিত হৈ গ'ল। অচিনাকি আখৰ। সেয়াচোন তাৰ পাকলবা'ৰ আখৰ
নহয়। আন কাবোবাৰ।

প্ৰেৰকৰ নামটো চালে। মাকে লিখিছে।

তাৰ বুকুখন চিৰিংকৈ উঠিল।

তাৰ মৰমৰ পাকল বা' জনীৰ ভেঙে কিবা অস্থানেকি ?

লবালবিকৈ সি চিঠিখন পঢ়ি গ'ল :

মৰমৰ লকমইনা,

আশীৰ্বাদ লবিহঁক।

আশাকৰোঁ ভালে আছ। তোৰ চিঠিখন পাইছোঁ।

পাকলক ধৰিবলৈ অহা চল্‌চলিৰ মাহুহ ঘৰৰ কথা তোক আগতেও
কৈছিলোঁ। ল'ৰাজনে মাঠৰ কৰে। ঘৰ-ছৰাৰ বেয়া নহয় বুলি শুনিছোঁ।
কিন্তু মই দেখা নাই।

সিহঁতে অহা মাঘতে বিয়া পাতিব খোজে। মইহে কথা দিয়া নাই।
তোৰ পৰা চিঠি পালেহে আঙঠি পিন্ধাবলৈ আহিবলৈ কম। তই
কি কৰ সোনকালে জনাবি। পাৰিলে ঘৰলৈ এবাৰ আহি যাবি। পইচা-
পাইব কিবা এটা হব। বগৰীতলৰ মাটিডবাকে বন্ধকত দিম বুলি ভাবিছোঁ।
বজ্জত দোকানীয়ে লব খুজিছে। বাকচত থকা মোৰ গহনাখিনি ভাঙি মেলি
ছুই-এপদ কিবা বনাব লাগিব। আমিহে তাইক কি দিম ?

খোৱা-বোৱাত যত্ন লবি। সিবাৰ আহোঁতে শুকাই ক্ষীণাই কিবাটো
হৈ আহিছিলি।

আমাৰ আটাইৰে ভাল। আছোঁক যেনে তেনে। ইতি—

আশীৰ্বাদিকা,

তোৰ মা।

চিঠিখন পঢ়া হ'লত তাৰ মনটো ভাল লাগি বেয়া লাগি গ'ল। ভাল
লাগিল : সি ভবাৰ দৰে তাৰ পাকলবা'ৰ কোনো অস্থান হোৱা নাই। কিন্তু
বেয়া লাগিল পাকলবা'জনী চিৰদিনলৈ আনৰ হৈ আঁতৰি যাব। তদুপৰি
বজ্জত দোকানীৰ কথা সি জানে। বজ্জত দোকানীৰ ওচৰত বন্ধকী খোৱা
কাঁহি-খটি, সোণ, মাটি আজিলৈকে কেৱে মোকোলাৰ পৰা নাই।

এনেতে হলস্থলৰ শব্দ এটা আহি ডাৰ কাণত পৰিল। হোটেলৰ বাৰাণ্ডালৈ সি ওলাই গ'ল।

ইতিমধ্যে বাৰাণ্ডাত কেবাজনো ল'ৰা গোট খাই জ্বম বাঢ়িছে। কোনোবা এজনে চিঞৰি চিঞৰি কাৰোবাক গালি পাৰিছে। ল'ৰাবোৰে কোনোবা এজনক ধৰি ভিতৰলৈ নিবলৈ যত্ন কৰিছে।

সি আগবাঢ়ি গ'ল।

সেয়া সমীৰ। কাৰোবাক গালি পাৰি পাৰি চিঞৰি কৈছে : মই চব কথা কম। সকলোৱে মোক ভুল ভাবে? তোমালোকে জানা ইয়াত মোৰ দহ বছৰ হ'ল। কলেজ আৰম্ভ হোৱাৰ পিচৰ বছৰতে মই ইমালৈ আহিছোঁ। মই চববে কথা জানো। সকলোকে চিনি পাওঁ।' সিহঁতে মোক কি কাকি দিব?

অলকৰ বুকুখন কঁপি উঠিল। মদৰ বাগীত সমীৰে ডাক গালি পৰা নাইতো? ত্ৰৈলোক্য আৰু চন্দনক?

নাই। কাৰো নাম ধৰি সি গালি পৰা নাই।

অলকে এটা স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে।

কিন্তু হঠাতে সমীৰৰ কি হ'ল? কয়ৰ ভিতৰলৈ নিব খোজা ল'ৰাবোৰক এবাই ছক্‌ছক্‌কৈ কান্দি উঠিল।

তাৰ বেয়া লাগিল। সমীৰে মদ খালেও এনেদৰে অসংযত নহয়। তুচ্ছপৰি মদ খাই সি ইমান সোনকালে কেতিয়াও হোটেললৈ উভতি নাহে।

সন্তোষ লৈ অলকে গম পালে : বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ সমীৰে হেনো অকলে অকলে হাঁহি আছিল। সমীৰক দেখি ৰাজীৱে ইলেক্‌চনৰ কথা উলিয়াই সাধাৰণ সম্পাদকৰ বাবে কাক ভোট দিব স্থিতিছিল। তাৰ পিচতেই এইখন কাণ্ড।

: ভোট? মোক কিয় স্থিতিছা? এইখন কলেজত একো নহয়। পাজ-অপাজৰ কথা নাই। তোমাৰ খুচিমতে যাক ভাল লাগে দিবা। চব শালা, বেইমান। ইউনিয়নৰ কোনো মূল্য নাই। মই চববে কথা জানোহে ৰাজীৱ। চবকে চিনি পাওঁ। আলতাকে তামোল নাখায়; চিপাৰেট নোহোপে। পোষ্টাৰ লিখে? কিহৰ পোষ্টাৰভাল লিখিব লাগে?

: হেৰো ভাইজান, মোকো ছখন পোষ্টাৰ লিখি দিবনা ভাই। এয়া কেব্লিক পেইণ্ট, কাপোৰ আৰু ব্ৰাছ।

মুকুট সোমাই আহি আলতাকক অহুবোধ কৰিছিল।

“তই ভোলাবন্ধনক লিখিবলৈ দে—বুইছ মুকুট। এয়া চা—ব্ৰজেন, সত্যেন আৰু চপলাৰ পোষ্টাৰ লিখিবলৈ আছেই। নিইডৰ এখন পোষ্টাৰো লিখা হোৱা নাই।”

: নাই, নাই। সেইবোৰ মই নাজানো ভাইজান। তাং বাং নাপাবি। তোৰ আখৰ কলেজৰ চবেই ভাল পায়। অন্ততঃ এখন হলেও তই মোক লিখি দিব লাগিব। ক, কেতিয়া আহিম? গধূলি?

আলতাকে কি কব ভাবি নাপালে।

মুকুট ওলাই গ’ল। তাৰ বিশ্বাস—কলেজৰ আটাইবোৰে ভালপোৱা আলতাকে লিখি দিয়া প্ৰত্যেকখন পোষ্টাৰৰ যথেষ্ট মূল্য আছে।

অৱশ্যে মুকুটৰ অভিধানত ‘মূল্য’ শব্দটো নাই। ‘মূল্য আছে’ বুলি নকয়। কয় : ভেলু আছে।

অকল মুকুটৰে নহয়। ব্ৰজেন, সত্যেন, দিলীপ আৰু চপলাৰো সেই একেই বিশ্বাস। ঘোৱা দুনিয়া উজাগৰে থাকি আলতাকে পোষ্টাৰ লিখিছে। চাহৰ খৰচটো অৱশ্যে পোষ্টাৰ লিখিবলৈ দিয়া প্ৰাৰ্থীবোৰৰ।

মুকুট ওলাই ঘোৱাৰ লগে লগে আলতাকৰ হাঁহি উঠিল : এইখনতো আন কলেজ নহয় যে কেনভাচ্ নতুবা পোষ্টাৰৰ ধুনীয়া আখৰ দেখি ভোট দিবহি।

হোটেলৰ ওৱালৰ অ’ত ত’ত কেৱল পোষ্টাৰ আৰু পোষ্টাৰ। কলেজ কেটিনখনৰ বেববোৰ বং-বিৰঙৰ পোষ্টাৰেৰে ধুনীয়া আৰু পৰিপাটিকৈ সজাই তুলিছে; যেন এখন চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনী। বমেনে বঙা, নালা আৰু হালধীয়া বঙেৰে ছবি আঁকি লিখা পোষ্টাৰবোৰৰ কটো লৈ ফুৰিছে। কিছুমানে পোষ্টাৰত লিখি থোৱা মিঠা মিঠা কবিতাৰ পংক্তিবোৰ পঢ়িবলৈ জুম পাতিছে।

কলেজ, হাস্পাতাল, বোণী আৰু অপাৰেঞ্চনৰ উপৰিও বিভিন্ন অহুঠান আৰু সমাজ কল্যাণমূলক কামত ব্যস্ত থকা অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত মহন্তই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰক উৎসাহ দিবলৈ নিৰ্বাচন, কলেজ উইক আদিত সদায় ভাগ লয়হি। ব্যস্ততাৰ মাজতো অধ্যক্ষ মহন্তই নিৰ্বাচনী প্ৰাচীৰ-পত্ৰবোৰ চাই খিল্লীস্থলভ মন থকা ছাত্ৰবোৰক উৎসাহ যোগায়।

এইবেলিও অধ্যক্ষ মহন্তই পোষ্টাৰবোৰ একান্তমনে চাই গৈছে। কাৰত ফ্ৰজ্যোতি আৰু পাৰ্শ্বলাবধি।

“লোখন কোনে লিখিছেহে? বেছ ভাল লাগিছে—নহয় বে? ল’বাবোৰৰ দেখিছো বেছ, কচিবোধ আছে।” পোষ্টাৰ এখনলৈ আঙুলিয়াই মহন্তই পাৰ্খলৈ চালে।

“হয় চাব। দ্বিতীয় বাৰ্ষিকৰ আলতাক হছেইনে লিখিছে চাব। সি ভাল ছবিও আঁকে।”

“মোক এবাৰ লগ ধৰিবলৈ কবাচোন।” বুলি অধ্যক্ষ মহন্তই আগবাঢ়ি গৈ পাটৰ গামোছা এখনত ধুনীয়া আখৰেৰে লিখা পোষ্টাৰখনলৈ একান্ত মনে চাই ব’ল।

বাজেনে ফটো লবলৈ এজল বিচাৰি ব্যস্ত হৈ পৰিল।

ইলেক্‌চনৰ আগদিনা।

প্ৰাৰ্থীবোৰে নিজৰ নামৰ ছপাকার্ড বিলাই এটাৰ পিচত আন এটা জেষ্ঠীত নত্ৰ হৈ বক্তৃতা দিছে। ভোটটো দিবলৈ অস্থবোধ কৰিছে: কাইলৈ আহিব দেই। নামটো মনত আছে নহয়?

সন্ধিয়াৰ পৰা বাতি জ্বপৰলৈ হোটেলবোৰতো সেই একেই অস্থবোধ। নিজৰ প্ৰাৰ্থীত্বৰ বক্তৃতা; বৈষ্ণবী বিনয়েৰে কৰা আশ্বপ্ৰশংসা।

অৱশেষত হোটেলৰ কমবোৰৰ লাইটবোৰ এটা এটাকৈ জ্বমাই গ’ল। কিন্তু কেইটামান লাইট তেতিয়াও জ্বমোৱা নাই।

প্ৰাৰ্থীবোৰ শোৱা নাই।

অতীত্ৰ, আলতাক, ভোলাৰজনহঁত পোষ্টাৰ লিখাত ব্যস্ত। পলিং বুধৰ ওচৰত লগাবলৈ চকুত লগাকৈ লিখিবলগীয়া পোষ্টাৰ কেইখন তেতিয়াও সিহঁতৰ লিখা হোৱা নাই। সিহঁতৰ হাতত বং; মূখত চিয়াহীৰ দাপ। চাইনিজ ইক আৰু ফেব্ৰিক পেইণ্টৰ বঙা-নীলা বঙত গাৰ কানি-কাপোৰ চিত্ৰ-বিচিত্ৰ।

গাৰ্লচ হোটেল আৰু কলেজৰ বেৰত পোষ্টাৰ লগাবলৈ যুশাল, অশান্ত, ত্ৰাজেন, জালান, ছলালহঁত হোটেলৰ পৰা ওলাই গৈছে। সিহঁতৰ হাতত টৰ্চ, আঠা, বচি, গজাল, হাড়ুবী আৰু এজাপ পোষ্টাৰ। যুশালৰ কাছত এডাল জখলা। অশান্তৰ হাতত মাউথ অৰ্গেন।

বাহিৰত ঘোপমৰা এজাৰ।

বুৰৰ গুৱাহাটী তেতিয়া স্থপ্ত।

নবকাচলৰ বুকুৰ লক লুং-লুঙীয়া বাটটোৰে ছলালহঁত ছাত্ৰী-বাসটোক

বেৰত পোষ্টাৰ লগাৰলৈ আগবাঢ়িছে। অশান্তৰ মাউৰ অৰ্গেন ভেতিয়া নিস্তক।

“অৰুণটোৱে মিছাকে’ কনটেই কৰিছে। বৰ বেয়াটক হাবিব। শুই কি ভাব?”

“সি হাবক ব’চোন। মালবিকাজনীলৈহে বৰ বেয়া লাগিছে ভাই। তাই বৰ ছেষ্টিমেন্টেল। জিকিব নোৱাৰিলে চুইচাইডো কৰিব পাৰে।”

“থ, থ—চুইচাইড কৰিব? ইলেক্চনত হাবি আজিলৈকে কোনোৱে চুইচাইড কৰা নাই বে। চুইচাইড কৰিলে ভালেই হব। মেডিকেল কলেজৰ এটা বেকৰ্ড হব।”

মৃণালহঁতৰ কথা শুনি ব্ৰজেনে ফলাফল সম্পৰ্কে সন্দেহান হৈ কৈ উঠিল : সিহঁতৰ কথা যে কৈছ মোৰ কি হব ক’চোন। নাহাৰোঁতো? হাবিব লাগিলে বৰ লাজ পাম ভাই।

“আৰে—তইতো চাহ-মিঠাই খুৱাব পৰা হৈছই। চিউৰ ভিক্ট্ৰী। জেনেৰেল চেফ্টোৰী হৈয়ে তই কিছ কলেজলৈ দুখন নতুন বাছ অনাৰ ব্যৱস্থা কৰিবি। এইকেইখন ব্ৰহ্মপুত্ৰত পেলাবলগীয়া হ’ল।”

“কেটিনখন? হোটেলত চাহৰ কেটিন এখনৰ তই ব্যৱস্থা কৰিবই লাগিব। এইবাৰ হৰদেউৰ দোকান কেন্চেল।”

মৃণালহঁতে জানে ব্ৰজেনে অনিলক প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰি ভুল কৰিছে। নিৰ্ধাত পৰাজয় বুলি স্থনিশ্চিত হৈও সিহঁতে তাক আশ্বাস দিছে।

সিহঁতে কথা পাতি পাতি ছাত্ৰীবাস পালেহি।

অশান্তই হাতত কেইখনমান পোষ্টাৰ আৰু ফটা কাগজ এখিলাত অৰুণমান আঠা লৈ পূবফালৰ ওৱালখনৰ ফালে অকলে আগবাঢ়ি গ’ল। ওৱালখনৰ কাষত লক লক জাৰ্ণেচি বনৰ হাবি।

মৃণালে ইতিমধ্যে পাৰ্শ্বানেষ্ট পেইণ্টেৰে ওৱালত কিবাকিবি লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলেই।

: অই মৃণাল, মৰিবি চালা।

: বাদ দে বে। কাৰ আখৰ কোনে চিনি পায়?

ব্ৰজেনৰ ধাৰণা : ছাত্ৰীবাসৰ আটাইবোৰ ভোট সি পাবই।

গতিকে ছোৱালীবোৰে বাতিপুৰা শুই উঠিয়েই দেখা পোৱাকৈ ডাঙৰ পোষ্টাৰ এখন কুকুড়া হুজোপাৰ মাজত আঁৰি দিবলৈ সি ব্যস্ত হৈ পৰিল।

কিন্তু অকলে তাৰ অহুবিধা হ'ল। গছ ছুজোপাৰ মাজত বচি এডাল বান্ধি পোষ্টাৰ এখন লগাই থাকোঁতেই হঠাতে অশান্তৰ চিঞৰ এটা শুনি আপ মাৰি-ওৱালৰ সিপাৰে লুকাই পৰিল। চকিদাৰে দেখিলে সৰ্বনাশ হব।

বহুত সময় তেনেদৰে পাৰ হৈ গ'ল।

হুলালহঁতে লবালবিটেক পোষ্টাৰ লগাই আঁতৰি আহিল। কিন্তু অশান্ত তেতিয়াও ঘূৰি অহা নাই।

: অশান্ত এতিয়াও ঘূৰি নাহিল দেখোন অ' হুলাল ?

: চকিদাৰে দেখে বুলি ক'ববাত লুকাই আছে চাপে ?

: কিন্তু ইমান সময় লুকাই থাকিব নে ? আধাঘণ্টাতকৈও চোন বেছি সময় হৈ গ'ল।

পেটে পেটে সিহঁতৰ থং উঠিছিল যদিও অশান্ত যোৱাৰ পিনে হুলালহঁত আগবাঢ়ি গ'ল। কিন্তু অশান্তক নেদেখি লক্ষিহান হৈ পৰিল।

: সোটে চোন অশান্ত। ওৱালখনৰ ওচৰত পেট পেলাই লুকাই আছে। ব'লচোন—ব'ল।

মৃণালৰ কথা এবাৰ নোৱাৰি জালানহঁত ৰাওঁ নেযাওঁকৈ অশান্তৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। মানে চকিদাৰ ৰামধৰুপ হৈ সিহঁতে তাক ভয় খুৱাব।

কিন্তু অশান্তৰ ওচৰ পাই সিহঁতৰ সকলো প্ৰাণ ওলট-পালট হৈ গ'ল। প্ৰেপুৰা খাই পৰিল।

মাটিত বাগৰি পৰি থকা অশান্তৰ তেতিয়া কোৱাৰিৰে বৈ আহিছে এমুখ বগা ফেন। প্ৰায় অৰ্দ্ধচেতন হৈ পৰা অশান্তই হাতৰ আঙুলি এটাৰে ভৰিৰ ঠাই এটুকুৰালৈ দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিলে।

টৰ্চৰ পোহৰত অশান্তৰ মৌতৰিখনৰ গেৰোহাটোৰ ওপৰত কিহবাই কামোৰাৰ চিত্ৰ এটা দেখি জালান দৌৰি গৈ গাৰ্গচ্ হোষ্টেল পালেগৈ। গ্ৰাউণ্ডৰত মেলি থোৱা কাৰোৰাৰ শাৰী এখনৰ এডোখৰ ছিঙি আনি অশান্তৰ কলাকুলত টানকৈ বান্ধি দিলে। তাৰ পিচত সিহঁতে তাক ডাং-ডোলাকৈ হোষ্টেললৈ লৈ আহিল।

: ব্ৰজেন, হাম্পাতাললৈ কোন এটা কৰগৈ। বেগতে এমুলেক এখন পঠিয়াই দিবলৈ কৰি।

ব্ৰজেনে দৌৰি গৈ চূপাবক অগাই কথাটো জনালে।

ইতিমধ্যে পোষ্টাৰ লিখি থকা আলতাক, ভোলাকজনহঁত আহি হলহুল

লগালে। সিহঁতৰ গণ্ডগোলত টোপনি ভাঙি যোৱা কেইজনমান বৰ্ভাবো
বিছনাৰ পৰা উঠি আহিল।

সিহঁতৰ দৃঢ়বিশ্বাস—অশাস্তক সেয়া ফেটী সাপে কামুৰিছে।

কেইজনমানে সমৰ্থন কৰি কৈ উঠিল : নহলে ভৰিখন নীলা পৰিব কিয় ?

ভয়ত অশাস্ত বিবৰ্ণ হৈ পৰিল।

অলপ পিচতে এম্বুলেঞ্চ আহিল। সিহঁতে অশাস্তক লৈ হাস্পাতাল
পালেগৈ।

কিন্তু এণ্টিভেনচ্ পলিভেলেন্ট ?

“ষ্টকত নাই ?” মুনালহঁতে আশ্চৰ্য্যত অমুচ্চ স্বৰত চিঞৰি উঠিল।

“তেন্তে ? উপায় ?”

জালানহঁত নিৰাশ হৈ পৰিল। মুখৰ মাত হেৰাল। ইজনে সিজনে
মুখলৈ চালে। চকুত অসহায় দৃষ্টি।

: চব ষ্টিক হৈ যাব। চিন্তা নকৰিবি। মাত্ৰ পাঁচ মিনিট ব।

কথা কবলৈ ভাষা বিচাৰি নাপাই মৌন হৈ পৰা পৰিবেশটোৰ নিস্তব্ধতা
ভাঙি দীপেশে কৈ উঠিল। তাৰ পিচত এম্বুলেঞ্চখন লৈ আঁতৰি গ’ল।

শেষ নিশা।

অশাস্ত উঠি বহিল। ল’ৰাবোৰে স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে।

“কোনো ভয় নাই বোপাইহঁত। আক একো নহয়।”

দীপেশে অনা বেজজনক সিহঁতে কি বুলি ধন্যবাদ দিব ভাবি নাপালে।

আটায়ে দীপেশৰ উপস্থিত বুদ্ধিক প্রশংসা কৰিলে।

মন্ত্ৰশক্তি আৰু এণ্টিভেনচ্ পলিভেলেন্ট ?

চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ আলতাফে ভাবিলে : এণ্টিভেনচ্ পলিভেলেন্টৰ
জীয়া ষ্ট’ক মন্ত্ৰশক্তিবোৰ জীয়াই ৰাখিবলৈ আজি কেইজনে চেষ্টা কৰিছে ?
এদিন হয়তো এইবোৰ হেৰাই যাব।

পূবৰ আকাশ তেতিয়া পোহৰ হৈ আহিছে।

। এখান ।

প্ৰকাশইতৰ গাৱঁলৈ টেনেৰে যোৱাৰ সুবিধা নাই। টেন নচলে। বাছ চলে। গাওঁখনৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যোৱা নেভুলে হাইওৱেটোৰে লৰী, ট্ৰাক, টেক্সী আৰু প্ৰাইভেট কাৰবোৰ দিনে-নিশাই অহা-যোৱা কৰে।

ৰাতিপুৱাৰ প্ৰথম বাছখনতে প্ৰকাশইতে গৈ দুপৰীয়াৰ অলপ আগে আগে গাওঁ পালেগৈ। প্ৰকাশইত মানে—প্ৰকাশ আৰু সি খবলৈ যোৱা বোগীজন। ঠগীৰাম।

ঠগীৰামক ঘৰত থৈ প্ৰকাশ যেতিয়া নিজৰ ঘৰলৈ আগবাঢ়িল বেলি তেতিয়া মূৰৰ ওপৰত। ঠগীৰামৰ ঘৰৰ পৰা সিহঁতৰ ঘৰলৈ বেছি দূৰ নহয়। ডেৰ দুই ফালৰ বাট। কিন্তু সি ঘৰ নাপালেগৈ। ঘৰমুখী হৈ আগবাঢ়ি যোৱা প্ৰকাশৰ নিচেই ওচৰতে ব্ৰেক টানি চাইকেল এখন বৈ গ'ল। চাইকেল আবোহীজনে তাৰ ভৰিৰ পৰা মূৰলৈ লক্ষ্য কৰি স্থিলে : এইটো আমাৰ প্ৰকাশ ডাইটি নহয় নে ?

প্ৰকাশে মাহুহজনক চিনি পালে। ইমান সময়ে সি মনেই ক'ব নাছিল। ল'ৰালবিকৈ কৈ উঠিল : এ, বকুল ককাইদেউ দেখোন ! ক'বপৰা আহিলে ?

“তুমি এইবাৰ কোন ইয়েৰ পালেগৈ ? ফিফ্ ইয়েৰ নহয় নে ?”

“হয় ককাইদেউ।”

“বেছ, বেছ। আৰু এবছৰ পিচতে ডাক্তৰ হৈ ওলাই আহিবাই। পিচে আমাৰ নিচিনা হতভগীয়াবোৰৰ দৰে গাৱঁলৈ আহিবানে চহৰতে থাকিব ?”

“চাওঁচোন, আগেয়ে পাছ কৰি লওঁ। তাৰ পিচত চাকৰিয়ে হ'লৈ টানি নিয়ে যাবই লাগিব। নহলে আমাৰ দৰে দুখীয়া মাহুহবোৰৰ ক্লিনিক অথবা কাৰ্বাচী খোলাৰ সামৰ্থ্য জানো আছে ?”

চাইকেলখন ঠেলি নিয়া বকুলৰ লৈতে প্ৰকাশ আগবাঢ়ি গৈ তিনিআলিৰ চ'কটোতে বৰ খুজিছিল। কাৰণ সেই চ'কটোৰ পৰা দক্ষিণলৈ যোৱা বাটটোৰে প্ৰকাশইতৰ ঘৰলৈ যাব লাগে। কিন্তু সি সেই বাটটোৰে নগৈ বকুলৰ লগে লগে পূবলৈ যোৱা বাটটোৰে আগবাঢ়ি গ'ল। বকুলক অকণমান আগবঢ়াই দি উভতি আহিব।

বকুল বৰা ভাঙৰ। যি বছৰত সিহঁত গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজত ভৰ্তি হৈছিল সেই বছৰতে বকুলইতৰ ব্যাটচটোৰে পাছ কৰি কলেজ এৰি ওলাই আহিছিল।

সি ভাবিলে: সিহঁতৰ কলেজ হাস্পাতালখনত বকুল ককাইদেউইতৰ দৰে চিকিৎসাৰ মাহুহ কিছুমানৰ অভ্যস্ত প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে।

কিন্তু এইবোৰ মাহুহে কলেজ হাস্পাতালত চাকৰি নাপায়।

খুঁউৰ কম দিনৰ ভিতৰতে অসম্ভৱ চিকিৎসাৰ সিহঁতৰ বকুল ককাইদেউ ল'ৰাবোৰৰ মাজত জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল। অকণো চিনিওৰিটি কমপ্লেজ নথকা বকুল বৰাই তেতিয়াই সিহঁতক হাস্পাতালখনৰ উন্নতিৰ উপায় বিচাৰি সিহঁতৰ লগত আলোচনা কৰা বকুল বৰা আলোচনাৰ শেষত প্ৰায়ে উত্তেজিত হৈ পৰে। কথাবোৰ বৈপ্লৱিক হৈ পৰে।

কিন্তু পিচমুহূৰ্ততে হতাশ হৈ যায়। নিকপায় হৈ পৰে। তাৰ পিচত আৰম্ভ কৰে হাঁহি-ধেমালি। তেনেকৈয়ে সিহঁতৰ মনবোৰ বিপ্লৱী আৰু সজীৱ কৰি তোলা বকুল বৰা এদিন কলেজ এৰি গুচি আহিছিল। সিহঁতৰ সিদিনা বেয়া লাগিছিল। মনবোৰ সেমেকিছিল।

প্ৰকাশইতৰ গাৱঁলৈ অহা বকুল বৰাৰ স্বাস্থ্য এই কেইবছৰতে বৰ বেয়াকৈ ভাঙি পৰিছে। কৰ্তব্য সচেতন আৰু নিষ্ঠাবান মাহুহবোৰ এনেকুৱাই হয় নেকি? নিজৰ স্বাস্থ্যৰ প্ৰতি আওহেলা কৰিবলৈ শিকে?

এবা, মেডিকেল কলেজলৈ অহা বিপ্লৱী মনবোৰ তেনেকৈয়ে এদিন মৰহি যায়। সেমেকি পৰে। মানৱ সেৱাৰ নামত বাইজক প্ৰবঞ্চনা কৰা বুলি আৰোপ কৰিবলৈ শিকে। সেমেকি যোৱা বিপ্লৱী মনটোৰ দৰে এদিন স্বাস্থ্যও ভাঙি পৰে।

কলেজ, হাস্পাতাল আৰু হোটেলৰ বেববোৰত লিখি থোৱা ডাঙৰ ডাঙৰ আখৰকেইটা তাৰ চকুৰ আগত তাঁহি উঠিল:

I do not for a royal realm aspire, for a release or for

paradise. To serve those bent with grief, I desire and calm their sorrows and help them arise.

অথচ বহুল বৰাৰ লৈতে একেলগে পাছ কৰি কলেজৰ পৰা ওলাই অহা দুৰ্গা শৰ্মা, নজৰল ইচ্ছামাইতে ইতিমধ্যে গুৱাহাটীত বৰ বৰ বৰ দাঙিছে। এখনৰ পিচত আন এখন কিয়েট, এখেচেতাৰ বদলাইছে।

কথাবোৰ ভাবি প্ৰকাশৰ বৰ বেয়া লাগি গ'ল।

“ককাইদেউ, বাহ্যৰ প্ৰতি আপুনি অকণো চকু নিদিয়াটো বৰ অভাৱ হৈছে।”

অপ্ৰয়োজনীয় উপদেশ এটাৰ দৰে প্ৰকাশৰ কথাবোৰত অকণো শুকনু নিদি বহুল বৰাই মিচিকিয়াই হাঁহিলে।

“বাহ্য এদিন আছিল কাৰণেহে আজি ডাঙিছে। হেৰোৱা বাহ্য বুধাই আনিব পাৰি। কিন্তু ডাঙি যোৱা মন আৰু বুধাই আনিব নোৱাৰি। বুইছা ভাইটি? বাক, এতিয়া সেইবোৰ বাদ দিয়া। তোমাৰ আৰু কলেজৰ খবৰ বাতৰি কোৱা। হোটেলবোৰত আগৰ দৰে আজিকালি ভবে নে নজমে? অ' কলেজলৈ দুখন নতুন বাছ অহাৰ কথা আছিল নহয়। পিচে আছিল নে?”

“হোটেলৰ খবৰনো আৰু কি কয় ককাইদেউ? কলেজৰ খবৰচোন কাকডে-গজাই পায়ই থাকে। বাছকেইখনৰ অৱস্তা কিছু পৰিৱৰ্তন হৈছে। আগভটকৈও ঘনাই বেয়া হৈ থাকে। যাজৰাটতে ঠেহ পাতি যৈ যোৱা স্বভাৱটো বাঢ়িছে।”

“কিন্তু, নতুন বাছ অহাৰ কথা আছিল নহয়?”

“আপোনালোকৰ দিনৰ বাছ কেইখনকে আমি নতুন বাছ হুনি ধৰি লৈছো।”

“হেৰি নহয়, সেই বে যোৰ ড্ৰাইভাৰ। আজিকালি সি আছে নে নাই হে?”

“আছে ককাইদেউ। কিয় সুধিলে?”

: কথা এটা মনত পৰি হাঁহি উঠিছে। বুইছা—কলেজীয়া জীৱনটো গীচাকৈয়ে বৰ কঠীন আছিল। এবাৰ কি হ'ল জালা? যই ভেটিয়া কুতীয়া বাৰিকত। বাতিপুৰা পানবজাৰত গ্লাছ। যই আকৌ লহাৰ ঘোৰৰ গাড়ীতহে বাওঁ দেই। নজিকৈ কলেজৰ লক্ষ্যৰ চিৰি কেইটা দেখিছা নহয়? অক্

পৰিৱৰ্ত্তিত ছোৱালীবোৰে তাতে বহি আড্ডা মাৰে। ওচৰতে বৈ থকা চানচুব্বালা কেইটাৰ পৰা চানচুব্ব কৰে। কিছুমানে ফালৰি কাটি গৈ দীঘলী পুখুৰীৰ পাৰৰ গছ কেইজোপাৰ তলত বৈ থাকে। ছপৰীয়া পানৰজাৰৰ পৰা হোটেললৈ উভতি আহোঁতে আমি নিহঁতক লগায় জোকাওঁ।

সেইদিনাও ক্লাছ কৰি হোটেললৈ উভতিছিলোঁ। কেইডালমান ফুলৰ মালা আৰু ফুল কিছুমান হাতত লৈ হাম্পাতালৰ দুৱাৰমুখত বৈ থকা ল'ৰা এজন আমাক দেখি আগবাঢ়ি আহিল। ফুল আৰু ফুলৰ মালাৰ আমাৰ কাৰো প্ৰয়োজন নাছিল। কিন্তু বেচেৰাৰ অভাৱকিষ্ট মুখখন দেখি কিনিবলৈ আমি বাধ্য হৈছিলোঁ।

সিদিনা আমাৰ প্ৰায়বোৰৰে হাতত ফুল আৰু ফুলৰ মালা। মোৰ হাততো আছিল জবাকুলৰ মালা এখাৰ। বাছখন ছোৱালী কলেজৰ লগুথেৰে পাৰ হৈ যাওঁতে ছোৱালীবোৰৰ গালৈ আমি মালা আৰু ফুলবোৰ দিলো ছটিয়ায়। সিহঁতেওঁ বুটালি ললে। মই দলিয়াই দিয়া মালাখাৰ পৈ এজনী ছোৱালীৰ ডিঙিত সোমালগৈ।

তাৰ পিচত কি হ'ল জানা? ঘোৰৰ বাছখনতো অচল হৈ পৰিল।

নচলে। ঘোৰে এক্সচিলেটৰ দবাইছেহে দবাইছেহে। নাই—ইঞ্জিনৰ মাৰি-শকই নাই। ছোৱালীবোৰে গালি পাৰে বুলি ইফালে আমাৰ ভয়ত ডুত নাই। হেজাৰ হওক—সিহঁতৰ কেম্পাচ দিয়াচোন। আমি কওঁ : ঘোৰ, চলোৱা।

লি কয় : বাবু নচলে।

বা বাগ্গেকে। এতিয়াহে বৰিলোঁ। চৈধ্য পুৰুষ সোপাকে উজাৰিব এতিয়া। আৰু হয় বে হয়—ছোৱালীবোৰে আমাৰ ফালে চাই আছে।

‘যি হব-হব। গালি খালেও থায়ে।’ বুলি আমি গাড়ীৰ পৰা আটাইবোৰ নাৰি পৰিলোঁক। উদ্দেশ্য—ঘোৰৰ বাছ ঠেলিম। কিন্তু ছোৱালীজাকৰ সন্মুখত গাড়ী ঠেলিবলৈ আমাৰ লগানত লাগিল।

ভাগ্য ভাল, সিহঁতে আমাক আক্ৰমণ কৰিব খোজা নাই। মোৰ হাতৰ মালাডাল পৈ ডিঙিত সোমোৱা ছোৱালীজনীক জোকাই সিহঁতে খেমালি কৰিছে। লাজত বেচেৰীৰ মৰি যাওঁ মৰি যাওঁ অৱস্থা। তাইলৈ মোৰ বৰ বেয়া লাগিল। এখাৰ তাইৰ চকুৱে চকুৱে পৰাত অপৰাধীৰ দৰে ফই ডলম্ব কৰিলোঁ। কিন্তু মাৰি বাধ নোৱাৰিলোঁ। কেইজনীমান ছোৱালী

আগবাঢ়ি আহি যোক ছোকাবঁল আকত কৰি দিলে : হেৰি ককাইদেউ,
জবাক জবা ফুলৰ মালা পিন্ধালেই বেতিয়া—একেবাৰে লৈ য়াওকহি।

আন এজনীয়ে কাঠ মাৰিলে : কাৰ্ণিচাৰ চেটটোহে দিব নোৱাৰিম
দেই ককাইদেউ।

বেটীহঁতৰ চকুও কয় নহয়। ঠিক ধৰিছে—নেইধাৰ মালা যে ময়েই
দলিয়াই দিছিলো।

বুজিলো : ছোৱালীজনীৰ নাম জবা।

তাই মোলৈ চাই আছিল। তাৰ : তুমিহে ইহঁতবোৰৰ মাজত যোক
এইখন নগুৰ-নাগতি কৰিলা।

তাৰ পিচত কি হ'ল বুজিছাই নহয় ?

বকুল ককাইদেউ কোৱাৰ পৰা ধমকি ব'ল।

সি হুথিৰ খুজিছিল : পিচে জবাক বিয়া কৰালে নে নাই ?

কিন্তু সোধাৰ সাহস নহ'ল।

“তাৰ পিচত কি হ'ল জানা ? আমাৰ প্ৰেমৰ কাহিনী দুয়োখন
হোটেলতে বাটু হৈ পৰিল। দুয়োখন মানে এখন আমাৰ ; বাকীখন লক্ষিকৈ
কলেজ হোটেল। তেতিয়াৰ পৰা হাস্পাতাললৈ অহা-যোৱা কৰোঁতে বাছ
ঘিটো চাইড ছোৱালী কলেজৰ ফালে পৰে সেই চাইডটোত বহিবলৈ
ল'বাবোৰৰ মাজত হেতা-ওপৰা লাগে। সিহঁতৰ হাতত বিভিন্ন ডবলৰ
ফুলৰ মালা। এনেদৰে মালা দলিওৱাৰ পৰ্ব আৰম্ভ হ'ল। কিন্তু সদায়
নহয় দেই। মাহেকত কেতিয়াবা কাচিৎ এদিন বা দুদিনহে।

কিন্তু সিহঁতে দলিয়াই দিয়া মালা কোনোজনী ছোৱালীৰ মূৰত নপৰিল ;
ভিঙিতো নোসোমাল। এদিন কোনোবা এজনে দলিয়াই দিয়া মালা ধোৱা
শাৰী পাতি বৈ থকা চানচুবঢ়ালা কেইটাৰ এজনৰ ভিত্তিতহে সোমালগৈ।”

কথাবোৰ শুনি প্ৰকাশৰ হাঁহি উঠিছিল।

ডাক্তৰ বকুল বৰাৰ কাহিনী শেষ হোৱাৰ পিচতহে তাৰ খেয়াল হল :
ঘৰৰ পৰা সি বহুদূৰ আঁতৰি আহিছে। সি আৰু আগবাঢ়িব লুখুজিলে।
কিন্তু বিয়াৰ লব খোজা প্ৰকাশৰ বাহত ধাপ্ মাৰি ধৰি বকুল বৰাই কৈ
উঠিল : নেভাব। ইমান দিনৰ মূৰত লগ পাইছোঁ। আগেয়ে মোৰ তালৈ
দাব লাগিব। তাৰ পিচত ঘৰলৈ দাব।

প্ৰকাশৰ ডোক আৰু ভাগৰ লাগিছিল। বেজিও ভালেমান হৈছে।

পতিকে নি বকুলৰ লগত বাবলৈ আপত্তি কৰিছিল। কিন্তু তাৰ আপত্তি নবজিল।

কোৱাৰ্টাৰ পায়েই তাৰ বকুল ককাইদেৱে হলফুল লগাই দিলে। “আগেয়ে একাপ একাপ চাল খাই লও। কি কোৱা ডাইটি? তোৰ পিচত গা ধোৱা নে ভৰি-হাত ধোৱা ধুই লবা। আজি কিমান দিনৰ মূৰত ছুইজনে একেলগে খাম ভাৰি চোৱাচোন।”

মনৰ বঙত বকুলে চিঞৰি মতা তাৰ নবৌয়েকজনী ছয়িং কৰ্মলৈ ওলাই আহিল। মৰম লগা এজনী ধুনীয়া বোৱাবী।

“এওঁ আমাৰ ডাক্তৰ ডাইটি প্ৰকাশ। বুইছা জ্বা—তাহানিৰ সেই মালা দলিওৱা কাহিনীটো আজি এওঁক কলো। শুনি বৰ ক্ষুৰ্তি পাইছে।”

গিৰিয়েকৰ কথাত মাহুহজনীয়ে বৰ লাজ পাইছিল।

আবেলি।

তাৰ বকুল ককাইদেউ আৰু নবৌজনীৰ পৰা বিনায় লৈ ঘৰলৈ উভতিছিল। “বাটৰ ছয়ো কাষৰ পকা ধানবোৰৰ সোণালী বঙটো তাৰ বৰ ভাল লাগিল। এনে সময়ত ঘৰলৈ আহিলে সেই কাৰণেই তাৰ উভতি বাবলৈ মন নাযায়।

কিন্তু উপায় নাই।

কাইলৈ চোঁধুৱী চাবৰ লাহ আছে।

‘এ কেচ অব চিঅ’ফ্ৰেনিয়া।’

‘ছিঃ! কিবোৰ যে ভাবিছোঁ। কেতিয়াও হব নোৱাৰে। নহয়।’

অলুচ হুত অলকে নিজকে কলে। মনৰ দৃষ্টিভাৱেৰে জোকাৰি পেলাবলৈ বন্ধ কৰিলে।

কিন্তু যদি হয়?

সেই প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰি সি ছট্‌কটাই উঠিল। অলকে যেন চিঞৰি চিঞৰি সকলোকে জনাই দিব : যদি হয় তেন্তে তাৰ বাবে দায়ী মই। ত্ৰৈলোক্য আৰু চন্দন নহয়।

কিন্তু সি কাক কব? কিয় কব? ত্ৰৈলোক্য, চন্দন নতুবা তাক লম্বীৰেভেঙে একো কোৱা নাই। গালি পৰা নাই। সিহিঁনা লম্বীৰৰ কোঠাত ঘটা ঘটনাটোৰ কথা লিইত চাৰিজনৰ বাহিৰে হোটেলৰ আন কেৱে নাজানিলে। লম্বীৰে কাকো কোৱা নাই। জনোৱা নাই।

অলক কিন্তু স্থিৰ হব নোৱাৰিলে। অপৰাধী তাৰ এটাই তাক অশান্ত কৰি তুলিলে।

হোটেলৰ প্ৰত্যেকজন ল’ৰাই মনত বেজাৰ পালে। দুখ কৰিলে, মহাহুতুৰি দেখুৱালে। কিন্তু হঠাতে কিয় এনেকুৱা হ’ল কেৱে নাজানিলে।

আজি কেইদিনমানৰ পৰা লম্বীৰ অশান্ত হৈ পৰিছে। লম্বীৰে হোটেলৰ কৰিভ’বত নাচে। হাঁহে। চিঞৰি চিঞৰি পান পায়। কেতিয়াবা কাৰোবাক গালি পাবে। ধমক দিয়ে। তাৰ পিচত কাৰ্জি কাৰ্জি কমা খোজে। মৰম কৰে।

“ভোৱালোকে যজ্ঞমণিক কৰা : ভোৱালোকৰ লম্বীৰবাই বদ ধায়। বাৰপিট কৰে। চিঞৰি বাধৰি পান পায়। পঢ়াভাৱা একমুখ নকৰে।”

প্ৰায়ে যজ্ঞযগিৰ কথা কৈ চিঞৰ-বাধৰ কৰা অদংঘত লম্বীৰ প্ৰতি প্ৰথম কেইদিন কোনেও লিমান গুৰু দিয়া নাছিল। ভাবিছিল : মদৰ নিচাত সি বলিয়ালি বলকিছে। কিন্তু পিচলৈ সকলোৱে বুজিছিল সেয়া মদৰ নিচা নহয়। ক'ৰবাত যেন কিবা বিজুতি ঘটিছে।

“এই চালা, তোমালোকে কলেজখন জলাই দিব নোৱাৰা? ইয়ালৈ কি কৰিবলৈ আহিছা? মৰি যাওক চব বেমাৰী। পৃথিবীৰ চববোৰ মানুহ। চববোৰ চয়তান, ধুবন্ধৰ। বদমাছ; তেজপিয়াৰ দল। পৃথিবীত জ্বাৰ নাই। সত্যৰ মূল্য নাই।

ডাক্তৰ হৈ কি কৰিবা? মানৱ সেৱা? থুই।”

হাঁহি হাঁহি মাটিত বাগৰি পৰা লম্বীৰে হোষ্টেলৰ বেৰত গুৰিয়ায়।

তাৰ পিচত আকৌ চিঞৰ-বাধৰ আৰম্ভ কৰে।

অসীমহঁতে কোঠাৰ ভিতৰৰ পৰাই লম্বীৰ বলিয়ালিবোৰ শুনি থাকে। কোনো ল'ৰাই পঢ়িব নোৱাৰে। ওলাই যাবলৈও সিহঁতৰ লাহস নহয়। ওলাই গলেই সিহঁতক নতুন নতুন প্ৰশ্ন কৰিব। আগ-গুৰি নোহোৱা কথাবোৰ স্বধিব।

কিন্তু কমৰ ভিতৰত সোমাই থাকিও অসীমহঁতে অব্যাহতি নাপায়। লম্বীৰে আহি সিহঁতৰ কোঠাৰ ছৱাৰখনত ঢকিয়াই-ঢকিয়াই চিঞৰে : এই অসীম, ছৱাৰ খোলা। ছৱাৰ খোলা বুলিছো—খোলা। পঢ়িছা? পঢ়ি-শুনি কি কৰিবা? একো লাভ নাই। গুণ্ডা হব নোৱাৰিলে আজিৰ দিনত ভাৰ মানুহৰ ক'তো স্থান নাই। মদ খাবা—ক্ষুতি কৰিবা। এন্‌জয় দি লাইক। কিন্তু ধৰবহাৰ। ছোৱালীবোৰৰ প্ৰেমক বিশ্বাস নকৰিবা।

চিঞৰ-বাধৰ শুনি চুপাৰ ওলাই আহে। লম্বীৰক শাস্ত কৰিবলৈ যত্ন কৰে। ধমক দিয়ে।

“লম্বীৰ, এনেদৰে হুলস্থূল কৰি থাকিলে হোষ্টেলৰ পৰা তুমি ওলাই যাব লাগিব। প্ৰিন্সিপালক ৰিপ'ৰ্ট কৰিবলৈ মই বাধ্য হম।”

চুপাৰৰ কথা শুনি হাঁহি হাঁহি লম্বীৰ কেইথোজমান পিচুৱাই যায়। মৌৰ হৈ পৰে। আকৌ আগুৱাই আহে। কয় :

“আপুনি ভাবিছে, মই মদ খাই আহিছো। মদৰ বাস্তৱত হুলস্থূল কৰিছো। ন' চাব। ইউ আৰ কোৱাইট বং। মই মদ খোৱা নাই। কি হ'ল? ইংৰাজী বুজি পোৱা নাই?”

জানে চাব, আই বেচপেট্ট ইউ অল। এও লাভ মাই জুনিওৰ ব্ৰাদাৰ্ছ।
কিন্তু এই চালা মজুমনি.....

“বাট আপ। বি হেড ইউৰ চেলফ্। ইয়াত হিবো হবলৈ নাহিবা।”
চুপাবে গজি উঠে।

“খবি চাব।”

আঠ্ কাঢ়িচুপাবৰ ভৰি দুখনত খামুচি কমা বিচাবে। উচুপে। “মিজ
ফৰ গেট—এও ফৰ গিড মি চাব।”

তাৰ পিচত লাহে লাহে থিয় হৈ অপৰাধীৰ দৰে চুচুক-চামাককৈ নিজৰ
কমলৈ আঁতৰি যায়। শাস্ত হৈ পৰে। দুৰাৰখন ভিতৰৰ পৰা বন্ধ কৰি
দিয়ে। কেতিয়াবা কেতিয়াবা মাজৰাতি লাব পাই হাঁহে। চিঞৰে।
তাৰ সেই বিকট চিঞৰত বৰ্ডাৰবোৰে লাব পাই উঠে। টোপনি ভাঙি যায়।

পিচদিনাও সেই একেই অৱস্থা। একেই উদ্ভাণি।

অলকহঁতৰ কোঠাৰ দুৰাৰমুখলৈ আহি অসীমক কোৱাব নৰে চিঞৰি
চিঞৰি কথা কয়, দুৰাৰত খুন্দিয়ায়।

অসীম আৰু অলকহঁতৰ বাহিৰে কিন্তু আন ল'ৰাক আৱনি নকৰে।
আনৰ কোঠাত হুখুন্দিয়ায়।

ল'ৰাবোৰে আজিকালি সমীৰৰ সৈতে একেলগে বহি ভাত খাবলৈ ভয়
কৰে। কেতিয়া কাৰ গাটলৈ ভাতৰ কাঁহী দলিয়ায় একো ঠিক নাই। কিন্তু
কেতিয়াবা কেতিয়াবা সমীৰে ডাইনিং হললৈ টানি লৈ যায়। কয়: কি
হ'ল অলক? মোক ভয় কৰিছা নেকি? আই এম ইউৰ চিনিওৰ ব্ৰাদাৰ।
—এই বৰ্ণন, ভাত। বুইছা অলক, ইয়ালৈ আহি কাৰো একো লাভ নহ'ল।
লাভ হ'ল মাৰ্থোন এই বৰ্ণনটোৰ। ইমানবোৰ ল'ৰাক বান্ধি খুউওৱাতো কয়
পুণ্যৰ কথা বুলি ভাবিছা নেকি? —বৰ্ণন, তুমি মোক বেয়া পাইছা; নহয়?
বেয়া নাপাবা ভাই। তাৰ পিচত আৰু তোমাক মৰা নাই নহয়। ঠিক
আছে—অহা মাহৰ পৰা তোমাৰ দৰ্ৰহা পকাশ টকা বঢ়াই দিয়ায়। কি?
মই কলে প্ৰিন্সিপাল মহন্ত চাবে দৰ্ৰহা বঢ়াই নিদিব বুলি ভাবিছা নেকি?
জবাব দিব। চালাইতো চাবৰ বদনাম কৰিলে কি হব? মহন্ত চাবৰ বৰ ভাল
মানুহ। বুইছা বৰ্ণন, বেয়া মানুহবোৰে ভাল মানুহৰ ল'ৰাৰ বদনাম পাবই।
লিইভে ভালটো নেদেখে।”

খাবলৈ বহি মাংগৰ তৰকাৰীখিনি অলকৰ ভাতৰ কাঁহীত ঢালি দিয়ে।

“তুমি লম্বায় মন মাৰি থাকা কিয় অলক ? মই বুজিছোঁ। বাট ভ’ঙি বি
ওবেৰিড ক’ গুটি। মই তোমাক চব কথা কম।”

তাৰ পিচত ডাইনিং হলৰ খালি বেঞ্চ-মেকবোৰলৈ চাই উচ্চবসন্ত কৈ
উঠে : এই চালাইত, ডইত অলকৰ নৰে হব নোৱাৰ ? অভাৱৰ বিকল্পে
খিয় হোৱাৰ সাহস নাই ? আক্বে, চালাইতচোন কোনো নাই বে। ভয়ত
পলাল।”

দিন পাৰ হয়।

অলক আৰু ৰবীনে আলোচনা কৰে : মজুমনি কোন ? সমীৰৰ অতীত
জীৱনত কিবা কাহিনী আছে নেকি ? সেই কাহিনীৰ লগত জড়িত আছে
মজুমনি ?

সিহঁতে কেতিয়াবা কেতিয়াবা অসীম আৰু প্ৰকাশকে মাতি আনে।
নহলে অসীমইত্তৰ কয়তে বহি আলোচনা কৰে।

“মই হলে কথাটো ভাল দেখা নাই অ’ অসীম। পলম কৰিলে কেচটো
আৰু বেছি কমপ্লিকেটেড হৈ পৰিব পাৰে। দীপালী বাইনেউক এবাৰ
দেখুৱালে ভাল হব নেকি ?” —অলকে কথাকেইয়াৰ কৈ লম্বনৰ আশাত
অসীম-ৰবীনইত্তৰ মুখলৈ চায়।

“এয়া, কাইলৈ ওলাবি। দীপালী বাইনেউক কথাটো এবাৰ কৈ চাম।
কিন্তু সমীৰদাক লৈ যোৱাহে টান হব নেকি। মোৰ কি ধাৰণা জান অলক ?
ইট ইজ এ কেচ অব্ চিঅক্ৰেনিয়া।”

অসীমৰ লম্বোহ দূৰ কৰিবলৈ ৰবীনে কৈ উঠে : বুজাই কলে সমীৰদা কিয়
নাযাৰ ? যাৰ। কিন্তু কিহৰ কাৰণে যে এনে হ’ল—বুজিবই নোৱাৰিলোঁ।

“দীপালী বাইনেউক জনোৱাৰ আগতে চূপাৰ চাবক এবাৰ কব লাগিব।
—বুইছ ? কাইলৈ সমীৰদাক আমি লগত লৈ নাযাওঁ। আগেয়ে বাইনেউৰ
লগত আলোচনা কৰি পিচত নিয়।” প্ৰকাশে পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়।

“কৰা, কৰা। নকৰা কিয় ? চূপাৰ চাব বৰ ভাল মাছহ।”

পিচফালৰ পৰা কোৱা কথাৰবসন্ত সিহঁত উচ্প খাই উঠিল। সিহঁত
চাৰিওজনে পিচলৈ উভতি চালে : সমীৰ। ছৰাৰখন যে বন্ধ কৰা নাছিল
তেতিয়াহে সিহঁতৰ মনত পৰিল।

“আহক সমীৰদা, বহকহি।” অলকে খিয় হৈ সমীৰক সিহঁতৰ ওচৰলৈ
মাতিলে।

সমীৰ আঙুৰাই আহি লিহঁতৰ ওচৰতে বহি পৰিল।

কাৰো মুখত কথা নাই। লিহঁতে সমীৰৰ উপস্থিতিত অস্বস্তি অহুতৰ কৰিলে। সমীৰ আহি তেনেদৰে ডাঙৰ উপস্থিত হ'ব বুলি লিহঁতে ভবাই নাছিল।

“অসীম, হোৰ বিষয়ে কিবা লিখিলানে?” বহু সময়ৰ মৌনতা ত্যাগি সমীৰে প্ৰশ্ন কৰিলে।

“লিখিম সমীৰদা। কিন্তু কাইলৈ আপুনি আমাৰ লগত এঠাইলৈ যাব লাগিব। কওক—যাব?” হুৰোণ পাই অসীমে সমীৰক জুখি চালে।

“ক’লৈ যাবা?”

“দীপালী বাইদেৱে আপোনাক এবাৰ মাতিছে। আপোনাৰ লগত আমিও যাম।”

‘দীপালী’ নামটো শুনি সমীৰে হো-হোকৈ হাঁহি উঠিল।

“দীপালী বাইদেউ মানে দীপালী দত্তৰ কথা কৈচা?”

“হয় সমীৰদা!”

“অ’—তাৰ মানে তোমালোকে ইতিমধ্যে মোক পাগল বুলি ভাবিছাই। মই পাগল হৈ গলো—নহয় স্বৰ্গীন? কিন্তু বুইছা অসীম, পাগলে জানো পাগলৰ চিকিৎসা কৰিব পাৰে? তোমালোকৰ দীপালী বাইদেউক কৰা: তেখেতে চিকিৎসা কৰা উদ্যোগবোৰ উদ্যোগ নহয়। তেখেত নিজেই এজনী প্ৰকাণ্ড উদ্ভাসিনী।”

“তেনেদৰে কব নাপায় সমীৰদা। বাইদেৱে শুনিলে মনত বেজাৰ পাব।”

“খোৱা খোৱা; কি নাপায়ছে? পায় নে নাপায় মই জানো নহয়? সমীৰে কেতিয়াও মিছা কথা নকয়; বুইছা অলক। তোমালোকে দীপালী বাইদেউক লগ পাইছা মাথোন সিদিনা। আক মই? মই লগ পোৱা আজি নহ বহুত হ’ল। তেখেত অত্যন্ত বুদ্ধিমতী; বৰ ভাল মানুহ। ভাল মনস্তাত্ত্বিক। বেচেৰীৰ চকু হাললৈ চাবাচোন—কিয়ান স্বৰ্গীয়াল। বুইছা অসীম, এই কলেজখন জলাই দিবলৈ তোমালোকক এনেদৰে মই কোৱা নাই। যুক্তি আছে। জলাই দিয়াৰ বখেট কাৰণ আছে।”

একে লেখাকিয়ে কথাবোৰ বলকি সমীৰ অলপ সময় ব’ল। তাৰ পিচত চিগাৰেট এটা জলাই লৈ আকৌ বলিয়ালি বলকিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

“যেতিয়াও গুৱাৰ্ডবোৰৰ একেবাৰে শেষ চুকটোৰ লক কোঠাটোৱে আমাৰ

কলেজৰ 'চাইকেলী ওৱাৰ্ড'—নহয় জানো? বেড মাত্ৰ চাৰিখন। অলমত পাগলো মাত্ৰ চাৰিজন। সিংহ, হিতেশ্বৰ শইকীয়া, ধৰ্মানন্দ দাস আৰু এজনী দীপালী বাইদেউ। বাকী তিনিজনক দীপালী বাইদেৱে চিকিৎসা কৰে। কিন্তু ভাল কৰিব পৰা নাই। কি কৰিব বেচেৰীয়ে? উপায়তো আৰু নাই। তোমালোকে নাজানা। কিন্তু মই জানো। দীপালী বাইদেউৰ জ্ঞানৰ প্ৰতিভাক আমাৰ হাস্পাতালখনৰ মজিয়াৰ শেলুৱৈএ ঢাকি ধৰিছে। শেলুৱৈ বান্ধিছে। এলাছু লাগিছে। অলমৰ ইমানবোৰ পাগলক চিকিৎসা কৰিবলৈ কলেজখনত চিট মাত্ৰ চাৰিটা।

ডেম, ব্লাডি। লাজ নালাগে। লাজ লগা উচিত? ইয়াত কি চিকিৎসা হয়? খ'ক খেৰাপি? ক'ৰু? একো নহয়। ট্ৰেন্‌কুইলাইজাৰ ইন্‌জেকশ্বন দি শুৱাই থয়। এই ওৱাৰ্ডটো মাথোন ষাষ্টিং ষ্টেচন। ইয়াত নাৰ ভৰ্তি কৰি তেজপুৰলৈ পঠিয়াই দিয়ে। তেজপুৰ বলিয়া ফাটেকত কয়েদীবোৰক মাথোন বেভায়। একো চিকিৎসা নহয়।”

স্বস্থ মাজুহ এজনৰ দৰে কথাবোৰ কৈ সমীৰ থমকি বয়। ছপিবলৈ পাহৰি যোৱা চিগাৰেটটো তেতিয়া পুৰি পুৰি শেষ হৈ গৈছে। বহাৰ পৰা উঠি গৈ সমীৰে চিগাৰেটৰ শেষ টুকুৰাটো থিৰিকীৰে বাহিৰলৈ দলিয়াই দিয়ে।

“এটা চিগাৰেট পুৰি শেষ হৈ গ’ল।”

কথাৰাৰ ঘেন সমীৰে নিজকহে কলে।

তাৰ পিচত কাকো একো নোকোৱাকৈ কোঠাটোৰ পৰা সি ওলাই গ’ল।

অলীমে মনতে আঙুৰালে : এটা চিগাৰেট পুৰি শেষ হৈ গ’ল।

কিন্তু কেৱে জুস্তনিলে।

অলকে অৱশেষত সেইটোকে সিদ্ধান্ত ললে।

পিচদিনা বাতিপুৱা সি যাবগৈ।

অসীম, অলক, প্ৰকাশ আৰু ৰবীন ?

দীপালী দত্তক সিহঁতে সন্মীৰণ কথাবোৰ কৈ উত্তৰৰ অপেক্ষাত থিয় হৈ ব'ল।

“পাষ্ট এণ্ড ফেমিলি ছিষ্টৰী লৰ লাগিব। ভোয়ালোকে কিবা জানা নেকি ?” মনস্তত্ববিদ মিছেছ দত্তৰ প্ৰশ্নটো শুনি ইজনে নিজৰ চকুলৈ চালে। অৰ্থাৎ নাজানে।

“ঘৰলৈ তেনেহলে ধৰব দিম নেকি বাইদেউ ?”

“এতিয়া নালাগে; বুজিছা। আগৈয়ে মই আহি লওঁ। তেতিয়াই সন্মীৰণকো এদিন লৈ আহিবা। প্ৰয়োজন হলেভো ঘৰলৈ ধৰব দিব লাগিবই। ভোয়ালোক এতিয়া যোৱা। বুজিছাই নহয়, মই কিমান বাস্তৱ হৈ আছোঁ।”

মিছেছ দত্তৰ কথাত সিহঁত আঁতৰি আহিল।

সিহঁতৰ দীপালী বাইদেউ সিদিনা হুগলীয়াৰ প্লেণত কলিকতালৈ যোৱাৰ কথা। তাৰ পৰা ৰাজস্থানলৈ যাবগৈ। ‘ইণ্ডিয়ান মেডিকেল এচ’চিয়েচনৰ কনফাৰেন্স’ যি সেইবাৰ জয়পুৰত বহিব সেই কথা সিহঁতেও জানে। কিন্তু সেই কনফাৰেন্সত যোগ দিবলৈ দীপালী দত্ত যাব বুলি সিহঁতে জনা নাছিল। এচ’চিয়েচনৰ তৰফৰ পৰা বিশেষভাবে নিয়ন্ত্ৰণ জনোৱা দীপালী দত্ত জয়পুৰলৈ যোৱাৰ প্ৰস্ততিত সেয়েহে অত্যন্ত ব্যস্ত।

পূজাৰ বন্ধৰ পিচত প্ৰহাৰৰ পৰা অলকে কেবাখনো চিঠি পাইছিল। প্ৰত্যেকখন চিঠিতে প্ৰহাৰে তাক ভিক্সনড্ৰ'পৰ পৰা পাক এটা দাবি আহিবলৈ

অল্পবোধ কৰিছে। যোৱাৰ ইচ্ছা থাকিলেও অলকে ডিব্ৰুগড়লৈ যাব বুলি ভবা নাছিল। এদিন ক্লাছ খতি মানে বহুত লোকচান। ডিব্ৰুগড়লৈ যাবলৈ হলে অতি কমেও চাৰি-পাঁচ দিন ক্লাছ কৰা নহব।

শেষৰ চিঠিখনত প্ৰৱালে লিখিছিল :—তাৰিখৰ পৰা আমাৰ কলেজৰ কপালী জয়ন্তী। তুমি জয়ন্তীৰ আগদিনাখন এইখিনি পোৱাটোক যেনেতেনে আহিবা। বহুত কথা আছে। ভাৰা আন্দোলনৰ সময়ত ইয়াত কি হৈছিল তেতিয়াই তোমাক সকলো কম। তুমি সেই বিষয়ে বহুলাই লিখিবলৈ কৈছা কিন্তু চিঠিত সিমানেৰে কথা লিখা নাযায়। লিখিব নোৱাৰি। আচলতে তোমালোকে সিমানেৰে কথা শুনিছা—নতুবা কাগজত পঢ়িছা; সেই আটাইবোৰেই সঁচা নহয়। কলিকতীয়া কাগজৰ অতিবৰ্জিত মিছা অপপ্ৰচাৰ। অৱশ্যে সেই সময়ত ময়ো ইয়াত নাছিলোঁ। ইয়ালৈ আহিছে শুনিছোঁ।

এইবাৰ কিন্তু তুমি আহিবা। নাহিলে খুউব বেয়া পাম।

সেই চিঠিখন পায়ো ডিব্ৰুগড়লৈ যোৱাৰ কথা অলকে ভবা নাছিল। ক্লাছ খতি হোৱাৰ উপৰিও কিছু খবচো আছে। এই সময়ত তাৰ টকাৰ বৰ প্ৰয়োজন। বায়েক পাকলৰ বিয়াৰ দিন ঠিক হৈছে। জ্বলাৰখিপৰ টকাৰ পৰা সি কিছু টকা বাহি কৰিছিল। নিতান্ত প্ৰয়োজনীয় খৰচখিনিৰ বাহিৰে অনাহকত সি এপইচাও খৰচ কৰা নাই। মাকৰ চিঠিত বায়েকৰ বিয়াৰ খবৰ পোৱাৰ পিচৰে পৰা সৰুৱৰ পৰিমাণ বঢ়াই দিছে। ইতিমধ্যে পোষ্ট-অফিচত কেইশমান টকা জমাও হৈছে। সেই টকাৰে বায়েকৰ কাৰণে লোণৰ কিবা এটা বনাব লাগে। পাৰিলে বিয়াৰ খৰচৰ কাৰণে মাকৰ হাততে কিছু টকা দিয়া প্ৰয়োজন।

এনে সময়ত ডিব্ৰুগড়লৈ গৈ অনাহকত ৰূপ কেইকুৰিমান খৰচ কৰাৰ তাৰ কাৰণে কোনো হুক্তি নাই।

কিন্তু হুক্তি ওলাল। ডিব্ৰুগড়লৈ যোৱাৰ প্ৰয়োজন হ'ল। "চা, অলক, আমাৰ কোনোবা এজন ডিব্ৰুগড়লৈ যাবই লাগিব। পাষ্ট হিষ্টৰীহে নাজাগে লম্বীৰদাৰ ঘৰৰ ঠিকনাটোও আমি নাজানো। প্ৰৱালে হয়তো জানিব। লম্বীৰদাৰ বিষয়ে কিবাকিবি কবও পাৰিব কিজানি। বহুতদিন লম্বীৰদাৰ কয়মেট হৈ থকা প্ৰৱালে পাষ্ট হিষ্টৰী একো নাজানিলেও ঘৰৰ ঠিকনাটো নিশ্চয় জানিবই। আমি চিঠি লিখিব পাৰোঁ। কিন্তু উত্তৰ পাওঁতে পলম হ'ব পাৰে।"

জিকগড়লৈ বোৱাৰ কাৰণে অনীমে অলকক বৃত্তি দিছিল। প্ৰহাসক মাতি পঠিয়ালেও এই সময়ত সি আহিব নোৱাৰে। কপালী জয়ন্তীত ব্যস্ত থাকিব। বাইনেউ অহাৰ আগতে তই বৃষি আহি পাবিহিয়েই। গতিকে সময়ৰাক বাইনেউৰ ওচৰলৈ নিয়াৰ কাৰণে তই ভাবিব নালাগে। তই আহি নাপালেও আমি আছোঁ। বুইছ কম্বেষ্ট? বৰীনে অনীমক সৰ্ব্বদা কবি কলে।

“আমি কোনোবা এজন পলোহেঁতেন। কিন্তু বাবে বাবে প্ৰহাসে ডোক মাতি আছে বেতিয়া তই গলে সি বেছি ভাল পাব।” কিম্বা এয়াৰ কব লাগে কাৰণেই প্ৰকাশে দোহাছিল।

“ইমানকৈ কব নালাগে প্ৰকাশ। বোৱাটোকে মই ঠিক কৰিছোঁ। কাইলৈ বাতিপুৰাৰ বাছতে যাম। আজিভো আক বাছ নাপাওঁ।” সময়তি জনাই অলকে সিহঁতক আশ্বস্ত কৰিলে।

এবা, প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে বেতিয়া সি যাবই। নোবোৱাৰ প্ৰশ্ন হুঠে। সময়ৰাক কাৰণে প্ৰয়োজন হলে চাৰি-পাঁচ দিন কিয় দহ পোন্ধৰ দিনে লাহা ৰতি কৰিবলৈও সি প্ৰস্তুত।

প্ৰহাস গুৱাহাটীৰ পৰা অলম মেডিকেল কলেজলৈ বোৱা কিমান দিন হ’ল বাক? পূজাৰ বছৰ ছমাহ নে এমাহমান আগতে গৈছিল—নহয় নে? এবা—সিহঁত আঁতৰে আঁতৰে থকা বছৰিনেই হ’ল।

সি এনেয়ে ভাবিলে।

প্ৰহাসে লিখিছে :.....সেই আটাইবোৰ গীতা নহয়। কলিকতীয়া মিছা বাতৰি।

অবিখ্যাত। কিন্তু গীতা।

নিজৰ বুলিবলৈ যি কণ আছিল সেই সকলোবোৰ এটা এটাকৈ দি দি পৰ্বাস্ত হৈ বোৱা এটা জাতি। উদাৰভাবো এটা গীয়া থকা উচিত। কমা আদৰ্শনীয়। কিন্তু সকলো কেন্দ্ৰতে নহয়; কিছুমান কেন্দ্ৰত যোগদানও। কিন্তু এই জাতিটোৱে কেৱল কমা কৰিবলৈহে শিকিলে। কোনোদিনে প্ৰান্তৰায় কৰিবলৈ নিশিকিলে। আনে আপি দিয়া মিছা কলকতীয়া জোকাৰি পেলাবলৈ এৰাবো বন্ধ নকৰিলে।

অৱশেষত আমাৰ মূখৰ মাতৰাবো হেৰাব খুজিছিল। কাটি নিব খুজিছিল। শিকা বিভাগৰ এখন চাকুলিয়া।

চাহুঁ লাৰ নহয় বেনিৰা জুই।

তিনিজন কলেজ বিচাৰালয়ৰ ওচৰ চাপিল। আবন্ত হ'ল যুক্তি-ডৰ্ক।
বাক-বিতণ্ডা। অৱশেষত যুক্তিয়ে যেতিয়া হাব মানিলে আবন্ত হ'ল অপগ্ৰচাৰ।
বিষেয। বিবোধগাৰ। গালি-গালাজ : সংকীৰ্ণমনা প্ৰাদেশিকতা। নীচতা।
চলিহা, চৌধুৰী আৰু সিংহ চৰকাৰ।
কোন দায়ী বিচাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই।
কিন্তু এইবাব 'শিলে লাৰ পাইছে।'
জুই অনিল।

সেই জুইৰ শিখাত আহতি দিবলৈ ভাইটি যোজ্ঞামিলে স্তমিলে : আই
কিহেৰে পূজিম তোক ?

মাতৃয়ে তেজ নিবিচাবে। কিন্তু পুত্ৰই কলিজাৰ তেজ ঢালি মাতৃৰ পূজা
কৰে। নহলে পুত্ৰই শাস্তি নাপায়। পূজাৰীৰ দল আগবাঢ়ি আহিল।
বলিশালত ভিত্তি পাতি দিলে : যোজ্ঞামিল, অনিল, বলীন, প্ৰমোদ আৰু
নৰেন মহন্তই। চিঞৰি উঠিল : আমাৰ তেজৰে পূজাৰ বেদী ধোত কৰা।
আমি চিঞৰি চিঞৰি মৰিম। মুক হৈ নহয়।

'মেখেলা পড়া মেয়ে'ই ৰূপ সলালে। সিদ্ধাৰ্থশঙ্কৰ বায়ে যুক্তিপূৰ্ণ প্ৰবন্ধ
লিখি দৰতে বৈবী হ'ল। কলিকতীয়া কাকতত বাডৰি ওলাল : অনা-অসমীয়াৰ
ওপৰত অসমীয়াৰ বৰবতা ; অমানুষিক অত্যাচাৰ। ধৰ্ম, লুট আৰু হত্যা।

অসমৰ ওপৰত মিছা কলঙ্ক জাপি দি সেইচাম অনা-অসমীয়াই চিঞৰি
চিঞৰি টেটু ফালিলে : ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত বাষ্টপতিৰ শালন আবন্ত হওক।
আমাক নিৰাপত্তা লাগে।

নিৰ্ত্তো নতুন কল্পিত কাহিনীৰ অবৰ্ণনীয় বৰ্ণনা। মোমহৰ্ষক ভাষা।

কিন্তু অনিল, বলীন, প্ৰমোদ বৰা নিৰাপত্তা বিচৰা অনা-অসমীয়া নাছিল।
বিজ্ঞাকে বিচাৰিছিল জীৱনৰ নিৰাপত্তা সেই সকলৰ এচামৰ নিষ্ঠুৰ বৰবতাত
নিহত হ'ল নিৰাপত্তা নিষিদ্ধা—অত্যাচাৰী, বৰব বুলি আখ্যা পোৱা তিনিজন
নিৰাপত্তাবাহী অসমীয়া ডেকা।

ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ ছুমোখন মেডিকেল কলেজ, ইঞ্জিনিয়াৰিং, ডেটেনাৰী
আৰু কৃষি কলেজৰ পৰা নিৰাপত্তা বিচাৰি কলিকতা পোৱা ছাত্ৰৰ লংখা
দেখি অসম চৰকাৰৰ চকু-খিৰ হ'ল। বহিৰাগত ছাত্ৰৰ কাৰণে চোন
ইমানবোৰ চিটৰ এলটমেণ্টেই নাই। কেইকে এয়া কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ল ?

অৱশেষত ছোৰোডাৰ পৰা যেকুৱা ঠলাল। কলিকতাৰ ‘অলৱ হাউচত’ ন-জোঁৱাইৰ ভেমলৈ থকা আটাইবোৰেই ভগনীয়া ছাত্ৰ নহয়। যথেষ্ট সংখ্যক ছুৰা ছাত্ৰ।

কাকি, জুৱাচুৰি প্ৰমাণিত হ’ল। কিন্তু বিহিত ব্যৱস্থা লোৱা নহ’ল।

গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজ হোটেলৰ পৰা ‘কোনোমতে প্ৰাণলৈ পলাই আহিছো’ বুলি বাইজক জনাই ধোৱা শাখডী, অভিজিতইতে কলিকতাত আঁঠে ফুটালে।

কিন্তু কুক্ষা, উৰ্মি, সূতপা, সাধনইত ?

সিইতোচোন যাব পাৰিলেহেঁতেন। সঁচাকৈয়ে যদি নিৰাপত্তাৰ প্ৰয়োজনেই হৈছিল তেন্তে ইনা, অকণা অকল্পডীইন্তৰ সৈতে ডাইনিং হলত একেলগে বহি হাঁহি হাঁহি ভাত খোৱা কুক্ষা, উৰ্মিইন্তক নিৰাপত্তা দিলে কোনে ? বাট্ৰপতি শাসনে ? নে বাট্ৰপতি শাসনৰ চিঞৰ-বাথৰে ?

কথাবোৰ মনত পৰি অলকৰ লাজো লাগিল—থঙো উঠিল।

প্ৰত্যেক সম্প্ৰদায়ৰ মাজত বেয়া মানুহ আছে। ভাল মানুহবোৰো অজাৰ নাই। অসমীয়া-বঙালী, উৰিয়া-গুজৰাটী, শিখ-পাঞ্জাবী আদি কোনো সম্প্ৰদায়ে ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। কিন্তু কিছুমান সম্প্ৰদায়-জাতিৰ মাজত বেয়া মানুহৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰেই বেছি। সেইবোৰ জাতিৰ ভাল মানুহবোৰে বেয়া মানুহবোৰৰ প্ৰভাৱত জাতীয়তাৰ নামত আবদ্ধ কৰে গুণামি, ভণ্ডামি, বিশৃংখলতা আৰু অশান্তি। ঘৰে-বাহিৰে জুই জলায়।

পিচদিনা বাতিপুৰা অলক গ’লগৈ।

ডিব্ৰুগড়লৈ সি কাহানিও বোৱা নাই। কাবোৰাৰ মূখত শুনিছিল গুৱাহাটী মেডিকেল কলেজখনৰ দৰেই অসম মেডিকেল কলেজখনো চহৰৰ মাজ-মজিয়াত নহয়। চহৰৰ পৰা কিছু আঁতৰত। চাৰিওফালে চাহনিৰ এটা শান্ত পৰিবেশ।

অলকে ভাবিছিল কোনোবা এখন হোটেলত বিছনাখন আৰু চুটকেচটো থৈ বৰবাবীলৈ যাব। কিন্তু হোটেলত থাকিবলগীয়া নহ’ল। কিবা কাৰণত মৰ্টৰ ষ্টেণ্ডলৈ অহা প্ৰৱালক বাছৰ পৰা নামিয়েই সি অজ্ঞানীয়ভাবে লগ পাই গ’ল। অলকক দেখি প্ৰৱালে সাৱটি ধৰিলে। আনন্দত উল্লাসলৈ হৈ পৰিল।

অলকক পাই প্ৰৱালে বৰ ভাল পালে। অলকবো ভাল লাগিল। কিন্তু মনটো মুকলি নহ’ল। প্ৰৱালে লোখা আটাইবোৰ প্ৰশ্নৰ সি সঁচা উত্তৰ দিব

নোৱাৰিলে। প্ৰৱালে তাক হোটেলৰ প্ৰায়বোৰ ছাফ-ছাফীৰে কথা হুৰিছিল।
সমীৰ, পাপৰিৰো। ‘ভালেই’ বুলি চমু উত্তৰ এটাৰে সমীৰ আৰু পাপৰিৰ
প্ৰশ্নটো এবাই বাবলৈ সি বন্ধ কৰিলে। কাৰণ তপতে তপতে সমীৰ আৰু
পাপৰিৰ কথাবোৰ কোৱাৰ তাৰ ইচ্ছা নহ’ল। সিহঁতৰ কথাবোৰ শুনিলে
প্ৰৱালে মনত বেজাৰ পাব। মনৰ উৎসাহ লেহেমিকি যাব। তছপৰি কোৱাৰ
বাবে অস্থূল পৰিবেশ এটাও লাগে।

বাছৰ ওপৰৰ পৰা বিছনা এখন নমালত প্ৰৱাল আচৰিত হ’ল।

“বেডিং আনিছ যে?”

“কিয়? ক’ৰবাত হুণ্ডম জানো?”

“তোক হবলা বিছনা আনিবলৈ কৈছিলো?”

“নহয় মানে—হোটেলত বিছনা নাপাবওতো পাৰো।”

“হোটেলত? হোটেলত কিয়? হোটেলৰ বিছনাবোৰ কি হ’ল?”

“কিন্তু এই সময়ত হোটেলত বিছনা জানো হব? হোটেলত চাপে তহঁতৰ
কিমান গেষ্ট।”

“মোৰ কম একমম খালি। কমমেটো নাই।”

“কমমেট ভোৰ ক’লৈ গ’ল?”

“ভনীয়েকৰ বিয়া। ঘৰলৈ গৈছে। আহোঁতে কেইদিনমান পলম হব।”

প্ৰৱালৰ কথাবোৰে তাৰ বায়েক পাকললৈ মনত পেলাই দিলে।

পাকলৰ বিয়াৰ দিনো ঠিক হৈছে। ছমাহ পিচত তাৰ বায়েকজনীৰো বিয়া
হব। ইমান দিনৰ মৰমৰ ঘৰখন এৰি আন এখন অচিনাকি নতুন ঘৰলৈ ওলাই
যাব। লাহে লাহে অচিনাকি নতুন ঘৰখন চিনাকি আৰু পুৰণি হৈ আহিব।
শৈশৱ আৰু কৈশোৰৰ ঘৰখন হৈ পৰিব অচিনাকি—আচহুৱা।

যাকজনীয়ে অকলে কি বা কৰিছে?

খাবলৈ বহা অলকে কেইগৰাহমান খায়েই হাত ধুলে। সিখাৰ নোৱাৰিলে,
খোৱাৰ ইচ্ছা নহ’ল। গাটো জৰ জৰ লাগিছিল। তিতিটো হুৰ-হুৰাইছিল।
চকু-মুখবোৰো বৰকৈ পুৰিছিল। মূৰটো বিৰাইছিল।

পঞ্চাঙ্গি আৰু টনচিলাইটিচৰ দোৰত তেনে হোৱা বুলি নিহঁতে নিমান
ভকত নিদিলে। প্ৰৱালে তাক নোৱাৰ কথা কলে। পিচে-পকেও নিহঁতে
কথা হয় পাপৰিৰ।

“নহয় প্ৰবাল, কাইলৈ মই বাবই লাগিব। তোক বহুতো কথা কবলগীয়া আছে। তোৰ টোপনি লাগিছে নেকি ?”

প্ৰবালে কোনো উত্তৰ নিদি মাথোন হাঁহিলে।

“বাক, চাম নহয় কাইলৈ কেনেকৈ যাব? কমেও এসপ্তাহ। তাৰ আগতে তোৰ যোৱা নহব।”

“তই নাজান কাৰণেহে তেনেদৰে কৈছ। তোক মই আচল খবৰবোৰ কোৱাই নাই। এটা বৰ বেয়া খবৰ আছে অ’।” অলক ধমকি ব’ল।

“মই জানো।”

“জান! সমীৰদাৰ অসুখৰ কথাটো তই জান প্ৰবাল? তোক কোনে কলে?” আচৰিত হৈ অলকে প্ৰবালক প্ৰশ্ন কৰে।

“সমীৰদাৰ অসুখ? কি অসুখ অলক?” প্ৰবাল উত্তৰিত হৈ পৰিল।

কমমেট হলেও প্ৰবালে সমীৰক ‘সমীৰদা’ বুলি মাতে।

সমীৰৰ বিষয়ে অলকে সকলোবোৰ কথা বিবৰি কলে। মনঃতাত্ত্বিক মিছেছ দত্তই বিচৰা সমীৰৰ পাঠ হিষ্টা আৰু ঘৰৰ ঠিকনাটো জানে নেকি নুহিলে।

কথাবোৰ শুনি প্ৰবাল মৰ্মাহত হৈ পৰিল। মুক হৈ প’ল।

সমীৰৰ পাঠ হিষ্টাৰ বিষয়ে প্ৰবালেও একো নাজানে। পাঠ হিষ্টা কিবা আছে বুলিও সি নাভাবে। আৰু কিবা থাকিলেও সমীৰে তাক কোৱা নাই। সিহঁতে জনাব দৰেই সিও সমীৰক জানে। দেখিছে; লগ পাইছে। তাৰ বাহিৰে বিশেষ একো নাজানে। অলকে সোধা মজুমণিৰ বিষয়েও সি একো কব নোৱাৰিলে। সমীৰে তাক কোৱা নাই। অৱশ্যে সমীৰৰ ঘৰৰ ঠিকনাটো সি জানে। অলকক দিব পাৰিব।

কমমেট হলেই কমমেটৰ জীৱনৰ সকলো কথা জনা নাযায়। জানিব নোৱাৰি।

মোন, মুক মুহূৰ্তবোৰ বৰ অসহনীয়।

কিন্তু সিহঁতে কথা কব পৰা নাছিল। প্ৰবাল চিন্তিত; হতভম্ব। চকু মুখত আৰ্দ্ৰতা। সমীৰৰ অতীত জীৱনৰ স্বকীয় ঘটনা বিচৰাত ব্যস্ত; চিন্তামগ্ন।

আৰু অলক?

অলকৰো সেই একেই অৱস্থা। চিন্তিত; অসহায়।

ক্ৰমান্বয়ে বেছিকৈ অসুখ অসুখত কৰা অলকে শোৱাৰ প্ৰয়োজন বোধ

কৰিছিল। কিন্তু গুৰু নোৱাৰিলে। আৰু এটা মৰ্মহত হাতৰি তেতিয়াও সি
প্ৰৱালক দিবলৈ বাকী আছেই।

অলক চিন্তিত : পাপবিৰ কথাটো সি কি বুলি কব ? কেনেদৰে কব ?
আৰু কবনে নকয় ? কোৱা উচিত নে অসুচিত ? তাৰ মুখত ঘটনাটো
জনাৰ পিচত প্ৰৱালে জানো সহ কৰিব পাৰিব ? ধৈৰ্য্য ধৰিবলৈ সক্ষম হব ?
সমীৰৰ প্ৰতি সহানুভূতিত মৰ্মাহত হৈ পৰা প্ৰৱালৰ মনত তেতিয়া কেনে
প্ৰতিক্ৰিয়া হব বাক ? সমীৰক সি কমা কৰিব পাৰিব নে ?

সমীৰ আৰু পাপবি।

এটা অৰৈধ গৰ্ভপাত। ফাঁকি আৰু প্ৰৱৰ্ণনা।

প্ৰৱাল নানাগে সি নিজেইচোন সিদিনা সমীৰক কমা কৰিব নোৱাৰিলে।
নোৱাৰিলে জৈলোক্যাই ; নোৱাৰিলে চন্দনে।

“বুইছ অলক, তই কাইলৈ উভতি য়াওঁ। যয়ো তোৰ লগতে যাম বুলি
ভাবিছিলোঁ। কিন্তু এতিয়া নাযাওঁ। দীপালী বাইদেউক দেখুওৱাৰ পিচত
তেখেতে কি কয়—সকলো কথা লিখি মোলৈ চিঠি দিবি। তেতিয়াই মই যাম।”

সেয়েকা মতেৰে নিস্তৰ্দ্ধতা ভাঙি প্ৰৱালে কথাকেইবাৰ কৈ আকৌ বৈ
গ’ল। অলকে একো নকলে।

তাৰ পিচত কিছু সময়ৰ মোনতা।

“তইতে—মানে চন্দন আৰু জৈলোক্যাই সমীৰকাক ভেনে ব্যৱহাৰ কৰিব
নালাগিছিল। তাৰ আগতে অন্ততঃ যোক এবাৰ জনোৱা উচিত আছিল।”

“প্ৰৱাল ; তয়ো তেন্তে সেই কথা জান প্ৰৱাল ? ভোক কোনে কলে ?”
আশ্চৰ্য্যত অলকে চিঞৰি উঠিল। চকু ছুটা বিস্ফাৰিত হৈ পৰিল।

“সকলো কথাই মই জানো অলক। সমীৰকাক মোলৈ লিখিছিল। তইতেতো
জুবুজিলি সমীৰকাক মোৰ আৰু পাপবিৰ কিমান ডাঙৰ উপকাৰ এটা কৰিছিল।
দেউতাৰ আঁকোৰ গোজালিত গুৱাহাটীৰ পৰা ইয়ালৈ আহিবলৈ মই বাধ্য
হলোঁ। কিন্তু মোৰ অসংযমে কলঙ্কিত কৰা পাপবিৰ গাত তেতিয়া মাতৃস্বৰ
কোনো লক্ষণ ফুটি উঠা নাছিল। পিচত পাপবিৰ চিঠি পাইহে গম পালোঁ :
মোৰ পাপৰ আন্ধাৰ পাপবিৰ গৰ্ভত বৈ গ’ল। নিকপায় হৈ সমীৰকাক দিছিলোঁ
যোক আৰু পাপবিৰ উদ্ধাৰ কৰাৰ দায়িত্ব। সমীৰকাক আমাক বক্ষা কৰিলে।
কলঙ্কৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিলে। কিন্তু উপকাৰৰ বিনিময়ত চন্দন, জৈলোক্যাইতৰ
পৰা বেচেৰাই পালে অপমান।”

প্ৰৱাল বৈ গ'ল।

অলক হতভম্ব হৈ পৰিল। মুখৰ মাত হেৰাল।

“কিছু চন্দন, জৈলোকা নতুবা তোক সমীৰনাই বেয়া পাব নোৱাৰিলে।
বেয়া নাপালে। বৰং তইন্তৰ লং সাহসৰ প্ৰশংসা কৰিলে। আৰু যেনো
তইন্তৰ ওচৰত কুতজ্ঞ। কিয় জান?”

অলকে প্ৰৱালৰ প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন বোধ নকৰি মনে মনে
ব'ল।

“তইন্তৰ উপকাৰৰ কথাও মই নাপাহৰোঁ। তইন্ত চাৰিজনৰ বাহিৰে সেই
ঘটনাটো আৰু আন কেৰে নাজানিলে। মই বাৰে বাৰে তোক মাতি
পঠিয়াইছিলোঁ। কাৰণ সমীৰনাই তইন্তক নোকোৱা কথাবোৰ মই তোক
কম। নহলে সমীৰনৰ প্ৰতি চিৰদিন তইন্তৰ মনত বৈ যাব এটা ভুল ধাৰণা।”

প্ৰৱাল বৈ গ'ল।

অলকে তাক বহুত কিবাকিবি কব খুজিছিল। কিন্তু কি কব তাৰি
নাপালে।

অল্পশোচনাত সি ছট্‌কটাই উঠিল। সেই মুহূৰ্ততে যেন সি লোৰি গৈ সমীৰৰ
হতভিত সাৱটি ধৰিব। কয় : সমীৰনা, তুমি সঁচাকৈয়ে সাধাৰণ মানুহহঁতকৈ
বহুত ওপৰত। তুমি মোক ক্ষমা নকৰিবা। প্ৰতিশোধ লোৱা। তোমাৰ
ক্ষমাই মোক শাস্তি নিদিয়ে। বেই-পুৰি যাবিব।

কিন্তু উপায় নাছিল।

ৰাতিৰ গভীৰতাই লিহঁতৰ মাজৰ নীৰৱতাপনিক আৰু বেছি অলহনীয়া
কৰি তুলিলে।

বাহিৰত তেতিয়া কৃষ্ণপক্ষৰ শেঁতা জোনাক। শেষ নিশাৰ পৃথিৱীখন
অলকৰ বৰ নিমাওমাও লাগিল।

। চৈত্ৰ ।

“এ কান্দিছে পাই। নেপায় নহয়। হাঁহ আকৌ।”

এৰা, কান্দিব নাপায়। তথাপি লিইতে কান্দে। পৃথিবীৰ বুকুলৈ হাঁহিবলৈ
অহা মানুহবোৰ কান্দি কান্দি এদিন আঁতৰি যায়। কন্দুৱাই থৈ যায়।

আমাৰ জীৱনত হাঁহিতকৈ কান্দোনেই বেছি নেকি বাক ?

জন্ম হৈয়ে শিশুৰে হাঁহিবলৈ নিশিকে। নাইহে। কান্দে।

কিন্তু কোনোবাই যেন আমাক জোৰকৈ ইহুৱায়। হাঁহিবলৈ কয়। আমি
হাঁহোঁ।

ভঙাগড়।

গড় ভাঙে। বজাও ভাঙে। ৰাজগড়ে ভঙাগড়ৰ কাহিনী ৰচে। ইতিহাসে
সেই কাহিনী বুকুৰ মাজত সামৰি থয়; সামৰি লয়। ল'ৰাধাৰণে এদিন
সেই কাহিনী পাহৰি যায়।

মেডিকেল কলেজৰ বাছবোৰ ভঙাগড়ৰে নিতে অহা-যোৱা কৰে;
বহুবাৰ। কিন্তু নবয়। প্ৰয়োজন নহয়। কিন্তু কেতিয়াবা কাৰোবাৰ
প্ৰয়োজন হয়। বাছ ৰখায়। ৰখে।

লিদিনাও ৰখিছিল। মানে ৰখালে।

বৈ যোৱা বাছখনৰ পৰা জুৰি নামি গৈ কনকেক্টনাৰী দোকানখনৰ
সমুখলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। আয়নাৰ বিয়োগোম বটলবোৰত লজাই থোৱা টকি,
চকলেট, ল'জেলবোৰ দেখুৱাই দোকানীজনক কিবা কলে।

বাছখন ৰাখিলত আক বহু কেইজনৰে প্ৰয়োজন ওলাল। কেবাজনো ল'ৰা
নামি পৰিল। কোনোবাই কিনিমে চিগাৰেট; কোনোবাই তামোল।
অৰুণ আৰু প্ৰফুল্লই এপেকেট এপেকেট খপাত। লিইতে খপাত কিলে। কিন্তু

চূণ নিকিনে। কিনাৰ প্ৰয়োজন নহয়। চূণ কিনিবলৈ সিহঁতক কিহে পাইছে ?
গুৱাহাটীত ইমানবোৰ পান-দোকান কেলেই মকিবলৈ আছে ?

বাছখনৰ এচুকত মুজুৰা মাৰি বহি আহিছিল অসীম, প্ৰকাশ আৰু ববীন।
মনবোৰ গধুৰ। কথা কোৱাৰ আগ্ৰহ কোনোজনৰে নাই। ববীন আৰু
প্ৰকাশে কি ভাবিছে অসীমে নাজানে। সমীৰৰ কাৰণে মন বেয়া লাগি
থকা অসীমে অলকৰ কথা ভাবিছিল। তাৰ মনটো আৰু বেছি বেয়া লাগিল।

খিৰিকীৰে মূৰটো উলিয়াই এনেয়ে সি বাহিবলৈ চালে। বাছৰ পৰা
নামি ধোৱা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰলৈ তাৰ ঞ্গ উঠিল। ইমান বেগি কৰিব
লাগে নে ? বাছখন ক'ববাত অকণমান বলেই সিহঁতৰ তামোল-চিপাৰেট
কিনাৰ ধুম উঠে।

জুৰিয়ে তেতিয়া এসোপামান চক্লেট আৰু টকি কিনি হাত-বেগটোত
ভৰাইছে। ইমান সময়ে পাহৰি থকা বৰ প্ৰয়োজনীয় কথা এটা যেন তাৰ
হঠাতে মনত পৰি গ'ল। বাছৰ পৰা লৰালৰিকৈ নামি সি চক্লেটৰ দোকান-
খনলৈ আগবাঢ়ি গৈ জুৰিৰ ওচৰতে থিয় হ'ল।

চক্লেট, টকি, লজ্জল।

কিন্তু সি বিচৰা কাডবেৰিজৰ পেকেটচোন বটলবোৰৰ ভিতৰত নাই।
তাক দুই পেকেট কাডবেৰিজ লাগে।

ধোৱা কেইদিনমানৰ পৰা বিনিৰ লগটো তাৰ ভাল লগা নাই। সমীৰৰ
কাৰণে বেয়া লাগি থকা মনটোৰে আগৰ দৰে বিনিৰ লগত হাঁহি-ধেমালি
কৰিবলৈ আজিকালি তাৰ মন নাযায়। আগৰি নোহোৱা তাইৰ প্ৰশ্নবোৰত
সি বিৰক্ত পায়। তাইৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ নিদিয়ৈ। মোন হৈ বয়।

তথাপি বিনি সদায় আবেলি তাৰ ওচৰলৈ আহে। তাৰ কোঠাটোৰ
লম্বুখত অকলে অকলে খেলে। দৰা-কইনা লজায়। ঘৰৰ পৰা লৈ অনা পুতলা
ছটাৰ বিয়া পাতে। ফটা কাপোৰেৰে মেৰিয়াই মেৰিয়াই দৰা-কইনাক বিয়াৰ
লাজ পিন্ধায়। ওচৰৰ বাগানখনৰ পৰা ফুল ছিঙি আনি মালা গাঁথিবলৈ তাক
বেজী-দুতা খোজে।

আগদিনাখনৰ আবেলি।

বাগান ভিলা জোপাৰ ওচৰত থিয় হৈ দূৰৰ আকাশখনলৈ অসীমে চাই
আছিল। কিন্তু হঠাতে তাৰ ভয়ত ভাঙি গ'ল। ওচৰতে দৰা-কইনা
খেলি থকা বিনিৰ কথাৰবত সি দৃষ্টি কিবাই আনিলে।

‘এ, কান্দিছে পাই। নেপায় নহয়। হাঁহ আকৌ।’

বিনিয়ে পুতলা কেইজনীক নিচুকাই দৰা পুতলাটোৰ ওচৰত বহুৱাই দিছিল।

তাইৰ কথা শুনি তাৰ হাঁহি উঠিব খুজিছিল। সি মোন হৈ ৰব নোৱাৰিলে।

“কি হ’ল বিনি?”

“এইজনীয়ে কান্দে পাই। কইনাই জানো কাডবেবিজ খায়? তাইক বোলে কাডবেবিজ লাগে।”

“নিমিয়া কেলৈ?”

“নাই যে আকৌ।”

“কাইলৈ মই আনি দিম দেই।”

“গঁচা?”

“ও।”

“কিন্তু তুই পেকেট লাগিব হলে দেই। এপেকেট মোৰ আক...আক...”

“এপেকেট কইনাজনীৰ।”

“ইহ—তাইক নিদিওঁ ঘোৱা। মই খাম।”

অসীমে এইবাৰ নইহাকৈ ৰব নোৱাৰিলে। শৰকৈ হাঁহি উঠিল।

“কি হ’ল অসীম? কাডবেবিজ খাবলৈ মন গ’ল নেকি?”

দোকানীয়ে অসীমলৈ আগবঢ়াই দিয়া কাডবেবিজৰ পেকেট ছুটা দেখি জ্বিয়ে হুখিলে।

“ডোমাৰ হবলা চক্লেট আৰু টফি খাবলৈ মন গ’ল?” জ্বিৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ সলনি অসীমে ওভোতাই প্ৰশ্ন কৰিলে।

“নহয় হে। আমাৰ চুপাৰ চাবৰ অকণমানিটোলৈ ললোঁ। সি আজিকালি মোৰ ৰব বন্ধ হৈ পৰিছে।” হাঁহি হাঁহি জ্বিয়ে কৈ উঠিল।

চুপাৰ চাবৰ অকণমানিটো মানে লাভ-আঠ বছৰীয়া অগাধ। গাৰ্ভচ হোটেলৰ চুপাৰৰ পেটমোছা লভান।

বিনি আৰু অসীম; জ্বি আৰু অগাধ।

ক’ৰাৰ পৰা ক্ৰয়েডী পোন্ধ এটা ঠাঁহি আহি যেন তাৰ নাকত লাগিল। সি যেন কাবোৰাক হুখিব: জ্বি জানো কেতিয়াবা অগাধ হয়? কিন্তু কাক হুখিব?

ইজিন টাট দি বাবটল লাহু হোৱা বাছখনলৈ সিহঁতে খব খোজে' আগবাঢ়ি আহিল।

নৰকাচলমুখী বাছখনৰ জোকাবনিৰে যেন তাক কৈ উঠিল : জুৰি অগাধ নহয় ; অশান্ত, চকল। কিন্তু অসীম আৰু বিনি ? ভেঙে অসীমৰ বিনি বিনি সীমা ক'ববাত দেখি নেকি ?

সমীৰৰ দেউতাকলৈ টেলিগ্ৰাম এখন পঠিয়াই জোৰকৈয়ে তাৰ কথা পাহৰি থাকিবলৈ বক্ত কবিলে যদিও অলকৰ চিন্তাই সিহঁতক দুৰ্বল কৰি তুলিলে। সিহঁতৰ কোনোবা এজন বাব নে তাঁৰ কৰিব একো সিদ্ধান্ত লব নোৱাৰিলে।

অলক ডিব্ৰুগড়লৈ যোৱাৰ পিচদিনা লক্ষ্মীয়া।

অসীমে কৈছিল : অলক আজি উভতি আহিব পাৰে।

“ধুব। যোৱা কালি গৈছেহে। আজি কেনেকৈ আহিব ? এবাৰে আহিবলৈ নিদিয়ৈ। কাইলৈ যানে আহিব পাৰে হয়তো।”

“আজি সোমবাৰহে। দীপালী বাইদেউ বৃহস্পতিবাৰে আহি পাব। অলকো সিদিনাহে আহিব, চাৰি।”

অলকৰ কামত অসীম, প্ৰকাশ আৰু ববীনৰ মাজত আলোচনা হৈছিল। আৰু সিহঁতৰ আলোচনাৰ মাজতে কোনোবা ছুজনে খবৰ দিছিল : ববীনৰ ট্ৰাঙ্ক-ক'ল আহিছে। চুপাৰ চাবে ববীনক মাতিছে।

ববীন লবালবিকৈ তলৰ মহলালৈ নামি গ'ল। প্ৰকাশ আৰু অসীমে উৎকৰ্ষাবে তালৈ অপেক্ষা কৰি বৈ থাকিল।

ক'ৰ ট্ৰাঙ্ক ক'ল ? কোনে কৰিছে ? ববীনহঁতৰ খবৰত কাবোৰাৰ কিবা হ'ল নেকি ? তাক ট্ৰাঙ্ক কৰি মাতিছে ?

অসীম আৰু প্ৰকাশে ইজনে নিজনক হুঁদিয়ে। উত্তৰ দিছে। আলোচনা কৰিছে। কিন্তু সবং সময় সিহঁত তেনেদৰে উদ্বিগ্ন হৈ ববলপীয়া নহ'ল। অলপ পিচতেই উভতি আহিছিল ববীন। ববীনৰ হাতত অকণমানি এখিলা কাগজ।

“ক'ৰ ক'ল অ' ববীন ?” অসীমে হুঁদিলে। মাতত আশকা আৰু উদ্বিগ্নতাৰ হুঁৰ।

“এবাবে কৰিছিল। অলকৰ অস্থৰ। এয়া সমীৰদাৰ খবৰ ট্ৰিকনা। যই লিখি আনিছে।”

ববীনে আগবঢ়াই দিয়া কাগজ টুকুৰা অসীমে হাত পাতি ললে।

“অলকৰ অস্থখ মানে? কি অস্থখ?” প্ৰকাশৰ প্ৰশ্ন।

“চৰি লাগি জব উঠিছে। কাইলৈ বা পৰহিলৈ আহি পাব। আজিয়েই বোলে আহিব খুজিছিল। প্ৰবালেহে আহিব নিদিলে।”

সমীৰৰ ঘৰৰ ঠিকনা লিখা কাগজখিনা অসীমে প্ৰকাশলৈ আগবঢ়াই দিছিল।

এদিন, দুদিন, তিনিদিন।

তেনেকৈয়ে এসপ্তাহ পাব হৈ গ’ল।

অসীম, ববীনইত চিন্তিত হৈ পৰিল। আহিব আহিব বুলি সদায় গধূলি অলকলৈ বৈ বৈ সিহঁত ভাগৰি পৰে। অস্থখ বেছি হোৱা বুলি তিনিওজনে আলোচনা কৰে। কিন্তু পিচ মুহূৰ্ততে অলকৰ চিন্তা তল পেলাই সমীৰৰ চিন্তাই লিহঁতক জুম্বি দি ধৰে।

“অস্থখ বেছি হোৱা হলে প্ৰবালে নিশ্চয় ফোন কৰি জনালেহেঁতেন। লাক্ষৰণ অস্থখ হৈছিল চাগে। আচলতে প্ৰবালেই তাক আহিবলৈ দিয়া নাই।” সিহঁতৰ মাজৰ পৰাই কোনোবা এজনে আন দুজনক প্ৰবোধ দিয়ে। নিজেও লাঞ্ছনা লয়।

অৱশেষত ববীনইতৰ কথা সঁচা নহ’ল।

সিহঁতে অপেক্ষা কৰি থকা বৃহস্পতিবাৰটোও আহি পাব হৈ গ’ল। কিন্তু আহিব আহিব বুলি বৈ থকা অপেক্ষামান দিনটোত হু ইজনৰ এজন আহিল। এজন নাছিল। আহিল মিছেছ দীপালী দত্ত। নাছিল অলক কাকতি।

আক?

আক তাৰ আগতেই আহিল এটা চৰম মুহূৰ্ত।

চাইক্ৰেটা পৰীক্ষাৰ পিচত সিহঁতৰ ‘সমীৰদাক’ আক কেবাটাও শাখাত পৰীক্ষা কৰিবলগীয়া হ’ল।

“ইট ইজ ‘এ পিউব কেচ অৱ চিজ’ক্ৰেনিয়া—এণ্ড আদাৰ কম্প্লিকেছনচ্ টু।”

অসীমক অকলশৰীয়াটক মাতি নি শে’তা মুখেৰে কোৱা মিছেছ দত্তৰ কথাৰাৰ সি ববীনইতকো কলে। তাৰ পিচত আবস্ত হ’ল এটাৰ পিচত আন এটা পৰীক্ষা।

বাধ্য ল’ৰা এজনৰ দৰে সমীৰ অসীমইতৰ লগে লগে এটাৰ পিচত আন এটা চেঘাৰলৈ গ’ল। পৰীক্ষাগাৰত সোমাল। কিন্তু নিকষেপ। নিষাত।

পৰীক্ষা কৰা হ'লত সৰীৰ হোটেললৈ উভতি আহিল। তাৰ কাৰণে
ফলাফল জনাব যেন কোনো প্ৰয়োজন নাই।

“এ ডাউটফুল কেচ অব্ চিৰোচিচ অব্ লিভাৰ।”

ক'ৰবাত যেন বজ্জপাত পৰিল। অসীম, ববীনহঁত চমকি উঠিল। দুখৰ
মাত হেৰাল। চকু-মুখৰ বং হৈ পৰিল শেঁতা; পাণ্ডুৰ।

অফুট স্বৰত সিহঁতৰ প্ৰত্যেকজনে চিঞৰি উঠিল: মিছা, মিছা।
মেডিকেল ৰিপৰ্ট মিছা। ডায়গনোচিচ্ ভুল। এয়া কেতিয়াও সম্ভৱ নহয়।
নহওক।

অধ্যাপক চৌধুৰীয়ে সিহঁতৰ মূখলৈ চালে।

অসীমহঁতৰ চকুত অবিচাৰৰ চাবনি। দৃষ্টিত আশ্চৰ্য আৰু বিশ্বয়।

“ডায়গনোচিচ্ ভুল হোৱা নাই প্ৰকাশ। 'টিজ এ ট্ৰ'কেচ অব্ লিভাৰ
চিৰোচিচ।”

সিহঁতৰ মনৰ অৱস্থা বুজিব পাৰি অধ্যাপক চৌধুৰীয়ে সেমেকা মাত এটাৰে
লাহে লাহে কৈছিল।

ববীনহঁতে ধোঁৱা-কোৱা দেখিলে। ধূসৰ আৱৰণ এটাই যেন লক্ষ্যৰ
পৃথিৱীখন ঢাকি ধৰিলে। সিহঁতৰ দৃষ্টিৰ পৰা হেৰাই গ'ল হাস্পাতালখনৰ
অৱস্থিতি। ঘৰ, দালান; ৰোগী-চিকিৎসক আৰু চিকিৎসালয়খনৰ সমগ্ৰ
চৌহদ।

এনেকুৱাই হয়।

আমি যি বিচাৰোঁ; নাপাওঁ। যি আশা কৰোঁ—নহয়। নিৰিচৰাটো
পাওঁ। আশা নকৰাটোয়ে হয়।

অৱশেষত সিহঁতৰ বৰ মৰমৰ, প্ৰজ্ঞাৰ সমীৰদাজন গ'লগৈ।

সিহঁতৰ টেলিগ্ৰাম পাই ঘৰৰ পৰা মোমায়েক আৰু ভায়েক এজন আহি
মিছা কথাৰে ফাঁকি দি তাক অসমৰ বাহিৰলৈ লৈ গ'ল। এবাৰ শেষ চেষ্টা
কৰি চাব। অসমৰ বাহিৰৰ প্ৰখ্যাত চিকিৎসালয়ত চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিব।

সমীৰ বোৱাৰ সময়ত হোটেলত সৰহ লখ্যক ছাজ নাছিল। স্নাছলৈ
গৈছিল। আছিল, নব, বিপুল, ত্ৰৈলোক্য, চন্দ্ৰন, অসীম, প্ৰকাশ আৰু ববীন।
সমীৰৰ কোঠাটোৰ পৰা অলপ দূৰৰ কৰিড'ৰটোত সিহঁতে থুপ বান্ধিছিল।

কথা কবলৈ পাহৰি বোৱা ববীনহঁত নিৰ্বাক, নিস্তৰ। চকু চল্‌চলীয়া।
সেমেকা দৃষ্টিত পাতল ধূসৰ আৱৰণ।

সমীৰে সিহঁতৰ প্ৰত্যেকজনৰ ওচৰতে বিদায় লৈছিল। কৈছিল : আহৌ
দেই জৈলোক্য; আহৌ চন্দ্ৰনা। বেয়া-চেয়া নাপাৰা। নব আৰু বিপুল,
মোৰ কানি-কাপোৰ সোপাই ব'ল। নিগনিয়ে কুটিব—চাবা। অসীম; মোৰ
বিষয়ে কিবা লিখিলা নে? বৰা—মই ঘূৰি আহোঁগৈ। তোমাক চব কথা
কম। প্ৰকাশ, ববীন.....

সমীৰ অকণমান সময় তডক মাৰি ব'ল। চাৰিওফালে এবাৰ দৃষ্টি বুলাই
নি স্মিলিলে : অলক ক'লৈ গ'ল ববীন? তাকচোন দেখা নাই।

“সি ঘৰলৈ গ'ল সমীৰনা।”

ওলাই আহিব খোজা চকুপানীখিনি চেপি ৰাখি ববীনে কোনোমতে উত্তৰ
দিলে। এটা জীয়া ফাঁকি।

: তেনেহলে তাক আৰু লগ পোৱা নহ'ল। অলকক ক'ব ববীন : তাক
মোৰ বহুত কথা কবলগীয়া আছে। ঘূৰি আহি কম। যাওঁ দেই।

এজন স্মৃষ্ণ মাহুহৰ দৰে সিহঁতৰ পৰা বিদায় লৈ ওপৰ মহলাৰ পৰা তললৈ
নামি যোৱা চিৰিটোৰ পিনে সমীৰ আগবাঢ়ি গ'ল। প্ৰকাশ চন্দনহঁতে কথা
ক'ব নোৱাৰিলে। কথা কলেই যেন সিহঁতৰ হুচকুৰ পাৰ ভাঙি বৈ আহিব
বাধা নমনা চকুলোৰ ঢল।

ইচ্ছা হৈছিল অসীমে যেন চিঞৰি চিঞৰি স্মৃষ্ণ : তুমি জানো আৰু
আমাৰ মাজলৈ উভতি আহিব সমীৰনা? তুমি ক'ব খোজা 'চব কথা' কোৱাৰ
লময় জানো আৰু পাৰা?

অসীমৰ মূৰটো আচম্ভাই কৰি দিয়া যেন লাগিল। ওচৰৰ ৰেলিংখনত
খাপ মাৰি ধৰি কোনোমতে সি স্থিয় হৈ ব'ল। সমীৰ আঁতৰি যোৱাৰ
পিনে চাই দেখিলে : চিৰিৰ আঁৰত নেদেখা হৈ যোৱা সমীৰৰ মূৰৰ চুলিখিনিও
লাহে লাহে দৃষ্টিৰ আঁৰ হৈ গৈছে।

অজুৰ স্বৰত নিজক কোৱাৰ দৰে প্ৰকাশে কৈ উঠিল : এটা নিশ্চিত
মৃত্যুক হাতত লৈ আগবাঢ়ি যোৱা এজন মৃত্যু-পথযাত্ৰী। মাহুহ ইমান
অলহাৱ।

ক'ববাৰ পৰা উৰি অহা এজনী কাউবীয়ে ৰেলিঙৰ আন এটা মূৰত বহি
চিঞৰি উঠিল : কা-কা।

তাৰ পিচত ডাই বহুত দূৰলৈ আকৌ উৰি গ'ল। কলৈ গ'ল দিহঁতে
নেদেখিলে।

। পোন্ধৰ ।

“বায়াব হেলথ্ আৰ্জেণ্ট ”

কাউণ্টাৰৰ থিৰিকীখনৰে টেলিগ্রামখন ভিতৰলৈ জ্বমাই দিয়াৰ অলপ পিচতে কিউৰ পৰা ববীন আঁতৰি আহিছিল। অকণমানি এখন দীঘলীয়া কাগজ ; টেলিগ্রাম কৰা বচন।

প্ৰবালৰ কেয়াৰস্বৰত অলকলৈ টেলিগ্রাম এখন কৰি ববীন হোটেললৈ উভতি আহিল। বাটৰ কাষৰ কোনোবা এখন দোকানত সোমাই চাহ একাপ খোৱাৰ ইচ্ছা হৈছিল। কিন্তু দোকানত সোমাবলৈ তাৰ মন নগ’ল।

মন ভাৰাক্ৰান্ত। অশান্ত।

সমীৰ গ’ল। অলকৰ খবৰ বাতৰি পোৱা নাই। এদিন বা দুদিন পিচতে ঘূৰি আহিম বুলি মহদিনলৈ অলক ঘূৰি নহাত ববীন চিন্তিত হৈ পৰা স্বাভাৱিক। অলকৰ অস্থখ বেছি হোৱা বুলি তাৰ লগেহে হ’ল। নহলে সি ইমান দিনলৈ নহাকৈ নাথাকে। অলক ইমান দায়িত্বজানহীন নহয়। কাইলৈ প্ৰবাল অথবা অলকৰ পৰা কোনো খবৰ নাপালে পৰহিলৈ সি ডিব্ৰুগড়লৈ যাবগৈ।

ববীনে সিদ্ধান্ত ললে।

কিন্তু হোটেল পাই সি আচৰিত হৈ গ’ল। আনন্দও লাগিল। বৈ আহিল এটা স্বস্তিৰ নিশ্বাস।

“কেতিয়া পালিহি কয়মেট ?” কয়ত সোমাই, চকি এখনত বহি জোতাৰ-কিটা ধূলি ধকা অলকক দেখি সি জ্বিলে।

“বাট নাউ সোমাইছোহি। তই ক’লৈ গৈছিলি ?”

ববীনে ক’লৈ গৈছিল কলে।

“সমীৰদাৰ খবৰ কি ?”

“সমীৰদাৰ খবৰ পিচতো শুনিবি। আগেয়ে তোৰ খবৰ ক’। যিমান দিন থাক থাক ; কিন্তু আমাক খবৰ-বাতৰিতো এটা দিব পাৰ।”

“কিয় ? প্ৰৱালে কোন কৰা নাছিল জানো ?”

“সেই তাহানিতে। প্ৰৱালৰ কোন পাইহে আমাৰ চিন্তা আৰু বেছি হ’ল। সি জনালে তোৰ সাধাৰণ অসুখ। দুই-এদিনতে ঘূৰি আহিবি। তাৰ পিচত আজি আঠ দিনলৈ খবৰ-বাতৰি নাই।”

“খবৰ দিবলৈ অসুবিধা হ’ল; বুইছ। আজি বোলে—কাইলৈ; কালি বোলে পৰহিলৈ আহিম আহিম বুলি ভাবি থাকোঁতেই খবৰ দিয়া নহ’ল।” অলকৰ কথাত অপৰাধৰ সূৰ।

“ইমান দিন পলম কৰিলি যে ?”

“অসুখ হ’ল অ’। সাধাৰণ জৰ। মই আহিব খুজিছিলোঁ। ডাক্তৰে মোক বিলিঙ্গ নকৰিলে ?”

“বিলিঙ্গ নকৰিলে মানে ?” ববীনে আচৰিত হৈ প্ৰশ্ন কৰে।

“প্ৰৱালৰ উৎপাতত বব নোৱাৰি হাস্পাতালাইজ হবলগীয়া হ’ল; হাস্পাতালৰ পৰা কালিও মোক বিলিঙ্গ কৰিব খোজা নাছিল। “মইহে জোৰ জবৰদস্তি বিলিঙ্গ লৈছোঁ।”

“বিলিঙ্গ নকৰে কিয় ? গা ভাল পোৱা নাই নেকি ?”

“পালোঁ কেতিয়াবাই। অসুখ কেতিয়াবাই ভাল হ’ল। কিন্তু ডাক্তৰে কয় মই দুৰ্বল হৈ আছোঁ হেনো। কেইদিনমান বেটত থাকিব লাগে। বাক, এতিয়া সমীৰদাৰ কথা ক’চোন। তইতে বাইদেউক দেখুৱাইছিলি নেকি ?” অলকে আগ্ৰহেৰে সুধিলে।

“সমীৰদাৰ কথা আৰু কি কম ?” বুলি ববীন বৈ গ’ল।

অলক উদ্‌গ্ৰীব হৈ পৰিল।

কথা কব খুজিলেই চকুলো বৈ আহিব খোজা ববীনে বহুসময় তাক সমীৰৰ বিষয়ে একো কব নোৱাৰিলে। কিন্তু পিচত কৈছিল। এটা এটাকৈ লকলো কথা কৈ গ’ল।

অৱশেষত ববীন ধমকি ব’ল। নিৰ্বাক, নিশব্দৰ দৰে ববীনৰ কথাবোৰ শুনি থকা অলকে যেন উশাহ লবলৈও পাহৰি পেলালে। বেদনাত যৰ্ঘাহত অলক যেন যুক। বজাহত। সি কোনো কথা কব নোৱাৰিলে। অবিবাস

আৰু আশ্চৰ্য্যত তাৰ মুখৰ পৰা য়াথোন সৰি পৰিল তিনিটা শব্দ : চিৰোচিচ্-
অব্ লিভাৰ।

“এৰা, চিৰোচিচ্ অব্ লিভাৰ।” অলকে কোৱা শব্দ কেইটা বৰীনে
আকৌ এবাৰ আওঁবালে।

“জান কমমেট, উল্লাদ সমীৰদা হয়তো ভাল হব। কিন্তু চিৰোচিচ্
ভোগা সমীৰদা……।”

বৰীনে শেষকৈ কব নোৱাৰিলে। মুখখন ঘূৰাই সি দৃষ্টি ফিৰাই নিলে।
“নহয়, কমমেট নহয়। যুত্থাই ঘাৰ একমাত্ৰ বিমেডি সেই ৰোগৰ পৰা জীৱন
ঘূৰাই পোৱাৰ কোনো আশা নাই কমমেট।” নাটকীয় স্বৰত বিচ্ছল হৈ
অলকে চিঞৰি উঠিল।

যুত্থা অসহনীয়। কিন্তু নিশ্চিত অকাল যুত্থাৰ শোক আৰু বেছি গভীৰ,
তীব্ৰ।

সময় যায়। দিন বাগৰে।

আৰু বাগৰি যোৱা দিনবোৰে পাহৰাই দিয়ে তীব্ৰ শোকৰ অসহনীয়
জালা। মনৰ গভীৰ বেদনা; আৰু বিচ্ছেদৰ তাড়না।

অসীম, প্ৰকাশহঁতে লাহে লাহে সমীৰক পাহৰি যাবলৈ বদ্ধ কৰিছিল।
মনৰ শোক পাতিছিল।

কিন্তু অলক ?

পাহৰিব খুজিলেই সকলো কথা পাহৰিব নোৱাৰি। পাহৰিবৰ চেষ্টাই
য়াথোন সজীৱ কৰি তোলে পুৰণি স্মৃতি; পাহৰি যাব খোজা শোক। গভীৰ
কৰি তোলে মনৰ বেদনা।

অলকবো লেয়ে হ’ল। সমীৰৰ ওচৰত অমা খুজিব নোৱাৰিলে যেন
তাৰ শাস্তি নাই। মনৰ পোৰণি নকৰে। ‘সমীৰদাৰ’ ওচৰত সি চিৰদিন
অপৰাধী হৈ ৰব লাগিব।

কিন্তু সমীৰক ক’লৈ নিয়া হ’ল ? সমীৰ ক’লৈ গ’ল ? কোন চিকিৎসালয়ত
চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে ?

অলকে একো নাজানে। তাৰ সমীৰদাৰ ঠিকনাটো সি ক’ত পাব ?
কোনে দিব ?

মাছুহ অৱস্থাৰ দাল। অৱস্থাত বন্দী মাছুহৰ জীৱন। সময় মনৰ
পোৰণিৰ জুবণি।

নাপাহৰিব খুজিও অলকে সমীৰৰ কথা পাহৰি থাকিবলৈ বাধ্য হ'ল।
অন্ততঃ পাহৰি থাকিবলৈ বাধ্য কৰালে। মাকৰ চিঠিখনে সৌৱৰাই দিলে—
বায়েক পাকলৰ বিয়াতৈ আৰু সবহ দিন নাই। পাৰিলে বিয়াৰ দহ-পোন্ধৰ
দিনমান আগতে যাবলৈ মাকে তাক মাতি পঠিয়াইছে। সি গৈ পালে
অকলশৰীয়া মাকজনীৰ অকণমান সহায় হব।

“অই কমমেট, কলেজৰ পৰা আহি আজি এবাৰ পানবজাৰলৈ যাম দেই।
ওলাবি।”

“পানবজাৰত আকৌ কি কাম ওলাল? কিবা কিনিবি নেকি?”

“নহয় অ’। পাকলৰ বিয়া পালেহিয়ে নহয়। ডিঙিৰ কিবা এডাল
বনাবলৈ দিম বুলি ভাবিছোঁ। তই কিছু বিয়াতৈ মোৰ লগতে যাব লাগিব।
মাই কি লিখিছে দেখিছই নহয়?” সন্নতিৰ আশাত অলকে ববীনৰ মুখলৈ
চালে।

“বিয়া কেতিয়া?”

“দিন আৰু নায়েই। কেইদিনমানহে আছে। অহা সপ্তাহৰ বুধবাৰে
আমি যাবই লাগিব।”

অলকে কলে।

তাৰ পিচত সিহঁত কলেজলৈ ওলাই গ’ল।

ববীনে ভাবিছিল: বিয়াতৈ যাব নোৱাৰিলেও কিবা এটা উপহাৰ দি
পঠিয়াব লাগিব। কিন্তু কি দিব? আঙঠি এটা বেয়া নহব। কিন্তু আঙুলিৰ
জোখ?

পাহাৰ বগাই কেবাজনো ছাত্ৰ ক্লাছলৈ আগবাঢ়ি গৈছিল। কিন্তু অলকে
সিহঁতৰ লগত খোজ মিলাব নোৱাৰিলে। তাৰচোন বৰ ভাগৰ ভাগৰ
লাগিল। তৰি দুখন নিশকতীয়া যেন অহমান হ’ল। কেইখোজমান গৈ সি
বৈ দিলে। ল’ৰাবোৰে তালৈ লক্ষ্য নকৰি আগবাঢ়ি গ’ল।

এবা, ফেৰিইনুজাইটিছে কেইলপ্তাহমানৰ পৰা তাক বৰকৈ আমনি কৰিছে।
খাব-বৰলৈ মন নাযায়। ডিঙিটো জ্বৰজ্বৰায়। ঘোৱা ছমাহৰ পৰা মূৰৰ বিষ
আৰু জ্বৰ প্ৰায় লাগিয়েই আছে। ডাক্তৰে কোৱা কথাৰো তেওঁ গৈ নেকি?
বুকুখনোচোন ধন্দুপায়।

“কিহে অলক ? তোমাৰ কি হৈছে ? ইমান কীণাইছা যে !”

কথাবোৰ ভাবি ভাবি সি কেতিয়া আহি কলেজৰ সন্মুখত থিয় হৈছিল তালৈ তাৰ খেয়াল নাই। আকাশীতৰাৰ প্ৰদ্বত তাৰ তয়য়তা ভাঙি গ’ল।

“কীণাইছো নেকি ?” লেমেকা হাঁহি এটাবে সি আকাশীতৰাৰ প্ৰদ্বৰ গঁহাৰি জনালে।

“খেমালি নহয় দেই। টেক কেয়াৰ অব্ ইউব হেলথ্। ডুমি বব বিডুইছ হৈ গৈছা।”

প্ৰায় আদেশৰ স্তবত কোৱাৰ দৰে কথাকেইয়াৰ কৈ আকাশীতৰা ক্লাছলৈ লোমাই গ’ল। কোনেও নেদেখাকৈ অলকে মাথোন এবাৰ হাঁহিলে।

হাৰখাৰ ভাল হৈছে। আঙঠিটোও বেয়া হোৱা নাই। কিন্তু ববীন লজ্জা হব পৰা নাই। ঠিক জোখৰ হয় বা নহয়। অলকে আশ্বাস দিছে : হব কমমেট। ঠিকেই হব ; বুইছ।

“তই পিচে কিবাকিবি টেবলেট কেইটামান লগত লবি। ডাক্তৰক দেখুৱাবলৈ কৈছিলো। নেদেখুৱালি। বিয়া দৰত অস্থখ বেছি হবলৈ হলে দৰখনৰো শাস্তি নাইকিয়া হব। এতিয়া গা কেনে পাইছ ? আজি জ্বৰ উঠিছিল নেকি ?” ববীনে উপদেশৰ স্তবত কয়।

“চব ঠিক হৈ যাব। অকণমান অস্থখ হলেই তইতে বৰকৈ ভয় ধাব।”

“কিন্তু ইমান দিনে অস্থখ লাই দি তই ভাল কৰা নাই। চিকিৎসা লব লাগিছিল।”

ঘৰলৈ ঘোৱাৰ এদিন আগতে ববীন আক অলকে কথা পাতিছিল।

আক এদিনৰ পিচত সিহঁতে আক বহুদিনলৈ ক্লাছ নকৰে। কিন্তু কলেজ বন্ধ নহয়। অলক ঘৰলৈ যাবলৈ। কমমেটৰ অস্থবোধ এবাৰ নোৱাৰি ববীনেও বিয়ালৈ যাবলৈ সন্মত হৈছে। এদিন আগতে সকলো বা-জোপাৰ কৰি বকুলনিলৈ যাবলৈ সিহঁত সাজু হৈ ব’ল। পাহ বুকত থকা পইচাখিনিও অলকে পোষ্ট অফিচৰ পৰা উলিয়াই আনিলে। সবহ পইচা নহয়। মাজে কপ ছুশ। সবহখিনি টকা সোণ আক সোণাৰীক গঢ়নিৰ বানচ দিওঁতেই শেষ হ’ল। আঙঠিটো ববীনে বনাইছে। বিয়াৰ উপহাৰ।

চৌধুৰী চাৰৰ ক্লাছ নথকা হলে সিহঁতে পিচদিনাখনেই যাব পাৰিলে-হেঁতেন। কিন্তু চৌধুৰী চাৰৰ ক্লাছ থতি কৰিব নোৱাৰি। এদিন ক্লাছ

নকৰা মানেই বহুত লোকচান। গতিকে চৌধুৰী চাবৰ ক্লাছটো ককি পিচদিনাখন বাতিপুৰা বোৰাটোকে লিহঁতে সিদ্ধান্ত ললে।

অলকে কিন্তু গা ভাল পোৱা নাছিল। অস্থখ একেনবেই আছে। তথাপি যাবলৈ তাৰ অস্থবিধা নহয়। যাব পাৰিব।

পিচদিনা আবেলি।

ক্লাছ আৰম্ভ হৈছিল। অধ্যাপক চৌধুৰীৰ বক্তৃতা অলকে সদায় মন দি শুনে। কিন্তু সিদিনা সি মনোযোগ দিব নোৱাৰিলে। প্লেটফৰ্মৰ ওপৰৰ চকিখনত বহি লেক্চাৰ দি থকা অধ্যাপক চৌধুৰীৰ মুখখন লাহে লাহে ওলুটি হৈ গ'ল। তাঁহি উঠিল আন এখন ছবি। গাৱঁৰ; বকুলনিৰ। এখন বিয়া ঘৰৰ। চকুপানী টুকি টুকি মাকজনী ঘূৰি ফুৰিছে। কাৰোবাক কিবা কৈছে। ইটো-সিটো আগবঢ়াই দিছে।

হঠাতে অলক সচেতন হৈ পৰিল। নাকটো বৰ বেছিকৈ স্তব্ধবাই দিয়া যেন লাগিল; আৰু লগে লগে বৈ আহিল এজোলোকা ডেজ। জেপৰ পৰা কমালখন উলিয়াই নাকটো হেঁচি ধৰাৰ আগতেই নাকৰ পৰা ধাৰাসাবে বৈ অহা ডেজবোৰ তাৰ সন্মুখৰ ডেজখনত চিটিকি পৰিল। লবালবিকৈ কমালখন উলিয়াই নাকটো হেঁচি ধৰিলে। ওচৰতে বহি থকা ল'ৰাকেইজনে একো বুজিব নোৱাৰি অধ্যাপক চৌধুৰীৰ মুখৰ পৰা দৃষ্টি ওভোতাই আনি তালৈ চাই পঠিয়ালে। অকস্মাতে এটা গুণগুণনিৰ স্ফটি হ'ল।

“ইজ ডেয়াৰ এনি ইণ্টাৰেষ্টিং—মাই ফ্ৰেণ্ড্‌?”

অধ্যাপক চৌধুৰীয়ে বাধা পাই বিবস্তিৰে স্থিলে।

কিন্তু উত্তৰ দিয়া নহ'ল। তাৰ ওচৰতে বহা সাধন, স্তব্ধ, দেবইডে অলকক ধৰি-মেলি বাহিবলৈ লৈ আহিল। আনয়নৰ পৰা উঠি আহিল ববীন, প্ৰকাশ, অসীম, নব, বিপুল, অকছতী আৰু আকাশীতৰা। ক্লাছৰ শান্তিপূৰ্ণ পৰিবেশটোৰ ঠাইত স্ফটি হ'ল এটা অবুজ উৎসুকতাপূৰ্ণ পৰিবেশ। ছাত্ৰবোৰক বহুতেই অলকৰ ওচৰলৈ ওলাই আহিব খুজিও ধমকি ব'ল। কাৰণ অধ্যাপকক উপস্থিতিত ক্লাছৰ পৰা তেনেদৰে ওলাই অহাটো কোনো ছাত্ৰৰ কাৰণেই বাছনীয় নহয়।

আচল কথাটো গম নাপালেও অধ্যাপকজনে বুজিছিল কিবা এটা অঘটন ঘটিছে। তেখেত বহাৰ পৰা উঠি আহি অলকৰ কাষ পালেহি। অলকক কমালখন তেতিয়া ডেজত ফুৰি গৈছে। আন এখন কমালৰ ভাৰ প্ৰয়োজন

হৈ পৰিছিল। ববীনে জেপৰ পৰা কমালখন উলিয়াই অলকলৈ আগবঢ়াই দিলে। সেই মুহূৰ্ত্ততে শাৰীৰ আঁচলটো চিৰি ডাঠৈ আগবঢ়াই দিছিল আকাশীভবাই।

অবশেষত ভেজ বন্ধ হ'ল।

ল'ৰাবোৰৰ কিছুমানে কলে : এয়া।

আন কিছুমানে সন্দেহ কৰিলে : হাইপ্ৰেছাৰ।

ল'ৰাবোৰৰ মাজত আকৌ গুণগুণনি উঠিল। আলোচনা চলিল। বিভিন্ন জনে বিভিন্ন মতামত দিলে। অধ্যাপক চৌধুৰীয়ে অকণমান সময় মনে মনে থাকি সি ক'ত থাকে স্থিতিলৈ।

অলকৰ হৈ উত্তৰ দিলে ববীনে।

“কমমেট কোন ?”—চৌধুৰীৰ প্ৰশ্ন।

ববীন এখোজ আগবাঢ়ি আহিল।

এটাৰ পিচত আন এটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি ববীনে অলকৰ অস্থচৌৰ কথা অধ্যাপক চৌধুৰীক বিবৰি কৈছিল। যোৱা কেইদিনমানৰ পৰা মাজে মাজে অলকৰ ব্লিডিং হৈছিল যদিও আজিৰ দৰে ইমান বেছি হোৱা নাছিল।

ববীনৰ কথাবোৰ শুনি চৌধুৰীয়ে যেন কিবা এটা চিন্তা কৰিলে। ডাক পিচত কাগজ এখিলাত কিবা দৰৰ এটা লিখি দি কলে : কাইলৈ যেনেভেনে ব্লাড টেষ্ট কৰাই লবা। এই দৰৰটো যোৰ ঠিকত নাই। হাস্পাতালত থব কৰিবা। নাপালে কিনি আনি খাবলৈ দিবা। কোনোবা এজন বা দুজনে এওঁক হোটেললৈ লৈ যোৱা। লেট ছিম টেক বেট।

“কিন্তু চাব ; কাইলৈ……।”

অলকে কিবা এযাৰ কব খুজি আধা কোৱাকৈ বৈ গ'ল।

ববীনে বুজিছিল—সি কি কব খুজিছে।

“কাইলৈ চাব সি দৰলৈ নগলেই নহয়।” ববীনে অলকৰ আধা কোৱা কথাখিনি পুৰাই দিলে।

“নো, হি কান্ট। হি মাষ্ট টেষ্ট হিছ ব্লাড কাৰ্ট।” অধ্যাপক চৌধুৰীয়ে আদেশৰ স্বৰত কৈ আকৌ কমৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। অলকৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ ইচ্ছা নাছিল যদিও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰে সিহঁতৰ চাকৰ অলঙ্ঘন কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। অলকৰ ওচৰত ব'ল মাথোন ববীন, অসীম আৰু প্ৰকাশ।

ৰাতি।

ভাত খাই উঠাৰ পিচত সিহঁতে সিদ্ধান্ত লৈছিল : পিচদিনা ৰাতিপুৱা সিহঁত যাবগৈ। দৰব পৰা আহি তেজ পৰীক্ষা কৰাব। নহলে মাকজনীয়ে অকলে কি কৰিব ? কোনকালে চম্ভালিব ?

ববীন বিবুদ্ধিত পৰিল। অলকৰ কথাত যুক্তি নোহোৱা নহয়। তেজ পৰীক্ষা কৰিবলৈ হলে ৰাতিপুৱা সিহঁতৰ যোৱা নহবগৈ। অলক গৈ নাপালে মাকজনীয়ে বৰকৈ চিন্তা কৰিব। অহুৰিধাত পৰিব। আনকালে তেজ পৰীক্ষা কৰোৱাটোও অত্যন্ত প্ৰয়োজন। অৱশ্যে বিয়াটো কেবাদিনো আছে। এদিন পিচত গলেও হয়। কিন্তু সেইদিনা গৈ নাপালে মাকজনী অস্থিৰ হৈ পৰিব।

অৱশেষত ববীন সন্মত হ'ল। অলকৰ আগ্ৰহত বাধা দিব নোৱাৰিলে। ইমান তপতে তপতে তেজ পৰীক্ষা কৰিবলৈ তাৰ কি অস্থখটো হৈছে ? ডাক্তৰেতো কবই। ৰাতিপুৱা যোৱাটোকে খাটাত কৰি সিহঁত শুই থাকিল।

মাহুহৰ আশাবোৰ সদায় নফলিয়ায়। নিয়তিয়ে বিধি পথালি দিয়ে।

অলকৰো সেয়ে হ'ল। ৰাতিপুৱা ববীন সোনকালেই শুই উঠিল। কিন্তু অলক উঠিব নোৱাৰিলে। শেষ নিশাৰ পৰা জ্বৰত সি ছট্‌কটাই আছে। চকু-মুখ পুৰিছে। বিষত কাটি যাওঁ ফাটি যাওঁ যেন লগা মূৰটো লাড়িব নোৱাৰি লি হতাশ হৈ পৰিল। অসহায় হৈ ববীনলৈ চাই ব'ল।

ববীনে লাফুনা দিলে। বিয়াটো দিন আছে। সি যাব পাৰিব। দৰব খালে এদিনতে জ্বৰ এৰিব। অলপ পিচত সি তাক হাস্পাতাললৈ লৈ যাব।

‘পাকলবাৰ বিয়া। মাই লিখিছে : তই আহিহে গাখীৰ-পানীৰ যোগাৰ কৰিব লাগিব।’

কথাষাৰ ভাৰি অলক ছট্‌কটাই উঠিল। কিন্তু সি অসহায়। ইচ্ছা হ'ল : সি যেন চিঞৰি চিঞৰি কান্দিব। ভগৱানক স্মৰিব : তুমি ইমান নিষ্ঠুৰ কিয় ভগৱান ?

ববীনৰ লাফুনাও অলকৰ মনলৈ অধীৰ আশা এটা কিৰি আছিল। গা ভাল নাপালেও সি আজি হাস্পাতাললৈ যাবই। এদিনতে জ্বৰ বেয়িন্তন হোৱাৰ কাৰণে কিবা এটা ষ্ট্ৰং মেডিচিন দিবলৈ সি ডাক্তৰক কৰ। অহুৰোধ কৰিব। আৰু যেনেকৈ হওক ববীনক জগত লৈ কাইলৈ সি ৰাতিপুৱাই বৰলৈ যাবগৈ।

আঠমান বজাত জোবকৈয়ে অলক বিছনাৰ পৰা উঠিল। হাম্পাতাললৈ যাবলৈ লাজু হ'ল। পাকঘৰৰ পৰা ববীনে আনি দিয়া গৰম পানীৰে মুখখন ধোৱাৰ পিচত তাৰ অকণমান লকাহ পোৱা যেন লাগিল।

জবটো বোধহয় কমিছে। অলপ পিচত এবিৰ।

কিন্তু অলকে যি ভাবিছিল সেয়া নহ'লগৈ।

ববীনৰ মুখত অসুখৰ বিষয়ৰ স্তন্যৰ পিচত ডাক্তৰ চক্ৰবৰ্তীয়ে পৰীক্ষা কৰি তাক কৈছিল : চোৱা অলক, তোমাৰ কথাটো মই বুজিছোঁ। কিন্তু এনেদুৱা অসুখীয়া গাৰে বিয়া ঘৰলৈ নোযোৱাই ভাল। হাম্পাতালাইজ কৰাৰ কাৰণে মই লিখি দিছোঁ। বুইছা ববীন, লেট হিম টেক বেট ইন দা হ'চপিটাল।

চক্ৰবৰ্তীৰ কথাকেইবাৰ যেন কথা নাছিল। তাৰ কাৰণে সেয়া আছিল হাতুৰীৰ আঘাত। প্ৰায় কল্মাৰ দৰেই তাক হাম্পাতালত ভৰ্তি নকৰিবলৈ চক্ৰবৰ্তী চাবক লি অসুৰোধ কৰিলে।

কিন্তু চক্ৰবৰ্তী অলৰ অচৰ।

অস্ত্ৰ বোগী হোৱা হলে সুকীয়া কথা। বোগীৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে ডাক্তৰে হাম্পাতালাইজ কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু যেভিকেল কলেজৰ ছাত্ৰ হিচাপে অধ্যাপক চক্ৰবৰ্তীয়ে তাক হাম্পাতালত ভৰ্তি কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। ছাত্ৰৰ প্ৰতি অধ্যাপকসকলৰ এটা দায়িত্ব আছে; কৰ্তব্য আছে। সেই কৰ্তব্য তেওঁ আগহেলা কৰিব নোৱাৰে।

এখন ব্লাড্ ফিল্ড।

চিকিৎসাৰ আগতে প্ৰকৃত অসুখ নিৰ্ণয়ৰ কাৰণে প্ৰত্যেক বোগীয়ে ভেজ পৰীক্ষা কৰা হয়। চিৰিঞ্জৰে লোৱা যাতোন কেইটোপালমান ভেজ।

এখন ব্লাডফিল্ড আৰু লিচ্-মেইন ষ্টেইন্।

আৰু বালায়নিক ক্ৰিয়াত সৃষ্টি হোৱা এটা ৰং; বেঙুনীয়া।

অপুৰীকণ বস্ত্ৰৰ ষ্টেজলৈ জুৰি জুৰি চোৱা এজন পেখল'জিট; আৰু কাষত ভেজ পৰীক্ষাৰ পিচত পুৰাবলগীয়া এখন উকা কৰ্ম।

পেখল'জিট হাজৰিকা গঁচাকৈয়ে ব্যস্ত আছিল। টেবুলখনৰ ওপৰত পৰীক্ষা কৰিবলৈ বাকী থকা ভালেমান ব্লাড চ্যাম্পলৰ বটল। কিন্তু হাজৰিকাই তাক লবহ লময় বখাই থৰ হুখুজিলে। চিটীৰ একনীয়ে ডবাই দিয়া ভেজৰ লক বটলটো ববীনৰ হাতৰ পৰা লৈ তাক ভিডবলৈ দাতিজে।

“ভিতৰলৈ আহাঁ ববীন। বিপৰ্টটো লগে লগে লৈ যাব। অলকৰ কেচ
যেতিয়া……।”

হাজৰিকাই বাঁকাটো পূবাকৈ নকলে।

লেবৰ'টৰীৰ প্ৰত্যেকজন কৰ্মীয়ে ববীন, অলক, অসীম আৰু প্ৰকাশক
চিনি পায়। মৰম কৰে। ভাল পায়।

ব্ৰাড ফিল্মখনত কিছু সময় দৃষ্টি স্থিৰকৈ ৰাখি পেথল'জিষ্ট হাজৰিকাই
লম্বুখৰ খিৰিকীখনৰ পৰ্দাখন আঁতৰাই দিলে। খিৰিকীৰে বাগৰি অহা দিনৰ
উজ্জল পোহৰত ব্ৰাড ফিল্মখন পৰীক্ষা কৰাত হাজৰিকা পুনৰ ব্যস্ত হৈ পৰিল।
কিন্তু বাবে বাবে ব্ৰাড ফিল্মখন নিৰীখি চোৱা হাজৰিকাই যেন নিজকে বিশ্বাস
কৰিব পৰা নাই। আন এখন ব্লাইডত তেজ কেইটোপালমান লৈ লিচমেইন
টেইন্ এটোপাল মিহলাই দিলে। মাইক্ৰস্কোপ ঠেজৰ পৰা আগৰ ব্লাইডখন
আঁতৰাই নতুনকৈ বহুৱা ব্লাইডখনলৈ কিছু সময় স্থিৰ হৈ চাই ব'ল।
তাৰ পিচত পোহৰত ফটুটিয়াতকৈ জিলিকি উঠা ব্ৰাড ফিল্মখন তেনেদৰে
এৰি থৈ মলিন মুখ এৰনেবে পেথল'জিষ্ট হাজৰিকা আন এটা কোঠালৈ
আঁতৰি গ'ল।

ববীনৰ বুকুখন চিৰিংকৈ উঠিল।

কি হ'ল ?

হাজৰিকা তেনেদৰে নিঃশব্দে আঁতৰি গ'ল কিয় বাক ?

তেজত কি এনে গুৰুতৰ বীজাণু দেখা পালে যে তেওঁ মুখেৰে কথা কব
নোৱাৰা হৈ গ'ল ? মাতিব নোৱাৰিলে ?

যেনেবিয়া, কলাজব, টাইফিৰুড, বম্বা ?

তাৰ বাহিৰে আৰু কি হ'ব পাৰে ?

ববীন কেইখোজমান আঙৰাই গ'ল।

খিৰিকীৰে পোহৰৰ লগতে অণুবীক্ষণ যন্ত্ৰটোৰ আয়নাখনৰ ওপৰত আকাশৰ
পৰা মেঘৰ প্ৰতিবিম্ব পৰিছেহি। ফলাকল লিখিবলৈ খোৱা কাষৰ উকা
কৰ্মখন সি আঁতৰাই ধলে। তাৰ পিচত লাহে লাহে মূৰটো তললৈ নমাই
ব্ৰাডফিল্মখনলৈ চাই পঠিয়ালে।

কিন্তু এয়া সি কি দেখিছে ?

এয়া আনো লভৰ ? সঁচা ? দৃষ্টিশক্তি তাৰ দ্বান হৈ গ'ল নেকি ?

নহয়, নহয়, নহয়। কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। নহয়। সি ভুল দেখিছে।

তাৰ তুল হৈছে। এয়া অলকৰ ভেজ হবই নোৱাৰে। আন কাৰোবাৰ।
চিঠীৰে নিশ্চয় তুল কৰিছে।

ববীনৰ উশাহবোৰ খব হৈ আছিল। জয়পিণ্ডটো যেন মন্থৰ হৈ গ'ল।
হাওঁকাওঁ ছুটা যেন স্পন্দনহীন শিলাখণ্ডৰ দৰে হৈ পৰিল নিশ্চয়। আটাইবোৰ
শিব থুপ খোৱা কপালখনত বহুতো ঘামৰ টোপাল বিৰিঙি উঠিল।

তাৰ সেই অসহায় অৱস্থাটো দেখি ব্লাড কিম্বখনত দেখা হাজাৰ-বিজাৰ
মায়োলয়দ চেলৰ মাজৰ পৰা তাঁহি উঠা পাণ্ডুৰ মুখ এখনে যেন দেখা হাঁহিবে
তাক লাঘনা দিছে : এনেকুৱাই হয় কমমেট। এয়া সঁচা দোস্ত ; সঁচা। এয়ে
আমাৰ জীৱন। অপূৰণ আশা লৈ আমি সদায় উভতি যাওঁ। কিন্তু জান
ববীন, এই আশা মোৰ নাছিল ; আছিল দেউতাব।

আক ?

ববীনে দেখিছিল : অলকৰ শ্লেষপূৰ্ণ মলিন সুখখনৰ পিচকালে মায়োলয়দ
চেলবোৰৰ ফাঁকে ফাঁকে তাঁহি উঠিছে—এখন পাওঁ ; এখন ঘৰ। বীতিমণি,
পুলক, পাকল আৰু অসহ যন্ত্ৰণাত হৰিব হৈ বাৰ খোজা এজনী মাতৃৰ এখন
অসহায় কৰণ মুখ। আৰু তাৰ পিচকালে থিয় হৈ আছে অলক। নিৰ্বাক,
নিশ্চয় ; যেন এটুকুৰা শিলাখণ্ড ; পাৰাণ মূৰ্তি।

তাৰ পিচত এটা এটাকৈ আটাইবোৰ হেৰাই গ'ল। থিয় হৈ থাকিল
মাথোন নিৰ্বিকাৰ অলক। স্পষ্টকৈ জিলিকি উঠিল : এটা ছুটা—বহুত
মায়োলয়দ চেল। সহস্ৰ, অসুত ; অলেখ।

লিউকিমিয়া। ব্লাড কেলাৰ।

“ব্লিডিং ক্ৰম দি ন'জ ইজ এ ভেৰি ইম্পৰ্টেণ্ট চিম্পটম অব্ লিউকিমিয়া
চাব।”

এয়া ভা: চৌধুৰীয়ে এদিন ব্লাহুত লোখা প্ৰশ্নৰ অলকে দিয়া উত্তৰ।

সিদিনা লি উত্তৰ দিছিল—বিওবেটিকেল। আজি হাস্পাতালৰ বেডত
তই উত্তৰ দিছে—প্ৰ্যাকটিকেল।

ছহাতেবে টেবুলখনত হেঁচা মাৰি ধৰি ববীন থিয় হৈ ব'ল।

এনেতে দূৰৰ সঁজাটোৰ পৰা তাঁহি আছিল প্ৰাৰ্থনাৰ ধ্বনি। শান্তি বিচৰা
মানৱৰ আকুল কণ্ঠস্বৰৰ এটা শব্দ ঐক্যতান।

এটাৰ পিচত আন এটা আঘাত।

এই আঘাত লক্ষ কৰিবলৈকে যেন ববীন এইখন হোষ্টেললৈ আহিছিল।

ববীন, প্ৰকাশ আৰু অলীম।

সিহঁত যেন প্ৰত্যেকেই একো একোটা ঐক্যকেন্দ্ৰিক বৃত্ত। কেন্দ্ৰ সমীৰ ;
তাৰ পিচত অলক।

কিন্তু সেই সময়ত ববীনৰ বাহিৰে ছিক কমৰ ছয় নম্বৰ বেডখনৰ ওচৰত
কোনো নাছিল।

“কমমেট।”

“হঁ।”

“কাইলৈ পাকলবাৰ বিয়া।”

“ওঁ।”

“মই আৰু যাব নোৱাৰিলোঁ কমমেট। মোৰ ঘোৱা নহ’ল। তইতে
কৈছ : মোৰ একো ঘোৱা নাই। কিন্তু চক্ৰবৰ্তী, চৌধুৰী চাবইতে মোক
হাবলৈ নিদিলে। মাত্ৰ তিনিদিনৰ কাৰণেও তেখেতসকলে মোক বিলিঙ
নিদিলে। ঘৰখনত যে কি অৱস্থা হৈছে—মই ভাবিবই নোৱাৰোঁ কমমেট।
মই নোৱাৰোঁ কাৰণে মায়েৰা কি ভাবিছে ?”

অলকৰ মাতটো থোকাথুকি হৈ পৰিল।

ববীনৰ উত্তৰ দিব পৰা ক্ষমতা নাছিল।

বহু সময়ৰ মৌনতাই সিহঁতৰ ওচৰৰ বতাহখিনি গধুৰ কৰি তুলিলে।

মুহূৰ্তবোৰ লাহে লাহে পিচলি যায়। কিন্তু মৌনতা ভাঙি কথা কোৱাৰ
কাৰো সাহল নহ’ল। অৱশেষত আকুল হুবত অলকে চিঞৰি স্থিলে : তইতে
মোক সঁচা কথা নকৰ কলেই কমমেট ? মোৰ কি অহং যে মই ঘৰলৈ যাব
নোৱাৰোঁ ? ঘৰলৈ গলে যদি মোৰ মৃত্যু হয় তেন্তে সেয়াও ভাল। এই সময়ত
মোৰ উপস্থিতি যে অৱখনত অত্যন্ত প্ৰয়োজন কমমেট।...

“জানো। কিন্তু.....।”

“এবা, কিন্তু। চাবইতে মোক হাবলৈ নিদিয়ে। নেঘাওঁ—নেঘাওঁ।
মই নেঘাওঁ পাকল বাইদেউ। তোৰ বিয়াটো মই যাব নোৱাৰিলোঁ।
হাম্পাতালৰ শালনত মই বন্দী। মা—মই নোৱাৰিলোঁ মা। তোমাৰ পাকলক
ভূমিয়েই লজাই-পবাই উলিয়াই দিবা যা। দেউতা নোহোৱা অৱখনত
যদি ভূমি ইমানখিনি কৰিব পাৰা—তেন্তে মই নোহোৱাকৈ পাকল বাইদেউক
লজাই-পবাই উলিয়াই দিব নোৱাৰিবা কিয় ?”

ভঙা ভঙা মাতেৰে নাটকীয় স্বৰত কথা কোৱা অলকৰ বুকুখন বেগনাত
ভাঙি যাব খুজিছিল। কিন্তু সি কান্দিব নোৱাৰিলে।

ববীন অৰ্ধৈৰ্য্য হৈ পৰিল। সি বেন কব : তই চিঞৰি চিঞৰি কান্দ
কমমেট। তথাপি এনেদৰে মৰ্জ্জদ কথাবোৰ নকৰি।

অলকে নেদেখাকৈ সি চকুপানীখিনি মচি পেলালে।

“মই নোৱাৰিলোঁ কমমেট। কিন্তু তই পাৰিবি। পাৰিবই লাগিব।
কাইলৈ বাতিপুৰাই গৈ তই মাক কৰি : মই যাব নোৱাৰিলোঁ। চিকিৎসকৰ
মৰমত মই বন্দী। টকা দুশ মাক দিবি। ছাবখাৰ পাকলবাৰ ডিঙিত তই
নিজহাতে পিছাই দি কৰি : অলীম লুছা আৰু মৰমৰ বাহিৰে মোৰ আৰু
একো নাই। একো দিব নোৱাৰিলোঁ। ক কমমেট—বাৰি ?”

“ওঁ।” বুলি চিষ্টাৰজনীক পৰম পানী এগ্ৰিলাছ দিবলৈ কোৱাৰ চেলু লৈ
ববীন আঁতৰি গ’ল। আন এটা কোঠাত লোমাই চকু-মুখবোৰ ধুই ললে।
ভাৰ পিচত আকৌ অলকৰ ওচৰত বহিলহি।

মাকজনীয়ে অশেষ কষ্টেৰে ঐৰ্য্য ধৰিছিল।

পাকলে কান্দিছিল।

ৰীতিমণি আৰু পুলকে নতুন কানি-কাপোৰ শিল্পি বিয়াৰ ধৰ্ম্মমত
মাজুহবোৰৰ মাজত ক’বাত খুৰি ফুৰিছে।

ববীনে অলকৰ মাকৰ হাতত দুশ টকা দিয়া নাছিল। দিছিল ডাঙৰকৈও
বহুত বেছি। অসীম আৰু প্ৰকাশেও অলকৰ মাকক দিবলৈ কিছু টকা
ববীনৰ হাতত দি পঠালে। অলকে কিন্তু সেই কথা নাজানে। সিহঁত
তিনিজনে দি পঠিওৱা টকাখিনিৰ লগতে ববীনে নিজৰ পৰাও কিছু টকা লগ
লগাই মাকজনীলৈ আগবঢ়াই দিওঁতে মাকজনীয়ে কান্দিছিল। টকাখিনি
বহুপৰলৈ হাত পাতি লব পৰা নাছিল। কিন্তু ববীনৰ বুজনিও লৈছিল।
বাৰে বাৰে তাক অলকৰ কথা স্মৃতি ওনা-স্মৃতা মাতেৰে প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল :
ভগৱান, মইনাকণক সোনকালে আৰোগ্য কৰি দিয়া প্ৰভু।

ভাৰ পিচত কৈছিল : জানা মইনা, সি আহিব নোৱাৰা কাৰণে মই
বিমান আঘাত পাইছোঁ—আহিব নোৱাৰি সি ডাঙৰকৈও বেছি আঘাত
পাইছে। কি কৰিবা ? মোৰেই অদ্ভুত। মই বৰ হতভানিনী।

“ভতখিন্ত ভেনেদৰে কব নাপায় মাহীদেউ।”

লাগনা দিৱাৰ লুপ্ত বৰীনে বুজালে।

“নিজৰ ঘৰৰ ল’ৰাৰ দৰে বেতিয়া আহিছা—যিকণ পাৰা কৰিবা আৰু।
মইনো কি কয়? মাইকী মানুহজনীয়ে কোনফালে চাম? কিমান চম্ভালিয?”

উত্তৰ নিবৰ্ণক।

তথাপি অশোভনীয় হয় বুলি সি কিবা এষাৰ কব খুজিছিল। ভেনেভে
দুজনমানে আহি জলপান খাবলৈ তাক ভিতৰলৈ টানি লৈ গ’ল।

সিমানতে অন্ত পৰা হলেও ভাল আছিল। কিন্তু নপৰিল। এটাৰ
পিচত আন এটা অলহনীয় মুহূৰ্ত আহি বৰীনক যেন পাৰাণ কৰি থৈ গ’ল।
অস্থিৰ কৰি তুলিলে।

নবা অহা সময়ৰ উথল-মাখল পৰিবেশটো লাহে লাহে শান্ত হৈ আহিল।
শেষ নিশা।

চোতালত থুপ খাই বহা মানুহজাকৰ সন্মুখত একুৰা জুই। হোমাস্থিৰ
শিখা। সেই পোহৰত সি দেখা পালে: ছটা জীৱন এক হোৱাৰ শপত
খোৱা এহাল নাৰী-পুৰুষ। এটা নতুন জীৱন বচাব পাতনি।

চোতালৰ এচুকৰ শেৱালিজোপাৰ তলত থিয় হৈ বৰীনে একেধৰে চাই
ব’ল। সেইজোপা শেৱালি—তাৰ চিনাকি শেৱালি। শেৱালিজোপাক
সি চিনি পায়। সেইজোপা শেৱালিৰ তলতে থিয় হৈ ছুবছৰ আগতে সি
দেখিছিল আন এটা শিখা। খেঁতা—গ্নান।

আৰু আজি? সিদিনাৰ গ্নান শিখা জলা সেই একে ঠাইখিনিতে জলি
উঠিছে এটা উজ্জল শিখা; হোমাস্থিৰ।

হোমাস্থিৰ জুই আৰু এটা মাটিৰ চাকিৰ শিখা।

কিমান প্ৰভেদ!

এনেতে কোনোবা এজনে চিঞৰি কোৱা তাৰ কাণত পৰিল: কইনা
পকৰ উপহাৰ দিব লাগে।

বৰীন লচেতন হৈ পৰিল।

জেপৰপৰা হাবখাৰ আৰু আঙঠিটো উলিয়াই হাতত ললে।

কিন্তু?

ঐখন বিয়ালৈ বিজন অহাৰ অভ্যস্ত প্ৰয়োজন আছিল সেইজন নাছিল।
আৰু বিজন নহা হলেও হ’লহেঁতেন সেইজন আছিল। কিন্তু সেইজনে কি কৰিব?

“তই মোক কমা কৰ অলক। যই নোৱাৰিলো। পাকৰবাৰ ভিত্তিত
হাবধাৰ পিছাই দিয়াৰ শক্তি মোৰ নাই।” অক্ষুট মৰত ববীনে নিজকে কৈ
অলকৰ ওচৰত যেন কমা খুজিলে।

“কইনা পক্ষৰ আৰু কোনোবাই কিবা দিব নেকি ?”

চিঞৰি কোৱা মাতৰাৰত চাৰিওফালে সি চাই পঠিয়ালে। তাৰ
তীক্ষ্ণ দৃষ্টিয়ে মানুহজাকৰ মাজত বিচাৰি ফুৰিছিল—পুলক অথবা
বীতিমণিক।

হঠাতে তাৰ চকুত পৰিল দৰা-কইনাৰ অলপ আঁতৰতে বহি আছে পুলক।
সি আগবাঢ়ি গৈ হাবধাৰ আৰু আঙঠিটো পুলকৰ হাতত গুজি দি কিবা এমাত
কৈ আকৌ আঁতৰি আহিল। সি কি কৈছিল নিজেই নাজানে।

“এয়া কইনাৰ ডাক্তৰ পঢ়া ভায়েকে দি পঠিয়াইছে—এথাৰ লোণৰ হাব
আৰু এটা লোণৰ আঙঠি।”

কাৰোবাৰ উচ্চ কণ্ঠ এটাই সকলোৱে শুনাকৈ কোৱা কথাৰাৰ ঠাহি আহি
তাৰ কাণত পৰিল।

কিন্তু তাৰ ভাব হ’ল আৰু যেন কিবা এটা মূল্যবান উপহাৰ দিবলৈ বাকী
বৈ গ’ল।

কিন্তু কি ?

“কিয়, তোৰ মনত পৰা নাই কমমেট ? যই বে কৈছিলো : অলীম খজা
আৰু মৰমৰ বাহিৰে মোৰ আৰু একো নাই।”

ববীন উচপ খাই উঠিল। তাৰ সন্মুখত থিয় হৈ আছে অলক। সি
চিঞৰি দিব খুজিছিল : অলক। তই ?

কিন্তু পিচ মুহূৰ্ততে ববীন সংমত হৈ পৰিল। তাৰ নিজৰ ওপৰতে থিতাব
জ্বলিল। সি ইমান দুৰ্বল নে ? শুভদিন এটাত অত্যন্তক লৈ ইমান উন্নয়
হৈ পৰাত কি যুক্তি আছে ?

নিজকে ধমক দিয়া ববীনৰ মনটোচোন তথাপি অবাধ্য হৈ পৰিল।
বাবে বাবে তাৰ চকুৰ আগত ঠাহি উঠিল এখন ছবি। উজাগৰী নিশাত
হাম্পাতালৰ বেডত ছট্‌কটাই আছে অলক। বৈ বৈ সি তাৰ হাতৰ দড়ীটোৱে
চাইছে।

ববীনেও চালে। হাতৰ ঠাৰিত বাস্তি খোৱা দড়ীটোৰ ডায়েলত নিশা
তিনিটা পক্ষজিৰৰ ময়ম সন্বেত।

ববীনৰ চকুত পৰিল : হোমাদ্ৰিৰ শিখা তেতিয়া জ্বলাই গৈছে। উৰং হৈ
পৰি আছে পূজাৰ বেদী।

তাৰ জ্বলিয়াহ এটা বৈ আহিল। এনেয়ে।

কিন্তু সি নাজানিলে ঠিক সেই সময়তে উৰং হৈ গৈছিল আন এখন পূজাৰ
বেদী। মানৱ সেৱাৰ ধাপনা। চিক্কমৰ ছয় নম্বৰ বেড।

সেইজন যাজ্ঞীয়ে যোৱাৰ আগতে যেন কৈ থৈ গ'ল : যাওঁ দেই পাকলবা।
দেউতাক কমগৈ—‘তোমাৰ আশাবোৰ চিৰদিনেই অপূৰণ হৈ ব'ল দেউতা।’

হোমৰ জুইৰ খোঁৱাবোৰ তেতিয়া উৰি উৰি ক'ৰবাত হেৰাই গৈছে।
জ্বলাই যোৱা এডাবোৰৰ মাজত জুই নাই। আছে মাথোন পুৰি ছাই হৈ
যোৱাৰ স্বাক্ষৰ।

॥ স্কোপ ॥

সময় উকলে। দিন বাগবে। মাহবোব জননি হয়।

শেষ পৰীক্ষাৰ পিচত ছাত্র-ছাত্রীবাস কেইটাই কেইদিনমানলৈ নিজাক-
মাৰে। বিজুলী চাকিবোৰ ছমাই যায়। শেষ নিশালৈ জিলমিলাই থকা
কোঠাবোৰ একাৰ হৈ পৰে। উন্ন হৈ পৰা ছাত্রবাসকেইটা ভেতিয়া কিবা
উকঙা উকঙা লাগে। শোক শোক লাগে।

ছটা বছৰৰ সফল বিজ্ঞান কৰি কৈশোৰ আৰু প্ৰথম যৌৱনৰ হেজাৰ দৃষ্টি
এৰি থৈ যাবলৈ ওলোৱা ছাত্র-ছাত্রীবোৰৰ মনবোৰ সিদিনা পথৰ হৈ পৰে।
চকুবোৰ চলচলীয়া হয়। হোটেলখনলৈ ভেতিয়া কিবা এটা বেলেগ নতুন
মমতা জন্মে। নিজৰ কোঠাটোলৈ চাই চাই চকুলো মোহাবে।

এদিন প্ৰত্যেকজন ছাত্র-ছাত্রীৰ জীৱনলৈ এই দিনটো আহে। প্ৰতি বছৰে
নতুন চামে পুৰণিচামক বিদায় দিয়ে। অলীমহীতেও এটা এটাকৈ কেবাটাও
দলক বিদায় দিছিল। সিদিনাও সিহঁতৰ মনবোৰ লেমেকিছিল; ক্ষেত্ৰকীয়া।
কিন্তু আজিৰ দৰে সিহঁতে অহুভৱ কৰা নাছিল : বিদায়ৰ যত্না গঁচাকৈয়ে
কিমান মৰ্মস্পৰ্শী।

বনশ্ৰীলতা, জুৰি, পাগৰি, ইনা-অৰুপাইত পৰীক্ষাৰ পিচদিনাখনেই
গ'লগৈ। ববীন, প্ৰকাশ, নব-বিপুলহীতেও এজন এজনকৈ হোটেল একি
কেতিয়াবাই গুচি গৈছিল। কিন্তু বোৱা নাছিল যাতোন অলীম। ঘৰৰ পৰা
পঠিওৱা যদি অৰ্দ্ধাবধনলৈ অপেক্ষা কৰাৰ চেলু লৈ সি আটাইৰে শেষলৈ
বৈ গ'ল। ইচ্ছা কৰা হলে যদি অৰ্দ্ধাবধনলৈ অপেক্ষা নকৰা হলেও তাক
হ'লহেভেন।

আচলতে ইমান বছৰৰ মমতা বিজ্ঞান কৰি হোটেলখন এৰি যাবলৈ তাক-
বৰ বেয়া লাগিছিল। পিচত গলেও কোনো ক্ষতি নহয় যেতিয়া আক-
কেইদিনমান সি বৈ যাব।

কিন্তু বব খুজিলেই বব নোৱাৰি। বোৱা নাযায়।

উলং হোটেলখনত তাৰ দেখোন কিবা উকড়া উকড়া লাগিল। খালি হৈ পৰি থকা কমবোৰ দেখিলেচোন চকুপানী ওলাব ধোজে। কেবাদিনো ‘এই কমমেট’ বুলি প্ৰকাশক চিঞৰি সি অগ্ৰস্তত হৈ পৰিছে। প্ৰকাশ যে নাই—
ধৰলৈ গ’লগৈ সেই কথা ভেতিয়া তাৰ মনতেই নাথাকে।

অৱশেষত সিও এদিন ঘাবলৈ ওলাল। টালি-টোপোলা বাস্তি লাজু হ’ল।

কোঠাটোৰ চাৰিওফালে চাই অসীমৰ কান্দি দিবৰ মন গ’ল। শুদ্ধা-খাটখনৰ ওপৰত তলা লগোৱা এটা ট্ৰাছ আৰু হোন্ডাৰ লত বহু এখন বিছনা। কোঠাটোৰ অ’ত ত’ত সিঁচৰিত হৈ পৰি আছে কটা কাগজ; ইনল্যাণ্ড আৰু প’ষ্টকাৰ্ডত লিখা পুৰণি চিঠি; মামৰ লাগি যোৱা দুই-এখন ব্ৰেড। চিলভাৰ প্ৰিন্স, টৰাচ্মিক আৰু অশোক। প্ৰকাশৰ টেবুলখনত বৈ পৰা চিয়াহীৰ পুৰণি দাগ।

‘মই আজি ঘামগৈ। বিদায়।’

অসীমৰ মুখেৰে আপোনা-আপুনি ওলাই আহিল। কিন্তু কাক কলে? উলং হৈ পৰি থকা খাটাছুখনক? চকি-মেজবোৰক—নে ইমানদিনে সিহঁতক আশ্ৰয় দি অহা মৰমৰ কোঠাটোক?

কাপোৰ ধৰলৈ বেৰত ফিল্ড কৰা হেঙাৰডাল প্ৰকাশে এৰি থৈ গ’ল। তিত্তা গামোছা, গেঞ্জি, আন্দাবওৱেৰ, কমাল আৰু পায়জামা মেলি দিবলৈ বহুদিন আগতে বহুা বচিডাল সি খুলিব পৰা নাই। খুলিব খুজিলেই দেখোন কান্ধোৰ ওলাব ধোজে। খাটৰ তলত পৰি থকা প্ৰকাশৰ ছিঙা গুৰু খাট আৰু গোবোহা জয় যোৱা ছিঙা ফিটাৰ হাৰাই চেঙেলবোৰেও যেন তাক আজি কিবা এটা কৰ খুজিছে। বিদায় ৰাচিছে। সিহঁতে যেন তাক কৈছে : তোমালোকে আমাক এৰি গুচি যাবাটৈ—নহয় অসীম? যোৱাটৈ।

যোৱা ছবছৰৰ চিনাকি কোঠাটোৰ প্ৰত্যেকটো বস্তুৰেই যেন আজি সজীৱ; জীৱন্ত। বিদায় মুহূৰ্তত চল্‌চলীয়া চকুৰে যেন তালৈ চাই আছে। লগায় চোৱাৰ নবে তাৰ পঢ়া মেজখনৰ ওচৰৰ চিনাকি খিৰিকীখনেৰে শেষবাৰলৈ সি বাহিৰলৈ চাই পঠিয়ালে। নিভোঁ নতুন ৰূপ লৈ গঢ়ি উঠা এখন পুৰণি চহৰ; গুৱাহাটী। ‘চেভেনটি মিলিমিটাৰ জিপ্ত’ দেখা এখন স্থিৰচিত্ৰ।

লবাসখিকৈ সি কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল। আৰু নোৱাৰি।
কোঠাটোৰ কৰণ পৰিবেশটো তাৰ লজ্জা নহ’ল।

হাতৰ বড়ীটোৱে চালে।

কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহি সন্মুখৰ কবিত'বটোতে লিখি থৈ ব'ল।
টিলাটোৰ ওপৰত সোঁটো ছাজীবাল। বনজীলতাৰ কামৰ খিৰিকীখন বন্ধ।

‘এৰা, বনত বহুত লতাই গছে। কোনোবা এজোপা গছক আজি কবি
ওপৰলৈ বগায়। তাৰ পিচত এদিন শুকাই মৰি যায়। কেৱে তাৰ খবৰ
নাৰাখে। নলয়। ‘বনৰ লতা বনেতে হেৰায়।’

কথাৰাৰ ভাবি অসীমৰ নাকেৰে তপত নিশ্বাস এটা বৈ আহিল। টেবুলৰ
ওপৰত সদায় এপাহ ফুলেই লি সজাই থৈছিল, ছপাহ ধোৱাৰ প্ৰয়োজন আৰু
নহ'ল। তাৰ পিচত এদিন সেই এপাহ ফুলো বিচাৰি আনিবলৈ তাৰ মন
নোযোৱা হ'ল। প্ৰকাশে ঠিকেই কৈছিল : এৰা, তালেই কবিহু অসীম,
মাহুহৰ জীৱনটোক কেতিয়াবা এপাহ ফুলীয়া ফুল বুলি কল কবিব পাৰি। কিন্তু
জীৱনটো ফুল নহয়। মাহুহ কেতিয়াও ফুল হব নোৱাৰে। বুইছ ?

কথাবোৰ হঠাতে কিয় আজি তাৰ মনত পৰি গ'ল লি নাজানে।

বিস্মাৰাণাটোৱে বেডিং আৰু বাকচটো লৈ তললৈ নামি গ'ল।
হোটেলটোৰ চাৰিওফালে এবাৰ চাই অসীম লাহে লাহে আঁতৰি আহিল।
তাৰ কামটোৰ পৰা কেইটামান কাম চেৰাই আহি হঠাতে লি বৈ গ'ল। পিচলৈ
বুৰি চালে। সিহঁতৰ কামটোৰ দুবাৰখন লি আলফুলকৈ বন্ধ কৰি দিলে।
তাৰ পিচত আকৌ আঁতৰি আহিল।

মহৰ পদক্ষেপ। ভাবাকান্ত মন।

এটাৰ পিচত আন এটা কাম পাৰ হৈ যাওঁতে তাৰ বহুত কথাই মনত পৰি
গ'ল। স্মৃতিয়ে জুৰি দি ধৰিলে।

এটা অভিশপ্ত কোঠালী। চুপ তিনি নম্বৰ কাম।

নয়নজ্যোতি নাই। বৰ্ণালীৰ বৰ্ণছটা বিচাৰি হেৰাই গৈছে। কিন্তু কৈ
আছে তাৰ অভিশপ্ত আত্মা। কামনা, বাসনা।

অসীমৰ ভাব হ'ল : বন্ধ কোঠাটোৰ বিছনা এখনৰ ওপৰত বেন জই আছে
এটা মৃতদেহ। শান্ত ; চিৰনিদ্রিত। অগ্নয়ম্ব।

নয়নজ্যোতিৰ কোঠাটোত আজিকালি কোনো নাথাকে।

তাৰ কাৰৰ কামটোতে আছিল সমীৰ। এটা চিনাকি কাম।

সিহঁতৰ সকলোৰে প্ৰচাৰ সমীৰদাই মৰ যায়। কিন্তু হুলস্থূল নকৰে।
কাকো আশ্ৰয় নিদিয়ে। সকলোকে ভাইজান বুলি মৰম কৰে। অৱশেষত

সি এদিন হলহুল আৰম্ভ কৰিলে। সেই হলহুলত কিছুমান বিবস্ত্ৰও হ'ল;
আৰু কিছুমান হৈ পৰিল মৰ্মাহত।

স্তাৰ পিচত আকৌ শান্ত। নিৰ্বিকাৰ।

সিহঁতৰ সমীৰণ এদিন আঁতৰি গ'ল। ক'লৈ গ'ল সেই কথাও সিহঁতে
নাজানে।

সমীৰণ কোঠাটো চেৰাই অসীম চিৰিকেইটাৰ পিনে আগুৱাই আহিল।
তাৰ পিচৰ কৰ্ম তিনিটাৰ ভিতৰত সি কেতিয়াও লোমোৰা নাই। সেই
কোঠাকেইটাত কেইজনমান জুনিওৰ ছাত্ৰ থাকে। কেতিয়াবা ভেটাভেটি
হলে 'অসীম' বুলি তলমূৰ কৰে।

নব চৌধুৰী আৰু বিপুল ভূঞা।

কোঠাটোৰ দুৱাৰখনত নেমপ্লেট দুখন তেতিয়াও জিলিকি আছে। সিহঁতে
একটাই থৈ যোৱা নাই। মেল খাই থকা দুৱাৰমূখৰ পৰা কোঠাটোৰ ভিতৰলৈ
সি এনেদৰে এবাৰ ভূমুকি মাৰি চালে। মজিয়াত সিঁচৰিত হৈ পৰি আছে
কিছুমান ফটা কাগজ; জোতাৰ খালি বাকচ আৰু দুডাল নে তিনিডাল
মাহুৰৰ হাৰ—বিব'বোন।

জোৰকৈয়ে মনটো জোকাৰি খৰখোজ্জৰে আগবাঢ়ি যাব খোজা অসীমৰ
খোজবোৰ হঠাতে আকৌ মন্থৰ হৈ গ'ল। অজাতেই কোঠা এটাৰ সন্মুখত
সি বৈ দিলে।

কোঠাটোৰ দুৱাৰখনত এখন মাখন নেমপ্লেট।

ববীৰ দত্ত।

এৰা, এই কোঠাটোত সি বহুদিনৰ পৰা এখন নেমপ্লেটকেই লেখি আহিছে।
বহুদিন আগতে ববীৰে এদিন আনখন নেমপ্লেট লোলোকাই থৈছিল।
তেতিয়াৰ পৰা আৰু দ্বিতীয় নেমপ্লেট এইখন দুৱাৰত অসীমে দেখা নাই।

কোঠাটোৰ ভিতৰত কেতিয়া লোমাই পৰিছিল সি নিজেই নাজানে। কিন্তু
কাৰোবাৰ হুনিয়াহ এটাত অসীম উচপ্ খাই উঠিল। পিচলৈ উভতি চালে।
কোনো নাই।

সি যেন কোঠাটোলৈ চাই থাকিব নোৱাৰিলে। চকু দুটা মূদি দিলে।
“জান অসীম, চিকিৎসক হৈ উভতি যাব খোজা আটাইবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই
চিকিৎসক হৈ উভতি যাব নোৱাৰে। কিছুমান ইয়াতেই চিৰদিনলৈ বৈ যায়।
নয়নজ্যোতি যাব নোৱাৰিলে। সমীৰণ ক'ববালৈ গ'ল। আৰু বহি গ'ল”

কিবা এটা বজ্জপাত অসীমে লবালবিকৈ চহু হুঁটা বেজি দিলে।

চহুত পবিল খিৰিকীখনৰ লিকালে বেজকনিত ফুলি থকা এগাহ শেঁতা
বঙা পোলাপ ফুল।

অসীম ফুলজোপাৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। খিৰিকীখনৰ ওচৰত থিয়
হৈ ফুলজোপালৈ চালে। মাটিৰ টবত বোৱা এজোপা অকণমানি পোলাপ।
অলকৈ কই থৈ বোৱা ফুলজোপাত ফুলি থকা এগাহ ফুল আৰু এটা কলি।
মেলখোৱা ফুলপাহৰ পাগৰি কেইটামান টবটোত লৰি পৰিছে। মেল
নোখোৱা কলিটো সেউজীয়া।

অলক নাই। ফুলজোপাত লৱায় পানী দিয়া বৰীনো কেতিয়াবাই
গ'লগৈ। সিহঁত কোনো নাই। কিন্তু স্মৃতি আছে।

ইয়াৰ পিচত ফুলজোপাত কোনে পানী দিব ?

অসীমে চাই থাকিব নোৱাৰিলে। কোঠালীটোৰ পৰা ওলাই আহিল।
মনটো দৃঢ় কৰিব খুজি চিৰিকেইটাৰে তললৈ নামি গ'ল।

হোটেলটোৰ লম্বুখৰ চোতালখনত থিয় হৈ নেচাও বুলিও সি তাৰ
কমটোলৈ চাই পঠিয়ালে।

ভাব হ'ল : বেজিঙেৰে বগাই ওপৰলৈ উঠি বোৱা তাৰ কোঠালীটোৰ
লম্বুখৰ বাগানভিলাজোপাই যেন স্থিৰ দৃষ্টিৰে তালৈ চাই আছে।

হোটেললৈ অহাৰ দিনাৰে পৰা এই ফুলজোপা সি দেখি আহিছে।
সিহঁততকৈ দুবছৰ আগতে হোটেললৈ অহা ছাত্ৰ কেইজনমানে ক'বৰাৰ পৰা
আনি বোৱা ফুলজোপা লাহে লাহে ডাঙৰ হ'ল। ওপৰলৈ বগালে। এদিন
ফুলিল। হাঁহিলে।

ফুলে হাঁহে। নাকান্দে।

কিন্তু এই ফুলজোপাই কান্দিবও জানে নেকি ?

নহলে সেইবেলি ফুলজোপা মাটিত বাগৰি পৰিছিল কিয় ? ফুলজোপা
বোৱা ছাত্ৰৰ দলটো পৰীক্ষাৰ শেষত ঘৰলৈ বোৱাৰ আগদিনা ৰাতি।

এজাক কিন্‌কিনীয়া বৰবুঢ়ে নৰকাচলৰ বুকুলৈ টোকা নমাইছিল। কিন্তু
বতাহ নাছিল। ৰাতিপুৱা ছাত্ৰবোৰে টোপনিৰ পৰা লাব পাই দেখিছিল—
বাগানভিলাজোপা মাটিত বাগৰি পৰি আছে।

ঘাবলৈ ওলোৱা ছাত্ৰ কেইজনমানে কোৱাৰুই কবিলে : আজি আমি
ৰাতিপৈ কাৰণেই তৰো হবলা কান্দিছ ?

তাৰ পিচত লিহঁতে বাগানভিলাজোপা আকৌ আগৰ দৰে ভুলি গৈ
হোটেল এৰি ওচি গৈছিল। গছজোপা বোৱা মিহিৰে বেলিঙত ফুলজোপা
বাঁহিবলৈ একো বিচাৰি নাপাই হোল্ডঅলৰ পেটা এটাৰেই বাঁহি দিছিল।

সিদিনা মিহিবক খেয়ালী বুলি অসীমে হাঁহিছিল।

কিন্তু আজি সি উপলব্ধি কৰিলে: সেয়া খেয়াল নহয়। মমতা।
আত্মীয়তা।

চুপাবক মাত লগাবলৈ বোৱা অসীমৰ পিচে পিচে বিগি আহি বিজ্ঞাখনক
ওচৰত থিয় হ'ল। সি কথা কব পৰা নাছিল। মূৰৰ চুলিখিনিত পিহি দি
সি তাইক মৰম কৰিছিল। তাৰ পিচত সেমেকা মাত এটাৰে 'যাওঁগৈ
দেই বিগি' বুলি কোনোমতে কৈ বিজ্ঞাখনত উঠি বহিল।

"মই ওপৰলৈ গৈ তোমাক চাম দেই।"

কথাৰ কৈয়েই বিগি ওপৰ মহলাটল দৌৰি আঁতৰি গ'ল।

বিজ্ঞাখন তেতিয়া আগবাঢ়ি আহি ৰাজপথত উঠিলে।

"হু—খী—মা ল'ৰা।"

বিগিৰ চিঞৰত অসীমে আকৌ এবাৰ হোটেলখনলৈ উভতি চালে।
তাৰ কৰ্মচোৰ পিচকালৰ বেলকনিত থিয় হৈ তালৈ চাই আছে বিগিয়ে।
মনটো মৰা।

"হুখীয়া ল'ৰা। এৰা—যোৱাৰ সময়ত সঁচাকৈয়ে আমি মৰমৰ হুখীয়া হৈ
আঁতৰি যাওঁ নেকি যাক?"

কথাৰ তাৰি কয়ালখনেৰে সি চকু হুটী হেঁচি ধৰিলে।

ভটাগড়লৈ আগবাঢ়ি বোৱা বিজ্ঞাখনৰ পৰা খেৰবাবলৈ সি পিচলৈ উভতি
চালে। যিবিগি দেখা বিগিজনী তেতিয়া লাহে লাহে তাৰ দৃষ্টিৰ আঁৰত
হেৰাই গৈছে। চকুলোৰে সেমেকা তাৰ চুচকুত পৰিল কলেজ বিজিটোৰ
কাৰতে লজা হাম্পাতালৰ অৰ্দ্ধনিৰ্মিত এটা পকী ঘৰ। এটা ছাত্ৰীবাৰ—আক
তাৰ ওলত লজা তিনিটা ছাত্ৰীবাৰ।

আক ?

নাই, বাগানভিলাজোপা নেদেখি।

তাৰ পিচত হোটেলৰেইটোক কেন্দ্ৰ লাহে লাহে অস্পষ্ট হৈ আহিল।
মূৰত হৈ পৰিল লবকাচল।